

JÓKAI MÓR ÖSSZES MŰVEI

NEMZETI KIADÁS

XXVI. KÖTET

EGY AZ ISTEN. I.

BUDAPEST

RÉVAI TESTVÉREK KIADÁSA

1895

EGY AZ ISTEN

REGÉNY

8 - OCT. 2019

JÓKAI MÓR

I. RÉSZ

15 JUN. 1973

A FRANKLIN-TÁRSULAT TULAJDONA

CSIKTAPLÓCZAI LAZÁR LÁSZLÓ

KEDVES SÖGÖRÖMTŐL

SZENTKATOLNAI BIRÓ JÓZSEF

BUDAPEST ^{EMLEK}

RÉVAI TESTVÉREK KIADÁSA

BIBLIOTECA IN ... 1895 ... PED

REGÉNY, MELY A VÉGÉN KEZDŐDIK.

I.

A szokott, trivialis történet. Az ideál, a szép hölgy, nagy veszélybe keveredik, s abból őt a másik ideál, a hős, kiszabadítja; azután a hála érzetéből kifejlődik a szerelem, végül egymáséi lesznek s az emberi lehetőség határáig boldogok.

A rendkívüliségek tetszenek. Érdeklünk a történeteket, a miket a költők írnak arról, hogy mi lesz a halál után? mi lesz a jövő században? mi lesz a föld utolsó napjaiban? mi megkísértjük fejni, hogy mi lesz a «házasság után?» van-e még ott is élet és poézis? Laknak-e még a holdban is emberek? Igenis laknak. Annak az egyik oldalán még van valami zöld, s a virányon öröm és szomorúság.

Ezt ugyan inkább illetett volna egy «Előszóban» elmondani: ott senki sem olvasta volna el, s nem lett volna az olvasó figyelmeztetve rá, hogy itt egy fölöttébb unalmas történettel lesz dolga, a mi nem fogja megtéríteni a ráfordított fáradságot.

A veszélyes helyzet a következő:

Képzeljünk egy olaszországi vasuti állomást 1848 tavaszán, a melybe egy más vonat megérkező vendégeinek kell átszállítkozni, a kiknek a fülébe ezt a halálitéletet mennydörgik: «due minute!» s azok aztán bőröndöt, kalapokat, esernyőt marokra kapva, kis gyermekeket kezeiknél vonszolva, félregyűrt kalapokkal, földön húzott shaw-

lokkal, köpönyegekkal, rohannak az ostromok leglehetősebbikét megkísérteni: helyet keresve utasokkal csordultig zsúfolt waggonokban, egymástól elszakított összetartozók kétségbeesve az elválás borzalmai fölött, s útban állók agyabafőbe taszigáltatva siető málhahordároktól.

Két úrhölgyet, meg egy urat nagy sietséggel tolt fel a kalauz egy zöld kocsai börtönajtáján, a kik csak akkor veték észre, hogy hol vannak? mikor már benn voltak. Heten ültek már a waggonban: mind férfiak és olaszok, némelyek olyan szivart szívtak közülök, a melynek a füstje savanyú; pálinkát már korábban ihattak s az a fokhagymás heringre nagyon jól eshetett, s néhányan közülök aligha bagaria eszmát nem hordtak a lábukon. Az újon érkezőkről tudomást sem látszottak venni; valami heves vitatkozást folytattak fenhargon mindannyian.

Az újonérkezettek elszörnyedve protestáltak a kényszerhelyzet ellen.

A két úrhölgy közül az egyik nagyon fiatal volt, a másik valamivel idősebb.

Az idősebb hölgy megragadta a kalauz karját s haragosan mondott neki valamit először németül, azután francziául, — minek az a büntetése itt, hogy senki sem felel rá: — azt akarta kifejezni, hogy itt már heten ülnek.

A kalauz egy automat közönyösségével mutatott a waggon falán olvasható felíratra «per dieci persone». Itt tíz embernek kell elférni.

«De mi első helyre váltottunk jegyet!» heveskedék az úrhölgy, előmutatva a sárga papírszeletkét, mely a világ minden vasutainál az aristocratia jelvényét képezi — hely dolgában.

A kalauz nem csekélyebb kíváncsisággal nézte meg a mutatott tárgyat, mintha az úrhölgy azt mondta volna neki, hogy íme itt van egy scarabæus a Pharaók sírjából! Furesa állat! azzal vállat vont, s kimutató helyét: íme oda abba a szegletbe leülhet még egy; emebbe a másikba a másik, s ha ennek a signorenak tetszeni fog azt a zsíros

batyut az ölébe venni, annak a helyében nyugtot talál a harmadik.

Mit volt tenni? Az egyik hölgynek le kellett ülni az egyik series férfi közé, a másiknak a másik közé, s megnyugodni a sorsában. Hanem a velük jött férfi úgy látszik még küzdeni akart a gondviselés ellen. Neki sehogy sem tetszett a maga helye két disznókereskedő között; maga is elég köpezös ember volt.

— Majd csinállok én itt rendet mindjárt!

Azzal fölkel, leszállt a waggonból, sietett az állomásfőnököt fölkeresni.

Az ott sétált a perronon, hátratett kezekkel, katonás egyenruhában,

Az utas elkezdte neki magyarázni a dolgot. Ő már tudott olaszul, ha mindjárt keverte is egy kicsit latinnal és francziával.

Elmondta az illustrissimónak, hogy ő és még két hölgy az első helyre váltottak jegyet egész Bolognáig; ez a nemzetközi törvények szerint jogot ad még az idegennek is, minden konzuli közbenjárás nélkül ugyanazon első helyi waggonnak használatára. Ennek daczára őt s még két úrhölgyet betuszkoltak erővel egy már korábban elítélt gonosztevőkkel teljes másodosztályu börtönbe, a mi ellenkezik a magyar Tripartitum primæ nonusával, mely szerint magyar nemest birói ítélet nélkül bebörtönözni (nisi in flagranti) nem szabad; s minthogy az angol Habeas Corpus acta is a mellett bizonyít, hogy minden ember bírja a maga testét, s másnak az ölébe ne üljön vele, annálfogva kér egy elsőrendű waggont felnyittatni.

Az illustrissimo úgy nézett a debacchálóra, mint a hogy nézne rá a padra kifektetett eleven tintahal két nagy szemével, ha annak magyarázta volna a dolgot, s épen úgy nem felelt neki rá semmit, mint a hogy az nem felelt volna. Hanem a helyett a fülébe ordított hátulról a kalauz, egy hatalmas hangkifejtéssel előadott szót: «Partenzaaaa!» A mi annyit jelent, hogy indul a vonat! (Mert az olasz

még a csemetésben is takarékos, a második csemetésnél már fut a kerék.)

A megriasztott úr erre ijedten futott vissza az elhagyott vagonhoz, de alig talált bele; mert az alatt, míg ő leszállt a szóbeli tárgyalásra, a kalauz még három új vendéget tölt be a ketreczbe: azok egy katonaiskola nagy kamasz növendékei voltak, az egyik mindjárt leült az üresen hagyott helyre, a másik kettőnek állva kellett maradni; azok hát nem tehettek okosabbat, mint hogy a két középük szorult hölgyre mondogattak főnhangon sikamlós éleze- ket, dévaj nevetéssel. A visszakerült úr már épen tizen- harmadik lett volna, a mi nagyon baljóslatú szám, kivált egy vasuti coupéban. Pedig a táskája, köpönyege már ott volt: az volt a hazája.

A hölgyek kétségbe voltak esve. Az uti társ dülében magyarul kezdett beszélni.

Ekkor valaki megrántja a könyökét hátulról s szintén magyarul szólítja meg:

— Polgártárs! Sőt se havítsa ön fel a vérét. Nem orá- czió kell ide, hanem baksis. «Romanus sum civis: Cajum smucium vocant.» A míg ön kapacitált, addig én fel is nyitattam egy első osztályú rezervált coupéet: csekély- ségbe került — ha tetszik önnek és hölgyeinek; megoszt- hatják velem a birtokát.

— Köszönöm, de elkésünk, — csak két percz az idő.

— Ne féljen semmit. A due minute csak az utasoknak szól, a vonat ki nem kászolódik innen fél óráig.

A két hölgy e megszabadítást nem kevesebb hálával fogadta, mint a minővel Andromeda fogadta Perseus segé- lyét s a mint e rettenetes fegyintézetből kiszabadíták őket s átszállították, most már szolgálatkészszé, beszédessé, nyájassá vált kalauzok egy kényelmes, tágas és tiszta első osztályú coupéba, az ellentétek szerencsés combinatiója folytán még e semmi jelentékenységet nem ígérő helyzet- ben is megtalálták bizonyos nemét az érdekeltségnek.

Tulajdonképen még semmi hálával sem tartoznak a

közbelépettnék; mert hisz az saját érdekében nyitattatta fel a rezervált üres coupéét — s ők csak jogos helyüket foglalták el benne; de azt mégis el kellett ismerniök, hogy a gyors szinpadi átváltozás az ő rendezői érdeme. Még a kalauz is szerepet cserélt egyszerre, s az automatból érző szívü ember lett, ki a hölgyek számára frissítőül narancsokat hozott, s kikereste azok közül a piros bélüeket, s azontúl mindig az ő waggonablakuk előtt mászkált végig, s bemosolygott rajta, vagy felült a waggon tetejére s barcarolát énekelt.

A két hölgy egymással szemközt helyet foglalt a zárt ablak előtt, míg azon oldal szélső ülései, a hol a kocsit nyitogatják, a két úr számára maradtak, s azoknak egyikebe a kíséretet képező hazafi elhelyezte magát. Az a másik, a ki e kényelmes erősséget mindnyájuk számára kivívta, még odalenn maradt, valószínűleg sokkal jobban érdekelte az, hogy a szivarját végig kiszívhatta, mint hogy ismeretlen utitársnőival ismeretséget kössön, s bevárta, míg a másodikat is éleszengetik, akkor a szivarját odaajándékozta a facchinonak, s már indult a vonat, mikor felugrott a lépcsőn s a farlangos zárt nagy tudományyal bezárta maga után. Azután levette uti sipkáját s letette maga mellé. Azt is csak azért tette talán, mert melege volt a fejének. Olyan sűrű és erős haja volt, hogy szerte-szét állt a fején minden irányban. Egész arcán valami szokatlan fajjelleg volt kifejezve, széles kidomboruló homloka, erős, sűrű perzsa szemöldökei, s azokhoz egészen malayi metszésű szemei, tiszta kék svéd szemszivarványokkal, egyenes görög orra, felvetett felső ajkának sémita jellegű csigavonala, míg kétfelé osztott állán volt valami lengyeles, mintha öt-hatféle nemzetnek az eszménye volna benne összekeverve s mégis valamennyi egy összhangzó egészszé egyesítve. Fialtal ember volt még; kevés bajusz az ajkán s csak a felső arcán valami ütöző szakáll.

A szemközt ülő utitárs igazi magyar typus volt, zömök,

erőtéljes alak; barna piros arcczal, kifent bajuszszal, a minek a pödörgetésével nagyon sok tennivalója volt mindig.

A két hölgy közül a fiatalabbnak az arca a sűrű kalapfátyol alá van rejtve, mely csak a classikus remek körvonalakat engedi kivenni, a másik azonban egész szabad-
elvűséggel hátraesapta a kalapja fátyolát szőke hajfürteiről, s egy őszinte, kigömbölyödő arcot enged a közszemlének, melynek beszélő vonásai kárpótlást szereznek az ajkaknak, a miknek nehezükre esik az a hallgatás, a mire jónevelésű ember kötelezve érzi magát, mikor egy idegen lép a közelébe, a kivel önkénytelen együtt kell maradnia.

A férfi kísérő igen nyugösködő utitárs volt. A megindulás első percében azt mondá átellenesének, hogy ő nem ud háttal a mozdonynak ülni, rögtön tengeri betegség előjeleit érzi magán. A fiatal ember aztán megkínálta a maga helyével, hogy cseréjének. Mikor az megvolt, akkor meg azon panaszkodott, hogy a légvonal egészen a szeme közé hordja a kőszenfüstöt, meg kell vakulnia. Akkor a fiatal ember azt ajánlotta, hogy húzzák föl a kocsiajtó ablakát. Arra meg az a baja lett, hogy meg kell az embernek fulladni ebben a ketreczben! Akkor aztán a telt arczú hölgy, azzal a még most jól illő kellémes kettős tokácskával, kelt fel a helyéről, a tisztelt úrral cserélni, a ki elvégre meg lehetett elégedve; nem úgy a csereaajnló hölgy, ki már most átellenese lett annak az idegennek, a ki iránt a kötelezettség ellenszenvét érzi.

Utazó hölgyek gyanakodók és hálátlanok. Az idegent, ki hozzájuk szívességgel közelít, vagy zsebmetszőnek, vagy kalandornak nézik, s egyik kezöket a tárczájukon, másikat a szívükön tartják, nehogy hevenyében ellopja tőlük valamelyiket.

Növelte a gyanút az ismeretlen irányában az a körülmény, hogy az első megszólítás után itélve, az is magyar. És mégis az ő kísérőjük és az ismeretlen nem tesznek egymással úgy, a hogy két magyar szokott tenni, mikor

külföldön véletlenül összetalálkozik: kezét szorít, elmondja kölcsönösen kinek hiják? hová való? mi járatban van? s aztán közli egymással, mi hírt tud hazulról? megkérdezi egymástól, nem ismeri-e ezt az urat, ezt az asszonyt? s nagy az öröme, ha talál egy olyan harmadik nevet, a melyik mind a kettőnek ismerőse; s végül összeesküszik, hogy egy vendéglőbe szálljanak! E helyett ez a két férfi az első üdvözlés után semmi mondanivalót nem talál egymáshoz, semmi közleni való újonságot — most! 1848 márczius végén! a mikor csodákkal van tele a levegő. Talán ismerik egymást? Ha ismerik, kísérijük miért nem mutatja be a hölgyeknek a honfitárust? Miért kárhóztatja őt e néma szerepre? Talán fáj nekik valami abban az ismeretségben?

A hölgynek tetszett tüntetőleg kimutatni azt, hogy mindezekre nem kíváncsi. Úgy tett, mint a ki tudomást sem vesz a vele szemközt ülőről. A nap a szemébe kezdett sütni, a szél az arcába fútt az ellen különböző stratagémák vannak a waggon ablakára alkalmazva, a miknek kezeléséhez azonban gyakorlottság és physikai erő kell; a furfangos mechanizmusba a hölgy egészen belevesztette minden érdeklődését, utoljára is megszánta az utitársa s elintézte a függöny és ablakváltoztatást kívánata szerint.

A hölgy még ezt sem köszönte meg neki, hanem e helyett boszúsan veté magát kerevetébe, ingerülten ejtve ki e zúgolódást:

— Oh milyen nyomorult teremtései az Istennek az asszonyok!

— Maguk az okai, asszonyom.

Ez volt az átellenes válasza.

Pedig a szép utitársné felfohászkodására a kötelezett válasz az a trivialis bók lett volna, hogy «oh asszonyom, önök gyöngeségük által uralkodnak mi fölöttünk, erősen». E helyett egy ilyen kihívó mondat, a mi még paradoxon is!

A bókot egy fanyar mosolylyal elutasította volna a deán; de ez a vágás meglepte.

— Par exemple? ez úgy látszik, szavajárása volt.

— Például, mikor egy hölgy elhagyja azt a kényelmes helyet, a mit a sors rendelt számára, hogy felcserélje azt egy kényelmetlennel, a mit egy férfi ajánl neki: szabad akaratból.

A hölgy nem tilthatta el magának, hogy elpiruljon. Ez a válasz vonatkozott csupán a waggonban megcserélt helyekre; de az sem lehetetlen, hogy ez az idegen annál többet is tud s egyéb helyesére is ezélez. Nem lehetett arczából kivenni. Azok a szép, őszinte kék szemek olyan ártatlanul tekintének szemközt, míg az ajk olyan ravaszul mosolygott. — A társalgás most már kezdett érdekel birni.

— A szabad akarat nem a nők számára van feltalálva, mondá a hölgy, elhatározási jogunk csak látszat: mindig kötve vagyunk valakihez, a lá erősebb.

— De az a kötelek eltephető, mihelyt kiállhatatlanná lesz, s ez ismét csak önakarattól függ: — a nőnél. A férfinnál nem; azt fogva tartja az igézet.

— Csakhogy ez igézetet nem azok a nők gyakorolják a férfiakra, a kiknek joguk van hozzá; hanem mindig mások.

— Ez ismét az ő hibájuk; miért nem teszik azt? Ha tudják, hogy azt a szívet, mely jog szerint az övék, csak az igézet tudja fogva tartani, miért nem hatnak rá e varázsszal? Ha tudják, hogy abban van a hatalom, miért szégyenlik ezt a koronát viselni? A szép szoborarcz, mely nem tud mosolyogni, sok boldogtalan életnek volt már okozója. De hát miért engedte át a vidám kaczagás varázssát másnak?

E szavaknál a másik ifju hölgy felveté fátyolát, tán hogy jobban lássa a beszélőt, s kitünt az alól egy ép oly gyönyörű szoborarcz, mely nem tud nevetni; két nagy bámuló szemmel, hallgató ajkakkal. De az ifju nem lát-

hatott reá, mert átellenesével volt elfoglalva, kit egészen hadilábra állított ez a merész okoskodás.

— Ah, ön tehát azt hiszi, hogy egy nőnek egyenesen az a feladata, hogy ha a férj gyönyörvadász, legyen számára a hitves az, a mi az őrzöngés eszményképe; kövesse őt érzéki deliriumainak minden phantasmáin keresztül: ne szégyeljen előtte csábító, agaçant, kaczer lenni, s ha a férj Circe philtráját keresi, találja meg azt otthon a saját poharában?

Ezt kívánja ön egy hitvestől?

A szép hölgy tűzbe jött már.

Az ifju pedig azt felelé rá:

— Valóban nem látom át, hogy mit vétenék vele, ha ezt kívánnám?

A szép szobor arcán annyi változás történt, hogy szemöldei összehúzódtak.

A vitatkozó szép hölgy pedig elé volt szánva rá, hogy most mindjárt kicsavarja a fegyvert ellenfele kezéből, aztán a mellének fogja szegezni a hegyét.

— Jól van. De már most egyet megenged ön. A hitestárs nemcsak szeretőtárs, hanem — családanya is. Mikor a nőnek legfenségesebb hivatása méla aggodalmat, sejtő várakozást parancsol arcára — hova lesz akkor önnek az elmélete?

Az ifju ellenfél erre a lesujtó támadásra teljesen és föltétlenül capitulált.

— Akkor asszonyom, megszűnik a jog és kötelesség kölcsönös felosztása, s az egyik félnek jut egészen a jog a másoknak a kötelesség. A nő, a ki előtt a római consulok a licitorokat tisztelegni parancsolták, korlátlan úr a maga országában, s a férj annak föltétlen rabszolgája, a ki kötelezve van a szentek életére, lemondásra, együttérzésre és imádatig menő hűségre. S a ki nem úgy tesz, annak követ nyakába s a tengerbe vele!

E föltétlen megadás kiengesztelni látszott a szép asszonyt: győzelme érzetében, nagylelkűséget akart gyako-

rolni s a capitulált várőrségnek megengedni, hogy kibontott zászlókkal tovább vonulhasson, azt kérdezve tőle:

— Ön Rómába utazik? (mintha eszmetársulás volna ez a római consulok és lictorok adomájával).

— Igen, oda utazom.

— A világhírű nagyhéti szertartásokra?

— Azokhoz nekem semmi közöm.

— Hogyan? önnek nincsen semmi köze a vallás legmagasztosb ünnepélyéhez, mely Krisztus Istenné lételét jelvényezi? szólt a hölgy hitbuzgó szemrehányás hangján.

— Mert én azt nem hiszem, felelt rá az ifju, de feleletében nem volt az a kibívó, káromló tagadás, mely a skeptikus sértő szándékát árulja el: arca olyan nyugodt maradt mellette, mint a ki meg van győződve felőle, hogy azzal, a mit mondott, se a földön, se az égben nem sértett meg senkit.

A szép hölgy aztán találgatta magában: hogy vajjon mi lehet ez az ő átellenése? vajjon zsidó-e, vagy atheista? — Ha zsidó, akkor egészen rendén van, hogy ne higye azt, a mi a keresztyének hitagyzatát kezezi; ezért a különállásért aztán megvannak neki a maga társadalmi hátrányai, s ha neki tetszik azokat a hitéért elviselni, az igen tiszteletreméltó hűség az ősi hagyományokhoz. Hanem az egészen menthetetlen, hogy valaki elfogadja mindazon előnyöket, a mik együtt járnak azzal, ha az «Atya, Fiu és Szentlélek» nevében megkeresztelték, ennélfogva földbirtokot, házat vásárolhat, hivatalt viselhet és mégis előáll, mint rationalista, kutatni a dogmákban az anyagi lehetőséget és philosophi exactságot. Ez már stellionatus. Szeretett volna tisztába jönni a maga emberével.

— Úgy tudom, hogy a római curia most egy eddig szokatlan kölesönkötéssel foglalkozik.

Az ifju nem rejthette el mosolyát. Észrevette, hogy úti társnéja azt szeretné belőle kivenni, hogy — csakugyan semita eredetű-e?

— Nem, nagyságos asszonyom: én nem is a bankárok

csődülésére megyek Rómába, a pápai kölcsönben résztvevés végett. Engem egy valóperem hajt ide.

— Valóper? szólta a szőke hölgy érdekelten, s most már a szép szobor is egész teljében felé fordítá arcát és szép ajkai, mint egy feslő rózsza nyíltak meg egy pillanatra.

— Igen, valóper egy olyan kedves lénytől, a ki engem elűzött, megtagadott, máshoz pártolt, a kit kerülnöm kell örökre, birnom nem lehet soha többé, s a kitől még sem tudok soha elszakadni, a kit még sem tudok mással felváltani soha. Azért megyek Rómába, mert az egy halott város: mindenkié — és senkié sem.

A vonat megállt, új állomás jött; a fiatal férfi kinyitotta a kocsiajtót és kiszállt s a kalauzzal kezdett el beszélgetni, s aztán elment valamerre, mert nem látták többé.

— Ismeri ön ezt az urat? kérdé a szőke hölgy az ott maradt kíséret.

— Nagyon jól.

— És még sem szóltak egymáshoz.

— Mert ez nekünk nehezen megy.

— Ellenfelek önök?

— Nem ellenségek; de ellenlábасak.

— Zsidó ez az úr, vagy atheista?

— Egyik sem; hanem «egy Istent valló».

— Mi az?

— Egy törvényesen bevett vallásfelekezet Magyarországon. Keresztyének, a kik egy Istent vallanak, s mikor esküsznek, az egy hüvelykujjukat emelik fel az égre.

A hölgy csodálkozva rázta szőke fűrteit.

— Hogy én ezekről soha nem hallottam.

— Nagyobbrészt Erdélyben laknak; hitsorsosaik Angliában, Amerikában települtek le, s ott hatalmas befolyásuk van. Kevesen vannak, de összetartanak; nem terjeszkednek, de nem is engednek.

A szép szobor ismét arcza elé vonta a fátyolát, s a fátyol alatt észrevétlenül keresztet vetett magára.

A szőke hölgy pedig kíváncsian dugta ki a fejét a kocsi-

ablakon, hogy lopva végignézzen az irtóztató útitárson, azzal a kíváncsisággal, a mivel nézheti valaki azt, a kiről felfedezték előtte, hogy ez a rejtélyes subjectum, a ki most vele utazik, valamikor megölt két embert; — hisz ez még többet tett: ez megölt két Istent. — Borzalom arra gondolni!

Hisz még a kik közelükben laknak is ott Erdélyben az egy Istent vallóknak, azt hiszik felőlük, hogy azoknak szárvaik vannak, s keresztelőjükhöz embervért használnak.

Mind a két hölgy buzgó orthodox volt.

A vonat nem sokáig időzött ezen az állomáson; a kalauzok ordították a «partenzát!» s esengettek, trombitáltak, a mozdony füttyölt; a kiszállt utitárs még sem tért vissza. Úgy látszik, annyira hitetlen ez, hogy nem hisz ez a kalauzokban és gőzgépekben sem.

«Bár csak lemaradna!» gondola egyszerre mind a két hölgy magában.

S íme az igazhívók óhajlásának van sikere: a vonat csakugyan megindult, a nélkül, hogy a fiatal utitárs visszatért volna.

— Ez bizony lemaradt! mondá a szőke delnő.

— Se baj, nyugtatá meg a hegyes bajszú úr; a másik vonattal majd utánunk jön. Nem is hozott magával semmi utitáskát, s a felső kabátja rajta volt.

Ennek aztán nagyon örültek, hogy megszabadultak egy embertől, a kinek köszönhetik, hogy most kényelmes helyen ülnek s nincsenek katonatiszt-növendékek és löcsiszárok közé bebörtönözve tizenharmad magukkal, s már most megszólhatják kedvükre azt, — a ki hozzájuk olyan jó volt.

— Ön közelről ismeri ezt az embert? kérdezé a szőke hölgy a zömök úrtól.

— Nagyon jól ismerem. Neve Adorján Manassé.

— Ah! kérem! Melyik a vezetéknév, s melyik a keresztnév?

— Adorján egy régi székely törzs családi neve. Manassét kapta a keresztségben; ebben a felekezetben nagy előszeretettel vannak az ótestamentomi nevek iránt. Manassé apját Adorján Izraelnek hitták. Kívüle még hét fia és egy leánya volt. Mind idősebbek Manassénál, a leányt kivéve, a ki ikertestvére. S ezek mind otthon vannak most is az ősi háznál s gazdálkodnak együtt; néhány meg is házasodott s ugyanannyi család lakik egy fődél alatt az ősi kastélyban.

— Az rettenetes háztáj lehet!

— Az egy igen patriarchalis ház. Jákob fiai nem éltek nagyobb egyetértésben, mint ezek. Soha sines közöttük semmi czivakodás.

— Még az asszonyok között sem?

— Csak annyiban nem hasonlítanak a bibliai Jákob fiaihoz, hogy ők nem adták el egyiptomi kereskedőknek a legifjabb testvért, azért mert szülőik kegyence volt; pedig ez is az volt; hanem inkább azt tették, hogy ők maguk dolgoztak, fáradtak, nélkülöztek, hogy a legfiatalabb testvért magasabb pályára nevelthessék. Ez látszott örökölni valamennyiök osztályrészét szellemi tehetség dolgában. A többiek mind igen derék, természetes eszű székely lófők; de ez maga egy lángész, ki húsz éves korában már egyike volt azoknak, a kiket az unitáriusok a betöltendő consiliariusi hivatalra candidáltak; mert Erdélyben az volt a szabály, hogy mind a négy bevett vallásfelekezet, tehát katolikus, helvét és ágostai protestáns és egy Isten valló részről kell a magasabb kormányzati hivatalokart összeállítani. S így oda Manassét meg is választották. S ettől fogva kezdődik ellenségeskedésünk.

— Önök tehát még is ellenfelek?

— A koreszmék terén igen. Én mindig a haladó párt-hoz tartoztam, ő pedig minden újításnak ellene volt.

— Ah, ilyen fiatalon?

— Csak az érti ezt meg, a ki Erdélyt ismeri: a négy vallás és négy nemzet hazáját, a kik alatt még egy ötödik

vallás és egy ötödik nemzet mozgatja a földet, mely számra nagyobb, mint együtt ama négy. De nem akarom nagyságtokat államtani fejtegetésekkel untatni: folytatom elűnt utitársunk jellemrajzát. Mint hirtelen felkapott s főnökei által tenyéren hordott fiatal ember, nagyon elbizakodott lett; előtte állt egy fényes pálya, melyen nyitva volt előtte az út egész a cancellárságig; sőt még a kormányzói méltóság polczáig is. Ekkor beüt a nagy politikai rázkódás. A magyar országgyűlés eltörli a rendi alkotmányt, behozza helyébe a képviseleti felelős kormányt. Erdély kimondja az uniót, s ezzel az egész hatalom és dicsőség, melyet Adorján Manassé huszonkét éves korával szerzett magának, mint a jégvár elolvad, s lesz a fiatal emberből egy élő halott; a ki ifjusága kezdetén már a lomtárba van dobva, s ha azt nem akarja, hogy őt, ki előtt tegnap még nagyságos és méltóságos urak kapartak hátra a lábaikkal, ma az utolsó mesterlegény is insultálja, hát keresheti, hogy hova temesse el magát? Volna ugyan még más választása is. Tehetne azt, a mit pályatársai közül többen, hogy feltűzze a mellére a trikolor szalagesillagot, s a győztesek élére állva, túlarverezze eddigi ellenfeleit, vagy pedig azt tegye, a mit pályatársai közül még többen, hogy felmenjen Bécsbe, összesúgni-búgni azokkal, a kik az új korszak tartosságában nem hisznek s segítsen ásni a földalatti folyosókat, a mikkel az új építményeket hiszik romba dönteni. De úgy látszik, hogy egyiket sem választotta: hanem a helyett keres magának egy «holt várost, a melyik semmi nemzeté», hogy abba eltemetkezzék.

A szöke hölgy közbeszólt eleven észszel:

— Akkor hát megtudom oldani azt a rejtélyt is, a mi e mondatban volt: «megyek válópert indítani egy kedvesem ellen, a ki eltaszított, a ki mással szövetkezett, a ki megtagadott, és a kit mégis kénytelen vagyok holtig szeretni». Ez a kedvese a saját nemzete.

— Valószínűleg az; mert neje nincsen.

— Ez magyarazza meg azt is, hogy két honfitárs, mint

önök, mikor véletlenül összetalálkoznak, hogy nem kezd egymással beszélgetni; a szomszéd-waggonokban hogy vitatkozik minden ember a napi politikáról: majd áttörik a koci falát.

— Valóban úgy van. Kettőnknek a mai idők eseményeiről együtt társalogni vagy kegyetlenség volna, vagy hóbort.

— Már most kezdem sajnálni azt a fiatal embert, dacára annak, hogy pogány. Bár csak le ne maradt volna.

S az igazhivők óhajításainak van sikere; még ha a hitelenek javára szolgálnak is azok: ime, a mint a vonat újra megállt, az elveszettnek hitt fiatal ember arcza felbukkant a waggonablak előtt s nyájasan mosolygott a bennlevőkre.

— Ah, mi azt hittük, hogy ön elveszett, mondá a szöke utitársnő.

— Az lehetetlen. Elveszni csak annak lehet, a ki valakié. Odafejjel ültem az imperialon. «Polgártárs!» — szolt a köpezös honfihoz azután, nem mászik fel velem a koci tetejére? Onnan gyönyörű a kilátás.

A polgártárs tétovázott.

— Aztán ott pipázni is lehet.

Ez döntő indok volt a köpezös utitársra. Eddig is tanталusi kinokat állhatott ki. Elővette időszakonként a gyönyörűen barnára szitt tajtékpipát, megtörülgette a kabátja ujjával a kifaragott névelőbetűt rajta, megfordította a tüllanglaiset a szára végén, fölnyitotta az ezüst kupakot rajta s boldoggá tette a kisujját azzal, hogy beledugta az üres kráterbe; aztán fogai közé szorítá a csutoráját, hogy legalább egy hangot adjon rajta, megpróbálva, ha szelelemég? s éljen abban az illúzióban, a múltak emlékét szítpantgatva, mintha most is pipáznék! — s aztán csak megint szomorúan visszadugta a drágaságot az oldalzsebébe. Annálfogva a tett indítványt sem írásban nem kívánta beadatni, sem a sectiókhoz nem utasította elébb tárgyalás végett; hanem stante sessione elfogadta s ment a fiatal utitárs után azon a macskahágon föl a waggon

tetejére, a hol a kalauz kukulloriumát kisajátították és beleültek. Csak itt jutott eszébe azt az észrevételt tenni, hogy: «de talán a hölgyek meg is neheztelnek, hogy őket magukra hagytuk?»

— Ne féltse őket, Gábor bátyám. Utazó hölgyeket azzal kötelez le a férfiember legjobban, ha elpárolog közülük.

II.

Az az úr, a kit már most Gábor bátyámnak tisztelhetünk, mindenekelőtt azt a kedvencz tajtékpipát tartá kötelességének dohányzaeszkőjából megtölteni, ezután belesiholni az illatos bükkfataplóba és azt lezárni a koronalakú ezüst kupak alá: addig hiába terült el szemei előtt az olasz paradicsomkert, melynek magasztalásában fiatal utitársa oly kifogyhatatlan volt; a míg nem füstölt a pipája, addig oda sém tekintve, mormogá: «mi ez egy ezer holdas szép egyforma bírvetéshez?» s csak azután, hogy a kospallagi felszálló azur füstjén keresztül tekinthetett rajta végig, ismerte el, hogy «biz ez gyönyörű egy ország: — kár a németnek!»

— Bátyám! — tudja? — ne politizáljunk! jegyzé meg rá a fiatal úr.

— Hát szoltam én egy szót? A szép vidékről beszéltem. No hát beszéljünk inkább a szép asszonyokról. Te nem is sejtéd, hogy micsoda kényes húrokat pengettél oda lenn?

— Hogyan? Bátyám szénájába vágtam volna tán a kaszámat?

— Ej, ej, ej! De gonosz szemed van: mindent észre kell venned. Nem arról a szőke hölgyről van szó; hanem arról a barnáról.

— Barna? Nem is láttam jól; úgy le van fátyolozva az arca.

— Pedig az téged nagyon megnézett s akkor a fátyolát is feltakarta; de te nagyon el voltál foglalva azzal, hogy

a szökének magyarázd az asszonyok kötelességeit a férjeik iránt, s a válóperek természetét.

— No! és kellemetlen vonatkozásokat tettem volna ezzel?

— Annak nem, a kinek beszéltél; mert az már özvegy! hanem a másiknak, a ki veled egy sorban ült s hallgatta, a mit beszéltél.

— Azt fogja hinni, hogy valami bonvivant vagyok s örizkedni fog tőlem.

— Nagyobb bajt okoztál neki. Azon fog töprenkedni, hogy nincsen-e neked igazad?

— Hisz ez meg épen nem lesz baj rá nézve.

— De igen nagy baj lesz rá nézve. Mert épen a válópere miatt utazik Rómába.

— Ah! Már válópere van? Én azt hittem, hogy most hozzák valami zárdából, a hol nevelőben volt.

— Mondom, hogy hamis szemed van; oda sem néztél, mégis megláttad, hogy egész gyermek még. Ez az én védenczem: a szerencsetlen Cagliari hercegné.

— A kinek férje indigenatust nyert Magyarországon.

— Ő maga egy Zboróy Flanka grófnő. A családot jól ismered. Nagy birtokuk majoratus. Az első szülött dynasta lesz, fivérei pedig láthatnak utána, hogy katonai, vagy papi pályán keressenek magoknak szerencsét, a mi az utóbbin sokkal hamarabb feltalálható, mint az elsőbbin. A leányok pedig arra vannak utalva, hogy igyekezzenek gazdagon férjhez menni, ha pedig ezzel elkésnek, menjenek zárdába. Volt azonban a családnak egy püspök őse, a ki annak idejében olyan végrendeletet csinált, hogy vagyonának kamatai a tőkéhez csatoltassanak, s mikor egyszer annyira felszaporodnak, hogy a Zboróy gróf család minden tagjára jut belőle kerek egy millió, akkor osztassék fel közöttük. No ez a mostani ivadék alatt teljesedésbe ment. Minden Zboróy családtagra jutott egy millió. Ennek azonban az örökösök végrendelete szerint csak haszonélvezői, mert a hagyományozó több kemény föltételt kötött jótékonyágá-

hoz, mely szerint ez élvezettől a családtag eleshetik s akkor az a többiekre marad. Ilyenek: ha egy családtag a dynastia ellen lázadó lesz; — vagy ha kiköltözik idegen országba; vagy ha elhagyja a római katolikus hitet. vagy ha mint nő, botrányos életmódot követ. Képzelheted ennél fogva, hogy az így együtt érdekelt családtagok milyen jó rendőri felügyelet alatt tartják egymást? Egy millió nem potyapénz mai világban! Megérdemli, hogy az ember utána lásson. — Blanka grófnőt, a mint a zárdából kikerült, hozzá adták Cagliari herceghez. A hercegnek hallhattad hírét. Nagy szerepet játszik a politikai világban.

— Volt hozzá egynehányszor szerencsém.

— Bécsben, az udvari bálokban. — Nem fiatal ember már. És sokat élt. Kétszer annyit, mint más ember hasonló idő alatt; mert még az éjszakákat is keresztül élte. Mikor Blanka grófnőt elvette, igen közel ismeretsége volt egy Caldariva marquisonővel, a kát a legfiatalabb korában «Cyrene» név alatt ismerték a czirkus látogatói, a hol magas fokra vitte a choreographia művészetét, míg egy olasz marquis olyan szives nem volt, hogy a czímerével megajándékozza, s aztán rövid idő múlva föbelője magát. Ennek a Caldariva marquisonőnek igen pompás palotája van Bécsben, a mit a herceg iratott a nevére. Ennek a palotának a kulcsait még azután is elfelejtette a marquisonőnek hazaküldeni a herceg, hogy Blanka grófnőt feleségül vette; sőt azt mondják, hogy mikor az esküvőre ment, akkor is a szép Cyrene kötötte csokorra a nyakravalóját. — A herceg elvette Blankát, mint a hogy megszerez magának egy gazdag úr egy ritka szép paripát, egy drága szobrot; azért, mert ritkaság és drága. Blanka pedig irtózott a hozzá kötött férjtől. Gyermekek voltak. A nász napjáig fogalma sem volt arról, hogy mi különbség van a párta és a főkötő között? A herceg egy óráig sem volt vele boldog. A mint ifju nejéhez egy gyöngéd propos-val közelített, az rögtön ideges görcsöket kapott, arczát elhagyta a szim, rángások

vették elő s elájult. S ez így volt, valahányszor magukra maradtak. A kéjsóvár herczeg fűnek-fának panaszkolta a baját, orvosokkal consultált, tapasztalt rouéktól kért tanácsot: úgy, hogy a család titka egészen köztudomásává lett. A «parere» az volt, hogy a nőnek természetes hajlama van az epilepticus rohamokhoz. — Gavallér ember az ilyen kényes helyzetben iparkodik nagylelkűen eltérni a rá mért keresztet s keres magának kárpótlást compromittálás nélkül. — Van azonban a herczegnek egy totumfacja: valami «Vajdár Benjámín».

E névre akkorát ugrott ültéből a fiatal utitárs, hogy a fejét beleütötte a faköpnöyeg ernyőjébe.

— Mi lelt? Le akartál esni?

— A szivarom ejtettem le, felelt az, s utána kaptam.

— De majd utána ugrottál. Hát a mint mondám, ez a totumfac az, a ki ennek a családnak a rossz szelleme. Ketten tesznek a herczeggel együtt egy ördögszámot. A herczegben megvan a démonhoz való rossz indulatok, a hóbort, a kéjsóvárgas, a dőlyf, a boszúvágy; emennél pedig a mindezeket életrekelő esz, furfang, leleményesség. A herczeg vigasztaltatni akarta magát régi barátnejával; de a szép Cyrene valaki által nagyon jó tanácsokkal lett ellátva. Élteni akart felismert hatalmával. És élt is vele. A herczeg minden megaláztatást megszerzett fiatal nejének a marquisnő kedvéért. Utoljára, hogy a mű meg legyen koronázva, megindította a válópert neje ellen. Ez volt az ára annak, hogy a szép Cyrene ismét kegyébe fogadja a herczeget. De én meg vagyok felőle győződve, hogy a terv Vajdár Benjámín fejében fogamzott.

— Hisz ez a válóper csak felszabadítja a herczegnőt helyzetéből, jegyzé meg a fiatal utitárs.

— Jó volna, ha úgy végződne, de épen itt a bökkenő. Az ellenfél arra alapította támadását, hogy a nő epilepticus idegrohamokban szenved, s így házaseletre képtelen. Én azt nem engedem meg. Azt elhiszem, hogy a herczeg közeledtére görcsöket, rángatózásokat kap; hisz én sem

vagyok nyavalyatörős, rugni, harapni sem szoktam rendes körülmények között, de mikor ezzel a Cagliari-val szemközt állok, érzem, hogy valami csendes hydrophobia kerülget, a nyakamban az erek felduzzadnak, az állam rángatózik s az ökleim alig elnyomható vágyat éreznek valakinek az oldalbordáival érintkezésbe jönni. Pedig hát nekem nem férjem a jámbor, nem kell tőle félnem, hogy megölel. Én azt allegálom, hogy csak ő előtte esik ájulásba védenczem, s kérem a házasságot egészen megsemmisíteni. Mert ha az ellenfél győz, ha az ő indokai lesznek elfogadva, akkor a szentszék ítélete egyuttal ki fogja mondani az asszonyra, hogy soha többet férjhez mennie nem szabad. Már most gondold el azt a sorsot, a mi erre a nőre vár, a kit ifjusága virágában, alig húsz éves korában, a törvény és a társadalom kitilt az életből, s elítél egy hosszú, hosszú tetszhalálra, a miből nincsen feltámadás, elveszi tőle a napvilágot, a levegőt, s azt mondja neki: te neked nem szabad többé nevetned, nem szabad örülnöd, nem szabad reménylened, a te szivednek nem szabad dobogni, a te arcodnak kigyulladni, a te lelkednek nem szabad álmodni! Hanem azért nézned kell tovább is, hogy jön az ősz a tavasz után, a mi számodra se virágot, se gyümölcsöt nem hoz.

Mikor az ügyvéd pathetikus szónoklata végén félretekintett ifju utitársára, azt vette észre, hogy annak a szemébe valami vízcsepp lopózott.

Hisz ez az ítélet az ő fejére is ki van mondva. Abban a perben, a mit ő a maga válóperének nevezett. Ő is ki van már tiltva a világból, a társadalomból, ő is meghalt már és semmi sem vár rá többé: neki is megmondták azt, hogy: «te neked nem szabad többé szeretned, reménylened, álmodnod! Hanem azért nézned kell tovább, hogy jön az ősz a tavasz után!»

— Valami esett a szemedbe?

— Igen; a köszénfüst csapódott bele.

Azzal megtörle a szeméit, s aztán nem volt semmi baj.

Az ügyvéd folytató a beszédét:

— Most azért megyünk Rómába, hogy megkísértsük a hercegnőnek személyes esdekléseivel hatni a bírákra. Lehetetlen, hogy meg ne essék rajta a szívük, ha van bennük emberi érzés. Az idő most nekünk kedvez. A pápa a reformok terére lépett: a római curia vezetését új emberek vették kezükbe, a régiek befolyása megszűnt; Rómában is a szabadság szele fujdogál s alkotmányosság csirázik a földből.

— Hahaha!

— Mi az ördögöt nevensz?

— Én? Dehogyan nevetek. A szivarfüst szaladt a torkomra. Eh — hahaha! Oh be csiklandja a torkomat!

— De sok bajod van a füsttel. Hol megríkat, hol megnevettet. Én egészen bízom a pápa ígéréiben. Csak nem tartasz bennünket valamennyiünket idiótáknak, a kik a napokban lepleztük fe ünnepélyesen a «radikal körben» Pio Nono arczképét egyhangú határozat folytán. Ha valaha, úgy most lehet a szegény hercegnő ügyének kedvező fordulatot adni. A milyen grata persona volt ezelőtt Cagliari herceg a Vaticanban, annyira elvesztette ott most minden befolyását. — Mégis csiklandja a torkodat az a füst? — Csupán egy embertől tartok. — Ettől a fufangos Vajdártól. Velenczében összetalálkoztam vele. Kérdeztem: hová megy? Azt mondta Milanóba. Tudom bizonyosan, hogy hazudott. Ő is Rómába siet. Meg akar bennünket előzni. Vagy legalább is utolérni. — Csak egy nappal előbb érkezhessünk Rómába, mint ő: s akkor nyert ügyünk van. De félek, hogy már is magunkkal viszsük valamelyik kerekes ketreczben. — Ej, de meleged van, hogy izzad a homlokod. — Tán az én pipám füstjét nem állhatod? Ha megkapnám azt a ficzkót, kitérném a nyakát! Képes egy ilyen angyalt örökre szerencsétlenné tenni, élve eltemetni.

— De hát ne engedje magát.

— Alázszolgája! Hát hiszen, ha tudsz valami jó taná-

csot adni, miért nem mondod? a kalapom is leveszem előtted. Hogyan ne engedje magát a hercegnő élve eltemetni?

— Columbus tojása! Legyen protestánsná, s akkor nem parancsol neki a római szentszék.

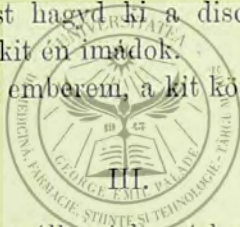
— Servus humilimus! Hát az egy millió, a mit a püspök nagybátyja ráhagyott?

Adorján Manassé széttörte a szelelni nem akaró szivarját az ujjai között, s azt mondá egykedvűleg:

— Hát én csak azt mondom, hogy ha a te hercegnődnek igazán van szive, el fogja dobni az egy millióját, mihelyt találni fog egy férfit, a ki megér harmincz ezüstpénzt. Úgy hiszem, ez a legmagasabb becsára egy férfinak; miután a mi urunk Jézust is annyiért adták el.

— Te! A Jézust hagyd ki a discursusból; mert az nekem Istenem, a kit én imádok.

— Nekem pedig emberem, a kit követek.

III.

Ezalatt egy olyan állomáshoz érkezett a vonat, a mely csomópont volt egy másik vasutvonallal. Itt étkezni is lehetett.

A polgártárs meg volt éhezve. Különben is jó constitúcióval bírt s az utazás rendszeren még fokozza az étvágyat. Azt mondta, hogy ő itt leszáll valamit falni.

Adorján figyelmezteté, hogy gyorsan végezzen, mert a másunnán érkező új vonat vendégei az átköltözésnél könnyen megteszik azt a barátságot, hogy teli ülik azt a coupéet, a hol ők a hölgyeket magukra hagyták.

— Hát te mit fogsz addig csinálni?

— Előveszem az albumomat s lerajzolom innen a kakasülőről ezt a tájat.

— Nem is tudtam, hogy pictor is vagy.

— Egyéb sem vagyok már.

A másik vonalon ezalatt megérkezett a csatlakozó

vonat, s az abból átköltöző utasok siettek maguknak jó helyet foglalni a változásnál.

A szép szobor arca némi nyugtalanságot árult el. A kalauz ő felőle nyitotta ki a kocsiajtót s ő aggódva tekintgetett kifelé, hogy nem jön-e valaki e kényelmes magányt megzavarni? Egyszer csak ijedten kapta vissza a fejét. Már késő volt; meglátták.

A waggon lépcsőjén acrobatai gyorsasággal szökött fel egy fiatal férfi, finom uti öltözetben, kezében egy kis utitáskát czepelve, oldalán szíj-általvetőn lógott a szivartartója; másik kezében pálcza volt, melynek fogantyuja elárulá, hogy abban tör van.

A fiatal ember veszedelmesen szép alak volt: gesztenyeszín hajú, eleven szemű, deli természetű s látszott rajta hogy szépségének öntudatával bir; tanusítá ezt a hajfürteire s öltözékére fordított gond, s a kiszámítás, a mivel beszédközben kellemes mosoly alatt igyekezett ragyogó fogsorait megmutatni.

— Ah, minő véletlen szerencse, herczegnő! szolt, kásztor kalapját levéve s utitáskájával együtt letelepedve a herczegnővel szemközti ülésbe.

— Kérem, az egy úrnak a helye, a ki hozzánk tartozik, szolt a herczegnő ingerülten.

Mire a szép férfi mosolygó impertinentiával felelte:

— A hely nem volt öltönydarabbal jelezve, s így a vasuti szabályzatok értelmében akárki által elfoglalható. Én nem mondok le könnyen arról a szerencséről, hogy a herczegnővel szemközt ülhessek.

A herczegnő nem tudott szavakat találni a haragtól, mely idegeit elállta. Annálfogva utitársnéja tartá kötelességének segítségére jönni, s megújítani e kísérletet annak a betolakodónak a kidobására.

— Vajdár úr! mondá, kemény accentusra hangolva szavát, önnek kellene ismernie egy nevelt ember kötelességeit hölgyek irányában. Ön tudhatja, hogy önt a herczegnő nem türheti s könnyen kitalálhatja az okát.

A deli ifju ez erős szemrehányásra egy czifra dobozkát huzott ki oldalzsebéből, s felnyitva annak födelét, oda-kinálta azt megtámadojának.

— Frau von Dormándy! kegyed szereti a csemegét, szabad szolgálnom e finom «persicaté»-val. Ferrarában készítik. Egyetlen a maga nemében.

Erre az úrhölgy boszúsan hátat fordított neki, s ki-dugta fejét a kocsi átelleni ablakán, mérgében dörmögve, hogy «de ugyan hol a pokolban is marad el ilyenkor az a prókátor?»

— Meddig akar ön még üldözni, uram? szólt indulat-tól reszkető hangon a hercegnő a szemközt ülőhöz.

— Csak a sírig, hercegnő, ott aztán elválunk. Ön bizonyosan a mennybe megy, a hova engem valószínűleg nem eresztenek.

— Miért esküdött ön az én elvesztésemre?

— Mert ön maga úgy akarta. Csínáltam-e belőle titkot valaha? Nem nyílt kártyával játszott-e ön előtt?

— Kényszeríteni akar ön, hogy elhagyjam e kocsit, s beüljek a kofák és halárusnók közé?

— Nem fosztana meg vele a hercegnő attól az élvezettől, hogy közelében lehessenek. Az egész úton Rómaig minden vetturinónál, minden postaháznál, a hol a hercegnő számára utazó szekér van megrendelve, fönn van tartva a számomra egy fölösleges hely.

— Mit akar ön velem?

— Azt, a mit ön választani fog. Vagy olyan boldoggá tenni önt, a minővé valaha férfi tett egy asszonyt, vagy olyan szerencsétlenné, a milyenné valaha ördög tett egy embert.

— Én védem magamat mind a kettő ellen.

— Ajult védelem! Nekem kezemben van minden eszköz önnek az életét úgy elrontani, hogy az ne legyen egyéb, mint egy befalazott sírbolt.

— Azt Isten nem fogja megengedni!

— Ah, hercegnő! Rómába megyünk, s ott sok a templom; de Isten egy sincs!

A hölgy úgy összeborzadt e szóra, hogy szinte fázva húzta magán szükebbre shawlját; míg a deli ifju egyik lábát a másik térdén átvetve, öntetszőleg mosolygott tréfás calembourghján.

«De ugyan hová lett az a másik két ember?» dörmögé a szőke hölgy, hasztalan keresve a két utitárust a lótófutó közönség között.

Hát biz azok közül az egyik, a pogány, most is odafönn ül az imperialon, s rajzolja a piniáktól körülvevtt várrmot, mely a folyamban visszatükröződik; a másik pedig bement az étterembe megebédelni, ott azután az történt vele, hogy a mint igaz keresztyénhez illő módon, begyürte az asztalkendőt a nyakravalójába, s neki ült kényelmesen a megrendelt rizottónak, még alig dugta bele a villáját, midőn a fülébe ordítja a kalauz a halottébresztő jelszót: «partenza!» Erre a polgártárs megijed, hogy mindjárt elfut nála nélkül a vonat, s otthagya rizottót, macca-ronit, a késsel, villával kezében, az asztalkendővel nyakában rohan ki a waggonját felkeresni; akkor azután először végig szaladgálja az utóbb érkezett vonat minden kocsiját, míg észreveszi, hogy az a másik, az övé a tulsó vágányon áll.

Akkor meg ott nem talál rá az elhagyott waggonra, mert a vonatot az alatt megfordították: a mi elől volt, az most hátul van; kérdez, kiabál, szitkozódik, könyörög, diákul beszél; míg végre az imperialon ülő utitársa észreveszi a veszedelmét s leszáll a megszabadítására, a mikor aztán egy pinczér segítségével, a ki az asztalkendőt és kést, villát jön reclamálni, sikerül a földönfutót kézrekeríteni, mire aztán kölcsönös magyarázatok folytán kiderül, hogy még épen húsz percznyi ideje lett volna a rizottót is, meg még egy branzinót is elkölteni, a mit előre kifizetett; de már köszöni, nem kell semmi; úgy jól lakott az ijedtséggel, s nem kíván egyebet, mint hogy a coupéjába visszavezessék.

Ott várt azután csak rá az igazi meglepetés, a mint

meglátta a helyén ülve azt az embert, a kit szeretett volna nagyon megkapni, hogy kitorje a nyakát.

Most tehát megkapta, még pedig a tulajdon jogszerinti helyének a bitorlásában kapta, szemközt ülve az ő véden-
czével.

Hanem azért dehogy törte ki a nyakát! Nincs gyávább katona az ilyen vasutról lemaradástól demoralizált pasasérnél; még azt mondta neki, hogy alázszolgája! s aztán körülnézett, hogy hol találna a maga számára egy üres helyet?

S a délczeg ifju még azzal az impertinentiával élt, hogy azt kérdezte tőle:

— Talán az ön helyét foglaltam el, spectabilis?

A mire a polgártárs zavarában azt felelte, «oh, dehogy; kérem alássan».

A miért aztán a szép dandy részéről egy gúnymosoly, a szőke hölgy szép szeméből pedig egy ezerágú villám lett a jutalma.

A következő pillanatban a herczegnő azt a gúnymosolyt egyszerre átváltozni látta az ijedtség elképedésévé. Manassé lépett fel a waggon-lepésen.

A herczegnő csak annyit vett észre, hogy a két ifju egy pillantást váltott egymással, mely olyan volt, mint két kard összeczikázása.

Azzal Adorján a kocsiajtóban megállva, azt mondá Vajdárnak:

— Ez a hely el van foglalva.

A megszólított arcza mélyen elvörösödött; vonásain, mint a pohárban felkavart méregiszap, fellegett végig a rossz indulatok egész salakja. Szemeinek nézésében gyűlölet, félelem és düh ólalkodott. Egy pillanatig jobb kezének egy görcsös rándulása a pálcza markolatát annyira felesavarta, hogy az aczeltőr kezdete kivillant alóla; s akkor ajkába harapott.

Az előtte álló másik ifjunak az arcza pedig akkor is hideg maradt és nyugodt, csak a homloka kidomboro-

dásain jelent meg két pirosuló tűzfolt, a mi olyan volt, mint a viharjósuló vörös felhő az égen.

Mindez csak egy rövid perczig tartott. A másik pillanatban a megszólított férfi felkelt a helyéről, vette utitáskáját és elhagyta a coupéet.

E kényszerített meghunyászkodás olyan kínzó látvány volt egy nőre nézve, mint mikor egy állatszelistító parancsolja egy pompás vadállatnak, hogy csúszszék a lábaihoz.

Mi adja neki ezt a hatalmat? Azt jó volna tudni.

Manassé aztán leült az üresen hagyott helyre, s nem kínálta meg vele többé a polgártárust; hanem kinézett az ablakon mindaddig, a míg azt a másik ifjut láthatta. És addig mindig ott égett a homlokán az a két vörös folt. Arról tudható a ráfigyelő hölgy, hogy üldözője még közel van. Egyszer aztán eltűntek a vörös foltok az ifju homlokáról. Az a másik nem volt látható többé.

Mindez annyira érthetetlen rejtély volt a hercegnő előtt, hogy semmi természetes magyarázatát nem bírta kitalálni. Fátyolát szemöldökéig emelte, hogy jobban beleláthasson a rejtélyes arczáróba.

Az elűzött rossz szellem azt mondá neki: «hiába sietsz Rómába, ott templom sok van, de Isten egy sincs». Ennek a másíknak meg az a jelmondata: «egy az Isten»; — s ez az egy vele jár mindenüvé. Még Rómában is ott lesz . . .

Ezen az eszmén aztán valami olyan földöntúli megnyugvást érzett, hogy szempillái lecsukódtak. Bűvkör fogta körül. Elszenderült. A vonat megindult újra; hosszú, unalmas állomásköz következett. A halk robaj és izgalom hatása alatt nemsokára a coupée minden utazója aludt, csak Manassé maradt ébren.

Egy perczben a hercegnő szemei felnyiltak, s akkor úgy tetszett neki, mintha az, a ki vele szemközt ül, térdére tett albumába rajzolna valamit.

Blanka egészen félrehárítá a fátyolt arczáról, hogy homloka is kiszabaduljon. Talán nem is tudta, mit tesz? csak álmodott.

IV.

Azt a gőzmozdonyfűtőülést is azért találták fel, hogy a mi tündér még maradt a földön, azt is elkergesse.

Az alvó hölgy fölriadt rá, s mint a ki egy toronytetőről esik lefelé, oly rémülten, kerekre nyílt szemekkel, egészen holdkóros elképedéssel ugrott fel helyéről, kezeit maga elé tartva s kevés hija volt, hogy szemközti utitársa karját meg nem ragadta. — Azután megszégyelte magát előtte s mosolylyal akarta eltakarni heves szívdobogását.

Aztán csakugyan azt hívé, hogy álmodta azt, hogy utitársa egy rajzalbumba az ő alvó arcát vázolja le: a mit az kezében tartott, az egy térkép volt s azon húzogatott vonalakat veres irallal.

A mozdonyfűtőre a társaság többi tagja is visszatért a siralomvölgyébe.

— Hol járunk most? kérdeze a hercegnő az egyedül ébrenvirrasztottól.

— Bolognához közeledünk. Onnan a vonat Imola felé megy Anconának. S itt én kegyelmességtektől búcsút veszek.

— Ön kiszáll itt? Hisz azt hallottam, hogy ön is Rómába utazik.

— Oda tartok, de nem ezen az úton. Málháimat hagyom futni az anconai vonalon, onnan a szekérposta majd elszállítja Rómába. Én pedig az Appennineken keresztül Pistoja felé megyek, Florenczre. Ez az út fáradságosabb, de fölséges részletei vannak, a mik kárpótolják, hogy sokszor gyalog kell menni a vetturino mellett s aztán egy nappal hamarább ott vagyok, mint az anconai úton.

— Egy nappal hamarább! E szó megkapta a hercegnő figyelmét. Nem mehetnénk mi is ezen az úton? Mit szólsz, Mária? Bolognában észrevétlenül kiszállnánk s aztán hagynók a bőröndeinket magukban vándorolni Rómába, mi meg a hegyeken át utaznánk magunk?

— De nem lehet-e a rossz emberektől félni a hegyek között? kérdé aggódva a szőke hölgy Adorjántól.

— Erre egy igen szép dalban felel meg Fra Diavolo, szólt Manassé. A rossz emberektől mindenütt lehet félni. Hanem ha azt értette nagysád, hogy nem rabolnak-e ki bennünket? úgy sokkal valószínűbb, hogy akkor rabolnak ki, ha nagy málhatömeggel utazunk, mintha egy oldal-táskával a vállunkon tesszük az utat, a hogy én szándékozom. «Fiatal koromban» sokat barangoltam ezen a tájon, soha se bántottak a brigantik; ha találkozunk velük, én majd csoportosítom őket és lerajzolom az albumomba. — Művészeket nem bántanak ezek soha.

— Aztán ketten vagyunk férfiak, s nem ijedünk meg tőlük! szólt bele Gábor úr, kibén fölébredt a prókátor arra a szóra, hogy egy napi előnyt nyerhet a birák informálására ellenfele fölött. Nálam vannak pisztolyok. Hát te nálad?

— Én nem hordok fegyvert.

— Oh én nem félek rossz emberektől; mondá szeliden a hercegnő. Én nem tudok egynél több rossz embert az egész világon.

Mindenki tudta, hogy ki az a hercegnő speczialis rossz embere; de Gábor úr még illusztrálni is akarta a tételt.

— De hisz az ne próbáljon a hegyek közé jönni velünk, mert ha ott kaphatom: a végorája ütött! Szerencséje, hogy Manassé barátom szép udvarias felszólítására rögtön szót fogadott; mert ha még egy perczig itt marad a wagonban, hát emberhalál történik.

— Haha! kaczagott a szőke hölgy; fog az bámulni, ha majd hiába keres bennünket Anconában s onnan utazhatik a postakocsin együtt a bőröndeinkkel.

— Mi pedig azalatt előre sietünk a szép hegyeken át. A hercegnő szép arcját gyermeteg öröm kezdte meg-aranyozni; ezt a gondolatot köszönöm önnek.

És önkénytelen bizalmassággal nyujtá kezét utitársának, a minék az elfogadta — az ujjai hegyét.

Ez az eszme nagyon megtetszett a hercegnőnek. Volt benne valami a kiszabadulásból: az a vasuti vonat olyan, mint a börtön!

— Nem viszünk magunkkal semmit, csak a mit kezünkben elbirunk; a hol egy szép sziklát találunk, vízeséssel, azt lerajzoljuk, s a hol nagyon félelmes lesz a vadon, ott énekelni fogunk.

— Akkor azt fogják hinni, hogy vándorszínészek vagyunk, szólt bele Gábor úr. Ha megszorítanak bennünket a taliánok, minden kitelik belőlünk. A hercegnő szépen énekel. Mária nagysád tánczol csárdást és tarantellát; én acrobatai mutatványokkal állok elő; hát te Manassé miféle komédiára vállalkozol?

— Én beszélni fogok a souverain népnek a constitutióról.

— Javithatatlan!

— Hanem akkor ne hívjuk egymást a ezimeinken, szólt a hercegnő félelevenült kedéllyel. Ügyvéd úr az impresario, Marie a primadonna, ők szinből egymáshoz tartozhatnak: mi ketten pedig testvérek leszünk. Mi neve az ön nővérenek?

— Anna.

— Ön kölcsön adja nekem e nevet, a míg az út veszedelmes része tart és Annának fog nevezni. Nem sajnálja ön talán tőlem e nevet?

Manassé nagyon elkomorodott.

— A hercegnőt sajnálom e névtől. Annak a viselője egy igen szerencsétlen teremtés.

— Akkor annál könnyebb a csere.

Abban tehát megegyeztek, hogy Bolognában kiszállnak s onnan szekéren folytatják az utat tovább.

— De mégis nem előzhet-e meg bennünket az, a ki Anconának veszi az utat, a vaspálya gyorsaságával? aggódék a hercegnő.

— A felől bizton lehetünk. Ma éjjel a vonat Faenzánál megállapodik, mert a ravennai vonatot kell bevárnia,

mely katonaságot szállít. Reggelig az utasok mulathatnak. Riminiben ismét be kell várni a szemközt jövő vonatot, s onnan délnél hamarabb el nem indul a vonat. Erre Anconában az utasokat mind szigorú motozás alá veszik, hogy nem visznek-e proklamációkat, forradalmi leveleket magukkal? s éjszaka a jesii úton semmi postaköcsi el nem indul. Ez által lesz rövidebb a Florenz felé vezető út egy egész napi járóval.

Csak az volt még a feladat, hogy az az ember, a kit meg akarnak előzni, észre ne vegye megszökésüket.

— Majd én fedezni fogom a szárnymozdulatot, mondá Manassé, előre leszállva a waggonból, a mint a vonat az indóbázba begördült. Csak tessék a váróterembe bemenni. Az az úr nem fog sem a kocsiból kiszállni, sem az ablakon kinézni.

Ezt olyan biztosan merte mondani, mintha valami talizmánja volna amannak a megfélemezésére.

És mindaddig ott állt a váróterem ajtajában, a míg a vonat ismét meg nem indult.

— Elment már! szolt aztán benyitva a teremben várakozókhoz s felismerhető volt az a megkönnyebbülés, a mit érzett.

— Önt is érdekli ez az ember? kérdezé a hercegnő.

— Igen. Én félek tőle.

— Ön fél?

— Félek, hogy egyszer megölöm.

Azzal, mintha sajnálta volna, hogy annyit mondott, sietett ki a teremből, egy vetturinót fogadni, ki mind a négyüket elszállítsa Vergato felé.

Távolléte alatt aztán felvilágosítá a hercegnőt az ügyvéd az iránt, hogy az egyistenhivők vallása tiltja az emberölést; — még aztán többet is hozzátett, mint a mennyi igaz, hogy vannak az unitáriusok között, kik a vérontás tilalmát még az állatokra is kiterjesztik; esupán növényi étkekkel élnek, nehogy megöljenek egy lényt, a minek a teremtő életet adott.

A hercegnő hitetlenül rázta fejét. Megfoghatlan volt előtte, hogy lehessen világfi, gentleman, a kinek elv szerint nem szabad fegyvert emelni embertársa ellen: hát akkor mivel védi becsületét, szerelmét, az oltalmára szorult gyöngé nőket?

Kiváncsi volt ezt tőle megkérdezni.

Mikor a fedett kocsiban ismét egymással szemben ültek, belekötött e tárgyba.

— Ön azt mondá: fél, hogy ezt az embert egyszer meg fogja ölni. Tiltja önnek — a vallása az emberölést?

— Csupán egy esetet kivéve, felelt Manassé. De az kettőnk között nem fordulhat elő.

Ezen azután soká eltöprenkedett a hercegnő, hogy minő eset lehet az az egy?

— Ön közéről ismeri azt az embert?

— Gyermekkorá óta. Valeni együtt növekedett fel. Ha volt egy darab kenyérem, fele az övé volt. Apja tisztartója volt az apámnak: egyszer elkártyázta a rábizott pénzt, s főbe lőtte magát. Arvaját apám fogadta fel kilencz gyermeke mellé tizediknek s nem tett közöttünk különbséget. Tűz esze van és déli alakja. Első találkozásra mindenkit megnyer. És jaj annak, a kit megnyert: mert azt megrontja. — Szegény hugom! kedves jó Annám! ő is hitt e csábító szép szemeknek. Esküvőjükre minden készen volt már, s akkor megszökött tőle; elhagyta az oltár előtt.

Manassé arcán még az alkony homálya sem takarható el a szívből jövő fájdalmat e szavaknál.

— Mikor történt ez? kérdé a hercegnő.

— Tavaly februárban.

— Akkor vitt engem a házához Cagliari herceg, akkor láttam ezt az embert először.

És aztán kereste az összefüggést a két eset között.

Vajdár elhagyta menyasszonyát, a mint a herceg feleségét meglátta. S a herceg neki ura volt. Mint titkár szolgált nála.

S azóta valóper van férj és asszony között.

— Tehát a rossz lelkiismeret kényszeríté őt helyét elhagyni, mikor ön szembe lépett vele?

— Nem. Lelkiismeret ő nála nincsen. Ha valami czélt akar elérni, nem válogat az eszközökben: nem bánja, ha annak, a mi neki élvezet, mások keserve lesz is az ára. Ez nem ismer fájdalmat, nem ismer szégyent.

— És mégis egész a gyávaságig meghunyászkodott ön előtt.

— Mert tudja, hogy kezében van életének egy titka: okiratokkal bebizonyított titok, a mit ha én napfényre hozok, nincs az a magas polez, a honnan le ne essék rögtön; nincs az a hatalmas pártfogó, a ki védelmére kelhessen: el van temetve elevenen.

— S ön nem használja azt föl ellene? kérdé Blanka hevesen.

— Hisz az bosznállás volna; felelt Manassé nyugodt hangon.

— S a honnan ön jön: ott az emberek nem állnak boszút?

— Nem.

— És testvére: a szegény megcsalt leány, vigasztalást talált-e?

— Nem, hercegnő; a honnan én jövök, ott az emberek csak egyszer szeretnek . . .

V.

— De hát hol van az a világrész, a melyből ön jő? a hol az emberek egymást meg nem ölik, boszút nem állnak és csak egyszer szeretnek? Egy sziget a holdban?

— Valóban, hercegnő, annak a vidéknek van valami hasonlatossága egy olyan holdbeli tájképhez, a minőket a nagy refractorok hoznak közelünkbe, egy olyan sziklaszigethez, mint a Plutarch vagy a Copernicus; és azon a szigeten minden olyan sajátságú, mintha egy idegen

csillagról származott volna oda. A térképen «Toroczkó» névvel van e hely megjelölve. Egy sziklavölgy, melybe csak egy szűk folyamparton s egy bérczhasadékon át lehet eljutni.* Ez a két sziklakapu a völgy természetadta erőssége. Az északi bérczoldalt egy őserdő borítja, a délre néző egy óriási kopár szirttömeg, messze fehérülő sziklagerincz, melyen egész a völgy lejtőjéig egy bokor sem látszik, itt-ott tátongó oduktól megszakgatva. E mezetlen fehér szikla adja az egész völgynek azt a holdtájképi mélaságot. Székelykönek híják. Valaha vár volt rajta, romjai most is láthatók s benne magyar alvajda lakott. Hanem a kopár hegy lejtőjén aztán elkezdődnek, mint egy római szinkör egymásra emelt sorozatai, a szántóföldek. Minden egyes lépcső megannyi karzat, a hol emberkéz földet teremtett a sziklából s kényszeríté a bérczfalat századról századra hátrálni előtte és helyet adni az ő ekevasának. Ezek a lépcsők az ott épült városnak a századait számlálják. Mert a krater felekén egy város áll és abban a világ legboldogabb népe lakik. És gyönyörű nép! Nem az önszeretet szól belőlem, nem az írlandi nostalgiaja. — Én rég elszakadtam onnan s alig képzelek olyan helyzetet, hogy ismét visszatérjek oda. A mi nekik munka, az nem az én munkám, az ő örömük nekem nem öröm; s a mi emlékezet róluk, az nekem mind fáj. Még az is fáj, ha arra gondolok, hogy valaki szeret ottan. De így mondják azt mások. Nevezetes angol és német utazók eljöttek messzeföldről az én kis holdszigetemet meglátogatni s vaskos könyveket irtak róla, mint Japánról, vagy Circassiaról. — S van benne mind a kettőből valami. Van egy önmagából kifejlett, tökéletesülő industriája, mint Japánnak, és vannak szép leányai, mint Circassianak; csakhogy az ő leányai nem eladók pénzért. Sőt szív-szívért sem az

* Az Aranyos melletti utat az ezután következő években vágták a sziklaoldalba, míg másrészt az Enyed felé vezetőt egy vízár elseperte.

idegennek. Azok csak a holdsziget lakói számára virulnak. Azokat őrzik még a napsugártól is. A toroczkói leány nem megy a mezőre dolgozni. Az férfimunka. A leány ott-hon a szobájában (s az olyan, mint egy oltár) fon, sző, híméz, vagy csipkét köt. És azt mind saját magának; az az ő pompája. Mikor vasárnap egyszerre bejön a templomba az egész leánysereg s elfoglalhat sor padot, az olyan, mintha egy angol «book of beautys» elevenült volna meg. A szépség minden változatai együtt. Naparanyozta barna Judit-arcok, gránátvillogású szemekkel és liliomhamvaságú madonnafejek a derült éggel szemeikben: szökék-e vagy barnák? azt nem tudni meg, mert hajuk gondosan el van rejtve a kihimzett patyolat kendő alá. Minden öltönyük hófehér, maga a finom bárányszőről készült ujjatlan ködmönke is; s aztán egy ilyen sor tündéri fehér rózsza között ott pompázik két-három ragyogó virágszál. Ezek már menyasszonyok. Kiválnak a többiek közül. Fejükön a korona alakú pártá, arasznyi széles aranycsipkéből, az alól széles selyemszalagok omlanak alá; vállukat eltakarva. És vállfüzőjük, kötényük, vigánójuk terhelve csipkéekkel, mikért egy divathölgy irigy lehetne rájuk, öveik arannyal áttörve s abba tűzve a földig csüggő selyem jegykendő.

— Ah, tehát az ön holdszigetének a leányai egész fiatalságukat a piperével töltik!

— Nem, herczegnő. Az én holdszigetem leányai egész ifju korukban tanulnak. Van iskolájuk, kitünő tanárokkal. Annak a kis völgynek a népe tart egy gymnásiumot a férfi tanulók számára s abban szegény sorsú tanulóknak tápintézetet és külön leányneveldet. Az épület ugyan alacsony, a mit így neveznek s az ajtaja szemöldökfájába még eddig minden utazó, ki látogatába jött, beleütötte a homlokát — emlékül; az ugynevezett alumniumban a diákok egymás fölé épített nyoszolyákban hálnak s egy közös cseréptáblól költik el a «mensa ambulatoriát», a sorban főzött ebédet; hanem részesülnek oly oktatásban,

mely a kor színvonalán áll s kerülnek ki közülök tudósok, a kiket a honi világ emleget s a kis holdszigeten minden ember bir annyi tudománnyal, a mennyire az életben szüksége van.

— Tehát azok gazdag emberek?

— Egy úr sincs közöttük. Egy kastély nincs a városukban.

— Tehát bizonyosan nagy pártfogásban részesülnek az ország, a kormány részéről? Ellenség sem dúlta fel városukat soha?

— Nem, herczegnő. — Ez a legjobban üldözött népecskéje a két magyar hazának (a miről most azt állítják, hogy egygyé lett). A mi szabadalmakat a nagy királyok adtak nekik, azt a «kis királyok» elszedeggették tőlük. Kítagadott nép voltak, mint a Salt Lake mormonvárosának telepesei. Pusztította őket mongol, tatár, kurucz, labancz, oláh; de legkeservesebb pusztítást követelt el rajtuk saját hazájuk e czim alatt «braččhiám». Ennek az emlékére van most is a toroczkói házak ablaka véres kerettel befoglalva. És ők mindig hivek maradtak és békeszeretőek. Fel voltak mentve a katonáskodás alól, azért szolgálták a hazát fegyverrel; fel voltak mentve a jobbagyság alól, azért szolgálták a földes urat robottal; fel voltak mentve a papi dézsma alól és ők építettek maguknak olyan templomot, a hol nem a fejedelmi alapítvány fizeti a papot. Egyszer egy juhász elment a szomszéd peterdi templomba s ott meghallotta, hogy a lelkész magyarul prédikál. Ez hazament, elmondta a többieknek s ez időtől elhatározták, hogy ők is akként fogják ezután az Istent tisztelni, a hogy nekik jobban megközelíthető s tornyukban a harang, mikor templomba hív, csak egyet-egyet üt.

— Tehát ha e kis sziget lakói a leányaikat selyemben, csipkében járatják, a fiaikat tudósoknak nevelik; ha a földjük oly kevés, akkor valami talizmánjuknak kell lenni, a mi nekik kincseket terem.

— Úgy van, herczegnő: — az én szülőföldem fiainak

van csodatevő talizmánjuk: a két tenyerük s van egy kősbányájuk: a föld alatti béréz. Ők vasat termelnek. Erdélyben a legjobb, legnemesebb vasat. Ezek nem pihennek akkor, mikor a természet nyugalomra tér. Más földmivesnek, ha a hó leesik, ha a szántást, vetést elvégezte, kezdődik a nyugalma: ezeknél kezdődik akkor a nehezebb munka. Mennek a föld alá. A kik vasárnap hófehér, szironyial, arany fonállal kivarrott ruhában, prémes mentékben pompáztak a templomban, vigadtak a kalákában, azok a hétnek hat munkanapját a föld alatt töltik, nehéz, izzasztó, kitartó fáradság között. Minden munkát emberkéz végez ott alant. Gépeket csak a kohókban, a hámorokban használnak. Az is mind saját alkotásuk, találmányuk semmit sem kölcsönöztek az idegentől. Egyetlen jó barátjuk a patak, mely városuk piacznán három sugárból ömlik elő, mint egy szökőkút, az siet segítségükre a nehéz munkánál. — S így dolgoznak együtt a kis patak és a kis emberek már hatszáz év óta. — Ez alatt a toroczkói vas harczolt a csatatéren, harczolt a szántóföldön, viselték mint pánczelt a hősök, mint bilincset a rabok s a fönmaradt vas-salakból merföldekre elnyuló út van építve: igazi «vasút». A hol ez a fekete országút elkezdődik, az már Toroczkó emléke. — Tehát a toroczkói szép leányok tündérbájainak titka ez a vas, a mit a férfiak törnek. — A másik titka pedig az a borszesz, a mit a férfiak meg nem isznak. — Egész Toroczkó városában ninesen csapszék. — De nem untatják még önt nagyon, herczegnő, ezek a nemzetgazdászati diatribák?

A hold megvilágította a vidéket, melyen keresztül járt az utazó kocsi. Langyos tavaszi lég volt, ki lehetett nyitni a kocsiablakokat. Az út mellett épen olyan völgyek jöttek és maradtak el, a minőt Manassé leirt: titokteljes csendes zugok, körülfogva meredek sziklával, a hegyoldalakba amphitheatralis karzatok vágva s azok beültetve fákkal; egy-egy pagony olajfákból, a miknek ezüstlevelű lombja olyan kinézést ad, mintha megöszültek volna a

tisztes vénségtől, a völgy fenekén rejtett házak, fekete-zöld cziprusfák pyramidjaitól beárnyékolva, a hegytetőkön ódon várak és kopasz várromok ernyős piniákkal környékezve, a sziklapárkányokról zengő zuhatagok omlanak alá s a csendes völgy fölött ezüst ködfelhő uszik, — mint az Úr lelke. — Milyen jó volna egy ilyen völgy rejtett házikójában örökre elmaradni!

— S miért nem megy ön abba a szép völgyhazába, ha úgy szereti azt? kérdé, önkénytelenül a saját kedélyhangulatának adva kifejezést, a herczegnő.

— Azért, mert az ott lakóknak most nagy örömük van — s abban én nem osztozom. Majd ha egyszer valami nagyon nagy bajuk lesz, akkor meglehet, hogy odamegyek és megosztom azt velük.

Az út egyre magasabbra kapaszkodott fel, a hold elveszett a bérczormok mögött s olyankor félelmes volt a hegyi pálya; a polgártárs félni kezdett, nem a maga, hanem az utitársnői életeért.

— Dejsz ma nem megyünk Viterboig, arról szó sem lehet. Meghálunk a legelső vendéglőben, a mit útban találunk.

Az indítvány plausibilisnek találtatott, a vetturino is meg volt vele elégedve. Már most csak egy vendéglőt kellett találni, a mi különösen akkor, mikor még minden ember kocsin utazott, sűrűen termett az olaszországi országútak mellett. Éjfél tájon csakugyan utolértek egy ilyen épületet fáradt lovaikkal, a mi csak azért sikerült nekik, mert az épület egy helyben állt, ha ez is ballagott volna egy kicsit, soha utol nem érték volna.

Az emeletes ház homlokzatára nagy betűkkel volt föl-mázolva a czím: «Albergo di vino antico».

Mely czimben a «di vino»-t egy szónak olvasva, nagyon megörült a polgártárs.

— Ez már sokat ígérő ház! «Isteni» vendéglő! És hozzá még antik. Ennek jó firmának kell lenni. Ennél tovább ne menjünk.

Antiknak, az igaz, hogy elég antik volt az albergo, hanem a di vino grammaticaliter kétfelé osztva nem felelt meg a várakozásnak. Bora rossz volt. Berendezve sem igen volt az ilyen úri vendégek elfogadására. Csak két lakosztályból állt az egész. Földszint volt az ivószoba, annak egyik fülkéje a cucina, kívülről egy lépcső vezetett föl a felső lakrészbe, ott voltak pokrócczal beterített nyoszolyák, meg egy nehéz asztal két hosszú paddal a vendégek számára, a kik aludni akarnak. Az ajtókon természetesen nem volt se závár, se kilincs, s az ablakokon semmi tábla s a padláson keresztül besütött a holdvilág, sőt egy szőlővenyige a háztetőről befurakodott a szobába s szépen kizöldülve csüggött alá a szarufákba kapaszkodva.

A hölgyek nem kívántak semmit enni; nők tovább kibírják az éhezést. Inkább pihenésre volt szükségük. A hercegnő nem sokat finnyáskodott: ruhástul ledőlt az egyik nyoszolyára, míg utifarsnéja előbb természettudományi kutatásokat tett tarantellák és scorpiók után, a mikkel az utasok képzelme az olaszországi vendéglőket megnépesíté. — A két úr pedig odálemm maradt a vendéglőben vacsorálni.

A csárdás megérkeztek neszére rögtön feltette eléjük az asztalra a csátéba fonott gömbölyű retortát a legfinomabb borral, a mire az első korty után azt a megjegyzést tevő Zimándy Gábor úr, hogy «becsületos jó vinkó! Jó esztendőben nálunk is van ilyen a csinger».

Arra a kérdésre pedig, hogy hát valami ennivalót kapni-e? épen magnificus képet csinált a kocsmáros: «meghiszem azt!» s rögtön indult a cuccinába tüzet rakni; süttött valamit, a minek az illata kellemes előhírral előzte meg a jövetelét; s nem telt bele tíz perez, hozta is már egy óriási fatálon a világ legpompásabb eledelét: a sült árticsókát. Most volt annak épen az évadja. Olyan ragyogó arczczal tette fel azt az asztalra, mint a ki meg van felőle győződve, hogy most fejedelmi munificentíával traktálja meg ezt a két — cane tedescot!

— Hát aztán tovább? kérde Gábor úr elbámulva.

— Ez árticsóka! mondá Manassé.

— Látom, hogy árticsóka. Herczegnek való étel. De hát az én parasztgyomrom mit kap még?

No ugyan szépen kinevették ezzel a kérdéssel.

Ez az úr olyan országból való, a hol az emberek négy öltönyt vesznek fel egymás fölé: az ingre mellényt, a mellényre dolmányt, a dolmányra szűrt; itt pedig, a ki inget hord, az nem hord mellényt s a ki mellényt hord, az nem hord inget s ételt is csak egyfélét eszik. Most épen az árticsóka hónapja van.

— Nem laknám itt, ha nekem adnák az egész Olaszországot! sóhajta fel szomorúan a derék táblabíró s visszagondolt a jó bográcsos husra, a mit otthon minden tanyán meg tud készíteni az utolsó juhász is, ha ott lepi nála az utast az éjszaka. — Enni már nem tud az olasz, azt látom.

— Azért olyan gazdag, jegye meg Manassé.

— Meg azért, hogy csizmát nem hord. — Hidd el nekem öcsém, hogy mi magyarok az által, hogy magas szárú csizmát viselünk, évenként ötven millióval többet adunk ki, mint más nemzet s ez száz év alatt öt milliárdra rug. Ha fapapucsban tudnánk járni, mint a francziák, mink is olyan gazdagok volnánk. De hát mi vagyunk a civilisatio úttörői a barbarizmus bozótján keresztül: magyarok, lengyelek, a kik hosszúszárú csizmát viselnek; ezért vagyunk arra kötelezve.

Félbeszakítá e kulturhistoriai és nemzetgazdasági értekezést egy erélyes dörömbözés az útfelöli ajtón. Új vendégek érkeztek, hangosan beszélő férfiak.

— Ezek brigantik! kiálta, felugorva a tál árticsóka mellől Gábor úr. Én megyek fel, a hölgyeket megvédelmezni — a piros véremmel.

— Én pedig itt maradok a hölgyeket megvédelmezni — a piros borommal.

S míg a kocsmáros ment az ajtót kireteszelni, addig

Gábor úr felsietett a hölgyek szobájába, s azzal a vigasztaló szóval ébreszté fel őket, hogy rablók érkeztek a tanyára, a kik ellen szükséges megtenni a legerélyesebb előintézkedéseket.

S azzal neki veté a vállát a nehéz asztalnak, odataszítá azt az ajtó elé s hogy még erősebb legyen a torlasz, maga is ráült. Azután elővette a pisztolyait meg a bowie knifeot, meg a hatalmas casse tête-et s azokkal mindenféle változatokat elkövetett, míg végre odatökélesíté a védelmi rendszerét, hogy baljába az egyik dupla pisztolyt, jobb- jába a másikat fogta, az ólom buzogányt szijra akasztva biztosítá a kézesuklóján, a vívó kést pedig a foga közé szorítá, a min a szép Dormándyné minden félelme daczára sem állhatta meg, hogy fel ne kaczagjon.

— Hát az utitársunk? kérdé a hercegnő aggódva.

— Az oda lenn maradt, a rablókat feltartóztatni.

— De csak valami baja né legyen miattunk.

— Ha bántani találják, akkor segítségére sietek, monda nagylelkűen az ügyvéd.

A hercegnő aztán hallgatózva figyelt, hogy mi történik odalenn? A padlat vékony volt, minden szót meg lehetett hallani. Lármas férfihangok zürzavara volt oda lenn, a miből Manassé szavát vélte néhányszor felhangzani. A férfihangok kaczagásra váltak, a mire Manassé szava adott alkalmat.

— Most bizonyosan vullatják a brigantik; dörmögé Gábor úr.

— Hát nem siet ön a segélyére? kérdé a hercegnő, kit a felhangzó kaczaj egészen megnyugtatott már a helyzet iránt. Míg az egyik utitárs fegyverrel készül a védekezésre, az alatt a másik az idegeneket, akárkik legyenek is azok, vidám ötleteivel mulattatja s az is védelem.

A vidám kaczagás egyszerre halk mormogásba ment át; az emberek alkudozni látszottak: egy-egy kiváló felkiáltásból ki lehetett venni, hogy pénznemekről beszélnek.

Egyszerre aztán egy hang azt mondá «andiamo!» s arra

mindannyian felkerekedtek, s a mint aztán a szabadba kiléptek, rögtön elkezdtek énekelni; eddig is nagy önmegtagadásukba került, hogy azt nem tették.

— Lám, még sem voltak brigantik! monda a szőke szépség, mert dalolnak.

— Az nem bizonyít semmit! sóhajta fel Gábor úr. Az olasz énekel a gyilkosság előtt s énekel a gyilkosság után. Nem tudom, az utitársunkból mi lett?

A hercegnő azonban odalopózott az ablakhoz s daczára az ügyvéd indokolt óvásának, hogy ne mutassa magát az ablaknál, mert a rablók észreveszik, hogy mások is vannak az albergóban, azért még is kikémlelt a szabadba.

— Utitársunkat magukkal viszik; monda a hercegnő megijedve.

— Mondtam ugy-e, hogy brigantik? most elviszik az Abruzzok közé (Abruzzok vagy Appeninok: az a polgártársnak mindegy volt), ott becsukják egy barlangba s ott tartják, míg a rokonai le nem teszik érte a váltságdíjt, s ha az első felszólításra nem küldik a kívánt összeget, már a másodikhoz odamellékelik a fogolynak az egyik fülét. Ez így szokás ebben az atkozott szép Olaszországban.

— Azt nem engedhetjük; monda a hercegnő.

— Kivánja a hercegnő, hogy utánuk fussak és kiszabadítsam?

Erre a különben sem komolyan tett indítványra meg a szőke delnő ijedt meg.

— Az Istenért! egyedül ne hagyjon bennünket! Önök csak ketten vannak, azok meg tizenketten.

— Csak hatan, igazítá ki a hercegnő. Én látom őket.

— De ugyan a szentek nevére, jöjjön el az ablaktól a hercegnő!

— Nézni akarom: hová viszik el?

— Hisz az ugyis csak egy pogány!

— De utitársunk.

A távozó csapat a legszebb összhangban énekelte a «la

piccola cenerentolá»-t, a míg egy mély hegyszakadék sötét útja elnyelte valamennyit.

Ekkor a hercegnő odafordult az ügyvédjéhez.

— Ügyvéd úr, holnap, a mint megérkeztünk Pistojába, rögtön tegyen ön jelentést a hatóságnál s bármi váltságdíjt kérjenek a rablók az elfogottért, tegye le érte.

Aztán kis idő múlva, mintha szükségét látná, hogy ily budgetkérdésben a virement indokolásra is vár, hozzá tevő :

— Hiszen a mi megszabadításunkért áldozta föl magát.

— Akkor szükséges, hogy magunk ép hajszálakkal meneküljünk meg innen.

A csendet semmi sem zavarta meg aztán, csak a kocsmáros horkolása, ki, a mint vendégei elmentek, lefeküdt aludni.

A hercegnő ott maradt az ablaknál s kikémlelt a csodaszép éjszakába.

A hold lement már s a mint az átelleni hegyvágány egy helyen megnyitva a vidéket, a távolba engedett látni, ott abból a kis völgyből feljött az a csodaszép csillag, a mi a hajnal előtt szokott járni. Olyan fényesen ragyogott, hogy szinte árnyékot vetett a fénye a sötét szobában.

«Vajjon hová vihették őtet? — Csakugyan megölik-e, ha ki nem váltja valaki?»

Az ég lassan világosodni kezdett; apróra tépett felhők hirdették a király jövetelét, mintha biboros aranygyapjú usznék a kék tenger tükrén. Az olasz reggel csendes, még madárdal sem háborítja.

Az olaszok jó kertészek: kiirtották a bogarakat s azóta nincsenek énekes madaraik. Fölöslegesek is, dalolnak ők maguk eleget. — A völgyi útból ismét felhangzik a «la piccola cenerentola», most már csak solo énekhangban s nemsokára feltűnik az örökzöld cserbokrok közül a danoló — Manassé az!

— «Ő» visszajött! kiált örvendezve a hercegnő.

Mire a szőke hölgy odafut hozzá s bátorságot vesz az ablakon kitekinteni.

— De ugyan mit hozhat a hátán?

Manassé egy vállravezett fustélyon czepeelt egy gyékényszatyorformát.

A hercegnő elnézte, milyen könnyed, ruganyos léptekkel halad a sziklaúton — ez a holt ember.

— Hátha csak előre küldték a brigantik, hogy bennünket kicsaljanak biztos positionkból? jegyzé meg a mindig óvatos ügyvéd.

Hanem a hercegnő nem ügyelt a figyelmeztetésére semmit; a mint Manassé a közelbe ért, hirtelen kinyitá az ablakot s onnan üdvözlé:

— Jó reggelt.

— Jó reggelt, hercegnő! Hát önök már fenn vannak?

— Hát önt visszaereszték a brigantik? kérdé viszont a hercegnő.

— Brigantik? szolt önkénytelen elnevetve magát Manassé. Ah, ki keresne brigantikát a jámbor Emilia lakosai között? Becsületes köfejtök voltak a szomszéd kőbányából.

— De hát hol járt ön velük?

— Szabad felmennem önökhöz?

— Kérjük.

Szabad volt ugyan bemenni, de nem lehetett, mert az ajtót úgy eltorlaszolta az asztallal Gábor úr, az asztalt meg úgy lezövekelte, összeeszkábálta, hogy maga se tudta kiszabadítani, míg Manassé kívülről ki nem emelte az ajtót a sarkából.

— Gábor úr, monda Manassé. Ez nagy könnyelműség öntől. Gondolja meg, hogy ha csakugyan Fra Diavolo talált volna e zárt ajtóra jönni: mi történt volna önnel?

— Védtem volna magamat! szolt daczosan Gábor úr, ökökre szoritva a bowie knifeot.

— Kényszerítette volna önt, hogy e hölgyek egyikét nőül vegye.

— Akkor nem védtem volna magamat, szolt, letéve a

kést az asztalra. A miért aztán a szőke szépség boszúsan földuzta az ajkait; hanem azért mégis elpirult.

— Ejh, polgártárs, ön úgy látszik, hogy megérezte, mit hozok? s már előre elkészítette a felszelő kést. Enyelgett Gábor urral Manassé.

— Hát ugyan hol járt? kérdé a szőke hölgy.

— A kőbányászokkal elvezettettem magamat a legközelebbi majorházig s ott bevásároltam az utravalót, hogy többször meg ne szoruljunk.

Azzal letette az asztalra a vállán hozott fonott kosarat s kirakta belőle annak nagybecsű tartalmát: egy hatalmas sonkát, egy lopótök formára bőrbe varrt sajtot, meg egy-egy gerinczessé vagdalt kenyeret s aztán különféle palaczkokat.

— E szerint csakugyan a haláltól mentett ön meg bennünket; — az éhhaláltól, tréfálózott Dormándyné.

— Szabad hadi zsákmányomat az önök lábai elé raknom, úrhölgyeim?

— Előbb hagyjanak egy perczre magunkra; én imádkozni akarok, monda a hercegnő.

— No hát gyerünk ezalatt mi is imádkozni, monda Manassé Gábor úrnak.

Dormándyné kíváncsi volt rá, megtudni, hogy hogyan imádkoznak a pogányok? s utánuk lesett az ajtóhasadékon keresztül.

Biz az elég pogány ritus volt. Manassé elővett a zsebéből egy lapos, pálmaháncsba fonott palaczkot, s azt ajkaihoz illesztve, nagyot húzott belőle; azután Gábor úrnak nyújtá azt s az is hasonlóul cselekedett.

Már ezt is elesábitotta.

Dormándyné első férje beteges ember volt, soha sem hallotta tőle, hogy «imádkozni» annyit jelent, mint pálinkát inni.

S Manassé még oly vakmerő volt, hogy mikor megengedett a férfiaknak, hogy ismét belépjenek abba a szentélybe, melyet a hölgyek ájtatossága csillagvilági atmos-

phærával kitisztított, még egy második hasonló palaczkocs-kát vett elő a kosarából, s azt is felnyitva, az asztalra tette.

— Imádságos könyv ez uram? kérde Dormándyné csipősen.

— Nem. Ez præservativa. Olaszországban utazóknak elengedhetlen a borlél, hogy reggel meg ne hűtsék magukat, a miből makacs váltóláz támadhat. A maremmákon keresztül utazva pedig valóságos prophylacticus gyógyszer a malaria ellen.

A hercegnő annyira hitt neki, hogy megkóstolta a tűz-italt. Dormándyné aztán csak nem engedhette, hogy a hercegnő egyedül menjen előre: ő is követte.

S ez nagy bűvészet, mikor egy férfi rá bírja venni a hölgyet, hogy megizlelje a borlélt. Magyarországon az úrhölgyek nem élnek azzal. Midőn ez az édes folyó láng, ez a csiklandó méreg érinti ajkukat, olyan ideges borzongással rázkódnak meg tőle, s szemöldöküket összevonva, szeretetreméltó utálattal fejezik ki a késő bánatot az elkövetett büntett után. Egy szüresölet borléltől a szentből földreszállt emberi lény válik s az elárulja magát rögtön a szemek ragyogásában.

Ennek az embernek csakugyan talizmánnal kell bírnia, hogy rá tudott venni erre egy hölgyet, a kit csak tegnap óta ismer, s a ki oly magasán állt fölötte és oly elérhetetlenül, — mint a szentek a hitetlenek fölött.

Aztán hozzáfogott a beszerzett delicatessenek felszeleteléséhez, kölcsönkérve hozzá a polgártárostól a bowie knifeot.

Gábor úr nagylelkű akart lenni, s azt mondta, hogy neki ajándékozza a kést.

— Nem, nem! tiltakozott a szőke hölgy; kést nem szabad ajándékozni: az ellenségeskedést jelent.

— Hát nem vagyunk-e régi ellenségek?

— Épen most itták meg a békepoharat.

A hercegnő is közbeszólt.

— Ha valaki kést ajándékoz valakinek, hogy a rossz

omen el legyen távolítva, mind a kettőnek mosolyogni kell egymásra.

És a két férfi mosolygott egymásra, míg a kést átadta és átvette.

Akkor aztán Manassé elővette az olasz sonkát, melyen még a sertésnek a négykőrmű lába is meg volt hagyva s neki mérte a kést mindjárt a sonka lábának keresztbe.

— Hisz úgy eltöröd a kést! rivalt rá Gábor úr.

— Miben?

— A csontban.

— Nincs olyan az olasz sonkában. Az olasz nem eszi meg a csontot, hanem megtöri lisztnek s a földét trágyázza vele.

S azzal egy metszéssel ketté vágta a rejtélyt.

Olyan sonka volt az, a minek előbb lehúzzák a bőrét, mint egy keztyűt, s aztán úgy töltik meg hússal.

Gábor úr visszahőkölt föle.

— Dejsz akkor én ebből nem eszem. Az olasz szamárhúst tett bele.

— Ne ijedjen meg föle bátyám, mondja, hogy «Cannibal ante portas!»

— Uram, ez magasfoku sertés! Cannibal az, a ki a magához hasonlót megeszi. Ha most úton nem volnánk, s ha egy palaczkból nem ittunk volna, ezért pisztolyra mennénk.

— Az ön pisztolyaival ugyan fölöttébb keresztyéni párbajt lehetne vívnunk!

— Hogyan hiszed ezt?

— Ninesenek golyóra töltve.

— Ah, azt kikérem magamnak!

Gábor úrnak olyan zsebpisztolyai voltak, a mikről a csövet le lehetett srófolni, s a lökamrát akként megtölteni. Harczképességének bebizonyítására rögtön lecsavarta az egyik pisztolyáról a löhengert s bámulva látta, — hogy nincs biz abban se lőpor, se golyó.

— Megfoghatatlan! Én magam töltöttem meg mind a

kettőt. Azóta a táskámat el nem hagyták. Én a táskámat le nem tettem sehol. Hol tehettem ezt?

A szép Dormándyné arca olyan piros lett, mint a pipacs. Panaszkodott, hogy mind az arcába ment a vér attól az erős pálinkától.

Mire aztán Manassé még egy pohárkával töltött neki, azt állítva, hogy az első pohár hevit, a másik hűsít, — s a szép hölgynek nem volt bátorsága azt visszautasítani.

(De hát rosz lelkekkel van ez az ember társaságban, hogy azt is tudja, a mit csak egy ember tud?)

Tudott pedig az még többet is. Tudta ez már azt is, hogy a szép hercegnő két hónap mulva oly egyedül fog állni a világban, mint — mint ő maga; — elhagyva és eltemetve. — Nagyon sokat tudott előre, a minek még ekkor más boldog ember az ellenkezőjét álmodta. Hajlamanál fogva skeptikus volt s ezt még jobban kifejté benne a pályakör, melyet eddig megfutott. Minden nap érintkezett azokkal az emberekkel, a kik azért beszélnek, hogy a gondolataikat eltitkolják. Látta a népszerűvé lett papokat és főurakat keservesen izzadó homlokkal betanulni a nép számára készült beszédeket, s látta, hogy seprik ki az inasok a babérkoszorúk leveleit a szobából. Csókolta a kezeiket a szép asszonyoknak, a kiknek a kegyetlensége nem ismer határt; látta eszeveszetten lótni-futni a hivatalszobákon keresztül az excellentiás urakat, mikor az utcza megzendült, s hallotta őket kaczagni az ijedelmükben tett fogadások fölött. Be volt avatva Cagliari herceg családi titkaiba is épen úgy, mint világbontó eselszövényeibe. Azt is tudta, hogy mi vár a hercegnőre Rómában? Azt is tudta, hogy ez az egész föld itt a lábuk alatt hogy készül megrázkódni nemsokára s földindulásában torlaszokkal temetni el az utakat, a mik Rómába vezetnek.

És ezeknek az utitársaknak még arról mind sejtelmük sincsen. Ők most jönnek a boldog Magyarországról, a hol még most a népesoportok testvéresülési banquetteket rendeznek; azok még csak az általános csókolódásig vitték a

forradalmat, s mikor demonstrálni mennek, esernyőt visznek magukkal. Ezek az utitársak még nem látnak Olaszországban egyebet, mint a classicus népbölcsőt. Még csak azt tudják, hogy a mit kiálltak, az vasuti calamitás; — nem sejtik, hogy az már forradalmi zűrzavar. Már az éjjeli lármából az útféli csárdában csak a brigantik szavát lesik ki, s nem is álmodják, hogy azok szabadcsapatok zarándokai, kik Olaszország minden útjain, ösvényein, vizein tódulnak észak felé s az a «la piccola cenerentola!» a miről dalaik énekelnek, nem egy árva leány, hanem egy árva ország!

Manassénál nem volt puszta véletlen ez a találkozás. A mit megtudunk később.

A herczegnő behunyt szemmel, egy gyermek ártatlan bizalmával rohant legnagyobb veszedelmébe.

Csak egy esélye volt rá nézve a szerencsés megszabadulásnak: ha ellenségeit, a kik üldözik, megelőzheti.

Ma még, és talán napokig, talán hetekig a boldogság mámorában úszik Róma is. A pápa megáldja a népet, s a nép megáldja a pápát, a bibornokok hintaiba koszoruk röpdülnek az erkélyekről, a papok a szószékben hazáról és szabadságról prédikálnak. Olyan idő van, a mikor még egy üldözött asszonynak is meg lehet a többi foglyokkal együtt menekülni a börtönéből.

De holnap, holnapután, vagy egy hét múlva már mindez másképen lehet, — s akkor újra becsapják a börtönajtót s jaj annak, a ki elkésett kijönni, elbámulva a remekműveken, a mikkel a börtöne fel van diszítve.

Azért siess, siess szép hölgy! Meg ne állj Rafael stanzái, loggiái előtt, mikor a Vatikánon végig haladsz; hátra ne nézz a sixtini kápolnában a végítélet óriási képét megbámulni; hanem siess a saját ítéletedet kikönyörögni, a míg azt kegyes mosolyra széthúzott ajkak mondják ki, s aztán igyekezz kimenekülni a tulsó ajtón, a mit nyitva találsz; mert a te börtönöd az!

Manassé azért választotta az Appennineken keresztüli

utat Rómába, mert ez az egy még nyitva volt; a többi már mind akadályokkal elállva, a mikben Blanka üldözői okvetlenül megfogják magukat. — Utjukat állják császári seregek, felkelő csapatok és kóbor rablók, mik a zürzavarban egymás sarkára taposnak. S addig Blanka ügyvédjével még a napfényes időben rendbe hozhatja azt az ügyet, mely rá nézve vagy szabadság, vagy holtig tartó kinszenvedés.

— — — — —
 — — — — —
 Gábor úr, miután a sonkát, megismételt kísérletek folytán, tökéletesnek találta, azt mondá:

— Most már ki vagyok békülve Olaszországgal.

VI.

Gyönyörű is az az Olaszország! Az ember elvesztette a paradicsomot, s akkor azt mondta az Istennek: «már most csináljunk ketten együtt egy másodikat!» S csináltak Olaszországot.

A gyönyörteljes táj hívogat és maraszt. Fáj megválni tőle, mint egy kedves álomtól.

Adorján Manassé nagy lemondást tanusított, a mikor sietteté az utazást s nem engedett pihenőt tartani sehol. Kevés ember tette volna meg azt a helyében, hogy az isteni Arno-völgyön keresztül a rövidebb utat keresse, hogy kikerülje Florenczet, s megröviditse magának azt az időt, a melyben a legszebb földet láthatja — és hozzá a legszebb eget: utitársnéja szemében.

Ezek nem gyönyörűsége, nem szívhajlamok ápolására ajándékozott napok voltak.

Manassé tetteté, mintha az ő részén volna a türelmetlen törekvés, mentül hamarabb célnál lehetni. El nem árulta magát, hogy Blanka titkából tud valamit, s hogy az őt érdekeli. Úgy tett, mint a kit saját fátuma kerget.

Nem mutatott aggályt, szomoruságot; folytatta az ügy-

védde a scurrilis tréfákat s került minden érzelésre vezető társalgást, a mire az olaszországi út olyan nagyon kinálkozik.

Ez az út az olasz földnek legszomorubb panorámája.

A hajdankorban hatalmas, most aláhanyatlott városok, félbehagyott templomokkal, elhagyott várak, mikből kifogytak a hercegek; azután kopár, homokdombokkal hullámos pusztaságok, mintha nem Olaszországon, de köves Arábián vezetne át az út; ingoványok, miknek láttára az idegent könnyű borzadály futja át, lankasztó kéjelmetlenség száll idegeire. A közel Maremmák lázlevegője az; a malaria eltiltja az embert attól, hogy felékesítse a földet. A hol az ember beteg, a föld is beteg lesz. Széles, csendes tavak a völgyekben, miken nem járnak hajók; szabályozatlan folyamok, mik kőrákásokkal terítik be a völgyeket; vulkáni tájképek, miknek hegygerinceire kigyótekervényben kúszik fel az út; mély völgyek, hajdani tűzokádók krátereit fenekén sötétzöld tengerszemek; sziklába vágott hosszú sor lépcsők; tanújelei annak, hogy milyen mélyen kell leszállni a tűzisten országában egy ital iható vízért? Vizrohamoktól aláásott sziklatömegek, tetejükön házakkal, mik várják, hogy mikor zuhannak le a mélységbe; sötét gesztenyeerdőkkel benőtt unalmas hegyoldalak, mosárlapályok, rongyos tanyákkal, miknek se ablaka, se teteje; siremlékek, a mik hasonlítanak elhagyott kastélyokhoz és kastélyok, a mik hasonlítanak siremlékekhez.

Hanem a rövidségeen kívül még egy előnye volt ez útnak, a járatlansága. A mindenünnen északnak siető szabad csapatok kerülték azt; a csendes városokban, miket ez út érint, nincsen mit keresniök. Olyan forradalom, mely a sienai respublicát helyreállítsa, vagy Viterbót ismét a pápák székhelyévé tegye; nem jön többet. Brigantik sem háborgatják ezt az útvonalat: gazdag utazók nem járnak ezen.

Manassé ez unalmas úton hozta el az utitársait; de gyorsan és biztosan.

Este felé, mikor Róma közelébe érkeztek, elkezdett esni

az eső; még attól az élvezettől is meg lettek fosztva, hogy szent Péter templomának kupoláját az alkonyégen lerajzolva lássák: egy hosszú, egyforma, kertfalak közé zárt út, megszakgatva kápolnákkal, síremlékekkel és csárdákkal, fárasztá a türelmet, míg egyszerre a postaszekér megállt s a postiglione azt mondá, hogy itt vagyunk a porta del popolónál, — a hol az embertől megkérdik, hogy mi járatban van?

Ez tehát már itt Róma!

Észre sem vette az ember.

Hanem a főczél el lett érve. Azon nap estéjére, melyre Manassé ígérte, eljutottak a világvárosba.

Vajjon ellenfelük nem előzte-e meg őket?

A postiglione azon kérdésére, hogy hová hajtson az utazóival? Gábor úr előkereste a jegyzőkönyvét s kiolvasta belőle a hotel nevet, amit még Bécsben feldiktált neki a vendéglős.

Tudniillik, hogy a vendéglősök valóságos szabadkőműves társaságot képeznek egymás között; megvan közöttük a reciprocitás: vendégeiket városról-városra, kézzől-kézre adják, sőt ajánló leveleket is írnak mellettük.

— Ebben a vendéglőben németül is beszélnek.

Ez volt az előnye a kijelöltnek.

— Te is odaszállsz, ugy-e bár, a hová mi? kérdé Manassét lekötőlező nyájassággal Zimándy úr.

— A hol németül is beszélnek? — Köszönöm. — Ha megmondom a hotelben, hogy magyar vagyok, összeeszkolnak, — s aztán felteszik a számlára a csókot; ha azt mondom, hogy német vagyok, megvernek s felteszik a számlára az ütleget. Olyan helyet keresek, a hol, ha beírom a vendégkönyvbe a hazámat «Transsilvania», azt fogják hinni, hogy az Amerikában van: szomszédja Pennsylvaniának; a yankeet még respectálja az olasz.

— Sajnálom! szólt Zimándy úr. Annyi idegen közönyös ember között jól esett volna egy...

— Egy ellenséget birni a közelben, egészíté ki moso-

lyogva Manassé a phrasist. Hosszabb ideig akarok itt lakni, s nem maradok hotelben; hanem mihelyt a máhámát megkapom a harminczadon, keresek valami kis magánszobát a Colossæum körül, a hová besüt a nap reggelenkint s oda rejtem el holttestemet.

Most egy fényesen kivilágított utczába fordul be a gyorskocsi. Egy szegletház sarkán pompás szoborművü szökőkút okádta a vizet.

— Ez a palazzo Cagliari, jegyzé meg Manassé, minden emphasis nélkül.

Blanka önkénytelen kíváncsisággal dugta ki a fejét a kocsiaablakon, hogy meglássa azt a palotát, mely az ő férjének ősi lakhelye, a hová őt az soha be nem vezette, s a minek belsejét nem is fogja meglátni soha.

Manassé nem sokára csezengett a kalauznak. A kocsi megállt. Az ifju leszállt, kezét szorított az utitársaival, a kik közül az egyik, a férfi, azzal bocsátá el, hogy még okvetlenül találkozni fognak, a másik, a szöke szépség azon reményét fejezé ki, hogy talán még valahol látni fognak együtt valamit, a mit látni érdemes; a harmadik, a hercegnő, nem szólt semmit.

S ezzel az ismeretlen, a véletlen találkozó, eltűnt a szeme elől. Elment magát eltemetni abba a nagy sirba, a melybe annyi nagy emberek, országok, népek és istenek vannak eltemetve, a hol neki is lesz helye elrejtteni valahová a holttestét. Csak hogy a holttestnek még élő szíve van, s viszi magával a szívébe lőtt nyilat.

A hercegnő pedig kíséretével együtt hajtattott a hotelbe, a hol németül is beszélnek.

A hotelier érkezükre lesietett a vendégek elé. Finom, udvarias ember volt.

Gábor úr természetesen azon kezdé, hogy ők a bécsi vendéglöstől ide vannak utasítva, s megmondá a hercegnő nevét.

E név hallatára a vendéglős összecsapta a kezeit s azt

a betűt engedé ajkain kiszaladni, a mit különben az olasz kimondani nem tud, csak a nagy csodálkozás perczében képesül rá a nyelve.

«Cz! cz! cz!»

— S nem érte excellenciátokat semmi baj az úton?

— Minek ért volna?

— Megérkezésük jelezve volt bécsi ügynökünk által hotelünkbe a mai napra, s mi a szállást készen tartottuk önök számára; de ugyanekkor még egy másik vendég is volt előre bejelentve hozzánk; előkelő úr Magyarországból, ki szintén első emeleti szállást óhajtott. S ma délután kapjuk a tudósítást, hogy ezt a vendégünket, a vele utazó társasággal együtt, Monte-Rossonál a szűk hegytorlatban a rablók elfogták, valamennyit magukkal vitték a hegyek közé, s most váltságdíj-fizetésig ott tartják. Megrettenénk, hogy önök is ott veszttek.

— Nem. Mi Orvieto feljöttünk.

— Az a szerencsédjük.

— Mi a neve annak az úrnak, a kit elfogtak a rablók? kérdé felvillanyozott tekintettel a herczegnő.

— Hja, az olyan cifra név, hogy én azt össze nem tudom szedni így könyv nélkül, mondá a vendéglős; hanem majd kikeresem a levelezéseim közül, s felküldöm kegyelmességednek leírva.

Blanka alig vetette le utiköpenyét a szobában, midőn a pinczér hozta az ezüstoffényű tálczán a leirt nevet.

«Conte Benjamino de Vajdár.»

Blanka balját feldobbanó szívére szoritá, s ragyogó szemekkel, megdicsőült arczczal, csak e szót rebege:

«Van!»

Maga sem vette észre, hogy a mikor e szót kiejté, jobb-jának összeszorított öklét kinyújtott hüvelykujjal emelé az égre.

Azután arra kérte a pinczért, hogy vigye át a névjegyet a vele jött úrnak is.

Zimándy úr pedig e név olvastára egy arany borravalót nyomott a pinczér markába.

Az pedig gondolta magában, hogy furcsa emberek lehetnek ezek, a kik egy gyász hír hallatára hálát adnak az Istennek s aranyat a hirnöknek.

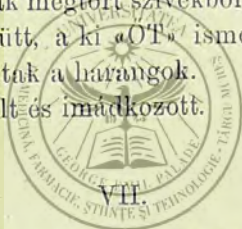
Blanka herczegnő egész lényét remegni érzé, mintha egy ismeretlen szellem földöntúli igézete folyná körül. Ūldöző dæmona e szóval rémíté meg lelkét: «Rómában templom van sok; de Isten egy sines!» — Olyan káromlás, melyet nem birt lelkéből kiirtani többé. Együtt repült vele az denevérszárnyakon. Most egyszerre megtörték a dæmon-szárnyak s a kisértő lehullt a porba.

Van. — Volt. — És talán még «Lesz» is?

Meg kell-e ismernie egykor, a ki őt idáig betakarta, azt, a ki «egy» és «minden»? A kinek nem kellenek égő oltárok, sem hekatombák megtört szivekből? — Vagy elhagyta őt az emberrel együtt, a ki «ŐT» ismeri és senki mást?

Ave Máriára szóltak a harangok.

Blanka letérdepelt és imádkozott.

Blanka herczegnő azért imádkozott oly álhitosan, hogy védjék meg őt az égiek a varázs ellen, mely lelkét töréiben tartja. Ne engedjék többet közelébe jutni azt a férfit, ki vakmerő homlokkal azt meri mondani: «én azt követelem a nőtől, hogy a férjének ne csak hitvese, de szeretője is legyen!» a ki pusztá ránézésével képes ellenfelét elűzni; — a ki nem imádkozik, nem esküszik s mégis teljesül az, a mire gondol s mégis megtartja azt, a mit ki mond; ki még az ellenségén sem áll boszút, ha a szívének azt fogadta, hogy nem teszi.

A herczegnő azt hitte, hogy varázslat az, a mi a szívét fogva tartja: több volt az annál, egy felébredő szenvedély volt az, a mit táplálnia kell éjszakai könnyhullatásaival, s vagy idvezülni, vagy elveszni miatta.

Azt hitte, hogy küzdhet ellene. Mennyei segítséggel.

Az a kísértő tájkép, a holdszigeti völgy egyszerű lakóival, majd el fog mosódni lassan emlékezetében a világváros pompája közepett.

Megérkezésük a nagy hét első napjaiban történt. Blanka egész tervet készített magában a következő napokra.

A templomokat végigjárni: meghallgatni a Sixtinában a tenebrék magasztos ünnepélyét; meglátni a lábmosást, végig nézni a cœnát, elfogadni az egyházfő bűnbocsánatát a trónteremben, érinteni a szent ereklyéket, együtt térdelni a hívőkkel a feltámadás nagy ünnepélyén s aztán elzokogni a panaszát az Isten helytartója előtt s bűnbánatos könyeivel nedvesíteni a szent ember lábait. — Ez talán visszaserzi majd azt a nyugalomát, a mi az üdvösség alapja.

Másnap korán reggel hívatta a maitre d'hotelt; elmondta neki, hogy szerezzen hármas számára mindezen magasztos helyekre bebocsátási engedélyt.

Erre hallatott még csak a becsületlen olasz számlálhatatlan sokaságú «cz» betűket.

— A Sixtinába! A tenebréhez! A benedictiohoz! Sőt még a glorificatiohoz is! Cz cz cz cz cz cz! Nincs annyi millió forint! S még épen három személyre! Cz cz cz hnn! Hamarább lehetne egyenesen a paradicsomba belépti jegyet kapni! Angol myladyk, spanyol herczegasszonyok, német fejedelemlők könyörögnek térden állva az ilyen gratiáért: még sem juthatnak hozzá! Az csak kevés választottnak adatik, rettentő protectio mellett. Legfeljebb a szentpéterteri karzatok valamelyikére lehet még három jegyet kapni; de azt is hátul! cz cz cz; leghátul cz cz cz; nagyon hátul! és igen nagy árért! Majd megpróbáljuk, onnan is rettentő szépet látni, oh, oh, oh! A benedictio a loggiáról! A három tiara! Ő szentsége meg fogja áldani a római seregeket, a mik az osztrákok ellen indulnak a háborúba. A derék Ciceruaccio fogja vinni a trikolor zászlót. Ott is rettentő tolongás lesz!

Rendesen agyonnyomnak tíz-tizenkét asszonyt. De a Sixtinába! Óh, az lehetetlen. Most! Cz ez ez hhn!

Az olasz szaladt is, nem várt több beszédet, hogy legalább karzati jegyet kaphasson azoknak a vad embereknek, a kik azt hiszik, hogy Rómában a Vatikánban is olyan könnyű a husvéti ünnepélyre bejutni, mint odahaza — Bukarestben!

Blanka leverten panaszkolta el sikertelen jó szándékát ügyvédjének, a ki aztán azzal vigasztalta meg, hogy nem is nőknek való abba a tolongásba belekeveredni; majd sokkal kényelmesebben el lehet mindazt olvasni a hírlapokból.

A hercegnőnek pedig annyira kegyeletes ohaja volt ez, hogy meghiusultára könyek tódultak a szemébe; hanem azokat ő el tudta titkolni.

Zimándy úr aztán elment egy kis kémszemlészetre.

Alig telt bele egy óra, midőn diadaltól ragyogó arczczal tért vissza a hotelbe, s középszerűsége daczára futott fel a lépcsőkön. Nem is igen törődött vele, hogy a hercegnő éppen akkor fodroztatta a haját. (Mért nem sietett vele jobban!)

— Megvan minden! Kialta örömtől és szaladástól elfuldaltan; a lehetetlenség ténynyé változott. Itt vannak a bebocsátási engedélyek mindhármunk számára.

E szóra Dormándyné is kiszaladt a szobájából, a hercegnő is felugrott a székéről s közre fogták a jó hír hozóját.

— Hová? Merre?

— Hát mindenüvé! A tenebréhez, a lábmosáshoz, a tízenhárom apostol vacsorájához, a feltámadáshoz, az ereklyékhez, a benedictiohoz; a hová csak fentartott helyeket különösen kegyelt személyeknek osztogatnak. Mindenütt jelen lehetünk.

— De hát hogy jutott ön ezekhez? kérdé mind a két hölgy kíváncsian.

— Hm. Nagyon furcsa dolog ez. Hát a mint sétálok

nagy dühösen végig a korszón s taszigálom le az embereket a szük járdáról, egyszer csak megfog valaki hátulról s azt mondja magyarul, hogy «festina lente!» Hátra nézek; hát az én arianusom áll előttem.

— Manassé! szólt ijedten a hercegnő.

— Igen, Adorján, mondá Gábor úr, kinek sehogy sem tetszett az, hogy a hercegnő a keresztnevén említi az ifjú embert. — Kérdi tőlem, hogy rendben vagyunk-e már a dolgainkkal? Dehogyan vagyunk, mondám; s aztán elpanaszoltam neki, hogy a nagyheti ünnepélyekre se kaptunk engedélyjegyet. Teljes lehetetlen még csak közelíteni is a Vatikánhoz.

— No hát én lehetővé teszem! szólt azzal a fatalis komoly pofával, a miről az ember soha sem tudja, hogy tréfál-e vagy imádkozik? «Csak nem képzeled, hogy a mi annyi igazhívő spanyol hercegnék meg nem adatik, azt megadják neked, bukott osztrák diplomatának, a kinek még a nagykövetség is elkergettek Rómából s hozzá még a ki ariánus vagy!» — «Majd meglátod.» Szólt, s azzal hónom alá öltve karját, vitt magával egynehány tekervényes utcán keresztül, míg egy palota elé ért velem, mely előtt fegyveres őr állt; ott átadta a látogatójegyét a kapusnak, arra bebocsátottak mindkettőnket egy szobrokkal körülrakott előszobába. Adorján ott elhagyott; őt egy titkárforma ember bevezette a mellékszobába, a honnan nem sokára kijött s kezembe nyomta ezeket a jegyeket: tessék! «De hiszen te bűvész vagy!» mondám neki elbámulva. Mire ő azt mondta: «Ne higgye pedig, bátyám, hogy Cagliostro vagyok, s magam is csodákat tenni jöttem Rómába, egyszerű a magyarázat. Ez itt a francia követség palotája. Rossi úr nekem korábbi időkből kegyes pártfogóm: családjához járatos voltam. Most felkértem őt, hogy szerezzen nekem két magyar utazó hölgy és kísérijük számára jegyeket az ünnepélyekre. S ő rögtön adott, a mennyit csak kívántam. Most már aztán csak «szemesé a vásár»; mert hát annyi jegy van kiadva, mint a mennyi

ember a sixtini kápolnába befér. Azon legyenek önök, hogy bejussanak.

A hercegnő úgy örült a jegynek, mint egy gyermek.

Legbensőbb óhajta teljesült! Megadatott az alkalom lelkét elmeríthetni a szent szertartások szenvedélyoltó hűs forrásaiba, odamenekülhetni forró szenvedélye elől a bűnbocsátó, lélektisztító oltár közelébe; s a mi örömét növelte, az volt, hogy ezt az üdvre vezető utat épen azon ember nyitja meg előtte, a ki elől ő odamenekülni óhajt; pedig ha az is érez iránta valamit e szívdobbantó szenvedélyből, akkor tudnia kell, hogy a lelki kibékülés őket elválasztva tartja, s csak a végső kétségbeesés, a megtört hit, az összeomlott remények tehetik lehetővé, hogy valaha hozzá közeledjék.

És ő még segít neki a menekülésben!

Blanka úgy tapasztalá, hogy mentül messzebb távozik tőle, annál magasabbá valik annak az alakja.

— S hogyan halálta ön meg neki ezt a szivességet? kérdé meleg hangulattal Gábor úrtól.

— Nagyon rosszul. Mikor már kezemben voltak a miliókat érő drága engedélyjegyek, akkor vettem észre, hogy ez reánk nézve mind halott kincs. «Ugyan édes ellenfelem, mondék neki, ha már ennyi szivességet tettél velünk, tetézd meg még egygyel. Eredj vissza s kérj még egy jegyet a magad számára is, s aztán légy vezetőnk.»

— Ön meghitta őt, hogy legyen kísérőnk? kiálta fel a hercegnő megrettenve.

— Persze, hogy furesa dolog volt az; szólt nevetve Gábor úr. Egy ilyen Krisztus-tagadót arra kényszeríteni, hogy az egész passiót és glorificatiót végig nézze; olyan, mintha az ördögöt tömjénfüsttel traktálnák meg. Nagyon húzódott tőle, azt mondta, hogy mi jogon tolakodjék ő fel kísérőnek két hölgy mellé, a kik őt erre nem kérték? hogy az lehet azokra nézve kifogás alá eshető ajánlkozás s más efféle haszontalan ürügyeket; de utoljára categorice elfogtam: no hát ne a hölgyeket kísérd, hanem engem ve-

zess, mint hazámfia, barátom; a ki magamban sehova oda nem találok, s nálad nélkül a Vatikán helyett beletévedek a katakombákba; soha ki nem találok belőle. Utoljára is meg kellett adnia magát a hitetlennek, s jönni fog velünk templomot járni.

A hercegnő úgy tapasztalá, hogy az angyaloknak szárnyaik vannak; egy percz alatt elrepülnek a halandó melől s itt hagyják azt a földön.

A helyett, hogy a csábító varázs elől a hűs régiókba menekült volna, a hová nem sűt a nap, csak a csillagok s a martyrok fejének gloriái, még oda is kísézőül nyerte maga mellé azt, a kitől édes irtózáttal van eltelve egész valója; a kinek lelkével úgy összezavarta a saját lelkét, hogy nem bírja azt kiszabadítani belőle. A kitől fél; úgy fél, mint egy szűz attól a férfitől, a ki azt kívánja tőle, hogy legyen nő: egy más világ lakója, a mely talán boldogság, de mégis csak egy halálon keresztül lehet hozzá jutni.

Manassé még az nap délután meglátogatta a hercegnőt.

Érdekes ujságot is hozott neki, a mit megtudnia szükséges volt. A hercegnő málhái megérkeztek s már a harminczadon vannak. A gyorskocsis által hozott hir szerint a rablók nem a diligenceot tartóztatták föl, melyet carabinieri kisérték, hanem csak egy urat, a kinek nagyon sietős útja volt, s a ki külön fogattal vágatott Jesiből Róma felé. Ezt magukkal vitték a hegyek közé, s azután egy levelet hoztak tőle, melyet az utánuk jövő postillionnak adtak át. E levél Cagliari hercegnek szól Bécsbe. Valószínűleg a váltságdíj iránt szól. Minthogy pedig a levelezés most a Romagna és Bécs közt sok akadálylyal jár, valószínűleg a kiváltás késni fog odáig, a míg — — ez a mostani népszerű kormány a helyén marad.

Ez figyelmeztetés volt a hercegnőnek, hogy az ő ügyé-

nek az alatt jó lesz eldöntéshez jutni, mert nagy különbség lesz az ítéletre nézve, hogy milyen légáramlat jár a Vatikán körül?

Manassé egy szóval sem árulta el, hogy tud valamit arról, hogy a hercegnőt válópöre hozta ide. Ez már szabadságot ad egy férfinak a válni készülő nőt független nőnek tekinteni. Manassé úgy közelített Blankához, mint a kiről azt tudta, hogy hercegnő és hitves.

A málhák megérkezte nagy zavarból szabadítá ki a hölgyeket; most már tökéletes toillettet csinálhattak, a mi kedélyhangulatukat meglehetősen megjavította.

Manassé két dolgot került nagyon: a hercegnőnek udvarolni s a szent dolgokból gúnyt üzni.

Mikor legelső óhajításukra estenden körülvezette őket kocsin az ünnepi pompától ragyogó templomokba, maga kiült a bérkocsis mellé, s onnan figyelmeztette a hölgyeket az útba eső monumentális épületekre. S aztán elvezette őket abba a templomba, a hol megláthatták az idvezítő testétől emlékezetessé lett három szeg másolatait; miknek egyik eredetije a Szent Péter templomában őriztetik, a másika a vaskorona bronzsát kepezi. Maga is vásárolt ez utánzatokból egyet emlékül a cistercita atyáktól; onnan elvitte a hívőket szent Ágota madonnájához, és a drágakövekkel elhalmozott Krisztus-bábhoz, a bambinohoz, s elmondá nekik a szép legendákat, a mik a két szoborhoz vannak kötve.

— Minden gyöngy, minden drágakő, a mi e szobron ragyog, egy teljesült óhajítás emléke; de a költészet, a mi azokat körül sugározza, még a gyémántoknál is fényesebb. Az olajfák hegyén nőtt békefa gyökeréből faragva, maga az evangelista kezével; aztán a tengerbe dobva, a hullámok által a Tiber torkolatáig szállítva, s onnan kegyeletes kéz által az Ara Cœliba elhelyezve. Ez a szobor legendája, a mihez a népköltészet folyvást újakat told. A templomból ellopták, kicserélték, helyette másikat készítettek; de az igazi «pólyás gyermek» éjszaka visszatért magától a szent

lakhelybe s zörgetett a templomajtón. Pedig se keze, se lába. Az imádat költészete örök szépség!

Magasztalás és hitetlenség ugyanazon szóban!

Azután elvitte a hercegnőt az edessai képhez. Gyönyörű legenda van ahhoz is fűzve. Halálos beteg asszonyhoz hitták a Megváltót, hogy csodatevő erejével gyógyítsa. Nem mehetett már. Híva volt. A Golgotára. De mégis segített a benne bízó betegen. Halálveritéktől izzadó arczárateríté kendőjét s a kendőn ott maradt az arcz, töviskoronájával együtt. Azt küldé el a haldokló nőnek, s ez meggyógyult tőle. Ez az edessai kép.

Manassé oly pietással mondá el a legendát Blanka előtt, mint a ki tudja szeretni azt, a mit hinni nem tud.

Szerzett az ájtatos hölgyek számára szentelt pálmákat, aranyozott levelekkel, s a három szent fa öreit megvesztegeté, hogy egy-egy levelket engedjenek nekik elvinni az apostolok ültette narancsfákról.

Nem mutatott hitetlen képet a sekrestyések előtt, kik az ereklyék csodaerejét magyarázták, s midőn Blanka térdet hajtott a sokszor felékesített madonna-szobor előtt, félrevonult mellőle, tudta, hogy az is fogadást tesz most és imádkozik.

Soha nehezebben teljesíthető imát nem sóhajtottak fel a szent szűzhöz.

Blanka azt könyörögte az égi királynétól, hogy szabaddítsa őt meg üldözőitől, s ne engedje eltántorodni a kísértetben. — És ugyanarra a kézre volt bízva a megszabadítása is, a melyre az eltérítése. A kísértő és a megszabadító egy személy volt. Ott állt mögötte.

A különben is oly fogékony, gyermekteged kedélyű hölgy, ki folyvást kolostori légkörben növekedett, s onnan egyenesen a szenvedések iskolájába lépett, titokteljes ihlettségtől áthatva járt a nagy emlékek között, mik a megszentelt mult égis erő alakjait hozzák közel, s azt hívé, hogy e szent borzadályt a tagadóknak is érezniök kell.

Mikor elmondá előtte Manassé a szent lándzsa törté-

netét a Veronika-kápolnában: hogy ütött sebet azzal a római lictor Longinus a Megváltó oldalán, s hogy vakult meg abban a pillanatban; de Mária fiának négy esupp vére hullott szentségtörő kezére, s a mint e vért szeméhez dörzsölé, visszanyerte látását és megtért, szentté lett: akkor az a gondolatja támadt Blankának, hogy hasonló esoda nem történhetnék-e meg másodszor is az életben?

E napnak az éjszakáján erről álmodott.

S most már alakot tudott adni a fogadásának.

Ha a szent anya kiszabadítja őt e nagy szorongattatásából, ha kötelékeiből kimenekülhet, hogy ismét szabad legyen, akkor oly gyémántot fog neki megszerezni, a minél fényesebb nem ragyog fejének koronáján: — ezt az ifjut.

Azt hitte, hogy elég gazdag egy ilyen gyémántot megvenni. Szívében egy egész világ és semmi adósság rajta. Most már nem félt tőle. A csodatevő ereklyéből annyi erőt merített, hogy már most ő gondolt a hódításra.

A következő napon már korán reggel eljött védenceiért Manassé. Sietni kell, hogy a sixtini kápolnába jókor bejuthassanak.

A világ legnagyobb piaczára, a Szent-Péter-térre jutva, kocsijukból le kellett szállni s úgy törni utat a néptömeg keresztül a Vatikán bejárásáig. Most már Blanka kényszerítve volt vezetője karjába fogózni és szorosán melléje simulni. Egészen rábízta magát. Az már tudta itt a járást, s meg tudta válogatni, hol használ a szép szó? hol az erélyes tiltakozás? kit kell ököllel félretaszítani az útból? kit lehet megszelidíteni egy pár markába kent lírával? Sikerült neki elvégre a legjobb szegletek egyikét elfoglalhatni a Sixtinában s Blankát felállítani egy zsámolykára, melyet összehajtott állapotban, eldugva hozott magával a felső kabátja alatt. Onnan mindent jól láthatott a hercegnő, s egyúttal meg volt védve attól, hogy az embertömeg által órákig összesajtolva tartassék.

Szegény hercegnő, még akkor nem tudta, csak később

a gyóntatója világosította fel róla, hogy ez által is nagy vétek elkövetésére csábított el: ez az elrejtető zsámoly az angol eretnekek találánya, kik enyhíteni akarják ez által asszonyaik szenvedését a szent szertartások alkalmával; holott azt mindenki türelemmel végig tűrni köteles, s mikor Megváltója a kereszten függ, a saját kényelmére nem szabad gondolnia. Ezt nem tudta a hercegnő s a gondos figyelem tetszett neki.

A «tenebre» (a sötétség olaszul) egyike a vatikáni pompa legmeghatóbb jeleneteinek. A gyász pompája. A sixtini kápolna egészen feketével behúzza, csupán tizenhárom viaszgyertya sárga fénye küzd e sötétség ellen, melynek mélyéből, mint sírboltból felhangzó zsolozsmák, zendülnek fel a zsoltárok: a lamentatiók, a búbanatos antiphona szavai láthatatlan alakok ajkairól. Emberarcokat alig lehet kivenni. A kik ott a kereszttel körül mozognak, mintha élő árnyékok volnának.

Azután elkezdik a gyertyákat eloltogatni. Tizenkettőt, a sárga viaszgyertyákat mind. Utoljára csak a középső marad égve, a nagy szál fehér viaszgyertya, az a Jézus.

S e napelsötétülési világgyászban megzendül a láthatatlan chorból a Miserere, Allegri világhírű zeneműve; melynek mysticus hangjai a golgotai jelenetet beszélnek el, hangok, mikben a kínzott Megváltó halálos végmondatai vannak kifejezve, a liktorok átkos hahotája, s a szent asszonyok siralma, közéjük zendül a megnyílt sírhalmok halottainak irgalomkiáltása, a recsegés, melytől az égkárpit végtől végig hasad s a megnyílt égből az angyalok panaszos hymnusa. Mindez oly ellenállhatlan malasztal tölti el az emberi kedélyt, mely alól semmi skepsis nem képes megóvni. Megráz, megreszkettet az minden erőt, megbénít minden gondolatot, úrrá teszi a képzeletet a bölcsesség fölött.

Mikor a nagyszerű gyászszertartás végeztével a közönség elhagyta a Sixtinát, Blanka gyászfátyolán keresztül figyelemmel vizsgálta kísérlője arcvonásait, ki őt karján

vezette. A szokott mélaság volt azokon, mely ellentéte a tompult (blazirt) egykedvűségnek, de még sem rokona az ihlettségnek. A mélaság azt árulja el, hogy a gondolatok túljárnak a láthatárokon.

— Ön többször is hallotta már a Misererét? kérdezé a hercegnő Manassétól.

— Most harmadszor hallom. Másodszor a Sixtinában. Egyszer a bécsi István-templomban.

— Én úgy tudtam, hogy ezt nem szabad másutt előadni, csak Rómában.

— Nem is szabad. Mert Allegri partitúráját nem adják senkinek. Hanem a bécsi karnagy megtette egyszer, hogy a tenebre alatt a sötétben a kalapjába dugott papirra lehangjegyezte az egész melódiát s aztán otthon Bécsben betanította. Ennek az előadásán voltam jelen. A jó bécsi nép nevetett rajta.

— Hogyan? nevetett?

— Nem dæmoniacus rohamból tette, hanem azért, mert ugyanez a zene, a mi a Sixtina tenebrejében oly megragadó összhang: a Sixtina nélkül egy groteszk zürzavar.

— Engem, megvallom, hogy nagyon meghatott e magasztos szertartás, szólt közbe Zimándy úr. Az ilyen magamforma eretneket holmi gyöngé convertitai rohamok környezik ilyenkor.

Manassé odatekintett; de nem Gábor úr arczára, hanem a szép Dormándynééra, a miért az szeretett volna neki — egy töviskoszorút nyomni a fejébe. — Tetőtől talpig hitetlen pogány.

Blanka pedig arra gondolt, hogy a mi sugár az egyik «Saulus» szemét felvilágosítja, lehetetlen, hogy a másikat is látóvá ne tegye.

Manassé látta is jól, a mi Gábor urat úgy besugározta, de azok nem voltak szent sugarak.

Régóta megfigyelte ő azt, hogy a hercegnő két kísérője érti egymást. — Jöhetnek olyan külső körülmények, a

mik a tenebre és benedictio hatását oda tökéletesítik, hogy Gábor úr mint a katolikus egyház hive tér haza — s a herezegnő egyedül marad!

Blanka nem is álmodott ily lehetőségről; annyira hívő volt, hogy még a jó barátokban, sőt még a jó barátnékban is hitt!

IX.

A tenebrenek késő este van vége. A miserere véghangjai után a sötétben mozgó alakok dübörögve hullnak térdre, sarkaikkal tombolnak a földön s jajkiáltásaik jelzik a keresztrefeszítés pillanatának gyászát, mire megnyílnak a Sixtina ajtajai s a közönség előtt feltárul a «királyi terem» vakító fénynyel megvilágítva. A nap végződött.

Másnap nagyon korán reggel ott kellett már lenni Manassénak a híveivel, hogy egy kis helyecskét kapjon számukra a királyi teremben.

A Vatikán már hajnal óta nyitva volt és minden terme tömve tolongó csoportokkal; idegen utasok és olasz föld-nép összevissza keverve, a kik azt sem tudják, hol kezdjék el a bámulást? e halmazában a kincseknek, mikkel a világalalom, a kegyelet, művészi kéz és fejedelmi pazarlás telezsúfolt egy óriási palotát, a melybe, a ki reggel bemegy, este jön ki belőle s meg nem pihent sehol. S jól van intézve, hogy kincs és művészi remek a tóduló nép özönét szétossza: így juthat a nap nevezetes pompájához a választottak serege, mely még mindig legió.

Blanka és kísérői a királyi terembe csupán Manassé hadvezéri taktikája mellett juthattak el ezúttal. Onnan egy pillantást vethettek a Sixtina-kápolnába, mely e napra már egészen fehérrel volt bevonva, még az oltár is (az Eucharistia emlékére) — s egy másik tekintettel a Paulina kápolnába, mely ezen az egyetlen napon szokott megnyitva lenni. Ez a szent sír. Megérkeztükkor már a pápa eltávozott a Paulinába a szent kehelylyel, melyet ott a nagy hamvvederbe fog letenni. A chorus egy része a Sixtinában

énekelt, másika a Paulinában, egymásnak felelgetve. S a királyi termen végig vonult az ájtatos processió.

Ott vonult el szemeik előtt az egész világ!

Az a világ, a mely volt ezer év előtt, és megmaradt olyannak, a milyen volt ezer év előtt. Zarándokok a föld minden részéből, a hol csak hívők laknak; Syriából és a délszigeti és chinai missiókból, Abyssiniából és Oroszországból, szerzetesek, remeték, vitézi rendek, biborpalástban, aranykoronákkal és hátratürt csuklyákkal, szőresuhában és mezitláb, faczipőkben, keresztvégű botokkal, mikről kobak függ alá s drágaköves pásztorgalymókkal; öveikről lecsüggő olvasókkal, köpenyeiken szent Jakab kagylóival; helveták, a kantonok pallosaival; minden fegyver hegye, s minden tekintet a föld felé irányozva. S azután a nőszervek változatos jelmezű alakjai: az a női köntös, a min a divatnak nincs hatalma; szemek, a mikben nincs epedés, ajkak, a mikben nincs nevetés soha. Egy végeszakadatlan látvány, mely fogalmat ad arról a hatalomról, mely körülövezi az egész földet, s egyenlősíti a századokat. Ez a menet most is ugyanaz, a mi ezer év előtt volt, ez alakok most is ugyanazok. A horizon egyik felén lemennek, a másikon visszajönnek.

A zarándoksereg hosszú menetét bezárja a tizenhárom apostol.

A föld tizenhárom nemzetéből választott papok, földet seprő hófehér ruhában, turbán alakú fővegekkel, a kik letelepesznek egy kerek emelvényre, míg odajön hozzájuk a Paulina sötétjéből fölmerülve, egy szelid, folyvást mosolygó arcú alak, minden pompa, ragyogás nélkül. Senki se mondaná róla, hogy ez a fejedelmek fejedelme: a pápa. Oly szerényen, oly alázatosan közeledik «társaihoz»; lehajlik lábaik elé, leoldja sandaljaikat, a busso-lantik arany medenczét visznek előtte, izsóp-illatos langyvízzel; azzal mind a tizenháromnak megmossa a lábát, megtörülgeti lágy gyapotkendővel és aztán megcsókolja; a kincstárnok mindegyiknek átnyujt egy piros selyem

erszényt, abban egy nagy arany és ezüst érem, egyfelől a pápa arczképével, másfelől a lábmosási jelenettel.

Az egyházi menet után tóduló tömeg aztán, mint a zuhatag ragadta magával Blankát és kíséreit, nem kellett már útmutató, az ár vitte őket az igaz úton, keresztül a vestibulumon, a királyi lépcsőn, Constantin tereméig, a hol a «Cená»-hoz volt megterítve.

Ott ült már a tizenhárom apostol (a tizenharmadik az «angyal», a ki szent Gergely lakomáihoz meg szokott jelenni), előttük egy kosár tele virággal, ezüst tányérok és kések, az asztalon a húsvéti bárány. Az egyházfejedelem körül jár s arany tálból ételt oszt nekik: ráklevest és sült halakat. Minden, a mi az asztalon van, a vendégeké: étel, virág és ezüst. Azt kosaraikba rakják és elviszik.

Innen az embertömeg cataractái sodorják tova a hívőt és hitetlen bámulót, míg a nagy tengerbe beomlanak: a Szent-Péter templomába.

A tömeg nagy részét elvonják a szent Veronka-szobor előtt kirakott legnagyobb ereklyék: a zarándokok körül-fogják Szent-Péter sírját. Manasse Blankát, ki, hogy el ne tépjék tőle, két kézzel kapaszkodott a karjába, egy oldaltransepthez igyekezett eljuttatni, melyhez egy kimagasló trónmennyezet volt a jelmutató pharos. Az ügyvédet és Dormándynét egy másik ága a népfolyamnak elszakítá tőlük s elvitte más embertömeg örvényébe. Ők eljutottak a nagy vezeklés látványához.

A transept közepét lépcsőzetes emelvény foglalja el, beárnyékozva aranyszövetű mennyezettel.

Ezen a napon, összokás szerint, egy halálos bünt elkövetett vétkes kap bocsánatot s a bibornokok egyike adja meg neki a nép előtt a feloldást.

A pápa választja ki a szertartást végrehajtó bibornokot, s a bibornok választja ki a szabadon bocsátandó gonosztevőt.

A megkegyelmezett orgyilkos volt, ki politikai fanatismusból le akarta szűnni a miséző papot az oltár előtt

Hogy ezt bocsátják szabadon, mindenki tudta már s Manassé előre figyelmezteté rá a hercegnőt. Hanem azt, hogy ki lesz a kegyelmet osztó bibornok, csak akkor lehetett megtudni, mikor a mennyezet kárpitjai közül kilépett.

Blanka Manassé karjára támaszkodott. Mikor a bibornok fellépett az emelvényre, a hercegnő úgy érzé, hogy kísérelője megrendül, összerázkódik. Bámulva nézett fel:

— Ezt magát akarta a gyilkos megölni! sугá oda Manassé Blankának.

Az áldozat maga jött fölmenteni az ellene vétkezőt.

Még sápadtan a vérvesztéstől, mit a rosszul irányzott törütés okozott, még reszketve a borzalomtól, mit a gyáva test érez, mikor az erős lélek parancsol vele, hogy közeledjék a halála helyéhez, foglalt helyet a főpap a trónszékben s inte, hogy hozzák eléje a bűnöst.

Egy mellék-sekrestye ajtón bevezették azt a terembe, nehéz szövetü szöröcsnhában; nyakán a kötél. A bűnösnek felesége is volt és három kis porontya. Azok is vele jöttek.

A vétkes háttal volt fordulva Blanka és Manassé felé, addig nem láthattak az ő arczába, míg a bibornok trónja előtt térdepelt és gyónt; csak a főpap arcát látták, a mint szelid biztatással suttogott ahhoz vigasztaló szókat; végül reszkető kezét fejére tette, megáldá, levette nyakáról a kötéthurkot, s azt saját karjára csavarta s aztán megölelte a feloldott gonosztevőt.

Mikor a bibornok felállt a székéből, a megkegyelmezett is felemelkedék és megfordult, hogy a hét lépcsőn leszálljon. Ez alatt arczába lehetett látni.

Olyan arc volt az, a mit egyszer látva, nem lehet többé elfelejteni.

A széles, magas homlok két szeglete annyira kidomboruló, mintha szárvak akarnának rajta kinőni, s az üstök közepén egy esipetnyi rögtön őszült hajtincs, mint egy fellövelő sugárkéve a fekete haj között. Sötét, tömött szemöldei, mint két kigyó huzódnak alá szemeire. Fel-

vetett ajkait göndör bajusz és szakál veszi körül; a római szabású sasorr középesontja valami ütéstől betörve látszik.

A félelem igézete jár e tekintet előtt.

Maga a nagyobbik fiú, mikor apját leszállni látja az emelvényről, félve huzódik anyja mellé, csak a kis ölbeli csecsemő vet feléje csókot a kezével.

A baljóslatú alak lassú, daczterhelte léptekkel halad végig a számára nyitott fegyversoron, s félre sem tekint senkire, még nejére és gyermekeire sem. Blanka sokáig fog álmodni a szörnyű alakról!

Ezzel a nap ünnepéye végződött. A gyilkost szabadon bocsátják, míg a Megváltó a Golgotán kiszenved. Legnagyobb emberi gondolat ez: könnyű volt Istent találni benne! — A harangok megnémultak; a kereplők szólnak.

Mikor hazavezette a hercegnőt Manassé, azt kérde tőle: *Nem fáradt ön ki, hercegnő?*

«Új erőt nyertem» Felel neki Blanka.

És akkor forrón, erősen megszorítja Manassé kezét. Senki sem volt jelen. Ügyvédjét, társalkodónéját a népszerű hurezolta magával, s a kézszorítás alatt gondolta magában: «nem foglak elboesátani!»

És Manassé elérté a kézszorítást és gondolta magában:

«Szegény asszony! Milyen nagy kincseket kellene elvesztened: millióit a világi vagyonnak, siklusait és talentomait a szívbeli kincsnek, hogy megnyerj érte egy ilyen ágról lehullott, lábbal taposott, széltől elkapott falevelet, a melyre az én nevem van írva. Dobj el engem, — s maradj «ilyen» gazdag!»

Azután még ott maradt nála mindaddig, míg hozzátartozói haza kerülnek s ez idő alatt elmondá a hercegnőnek a látott szertartások mély értelmét, a miről a nézők nagy része fogalommal sem bír, a vallási mysteriumokat, miknek közlésével a mai nap áhitatos gyönyörét az üdvéretéig fokozta a hercegnő szívében. Ő, a profanus, mind jól ismerte azokat.

S mikor azt hitte a hercegnő, hogy a felmagasztaltság régióiban feltalálták lelkeik azt a paradicsomi tájat, a melyben boldog találkoztát adhatnak egymásnak, akkor Manassé ezzel a szóval: «gyönyörű költészet mind ez!» — leveté magát az égből hanyatt-homlok a földre s otthagya a hercegnőt egyedül a paradicsomban.

Gábor úr és Dormándyné megérkeztek s áldották azt a csengetyűszót, mely jelt ad — nem a feltámadáshoz, hanem a table d'hôte-hoz, az igaz hívőknek, a kik reggel óta se nem ettenek, se nem ittanak, se nem ültenek vala.

X.

Másnap reggel, nagyhét szombatján, Gábor úr panaszkodni kezdett, hogy ő neki már elég volt a dicsőségből: annyi szent dolgot yett már be, hogy egész életére beéri vele. Ezzel összhangzólag Dormándyné is magas fokú migraine jelentkezésére kezdett példálózni s mind a ketten egyértelműleg constataáltak, hogy a hercegnő szerfölött kimerültnék látszik.

Az értük jövő Manassé nagyot nevetett rajtuk.

— Ez rendesen így van. A nagyhétre feltóduló idegnek a két első gyásznapi látványaiban annyira kimerítik az erejüket, jól tartják a kíváncsiságukat, hogy a harmadik napon már öthatod része otthon marad, összeszedni képességei töredékét a főpompára, a húsvéti áldásra, s e közben elmulasztja a legegyszerűbbet és legnagyobbszerűt, a mai nap két tüneményét: a valódi kereszt imádatát, s a Marcell pápa miséjét.

A hölgyek aztán nem hagytak békét Gábor úrnak, mennie kellett velük még egyszer a Sixtinába; pedig bizonynyal állítá, hogy a lábai köszvényt kaptak már a sok állás miatt.

A Sixtus kápolnája most már teljes pompájában volt meghagyva, gyászleplek, fehér takarók nélkül, csak a zárt

ablakok sötétje tartá még befátyolozva fölséges pompáját. Nem világított más, csak a viaszgyertyák az oltáron.

A mint Manassé előre megmondá: ma már sétálni lehetett a Sixtinában; ma nem volt semmi látvány, a bámész tömeg otthon maradt.

Mert azt nem lehet látványnak nevezni, mikor a pápa legegyszerűbb papi köntösében, a bibornokok csak a violaszín palástban jönnek elő, aztán kihoznak eléjük egy fadarabot, melyen se arany, se ezüst, se gyémánt. Egy három sing hosszúságú gerendatönk az egész. Azt leteszik az oltárvánkosra.

De az a fadarab az igazi kereszt töredéke.

Valóságos darabja annak a nehéz fának, melynek terhe alatt a világ Megváltója összeroskadt, melyen vére végig csorgott, megőrizve a kőszirban a rothadástól, felemeltetve egy császárnétól, darabokra törve a hitetlenek elől megmentés közben, melynek egy darabját egy császár a vállán hozta el gyalog és mezitláb Jeruzsálemből Alexandriáig, egy másik császár szoborba rejtete, templomosok hordták magukkal hitetlenek seregén keresztül, véres útat törve számára Konstantinápolytól Romáig.

Ez az a minden nemes ércznél drágább fadarab, mely most oda van kitéve a vatikáni oltárra.

S az egyházfejedelem, a kinek lábai királyok fejéin járnak, atyja kétszáz millió embernek, őrzője a mennyország kulcsának, mikor e tört darab fához közelít, leteszi fejének ékességét, leölti magáról himzett köntösét, leveti czipőit s egyszerű szőringben és mezitláb, meghajtott fővel járul feléje, térdre veti magát előtte s alázattal megcsókolja azt. Követik a többi egyháznagyok. A chorusok ezalatt folyvást zengik Palestrina nagyszerű zeneművét, melynek neve «Marcell pápa miséje». Egy világot átölelő zenemű, minő valaha emberi és angyali fülek számára alkotva volt, melyet ihletett órákban egy költő ellesett az égből, s mikor készen volt, dedicalta azt egy üdvezültnek, a meghalt Marcell pápának és nem az élő fejedelmeknek.

Az igaz, hogy délután három óráig tartott a nagyszerű zenemű, a míg a szertartás végén a processió a tegnapi kelyhet az ostyával ismét visszahozta a sírboltból s a benne levő bort a pápa és bibornokai, az apostolok példájaként, egy szalmaszálon át szürcsölék ki, mire megkondultak a harangok a Péter-templom tornyaiban; arra a hangra egyszerre lehullottak az ablakokról a takarók; a Sixtina kitűnt egész pompájában, Michel Angelo remekműveivel. A kivont kardok, az alabárdok, mik addig lefelé voltak fordítva, most egyszerre hegyeikkel égfelé emeltettek, s a chorusok, az egyháznagyok és a zarándokok egyhangból rázendíték a halleluját!

— Hála legyen a Mindenhatónak, mondá Gábor is Manassénak; csakhogy már vége van! Soha életemben még így nem untam magamat.

— Bátyám ne mondja hangosan, csitítá Manassé. Ez Palestrina zeneműve volt.

— Mindjárt tudtam, hogy valami zsidó nóta, igazolá magát Gábor úr (a kinek Palestrina, vagy Palæstina nem tett semmi különbséget). Már nálunk Pesten csak szebbet hallani ennél a franciskánusok templomában.

Manassé nem vitatkozott vele tovább.

Gábor úr a hotelbe visszaérve, azon megmásíthatlan nézetét fejezte ki, hogy ő már «kerékbe van törve», s hogy ő a holnapi parádén, ha mindjárt szent János apocalipsisát mutogatják is, jelen nem lesz, a hölgyek is jól teszik, ha meggondolják, hogy micsoda multság lesz holnap reggeli öt órakor a vatikán kapujánál összecsoportosulva várni négy óra hosszat, a míg a hölgykarzatokra felmenetelt megnyitják, s azután másik négy óráig egymáshoz zsufolva lenni, míg minden szertartásnak vége szakad a templomban s végre a pápa megjelenik a loggián, elmondani egy áldást, a miből úgy sem értenek semmit, mert diákul van. Legjobb volna a holnapi napon itthon maradni és kipihenni magukat. — A minthogy Dormándynét csakugyan még az este utól is érte a bejelentett migraine:

annak egész éjjel szódát kellett inni és mustárszeszt alkalmazni. Nőkisérő nélkül pedig a hercegnő magában nem mehetett a karzatra. (Magyarországi fogalmak szerint; mások nem tartották ezt a szabályt.)

— Tudod, kedves öcsém; mondá Manassénak bizalmasan az ügyvéd. A mi a lábaimat illeti, azok kiállnának még akár tíz napi marschot is: nem vagyok én totya; a Dormándyné fejfájása is elmulnék, csak azt mondanám neki, hogy doktort hozok. Nagyon fél az olasz orvosoktól, hogy mindjárt eret vágnak rajta. Hanem az van a dologban, hogy épen most kaptam a pápai curiától a kegyes engedélyt, hogy a hercegnőt velem együtt ő szentsége kész elfogadni holnapután. Ez rendkívüli grácia! ünnep második napján. Igaz, hogy egy olyan szép diák levelet irtam ő szentségének, a melyet nem olvasott egyhamar. De már most nekem is köszülnöm kell egy kicsit: össze kell szednem, hogy mit beszéljek ő szentségének a cliensem ügyében. Tudod, diáknak kell szónokolni. Hát csak hadd maradjon most a paradé. Köszönjük a szivességedet, tudod?

— Mindent tudok. Fáj bátyámnak a Dormándyné feje, meg a maga lába. Kapott engedélyt husvétmásodnapi kihallgatásra; a mi egyébiránt Rómában nem ünnep, mint Kún-Agotán. A levele szépen volt írva. Ezt mint tudom. Hanem azért mégis jó lesz egyszer egy udvariassági látogatást tenni Rossi úrnál, a franczia követnél, a kinek az előszobájáig már elvezettem, mert az is tud egy kicsit diákul, ha nem is olyan szépen, mint bátyám. Tudja?

Ebből megtudhatta Gábor úr, hogy a gyors engedélyt a kihallgatásra alighanem Manassénak köszönhetik, ki azt a nagy befolyású franczia követ által kieszközölte.

Manassé is megtudott annyit, hogy a holnapi ünnepélyes látványról azért kell elmaradni a hercegnőnek, mert az «ügyvéd» védelmi tervébe sehogy sem illik az bele, hogy «védenceze» nyíltan ország-világ előtt együtt üljön és beszélgessen fél napon át egy idegen fiatal emberrel.

Ez az egész per folyamát alterálhatná. Eddig megjárta. A hölgy lefátyolozott arczezal járt-kelt mindenütt, de holnap már le kell vetni a gyászt, pompának öltözni; s ez a város tele van kémeikkel, sanfedistákkal: azért, ha a múlt héten kikergették is a jezsuitákat. Az ügyvéd tanácsosnak találta felmondani a barátságot. S ebben megint igaza volt.

Manassé megértette a dolgot s szépen búcsút vett a hercegnőtől, a ki igazán szomorú volt azért, hogy a holnapi nap öröméről le kell mondania. De hozzá volt szokva, hogy saját akarata ne legyen soha, s oda nyujtá búcsúra a kezét. De azután kikönyökölt az ablakba s utána nézett az eltávozonak, hogy legalább annyit tudjon meg, hogy mikor a hotelből kilép, melyik irányban hagyja el az utcát, s mikor a szeglethez ér, merre fordul el? Lehet, hogy soha sem fogja többé visszatértét látni.

Korán reggel, tizenegy órakor (római számítás szerint, a mi nálunk hajnali öt óra) az Angyalvár ágyúi kezdtek Gábor úr ablakait megpróbálni, hogy jól be vannak-e téve? A nagy dörgésre kiugrott az ágyából s rögtön felöltözött. Első gondja volt bekocogtatni Dormándyné ajtaján s megkérdezni az ajtón keresztül, hogy érzi magát? A szép hölgy azt felelte neki, nyögdécselő hangon, hogy most az ágyúzástól megint úgy a fejébe állt a mindenféle görcs, hogy reggelig aligha meg nem fog halni.

Ezt nagyon helyeselte az ügyvéd. Meghalásról szó sines; de legalább a hercegnő nem mehet el a parádéra.

Neki csak parádé volt az, a kérges szívűnek. Mit tudta ő, hogy annak a félenk lelke, mint kétségbeesése balzsamát óhajtja azt az áldást, a mit a szivébe ojtott hit csodáerővel ruházott fel. A mi neki csak latin flosculus volt, attól ő gyógyulását várta.

Azután elkezdtek Róma száz temploma tornyaiban megkondulni a harangok: a város megelevenült, a nép mind tódult a Tiber felé, a hintók ünnepi pompához öltözött néppel rakva, mind egy irányban, a mik visszajönnek, azok mind üresek.

Blanka kihajolt az ablakon s nézte folyvást «azt» a szegletet.

A népfolyam egyre omlott végig az utcán: az órák tizenkettőt, tizenhármát, tizennégyet ütöttek, akkor gyérülni kezdtek az utcánjárók; a ki eleven volt, az már a Szent-Péter-téren van rég.

Ekkor egy nyitott kocszi áll meg a hotel előtt, egy bennülő férfival, kiben Blanka Manassét ismerte fel.

☞ Szive nagyot dobbant. S az arcza elárulta már a szívét, piros lett.

Manassé sietve jött fel hozzá.

— Bocsásson meg herczegnő, hogy hivatlanul jövök. Láttam az arczából tegnap, hogy nehezen mond le arról az áldásról, a mi ma a loggiáról fog elhangzani, s találtam rá módot, hogy jelen lehessen.

A herczegnő megörült s megrettent egyszerre.

— De hisz elkéstem már; ünnepeleyhez sem vagyok öltözve.

— Elég ideje van, herczegnő. Rossi úr neje olyan jó volt, hogy felajánlá önt magával vinni a franczia követség külön hölgykarzatára, mely csupán huszonnégy hölgy számára van felállítva, külön bejárással a katonai sorfal közül, legközelebb a loggiához. Egy óra múlva eljön önért saját hintájával a grófnő. Addig felkészülhet a herczegnő.

— Ön is eljön?

— A grófnőt elkisérem idáig leányával együtt, a kiben ön igen rokonszenves alakot fog megismerni, de oda nem kísérlhetem önöket, mert a külön karzatra csak hölgyeket eresztenek, hanem majd valahová befurakodom én is, felmászok valamelyik obeliszkra, a mit még meg nem szálltak mások.

Azzal sietett vissza a követségi palotába.

Ez ajánlat ellen aztán az ügyvédnek sem lehetett semmi kifogása. Inkább kapni kell két kézzel a magas pártfogáson. Nagy megnyugvására szolgált, hogy ezúttal Manassé

elmaradt a hercegnőtől s az kizárólag hölgy társaságában fogja tölteni a napot.

Most aztán Dormándynének még jobban megfájdult a feje, hogy a hercegnő nélküle ment el a benedictióra. De hisz őt csak nem híhatta, mikor be volt kötve a feje.

De még annál nagyobb bánatalom is történt Dormándynével; mert a mint Manassé visszatért a grófi családdal, s aztán a hölgyeket egymással megismerteté és magukra hagyta: ez alatt átment Gábor úr szobájába s azt is elkezdé csábítani.

— No, bátyám. Ha a lábai beleegyeznének, ha az etiquette-szabályok nem gátolnák, ha hite és vallása nem tiltaná, s ha a latin allocutio már be volna tanulva, tudnék ám egy olyan csendes kis helyet, a honnan árnyékban ülve lehetne meglátni azt, a mit ezernyolczszáz esztendeig nem látott emberi szem s letelik új ezernyolczszáz esztendő, hogy nem fog újra látni.

— Micsodát?

— Egy római pápát, a ki élére áll a népszabadságnak, s ki a Szent-Péter templom loggiájáról, a tiarával a fején, benedictiot mond az előtte felállított római hadseregnek, a mely megindul harcizolni a népszabadságért. Ott van felállítva Durando egész hadteste a téren; s a római pápa megáldja a szabadságért, a felvilágosodás győzelmeért kivont fegyvert. Bátyám álmai ezek, s most ébren nem nézi meg?

— Hüh, öcsém, ez valami! mormogá Gábor úr. Az egész római hadsereg! Maga Durando! Ezt lehetetlen meg nem nézni! Várhatsz addig, a míg a diszruhámat fölveszem?

Gábor úr mindent elfelejtett erre a csábszóra, a mit eddig impedimentum dirimensnek talált saját személye s a szentpétertéri nagy szertartás között s sietett magyar vitéznek öltözni karddal, panyókával.

— De halkán lépegessünk, mert Dormándyné alszik.

Nem aludt biz az; sőt inkább nagyon mérges volt, mikor azt hallotta, hogy lassan, csoszogva osonnak el az ajtaja

előtt s halkan teszik be az ajtót. Felfogadta haragjában, hogy ezért Zimándyhoz kegyetlen fog lenni, Manassét pedig szeme elé nem ereszti többé. Különben is ez az oka a mai fejfájásának is, mert ez előtt hat nappal rávitatta a pálinkát. Az akkori borszesztől kapta most ezt a migrainet. Haragudott a hercegnőre is, a miért az egy most eléje topant idegen asszonynyal kész elmenni inkább, hogysen egyetlen kipróbált barátnéja mellett ott maradna ápolónak; — sőt a pápára is haragudott, a mért épen olyan napot választott erre az ünnepélyre, a mikor ő neki az ágyban kell maradni; s haragjában félre tette az imádságos könyvet s elővette a patience kártyát, azt rakta ki a paplanára, s a mint az első ágyúördülés jelenté, hogy az ünnepély kezdődik, sirva fakadt, s felfogadta, hogy a mint haza megy, rögtön kalvinistává lesz.

Manassé ez alatt bemutatta a grófnőnek az árpádkori hősnek öltözött Zimándy urat, kinek a mentekötő lánczán akkora emberfejes medaillonok lógtak, hogy elbujhatott mellettük minden Calatrava érdemrend; azzal együtt lementek a grófné carosseáig, annak volt egy hátulsó inas-ülése, abból a lakájt leszállították, s átdelegálták a kocsihoz; a két úr pedig beült az expropriált inas-ülésbe, a hölgyek háta mögé; így minden akadály nélkül jutottak el a Szent-Péter-térig, a hol a követségi firma oltalma alatt a katonai sorfalak között minden furakodás nélkül érték el a föntartott francia tribunet, melyen a választott hölgyek csak most kezdtek letelepülni, míg a «confessio» két oldalán emelt karzatok lakói már hajnal óta helyeiken ülnek és szenvedik a keresztyéni csendes martyriumot.

A hölgyek tehát könnyen helyeikhez jutottak, a férfiaknak ez kissé nehezen ment. Nekik a tribunet emelő keresztgerendázat között kellett elhelyezkedniök; Gábor úrnak átengedé Manassé a legjobb positiót, tudniillik azt az ülőhelyet, a mit két hegyes szöveget képező gerenda kínál; a mi olyan volt, mintha valaki egy V betűbe ülne bele; hanem neki magának már csak egy arasznyi kiálló

szarufavég jutott, a min csak egy lábával állhatott meg, a másik az alatt pihent, s a félkarjával a czölöpökbe kellett fogóznia: valóságos æquilibrista tornagyakorlat volt az. De meg volt érette a jutalma. Egy kartávolyai magasban láthatta épen maga fölött Blankát, s maga előtt az egész Szent-Péter-tért, a templommal együtt.

S az nagyszerű látvány volt, mely megszégyenít minden képzeletet.

Jól volt mondva: új ezernyolczszáz év kell ahhoz, hogy ezt emberi szem még egyszer meglássa.

A Szent-Péter templom előtt föl egész a lépcsőig, felállítva egy egész hadsereg; gyalogság, lovasság, ágyúk. Minden ezrednek két zászlója van, az egyik a római egyházállamé a mennyország kulcsaival, a másik a piros fehér zöld: Olaszország és a szabadság lobogója.

S a hadrendbe állított fegyvertest azt az óriási tért csak végig éri, de nem tölti meg; a drága keretben, melyet a Szent-Péter templom, s a két félkörű oszlopcsarnok képez, egy kép van foglalva, melyet megmérni hiányznak az emberi fogalmak.

Mindaz, a mi pompa és ragyogás, az öt világrészből egy tömegbe gyűjtve: egy tenger — selyemből, csipkéből és aranyból! Díszjelmezei minden népnek, zászlói minden országnak, ragyogó sisakok, arany süvegek, vésett művü mellvérték, tollas barettek és nyusztkalpagok, arany és ezüst vállrojtok ezernyi tömegekben; a körülfutó karzatokon a szépség népe, az egyedül egységes nemzet, a hölgyek nemzete. Az emberiségnek az a fele, mely nem visel egymással háborút, mely nem részese az átoknak, mely az égre kiált; mely nem irtja ki a szomszédot, nem épít várakat, börtönöket: — a nők.

Még hátrább, egész a Borgoig, a kocsik özöne, megvakva sokasággal s maga a souverain nép a háztetőken, a falakon, az obeliszk mellett, festői népviseletében; egy szent szobor helyén most egy ember-pyramid emelkedik s az élő szobor tetején a római nép kedvencez alakja: a

hirhedett Ciceruacchio, kezében egy roppant tricolor zászlóval.

S e kép oly óriási nagy, hogy annak, ki egyik keretétől a másikra áttekint, a tulsó részen nyüzsgő embertömeg úgy tűnik fel, mint egy czifra hangyaboly.

S benn a Szent-Péter temploma is tömve néppel. A ki a pápa pontificatióján akar jelen lenni, ugyan az nem részesülhet a loggiai benedictióban.

Az órák tizenyolezat ütnek, dél van, midőn megkondul a harang a nyugoti toronyban, s az angyalvár bástyáin elkezdenek dörögni az ágyúk. A templomi szertartás végződött: a bronz templomajtók bőrfüggönyei megnyílnak, s előjön a zarándokok menete, elfoglalva a kolosszális lépcsőzetet; a magasból titokteljes zene hangzik alá, az idegen nem tudja, honnan jön az? A kupolában elhelyezett katonai zenekar harsogtatja a dicsőítő zsolozsmát. Olyan az, mintha a bezárt égből hangzanék alá, elpárolva a felhőkárpitoktól. A hívők szerint a zenészek ezüst trombitákat fújnak. Minden arc a loggia felé van fordulva most. Ez egy páholyszerű oszlopcsarnok a Szent-Péter templom homlokzatán, toronymagasságban.

A myriadnyi néptömeg ide alant zúg; mindenki látni óhajt és nyugtalankodik; úgy hangzik az, mint a tenger-moraj.

Egyszerre megelevenedik a loggia. Pompa, mely túlragyog minden fejedelmi fényt, tárul elé. Bibornokok sorai, középkori pánczélos lovagalakok, szolgaruhának szegődött királyi palást. A koronahordók jönnek a két hármaskoronával: az egyik I. Napoleon, másik a spanyol királynő ajándéka, briliántokkal terhelt koronák. A harmadik: a legrégeb, mely előbb egyszerű volt, azután kettős lett, utoljára hármassá növekedett, az egyházfejedelem fejét ékesíti, kit aranytrónusban ülve hoznak a loggia párkányáig, hová a másik két koronát letették; hordszéke mellett főpapok csoportja, a háttérben magasra emelt páva- és strucz-toll-legyezők.

A mint a pápa a loggia párkányához ér, feláll a trónjáról, a nap teljes fényében megvilágítja alakját.

Öltözete csupa fehér és arany. Vakító fényalak. És az a jóságos mosoly az arcán, a mi ragyogóbb koronája minden köveinél.

Manassé nem a pápát nézte, hanem Blankát. Milyen boldog volt e perczben ez a szegény asszony! Valamennyi úrhölgy között ő hozta el magával a legszebb gyémántokat: azt a két örömkönyt nagy sötét szemében.

A pápa kezében nem volt sem pásztorbot, sem kereszt. Annak az emlékére, hogy Péter apostol tanítványa Maternus feltámasztására odaadta pásztorbotját, a pápának nem lehet másutt azt viselni, csak Trier kerületében, hol Maternus meghalt.

Mellette állt a két legifjabb bibornok, a dékányok; kezükben egy-egy pálmalevéllel.

S akkor, a miriárdnyi nép elesendesülése alatt aláhangozott a koronás főpap áldása.

Csengő, hatalmas, érzéstől athatott férfihang volt az. Vontatott énekléshez hasonló. S az áldás tartalma is egyszerű, emberi, malasztos. Bűnbocsánatot, időt a megtérésre, bűnbánó szívet, megjavult éltet, kegyelmet, vigasztalást s kitartást a jó munkában kér az Istentől a jelenlőknek s nem zár ki belőle senkit.

Egy köny odahullott Blanka szeméből Manassé arcába, a mint egymásra tekintettek. Ez a könycsepp jegyezte el őket egymásnak. Vagy az egyiknek kell leszállni, vagy a másiknak kell fölemelkedni! De találkozniok, egyesülniök kell.

A mint a pápa áldása elrezgett a légben, egy stentori szó az emberpyramid tetejéről fölkiáltott:

«Evviva Pio Nono!»

S erre a miriádok néptengere oly óriási kiáltásban tört ki, hogy azt semmi tenger utána nem csinálja. Egy ítélet-napi hozsánnakiáltás volt az, a halottak fölébresztésére szolgáló; a megáldott nép visszarivallja az áldást a fő-

papnak, kit e napon a szívében hordott mindenki. A szabadság Péter apostola volt ő e pillanatban s Szent-Péter kulcsainak egyikével a mennyei, másikkal a földi paradicsomot nyitá meg népei előtt.

A népáldás hangja elnyelte a két bibornok-dékány utóbeszédét; néhány pillanat múlva megint egyszerre, mintha kettévágták volna a zajt, elesendesült minden. A bibornokok a kezükben tartott pálmaleveleket hajíták le onnan a magasból a nép közé.

A két leszálló levél egyszerre magára vonta a figyelmet. Vajon hová fognak leszállani? Ki lesz a boldog halandó, a kinek az áldás és bocsánat jelvénye jutni fog?

A lenge pálmalevél lassan szállt alá a magasból, s mint minden, a mi ívalakra hajlott, szeszélyes kanyarulatokat tett a légben.

A nyugat felé szálló pálmalevél végre orsóalakú örvénylő forgással hullott alá magára az olasz önkénytes ezred zászlajára, ismét felköltve a dörgő diadalkiáltást, míg a kelet felé szálló levél ringatózva, kanyarogva, szeszélyes lengéssel csalogatta a rávaró tömeget; egy szellőfuvallat egyszerre a francia páholy felé ragadta azt. Száz kéz nyult föl eléje, hogy elfogja a lehulló jelvényt.

Hanem a százegyedik hosszabb volt a többinél. Az tudniillik Manassée volt, ki az állvány szarufájára hágva, az egész tömeget megelőzte egy karhosszával s az oda-lebbenő pálmalevelet szerencsésen elragadta. S ugyanabban a perczen odakinálta azt a feje fölött ülő hölgynek, Blankának. S ezzel ismét ki lett víva egy újabb üdvriadal a közönség részéről.

Blanka szép volt, de az a percz, melyben a bünbocsánat és áldás pálmalevele kezébe jutott, valami oly megdicsőülést kölcsönzött arcának, hogy a rátekintő ezernyi szem előtt úgy tünt fel, mint egyike azoknak a szent alakoknak, a kik fölemelkednek az égbe.

Ez a pálmalevél annyi volt neki, mint egy egész fejére omló mennyország.

Mikor eszébe jutott, hogy megköszönje azt annak, ki merész kézzel közvetítője volt az égi ajándéknak, már akkor az nem volt közelében.

— Bizony Isten nagy dolog volt ez, öcsém! mondá Gábor úr, a mikor Manassé annyira útat tört előtte, hogy valami szekérbe elhelyezhesse magát. A római pápa áldást mond a szabadságharczba induló seregekre! Ilyen még nem volt!

— Hanem most azután, bátyám, sietve hajtsa keresztül a hercegnő perét, a míg ezek a csillagképletek uralkodnak.

— Mit? csak nem hiszed, hogy a pápa játékot űzön ilyen nagy eszmékből? förmedt rá Gábor úr, valódi haraggal.

— Azon nem kételkedem, hogy Pio Nono szelid, jó szívű, őszinte ember, kegyes uralkodó, felvilágosodott fő, hanem hogy a jámbor keresztény Durandot a pogány osztrákok, nem tekintve a szent atya őszinte áldását, kegyetlenül meg fogják verni az első találkozásnál, azt nagyon valószínűnek tartom, s hogy akkor milyen időváltozás fog Rómában bekövetkezni! azt halandó előre nem tudhatja. Jó lesz sietni, míg el nem szárad az a pálmalevél!

XI.

Mikor Gábor úr hazaért a hotelbe, akkor még természetesen nem volt otthon a hercegnő. Annak még várnia kell, míg a tömegoszlásnál a Rossiék hintójára kerül a sor.

Gábor úr legelőbb is sietett magát czivilbe tenni. Azután bekocogtatott Dormándyné ajtaján: «szabad-e?»

Belülről erőteljes és kategórikus válaszul hangzott: «nem szabad».

Ez most duzzog.

Pedig, a hogy a szobaleány tanuvallomásából kiderült,

már föl is kelt a szép asszony és felöltözött s annyira elmúlt a fejfájása, hogy a table d'hôte határideje után tudakozódott s addig is egy adag osztrigát hozatott fel magának. Várni kell, míg magától kibékül. A hercegnő majd kiengeszteli.

Annak a megérkeztét aztán türelmetlenül leste Gábor úr, bodor füstöket eregetve tajtékpipájából ki az ablakon át, az utcára.

Egyszer aztán irtóztató néprivalgást hall közelíteni az utca vége felől, mintha valami vidám jellemű forradalom venné erre felé az útját. A néptömeg megtölté az utcát, megkoszorúzott trikolor zászlókat lobogtatva s e zászlók között gördült előre Rossiék hintója, a grófnővel, leányával és a hercegnővel; az egész hintó tele volt szórva virágcsokrokkal és koszorúkkal; hanem lovak nem voltak eléje fogva. Férfiak vontatták és tolták azt a hotel kapujáig folytonos üdvriadal mellett.

A hintóból leemelték a hercegnőt odasiető nemzetőr-tisztek s fölvezették a szobába, a hintót, Rossiékkal, vontatta tovább a felséges nép.

Gábor úr meg nem foghatta, hogy történhetik mindez? Türelmetlenül csöngetett a szobapinczérnek.

A csöngetésre berohant hozzá egy nemzetőr; kardosan, a zöldágas keppivel a fején.

— Nekem pinczér kell, nem gárdista!

— Én vagyok a pinczér.

— Mi történt itt?

— Nem tudok semmit. Talán a maitre du hotel tudja, az onnan jön.

— Hát küldje gyorsan a maitre du hotel.

Percz múlva belépett hozzá egy nemzetőrkapitány; csákósan, vállrojtosan.

— Kit keres signore capitano? förmedt rá Gábor úr.

— No hát én vagyok a maitre du hotel.

— Ah, pardon! nem ismertem önre ebben a costume-ben. Mi történt a hercegnővel?

— Cz ez ez ez ez hn! czuppogatótt a vendéglős; s aztán megint elől kezdte; cz ez ez ez hn!

— Odáig tudom, vágott eléje Gábor úr, a mikor a hercegnő a pálmalevelet megkapta, mert addig magam is ott voltam.

— Csak röviden mondhatom el signore, mert száz felé kell szaladnom. Hol is kezdjem?

Ekkor kopogtattak az ajtón. Ugyan ki alkalmatlankodik most?

Már a nyelvén volt Gábor úrnak a «nem szabad!» midőn az ajtó, nyomban a kopogtatás után fel is tárult s «nagyon is szabad!» annak, a ki most belépett. A szép Dormándyné volt. A kíváncsiság meg is gyógyította, ki is engesztelte. Azért, hogy megtudja a rendkívüli eseményeket, jégre tette a haragját s maga lett Gábor úr látogatója.

— Hát, signore és signora, két szóval elmondom. A benedizione után, a mint a «beata ungherese» (mert nálunk azt, a ki a húsvéti áldásnál a «palmá»-t megnyeri, «beata» névvel szokták megtisztelni) tehát, a mint a palmát megkapta, levette a brilliános karpereczét a karjáról s azt a közkedvessegi népvészér, a szentelt barka áruló Beppo Comincio kosarába veté e szavakkal: «a szent ügy elősegítésére!» mely példájára a többi úrhölgyek mind egymás után lekapcsolták kőszöntyüiket, hasonló szent lelkesedéssel; a gyújtó szikra körül futott a tribuneökön, a szentelt barka-árulók kosarai köröskörül jártak s egy percz alatt tetézve lettek ékszerekkel, miket a derék Ciceruacchio vett át a nemzeti kincstár számára: begyűlt egy millió scudi. A szikrából láng, aztán lángoszlop lett; olyan, mint a Vezuv kitörése, — (a mit önöknek is meg kell tekinteni, szurta közbe a «maitre du hotel» egy pillanatra elfeledve a capitano-de-la-guarda nacionalét; ajánlhatom Nápolyban a hotel du Danemarkot, ott németül is beszélnek) — tizenkét ezer fiatal ember iratta be magát az önkénytes seregbe rögtön. Nekem minden pinczérem nemzetőr lett. Holnap a szoba-

leányok fognak felszolgálni az asztalnál. A pápának két unokaöcscse is beállt az önkénytes legióba. A bibornokok pompás lovaikat odaadták a hadsereg ágyúihoz való fogatnak; hasonlót tettek a hercegek, grófok, nagykereskedők, mind kifogatták hintaikból a nemes paripákat: allo az ágyúk elé. Rossi grófné is odaadta a maga lovait. A nép azután maga ragadta meg a rudakat s vontatta a hintókat a palotáig! A balkonokról koszorú! ez ez ez! virág! ez ez ez! ohi! ahi!

A derék férfi úgy kifáradt a lelkesülésben, hogy már csak jajgatni tudott és nem várta az «addiot», hanem szaladt ki a szobából.

— No lássa ön; szólt Gábor úr Dormándynéhez, e nagyszerű jelenet elbeszélése után. Milyen jól járt ön, hogy nem volt ott; most megmaradt a szép karperecze, a mit bizonyosan ön is elhagyott volna.

— Próza ember! mondta a szöke delnő, elsietve s bosszúsán csapta be maga után az ajtót.

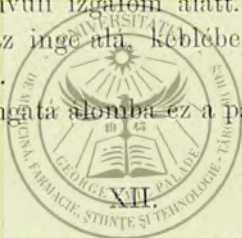
A dolog nem egészen úgy történt pragmatice, a hogy azt a capitano előadta. Ilyen kezdeményezéshez a szelid Blanka lelkében minden erély és rutin hiányzott. Hanem úgy volt az, hogy a mint a pálmalevelet keblébe rejté, karperecze lekapcsolódott karjáról s leesett az embertömeg közé. A ki azt megtalálta, csakugyan a derék Beppo Comincio volt, ki egy kis ketreczet ütött fel a szegletben, s ott árulta a husvéti emlékvirágokat, a mihez neki szabadalma volt. Ez a karpereczet hosszú pálczájának hármaskeresztű végére akasztva, nyujtá fel a hercegnőnek, ki azonban a véletlent égi intésnek véve, azzal a szóval utasítá azt vissza, hogy az elvesztett ékszert a «szent ügy oltárára» kívánja letenni. Ő bizonyosan az egyházat értezte. A virágárust, aranyos casulájában, bátran a pápai cortegehez tartozó bussolantének tarthatta. «Szent ügynek» azonban az esztendő folytán Rómában a «szabadságharcz» ügyét tartották s a népszónok Beppo Comincio ily értelemben proclamálta a «beatától» jött

ajándékot. Az eredmény csakugyan az lett, a mit a vendéglős elmondott.

Blanka jó maga még csak sejtelemmel sem bírt arról, hogy mit tett? A dicsőség, az ovatio diadalzaja, mely körülvette, érthetlen talány volt rá nézve: megrettent tőle, reszketett. A lelkesedés felfoghatlan zaja, az ölébe repülő koszorúk oly hatással voltak rá, mintha temetési pompáját látná és hallaná élve. Mikor haza ért, alig volt annyi ereje még, hogy szobájába tudjon támolyogni. S ott rögtön levetköztette magát és lefeküdt. Úgy rázkódott egész teste, mintha a hideg lelné.

Mikor Dormándyné bement hozzá, hogy meghívja a table d'hôte-hoz, már fekvé találta, s az arcza égett, mint a lázbetegé. Nem kívánt mást, csak citromvizet. Meg volt törve a rendkívüli izgalom alatt. A keskeny pálmalevet odarejté az inge alá, kéblébe s kezeit összefonva fölötté imádkozott.

De sokszor elringáta alomba ez a pálmalevél!

Gábor úr azzal igyekezett a szép Dormándyné duzzogását kiengesztelni, hogy mikor az étterembe levezette, azt mondá neki:

— Ez a mai nap eseménye véghetetlen sok előnyt adott a hercegnő ügyének.

— No hát, ha azt akarja ön, hogy ki legyek engesztelve, mondja meg ön nekem, de egész maga valóságában, miben áll ennek a mi hercegnőnknek az ügye, a miért mi ide Rómába jöttünk? Azt tudja ön, hogy nekem is tisztában kellennem minden eshetőség irányában; minthogy saját elintézendő ügyeim vannak.

— Tudom, igen is; majd odalenn a table d'hótenál hegyéről tövire mindent elbeszélék; a szomszédaink nem értenek a nyelvünkön.

Ezért aztán megnyerte azt, hogy megcsipték a karját s

teljes bünboesánatot kapott a gyónás után, az eddig elkövetett bünös tettekért.

Ezúttal Zimándy urat és Dormándynét ültette a maitre d'hôtel az óriási virágbokréta mögé, melynek az asztal közepén az a rendeltetése volt, hogy a vendégek savanyú képét eltakarja, a mit azok egymásra fintorgatnak, ha az ételek nem tetszenek nekik. S a suttogó párnak ezúttal jól esett a rejtegető bokor.

— Tehát a míg a levest hozzák, röviden beavatom nagysádat abba a tudományba, a mire kívánom, hogy soha se legyen szüksége életében. A hercegnő ellen a férje válópört indított. Ő lenne a felperes. A római katolikus vallás a házasságot felbonthatlan szentségnek tartja. Olyan esetekben, a mik az együttélést lehetlenné teszik a házasfelek között, csak a külön lakást engedi meg, de a sacramentum maga csak a halál által bontható fel.

— Ne beszéljen ön halálról, mikor az ember épen levest kezd enni.

— Én — köszönöm — nem eszem levest. Ki nem állhatom a sárgarépa-méltat a levesben. Egyáltalában nem szeretem a sárgarépát. Ugye bar, nagysád nem szokott ezt odahaza főzetni soha? Ez is egy ok a separatióra, ha nem is a thoro, de a mensa.

— Ugyan ne fecsegyen annyi hiábavalóságot, hanem értekezzék a válóperről.

— Hiszen azt teszem. Tehát az egyszerű különválasztásba sem a herceg, sem a neje nem akarnak belenyugodni; a nő még «gyermek»; még nem is élt, a herceg pedig alkalmasint nőül akarja venni a kedvesét.

— De hát miért akarja épen azt nőül venni? Miért «nőül?» és miért «őt?»

— Jaj, lelkem, szép nagysád; ne kívánja ezt olyan könnyen megérteni, mintha arról volna szó, hogy miért szippantja be a szomszédom a maga tizenkét darab eleven osztrigáját olyan deliciaival, a mitől engem a hideg kilel, ha a tányéromra találják tenni? Ez a herceg és a

marquisné közötti ügy. A tökéletes elválást szonban csak akkor engedi meg a római katolikus egyházjog, ha magát a megkötött házasságot nem létezőnek tekinti, a mi nek az esélyeit igen szépen versbe szedte valaki a diákok számára. Lehet válogatni a menüből, egyik rosszabb a másiknál.

— A table d'hôte-t érti ön, vagy a házasságbontó okokat?

— Talán mind a kettőt. Ezen okokat a tridenti zsinat alapította meg. A pápai curiának aztán van egy titkos instructiója, a mely a válóperekben dönteni szokott. Ez instructiónak 13-ik kacsca az, a mire mind a két fél alapítja a keresetét, a herczeg is és neje is.

— S mit mond a 13-ik kacsca?

— Diákul van. Ugyan, *signore*, nem kaphatnék egy kis házi kenyeret? Grázia! Nagysád is szereti a házi kenyeret? Ez itt «pane francese». A 13-ik §-a az instructiónak nem létezettnek mondja ki a házasságot; hanem egyúttal halálítéletet is mond ki. Az a fél, a melyik az ítéletre okot szolgáltatott, meg van halva a világra nézve: annak többé házasságra lépni nem szabad.

— És miért nem?

— Vigyázzon kérem, nagysád! Mikor az ember halat eszik, akkor nem kell beszélni, mert szálkát nyel le. Csak én hadd beszéljek, a ki nem eszem halat.

Gábor úr aztán kitisztogatott szépen minden szálkát ebből a kényes themából, a mely egy gyöngéd hölgynek a torkán akadhatna.

— Ez egy igen kellemetlen, gyűlöletes per, a mi az embert mélyebben lealázza, a pap lába alá, mint a hogy Henrik császár volt megalázva Canossában; ez csak mint «bűnbánó ember» hajtá porba a fejét, a való fél pedig: mint «bűnbánó állat».

— Ügyeljen ön! A szomszédja koczintani akar önnel a pápa egészségére.

— Ah! Evviva Pio Nono! Igazán mondom: örömet

ittam az egészségére. Pedig bizonynyal mondom, éhomra ittam. Ugyan adjanak már valami húsfélét! Hiszen elmúlt a nagy hét. Nem kell már böjtölni. — Minden reménységünk ő szentségében van most. A válóper ez alapon sok veszélylyel jár, s a mikor az egyik félt megszabadítja, a másik félt megsemmisíti. És itt épen olyan nevezetes ember ügyéről van szó, mint Cagliari herczeg. Ez nem csak gazdagsága miatt nevezetes, hanem diplomatai befolyása miatt is. Többet lakik Bécsben, mint Rómában s palotája van mind két helyen, téli s nyári. Ott is nagy földbirtokos, itt is. Tevékeny tagja annak a pártnak, mely ellensége minden alkotmányos szabadságnak. Mikor a római curia az olasz mozgalom által elhagyta magát ragadtatni, akkor a herczegnek tanácsos volt Rómát elhagyni s a palotája ablakaira vastáblákat tétetni föl. Ő és az osztrák nagykövet csak egy napon térhetnek vissza Rómába. S ez a herczegnőre nézve a legkedvezőbb helyzet. Ha az ítélet eldöntését siettetni lehet, akkor a herczeg vesztett. Ő most az idézésre nem jelenhet meg Rómában. Itt a nép megkövezné — «most». Tehát ítéletet nyerhetünk ellene «in contumaciam». — Még az is a szerencsénk, hogy meghatalmazottját, Vajdárt, a derék, jó, becsületes haramiák elfogták s valami barlangban fogva tartják, s míg azt a herczeg kiváltja, addig itt elverjük rajta a port. — No, ha az olasz ezt nevezi sült húsnak, akkor szeretném tudni, hogy milyen nála a nyers? Igazán mondom, bégetett, mikor belevágtam. — Mi volt ez az izé, signore, a mit most lenyeltem? — «Cardi!» Bogáncs! Azzal nálunk a szamarakat tartják, köszönöm a komplimentet.

— Ugyan folytassa, kérem! Nem a gastronomiai értekezést, hanem a cānonjogit.

— Mondom, hogy a körülmények kedvezése mellett módunkban áll a herczeggel oly kegyetlenül elbánni, a hogy csak kívánjuk. Nyerhetünk ellene olyan ítéletet, mely a herczegnőnek rangjához illő életjáradékot biztosít, még új férjhezmenetel esetére is; választhatunk a herczeg

palotái közül, hogy melyikben lakják? míg másfelől a herceget érheti az a balsors (akarám mondani: szerencse!), hogy nem nősülhet meg többé.

— Uram, ön elfeledi, hogy ki előtt beszél?

— Ez «ad hominem» azaz: «ad foeminam» volt mondva. Bizonyosan szerencse lesz rá nézve, ha a marquisnőt nem teheti nejévé. — Azonban hát az egész ügyvédi szép terem egy nagy akadályba ütközik. S az a hercegnő kedélye. Arra nézve, hogy magának kedvező ítéletet kapjon, neki kellene a herceg ellen oly vallomásokat tenni, a miktől iszonyodik. Azt mondja, hogy készebb meghalni, mint ajkain egy szót kiejteni, a mi a családi élet titka. És azután azt tudva, hogy ezen önvédelme által a herceget oly élve eltemetett alakká tenné, a milyennek az szánta őt, visszabörzad tőle a jó szíve, mint egy gyilkosságtól. Nincs bátorsága a szívének szegezett tört kivenni megöelője kezéből s annak a szívébe ütni. Annak a vagyonából sem akar részt kapni. Fél a maga fájdalomtól úgy szabadulni meg, hogy ezt odaadja másnak.

— De hát akkor mirek jöttünk ide Rómába?

— Azt is elmondom. A titkos instructióknak van egy záradéka, mely azon esetekben, a hol a birák bölcsesége az igazságot eltalálni nem elégséges, a pápának, mint Krisztus helytartójának, adja meg a kegyelmezési jogot. Ez épen oly királyi jog, mint a haláltól megkegyelmezésé. A törvény határain túl megteheti azt a pápa, hogy rendkívüli esetekben, különös kegyelemből semmisnek nyilatkoztatja ki az egész házasságot, s mind a két félt feloldja az ítélet terhei alól. Ezt a jogot nagyon ritkán használja egy pápa; rendkívüli idők kellene hozzá; — én azt hiszem, hogy épen ilyen eset és ilyen idők vannak most, s ezért siettünk olyan nagyon. A mai nap után semmi aggodalmam, hogy a hercegnő óhajtása teljesülni fog: megmenekül a hercegtől, a nélkül, hogy annak vesztét okozná, a mit nem tudna a szíven elviselni. — Holnap fogad bennünket ő szentsége kihallgatáson.

A szép szőke hölgy egészen meg volt elégedve az ebéddel, nem úgy, mint Gábor úr, a ki a table d'hôte után rögtön egy rostélyost rendelt fel magának a szobájába.

XIII.

Másnap volt a fogadtatás ő szentségénél.

Korán reggel meglátogatta a magyarországi jövevényeket a Szent-Péter-egyház tizenkét gyóntatóinak egyike: a gyóntató «in lingua hungarica», főtisztelendő Szerényi diakonus úr, kinek láttára nagyon megörült az ügyvéd. Régi ismerőse volt, per tu pajtás, hajdan, mikor még csak plébános volt, sokat tarokkoztak együtt.

A diakonus egyenesen küldve volt hozzá és védenczéhez a főszertartásmester részéről, hogy őket a megjelenés helyéről, módjáról és külsőségeiről értesítse. Még abba is beavatta őket, hogy a hölgyeknek miként kell öltözve lenni. Magas ruhában, a ki nem gyászol, annak színes öltönyben, vagy ha feketében, hát akkor selyemben; ékszert lehet felrakni. Az elfogadási teremig veresbe öltözött lakáj fogja őket elvezetni, folyamodásukat kezükben tartásuk. A trónteremben (a hol a hölgyeknek szabad lesz bámulataikat kielégíteni a nagyszerű japáni porcellánműveken) a major domus két sorban felállítja az elfogadottakat, kik ott várnak, míg ő szentsége megérkezik.

— Te! szól közbe Gábor úr. Tudja a pápa, hogy én — «vastag nyakú» vagyok?

— Nem szokta kérdeni a kihallgatásért folyamodók hitvallását. Áldását egyformán osztja mindenkinek: azt hiszi, hogy a ki kérte, annak szüksége volt rá.

— No, mert azt mondom, hogy én meg nem csókolom neki a papucsát, ha azt a Vatikánt nekem adja is.

— Azt pedig nem adja neked. Hanem hát nem kell annak a papucsát megcsókolnod. Mikor odaér a kihallgató elé, az egyszerűen meghajtja előtte a térdét s átadja a folyamodását.

— No majd úgy tesztek, mint az egykori király (nem jut eszembe a neve), a ki a pecsétnyomó gyűrűjét ejtette a földre, hogy az alatt, a míg azt fölveszi, úgy lássék, mintha térdet hajtana.

— Azt is teheted. Egyébiránt akármit csinálsz, nem tünik az föl abban a nagy tömegben.

— Hát sokan leszünk a kihallgatáson?

— Ezuttal csak nyolczszázan.

— Hüh! Nyolczszázan! Hát akkor, hogy mondom én el azt a szép latin oráció, a miért egész éjjel fenn voltam?

— Sehogy sem. A pápához nem szokás a nyilvános kihallgatáson oráció tartani; ő szentsége szól, a kihez akar, s csak a megszólításra adnak választ. Kérvényeiket a titkár veszi át a pápa kezéből.

— Jó hát, hogy a kérvénybe is beirtam, a mit el akartam mondani.

— Az nagyon jó.

— No hát köszöntetem ő szentségét. — Mondd meg neki, hogy én voltam az, a ki megindítványoztam Pesten a Radikal-körben, hogy Pio Nono arczképe aranyrámában kifüggesztessék, aztán, ha szokott dohányozni ő szentsége, olyan hatalmas kospallagival szolgáljak neki.

A diakonusnak dolga volt s búcsúzott, odább ment.

Eltávozta után Dormándyné keményen lehordta Gábor urat, hogy mit figurázik ilyen ünnepélyes dolgokkal, még elront mindent.

— Nem kell tőle félni. Csak a régi czimbora előtt feszítettem egy kicsit magamat. Azzal szabad tréfálózni. Mikor én védek valakit, akkor egészen annak az alteregója vagyok; ügyvédi kötelességem, ha kriminálistát védek, olyan fufangosnak lenni, mint az, úgy tagadni, a hogy az: esküm kötelez rá. Ha egy asszonyt védek, olyan alázatosnak kell lennem, mint egy asszony; s ha ő katolikus, én is az vagyok. Akkor én nem vagyok Zimándy Gábor, hanem Cagliari herczegnő teljhatalmazottja. De bizony csak kaphatnám nyolczszem között a pápát a herczegnő

ügyében, fogadom, hogy úgy összevissza csókolnám a papucsát, mintha az édes anyám ábrázatja volna!

Ez már megint a másik túlságba menő hetvenkedés volt Gábor úrtól, miután bizonyosan tudta, hogy nyolczszázad magával lesz a kihallgatáson s fogadását nem lehet beváltania.

A kitűzött órára azonban pontosan ott kellett lenni, s a magyar embernek az a szokása, hogy mikor idegen helyre, nagyon nagy úrhoz van híva, úgy szokott sietni a megjelenéssel, hogy ha reggelre van híva, ő segít az inasokat felöltöztetni, s ha estére van híva, a gyertyákat a csillárookban meggyújtogatni.

Mikor a várakozó terembe beléptek, még senki sem volt rajtuk kívül jelen. Csak épen egy diakonus jegyző, a ki a bejelentő kamarás fennhangú kiáltására egy hosszú lajstromban az érkezettek neveit kék irallal aláhúzta. Elég idejük volt megnézégetni a nagyszerű festményeket, a japán vértanuk canónisatióját, s egy kolostoromlást, a hol a pápa és az egész szent collegium épen menekül meg a leszakadó falak közül.

Egy órával korábban jöttek.

És azután hallották az utánuk érkezők neveit a kamarás által bekiáltva; mind hatalmas, nagy nevezetességű nevek: külföldi főpapok, nagykövetek, fejedelmek, a kiket a terembe lépő major domus most már elkezdett rangjuk szerint sorakoztatni; valamennyit a mi ismerőseink csoportja elé. Aggódva lesték, vajjon jön-e egyszer olyan név is, a mi ő utánuk soroztatik; de csak nem jött. Egyenruhás katonák, apáczafejedelmők, spanyol, francia marquisk. Mind eléjük soroztattak. Azután zarándokok, remeték, fapapucsban, kötéllel derekukon. Még azok is. Azután kíváncsi angol turisták, kiket csak a curiositás hozott ide, büszke lenező myladyk tolták ismerőseinket mindig hátrább, úgy hogy ők, a kik leghamarább jöttek, az óra beteltéig csaknem az ajtóig lettek szorítva, a melyen bejöttek.

Kellemetlen érzés azt látni, hogy mindenki előttünk van, s utánunk nem következik senki: mi vagyunk a legutolsók, a legkisebbek.

Gábor úrnak kezdett a nyakába melegedni a nyuszt-prémes kaczagány, s attól az ő vastag nyaka még keményebb lett. Bántotta a bosszúság, a hátratétel érzete s most már magában igen kicsiny kis térdhajtást ígért az elfogadó egyházfejedelemnek.

Ekkor, midőn már csaknem tele volt a trónterem, belép az oldalajtón egy kamarás, aranynyal himzett fekete egyenruhában s a terem végén várakozó csapatokhoz siet.

«Serenissima principissa de Cagliari! Nobilis domina vidua de Dormand! Egregius dominus de Zimand.»

A megnevezés után int nekik, hogy kövessék.

Ez azt jelenti, hogy magánkihallgatásban fognak részesülni.

Az egész hosszú terem végig kell haladniok: nyolezszáz magas úr és asszonyosság sora között, a kik mind bámulva kísérik őket tekintetükkel, úgy, hogy e három alaknak éreznie kell a mindentűn feléjük irányzott szemsugarakat, melyek körül fogják őket, mint egy igézetes pókháló.

Az emberek közül néhányan ráismernek a szép hercegnőre, s a suttogás előtte, utána zizeg, mint szél a száraz falevelek között: «ah la beata!»

Gábor úr azonban e nem várt fordulat alatt úgy elfelejtette az egész latin orációját, hogy a megszólítás se jutott belőle eszébe, s úgy tetszett neki, mintha harminczhárom kard volna az oldalán s az mind keresztül akarna akadni a lábai előtt.

Az út nem olyan rövid odáig, a hová ismerőseinket vezették.

A római pápa magánkihallgatási szobája nem nyílik mindjárt az összegyűlési teremből, a hogy más e földi uralkodónál szokott.

Terem terem után, folyosó folyosó után tárul a meg-

hívtak elé és minden terem és folyosó tele van királyi-nál felségesebb pompával. — Az arany maga a legszegényebb kincs abban. — Remekei a lángésznek, miknek alkotója is király és messiás volt a művészet országában, képezik a római egyházfejedelem termeinek díszét. Kincsek, a miknek oly magas az ára, hogy azokat megvenni nem, csak meghódítani lehet, vagy királyi lelkek mennybeli üdvéért esérébe hódolati díjul adományozni. Római császárok, világ urai, országalapító hősök előszobáznak az ő csarnokaiban, hosszú sorokban egymás mellé állítva, s örökké nyitott szemeikkél egymásra meredve; fenkölt istenszobrok, a classicus hitrege bálványai állnak ajtaja bejáratainál; istenek, a kik nem mondhatják magukról, hogy «voltak, vannak és lesznek» — ők csak «voltak»! A mi túlélte istenségüket, az az emberalak: «örökké való emberek» lettek.

Blanka reszketett az elfogulástól, láza volt, szép arcza égett; mentől előbbre hatott ez illetéstartalás lakosztályokon, a mik egyetlen egy embernek a lakása — és az egész világnak otthona. E palotaóriáshoz háromezer évnek van joga a múltból s megannyinak a jövőből! — Tévedtünk: — még új folyosók nyílnak meg előttünk hosszú perspektíváikkal; azokban már a háromezer évet is megelőzőt korszakok népe sorakozott, a nem számlált idők koronás tanúi: balzsamozott királyi mumiák, az örök pyramidok örök halottjai. A hogy a hosszú korridorok múltja eltűnik az időtlen időkbe, úgy távozik azoknak a jövője is a végtelenbe.

A nagyszerűség képe meghatja azt is, a ki érez, azt is, a ki gondolkozik.

S még mindig nem állapodunk meg: egy újabb folyosó nyílik elé; egyik oldala mythoszi szobrokkal és domborművekkel rakva, de ezek iránt már mostoha lesz a figyelem, az átelleni falon erős versenytársuk akadt: egy rácsajtó, melyen át a Vatikán kertjébe lehet látni. A tekintet elfordul a kőmosolygású Canephorától, s gyönyörrel szívja

fel a boscareccio bűvös látványát. A természet és az emberi művészet együtt pazarolnak. A fák a tavasz első pompájában, százados törzsek, lilaszínű virágokból szőtt aureolával koronáik körül, nyíló bokrok, mintha rózsából rakott oltárok volnának, a fal egy oldala arany almákkal látszik megrakva, az egy csodálatos édes naspolya gyümölcse, mely itt ápril elején érik, ennek tavasszal van az ősz. És közöttük az örökzöld délvirágok, a ragyogó levelű pálmák, miknek himporos virágfürtjei most törnek elő lombkoronáik alól; kipattanó bimbóiknak sporája, mint arany köd szállong a napsugárban. Szentelt ligetek virágzó narancsfákból, a Gecsemane-kert olajfaival összeborulva, mik közül magasra tör fel, mint egy élő münstertorony, a századokat számláló sötétzöld ciprusz. A déli meleg szellő a nyitott üvegtáblákon át belopózik s ezernyi virág illatával tölti meg a Faraók hullacsarnokát s a köistenek szobor-karzatait.

Itt, a kertre nyíló csarnokok egyikében, IV. Pius pápa casinojában szokta fogadni a pápa azokat, a kiknek magánkihallgatást engedélyezett, ha hölgyek is vannak az esedezők között.

A szögletből nyíló ajtónál két svájezi testőr áll: ismerőseink célnál vannak.

Ott állnak a lelkek nagy fejedelme előtt, a kinek birodalmát nem korlátozza a láthatár, a ki ura az ő alattvalóinak nemcsak ezen a földön, hanem a túlvilágon is, a kinek egy szavától a halott szentté lesz s az élő ember halottá, a rettenetes, a félelmetes, az óriási nagy, szelid, mosolygó arcú emberalakba öltözve. Oh e mosolyra még emlékeznek sokan, hogy az való volt. Egy boldog ember mosolygása, a ki tudja magáról, hogy ő egy király, a kit szeretnek.

A szerencsétlen gyermek ott térdelt leborulva e fényes alak lábainál, s boldog volt, hogy könyeivel áztathatta azokat.

Talán jobban hitt benne, mint az Istenben. Hisz az Istenszobor, ha a kétségbeesve hozzáfolyamodó átölelheti

térdeit, megnyugtatót, vigasztalást ad annak; de az imádkozó még is aggódva gondolhat rá, hogy ez hideg kő, kemény fa; tán nem is érzi a csókot, tán nem is hallja a sírást; s a kinek képét viseli, az messze van talán, nagyon messze; ime ez pedig egy élő alak, a kinek szíve van, a kinek szemében megjelenik a rokonszenvező köny; a ki megért, meglát s kezét kinyújthatja, hogy megáldjon.

Blanka a boldogságtól sírt.

A világ fejedelme lehajolt hozzá és felemelte őt kegyesen. Kezét fejére tette s vigasztaló szavakat rebegett hozzá. Biztatta.

Oh mily szentségül zárta ő e szavakat szívébe. — Kinek volna bátorsága kétkedni azokban? — Kétkedhetik a menyasszony völegénye szerelemesküjében az oltár előtt; — kétkedhetik valaki a napsugarban, hogy az meleg helyett lefagyasztja virágait, — kétkedhetik valaki az anyaföldben, hogy az az elvetett kenyérmagból bürköt fog teremni, — kétkedhetik valaki szülői szeretetében, a bölcsék tudományában, — kétkedhetik a csillagászok matematikai számításában, — kétkedhetik a saját józan eszében, őt érzékeinek helyes felfogásában: de e mosolygó ajk jóságos szavaiban kétkedni lehetetlen volt.

«Tu es petra!»

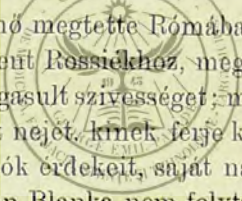
Úgy építette e kegyes szavakra, mint a sziklára, jövendője fényes várát a szegény asszony.

Gábor úr nem tudott magának számot adni róla, mikor vége volt az elfogadtatásnak, hogy mi történt vele? vajjon csakugyan letérdepelt ő az egyházfejedelem előtt, s csakugyan megcsókolta annak a lábát? csakugyan belesült a dictiójába, s nem tudott tovább hatolni annál, hogy «beatissime pater»? vagy mind ez álom volt? (Majd megmondja Dormándné otthon.)

Annyi bizonyos, hogy védenetze könyörgő levelét kegyes kezek vették át és így minden czél el lett érve, s ez mégis az ő ügyvédi sikeres működésének az eredménye.

Csak Dormándyné tartotta meg mind végig az asszonyoknál annyira bámulatos és kiváltságos lélekjelenlétét, hogy még azt is el tudta mondani odahaza, hogy ő szentsége az alatt, a míg Gábor úr összevissza hebegett valamit (de azt senki se tudja, hogy zsidóul volt-e, vagy görögül?), hátulsó zsebéből egy burnót-szelenczét vont elő, s abból mosolyogva kettőt szippantott; a burnótszelencze egyszerű tojásdad alakú teknőnczhéj volt, zománczfestéssel a tetején, s azután ő szentsége ugyanazon zsebéből, a selyem és aranyhimzés közül, egy zsebkendőt vont elő, mely durva gyapotvászon volt, veres és kék kockákkal, a minőket otthon a franciscánusok használnak.

Mindebből a hercegnő és az ügyvéd semmit sem láttak.

Blanka hercegnő megtette Rómában a kötelességszerű látogatásokat, elment Rossiékhoz, megköszönni a ránézve jótéteménynyé magasult szívességet; meglátogatta ** grófnét, egy nagykövet nejét, kinek férje képviselte az osztrák és magyar alattvalók érdekeit, saját nagykövetük távollétében; hanem aztán Blanka nem folytatta tovább az ismeretséget.

Finom érzéke megsugta neki, hogy egy ifju nő, a ki férjétől válik, valami hidegséget sugároz ki a női társaságban, a hol megjelenik. A míg ítélete ki nincs mondva, addig vádlott, — és senki sem tudja, hogy mivel van vádolva.

Kellemetes különben sem volt rá nézve a társalgás. Mindenki politikáról beszélt előtte; mindenki azt akarta tőle megtudni, hogy mi történik Magyarországon? mekkora haderővel rendelkezik a kormány? mikor ül össze a parlament? van-e rá kilátás, hogy a magyar ezredeket visszahívják Lombardiából? s több effélet, a mire Blanka mind nem tudott felelni. Ő nem tudott egyebet, mint hogy egy napon Bécs utcáin magyar «éljen» kiáltásokat hallott s

ablakai alatt görbe kardos és attila-dolmányos fiatalok csoportja vonult végig.

Azután nem is volt eszében, hogy Rómában letelepedjék, keresztül utazónak tekintette magát, kit ősrégi emlékek, a bűbajos természetpompá inkább hivogatnak a látogatásra, mint a magas körök. Nem is volt egyedül. Gábor urat és Dormándynét magukra hagyni hálátlanságnak tartotta volna. Jól esett mindennap hallgatni Gábor úr ömledéseit azon kedvencz théma fölött, hogy milyen jó lett volna, ha őünk, Attila, akkor, mikor itt járt a maga hunnusaival, Rómát elfoglalta volna, itt telepedett volna, a keresztyén hitet felvette volna, mi most volnánk a rómaiak, hisz diákul úgy is jobban tudunk, mint a hajdani Latium lakói. Milyen nagy volt az öröme, mikor a Capitolium egyik folyosóján felfedezte azt a köemléket, a melyen egy valóságos czifra szüros genius támaszkodik egy elvitázhatlan rézfokosra, s aláírva a sok mondat között e csalhatlan szó «Hungaria».

Blanka pedig abban találta gyermekes örömét, hogy a classicus helyekről, a miket bejártak, egy-egy ködarabkát, egy falevelet, falból kinőtt virágot hordott össze: egész ártatlan emlékgyűjteményt csinált belőle magának, s albumát telerajzolta vázlatokkal. — (Még akkor nem árultak úton-útfélen fényképeket.)

A míg az ügyvéd a történelmi emlékeket kutatta, s a hercegnő albumát megnépesíté, teltek a napok és egyiküknek sem jutott eszébe, hogy az ügyet, a miért idejöttek, siettetni kellene. Az ügyvéd szabadságidőt vett magának; otthon úgy is nagy törvényszünet volt. (Köztünk mondva: Gábor úr hírhedett népszónok és oraculum, a kinek olyankor, mikor keresik, nagyon czélszerű úgy intézni a dolgát, hogy ne találják.) A hercegnő pedig szentségtörésnek tartotta volna egy áldásnak, melyet fejére nyert, még a foganatját is sürgetni. Hogy «adja írásba» a benedictiót!

Egy napon aztán, mikor a hercegnő azt mondá, hogy

ő maga délután a Colossæumba akar elmenni, s annak a belsejét rajzolni le az albumába, Gábor úr kijelenté, hogy ő most ebben a mulatságban részt nem vehet; csak méltóztassanak az úrhölgyek magukban meglátogatni az Antoniusok circusát, neki fel kell sietni a Lateránba, s utána nézni a hercegnő ügyének. Nyugtalanító levelet kapott Manassétól.

— Ön elmondá ez úrnak, hogy bennünket mi ügy hozott ide?

— Haragszik érte a hercegnő?

— Nem. Nem. Helyesen tette. Mit ir önnek?

— Felolvasom. Szörnyű macskakarmolás írása van. «Táblabíró úr! A míg ön a katakombákban jár, a föld fölött is történik valami. Durando úr már megkóstolta az osztrákokat Ferrarában, s úgy találta, hogy igen kemény héjuk van. Most haragjában kereszties háborút hirdet ellenük, s katonái mellére vörös keresztet ragaszt s úgy indul neki a Pónak. Ő szentsége rossz kedvü. Nem szereti, hogy a római sereg kereszties háborút hirdet egy keresztien állam ellen. Durandonak megtiltá a Pón átkelést. Ha mégis átmege, akkor mindazok az emberek, a kik az ön védenzenek pártfogói voltak, halomra buknak. S ha még meg is találják verni a Pó mögött, a mi nem lehetetlen, akkor az ön védenzenek minden ellensége felülkerül. Jó lesz a halottakkal való beszélgetést egy kicsit abbahagyni, s az élők után látni. Holnapután már csukva lehet ön előtt minden ajtó.»

— De hát lehetséges volna az, hogy azért, mert a csataterén valami baleset történik, engem büntessenek meg? kérdé a hercegnő.

— Hja. «Quid-quid delirant reges, plectuntur Achivi», mondá rá eltávoztában Gábor úr, s még csak meg sem magyarázta a hercegnőnek, hogy ez annyit tesz magyarul, hogy valahányszor a királyok dühbe jönnek, mindig a szegény embereket verik meg. Ezt még Achaiában így szokták.

A herczegnő tehát Dormándyné kíséretében egy abbét kérve fel ciceronénak, (kapni azt minden lépten-nyomon) látogató meg a Colossæumot, s míg az abbé Dormándynénak magyarázta a circus históriai emlékeit, addig ő leült az arena közepén felállított kereszt talapjára és megkísérté lerajzolni az előtte feltáruló képet.

Sehogy sem sikerült.

Azon vette észre, hogy el sem tudja kezdeni. Háromszor is hozzáfogott s mindannyiszor félbe kellett hagynia az elrontott lapot. A Colossæum nem engedi magát mindenkinek lerajzolni: azzal küzdeni kell.

Fenn a negyedik óriási karzat szédületes magasában, a párkányra kiülve ül egy hangya, a ki fest. Innen alulról a színházi látcsővel nézve sem más az, mint egy hangya a hegytetőn. Széles szalmakalap van a fején s mögötte nagy vörös esernyő kifeszítve a nap ellen: úgy dolgozik.

Blanka irigykedett erre az emberre. Az már meghódította a Colossæumot. Legyőzte ezt. Belekényszeríté rájája keretébe. Vajjon hogyan kezdhetett hozzá? Természetesen: felülkerült neki, felhágott a magasra, onnan tekint le rá. Így könnyebb volt az óriást legyőzni.

Föltette magában, hogy holnap korán reggel fog ismét idejönni, s akkor ő is onnan a magasból kísérti meg a vázlat fölvevését; azzal kitepte az albumából boszusan az elrontott lapokat s elhajította azokat a tarkalevelű bogács közé, a mi az omladékokat körülötte.

Este volt már, vissza kellett térni a hotelbe, s aztán készülni a színházba.

A hotelhez rendesen azon az utcán kellett végigmenni, a melyen a Cagliari palota állt. Blanka mindennap látta ezt a néma és vak épületet, s mindannyiszor az a nyomasztó gondolat lepte meg, hogyha ő neki e vastáblákkal elzárt ablakú termekben kellene lakni; e griff-madarakkal kérkedő kapun belül, a mi soha nyitva nincsen!

Ma este, midőn kocsija e palota előtt ismét elhajtattott,

megdöbbenve látta, hogy a palota ablakain a vastáblák ki vannak nyitva, s az egész első emelet fényesen kivilágítva; a kapu is tárva van, s azon keresztül a kertté alakított udvarba látni.

Vajjon ki tette a kísértetek palotáját egyszerre lakottá?

Mikor a hotelbe megérkezett, még több meglepetés is várt rá. A maitre d'hotel egyébkor is igen udvarias volt a hercegnő iránt, de azt még soha sem tette, hogy magasiessen a kocsija ajtaját kinyitni s őt a földre lesegíteni és azután felkísérje a szállására.

— Köszönöm, uram; ne fáradjon, kérlelé Blanka. Eltalálok a szobámhoz magam is.

— Cz, cz, cz! ohi! az lehetetlen!

S hogy bebizonyítsa a hercegnőnek, mennyire lehetetlen neki saját helyismerete után eltalálni a már hetek óta lakott szobáiba, egy más lakosztály kettős szárnyajtaja elé érve, azt a hatával, két tenyerével és az egyik sarkával egyszerre ügyesen feltárta s kényszeríté a hölgyeket belépni. Az pedig még csak egy előszoba volt, de már az is hercegi fényűzéssel butorozva; abból egy nyitott szárnyajtón keresztül egy választékos pompával diszitett terembe lehetett látni, melynek falait művészi olajfestmények diszíték; s a nyitott erkélyajtó mellett jázminbokrok fogták fel a besütő holdvilágot, mely összevegyült a tejüveggel fedett lámpák fényével. A teremből jobbra-balra fénymázás és szőnyeges ajtók nyiltak, miket nagy hajlongások között egy vörösbe és aranyba öltözött bérszolga sietett a hercegnő előtt felnyitogatni.

— Távolléte alatt ide költöztettem át a hercegnőt, mondá lekötelező nyájassággal a maitre d'hotel. Remélem, megnyeri a tetszését.

— Nem, uram, ez a szállás nekem drágának látszik; maradok a régiben; csak hordassa vissza a holmimat. — Hát ez az úr mit keres itt? kérdé, a vörös-arany bérszolgas emberre mutatva.

— Ez a mi saját bérszolgánk, a ki hercegséged livrejét

viseli, mondá, kezét dörzsölve a vendéglős; s ezentul herczegséged szolgálatára fog egyedül állani, egy hasonlól öltözött fehér parókás kocsis fog ezentul itt lenni a kapuban, fődött hintóval herczegséged szolgálatára. Mindez magas rendelet következtében történik így. Egy excellenciás úr volt itt. Cz, cz, cz! nagyon haragudott, mikor megtudta, hogy herczegséged egész udvarával együtt csak négy szobát foglal el hotelünkben! Cz, cz, cz! Rögtön intézkedett mindenről.

— Hol a látogatójegye, Beppo! — Ezüst tálcán hozd, Beppo.

De Blanka rá se nézett a jegyre. Tudta, hogy kinek a neve van ráírva. Eltitkolta izgatottságát. Az asszonyok bámulatos nyugalmával felelt (férfinak a szava elakadt volna a dühtől): «Kérem önt, rám vonatkozó intézkedéseket ne fogadjon ön el mástól, mint ügyvédemtől; különben rögtön kiköltözöm a hoteléből. Adassa vissza az eddigi szobáimat s ne tartson számomra külön bérszolgát.»

A czifra bérszolga elámulva tartá kezében a tálcát a névjegygyel.

Számára is volt kategórikus utasítása a herczegnőnek.

— A ki utánam tudakozódik, utasítsa ön ügyvédemhez; az az úr meg fogja mondani a kérdezősködőnek, hogy lehet-e velem beszélni és mikor? — Mától fogva nem fogok a vendégasztalnál étkezni, hanem idefenn a szobámban.

Azzal felnyitatta a régi szobáit, visszahordatta a bördöndjeit s félreérthetetlenül bezárta maga után az ajtót.

Dormándyné mind ebből nem értett semmit. Sejtette, hogy valami nagy baj van s ilyenkor sietett visszavonulni, nehogy kénytelen legyen osztozni benne, mielőtt tudná, hogy mi az?

Blanka türelmetlenül várta az ügyvédet, a ki csak nagy későre érkezett haza.

Olyan büntudatos arcczal került elő, mint mikor egy

férj elkártyázta a pénzt, s aztán tudja jól, hogy azt hiába titkolja; az asszony le fogja olvasni az arczáról.

— Nos, hát mi hírt hoz ön ügyvéd úr? kérdé eléje sietve Blanka.

— Semmit, semmit, épen semmit. Egész álló nap lóttam, futottam. Vagy korán mentem, vagy későn jutottam oda. Megvárakoztattak mindenütt óra számra. A kit kerestem, végre sem találtam, kiket már informáltam, azoknak a helyein már más emberek ültek, s azoknak fogalmuk sem volt arról, a mit nekik beszéltem; Pontiusból Pilátushoz küldöttek; de a folyamodásunknak semmi nyomára sem akadtam. Holnap elől kezdhetem. Már most a perokmányainkat nyomozom, azok majd útba vezetnek. — Csak én azokat a katakombákat ne jártam volna egy hétig! — Csak legalább azt tudnám, hogy hol lakik az az ördögös Manassé!

(«Én tudom!» mondta magában a hercegnő. — De nem mondta senkinek.)

— No ha ön nem tud semmi hírt, akkor én tudok valamit, szólt Blanka; nézze meg azt a névjegyet azon a tálcán.

Gábor úr elővette a szemüveget s belenézett.

«Vajdár!»

— Az van ráírva? Meg sem néztem. Csak gyaníttam Cagliari herceg is itt van.

— Vajdár volt itt? Találkozott vele?

— Nem. De holnap el fog jönni. Előre is önhöz utasítottam. Nekem nincs vele semmi beszélni valóm.

— No hiszen csak az én kezem közé kerüljön, türkőzék neki Gábor úr. Hanem aztán fejszóvalva tette hozzá: Bár csak tudnám, hogy hol lakik az az ördögös Manassé!

(«Én tudom!»)

Alig is várta, hogy egyedül maradjon Blanka, s előkeresse azt, a mit csak ő tud és senki más.

Különös módon jutott ő ehhez.

Mikor Manassé kíséretében a Sixtina pompáját nézni

ment, elébb a «Cortile di Damaso» irodájában egy nagy könyvbe be kellett mondatolni kinek-kinek, a ki engedélyt kapott, a nevét a szállása czimével együtt. Itt hallotta meg azt Blanka, hogy Manassé hol fogadott szállást, s akkor azt hirtelen feljegyezte az albumának egy lapjára, a mit szüntelen oldaltárczájában hordott. Az utczanevek és számok könnyen elvesznek az emlékezetből. A papir megőrizte azt.

Sietett elővenni az albumát.

Kereste. És nem találta meg.

Újra meg újra végigforgatott minden lapot. Manassé lakásának czime nem volt egyikén sem.

Ekkor jutott eszébe, hogy ő két-három lapot kitepelt ez albumból, miken a Colossæum rösszul sikerült vázlatai voltak, s azokat elhajította a lapu-bozót közé. Bizonyosan azok egyikének a hátára volt feljegyezve a keresett lakásczim.

Azt pedig már most azon a helyen, a hol egyszer megtudta, véletlenül, még ha volna is bátorsága, hogy odamenjen azt kutatni, még nem kapta, mert a nagyheti iroda a-jövő nagypéntekig nyitva nem lesz.

XV.

A herczegnőnek még az nap este levelet hoztak a herczegtől, melyben arra kéri, hogy mondjon neki egy órát, melyben meglátogathassa. Blanka azt válaszolta, hogy a herczeget, ha egyedül jön, holnap reggeli tizenöt órától kezdve délig elvárja a szállásán. Más látogatója előbb az ügyvédéhez van útasítva.

A herczeg nem váratott magára. Az első negyedórájában az engedélyezett időnek már ott volt a sötét narancs-színűre festett hintaja, a skarlát dolmányos kocsissal a hôtél előtt s a herczeg egy theafa-pálczára támaszkodva jött fel a lépcsőn. Csak a jobb lába fungált, a bal szolgálaton kívül volt helyezve, de ezt csak, ha lépcsőn járt,

lehetett észrevenni; teremben, társalgás között e nehézséget elütötte úriás aplommbal.

A herceg most is igen szép ember volt; csak a fehér haja árulta el az életkorát, de simára borotvált arcza piros volt és homloka ráncztalan, szemei ragyogók s sűrű szemöldei még egész feketék; szép metszésű ajkain örök mosoly. Egész magatartásában öntudatos büszkeséggel párosult lanyhaság, mely hölgyek közelében ellenálláshoz nem szokott bizalmassággal vegyül.

Az előtte szaladó főpinczér sietett őt a hercegnőnél bejelenteni, ki maga jött ki eléje az előszobába s kezét nyujtá.

A herceg jobbjával Blanka kezét szoritva meg, a baljában tartott pálczát a pinczér előtt keresztbe tartá, oly formán, hogy annak vagy át kell ugorni, vagy foglyul adni meg magát.

— Még mindig ez a hercegnő szállása?

Az inquisitus nem bírt semmit a védelmére fölhozni; azonban a hercegnő sietett őt kimenteni.

— Én magam óhajtottam itt maradni, herceg.

Erre a vádlott a vizsgálati fogságból rögtön szabadon bocsáttatott, s a herceg be hagyta magát vezetetni Blanka szobájába, mely elég diszes és kényelmes volt, ha nem is pompás.

— Igen sajnálom, kedves Blanka, hogy ön nem fogadta el gondoskodásomat. Ez nem az ön rangjához méltó ellátás.

— Én az egyszerűséget szeretem.

— Azt tudom. De ön Cagliari hercegnő; s nevének fényét, ha teher is, viselni tartozik. Aztán ön abban a helyzetben van, hogy ide s tova előkelő látogatókat kell elfogadnia, s nincs egy bérszolgája, a ki azokat bejelentse, nincs egy elfogadási terme, a hol azokat leültesse, ha ön történetesen még akkor a hajdiszét rendeztetí.

— Már korán reggel fel vagyok öltözve, herceg, s kész látogatóimat elfogadni.

— De nemcsak látogatók jöhetnek önhöz, hanem kalandorok, tolakodók, kéregetők.

— Nem vagyok egyedül: van védnőm (garde des dames), van ügyvédem.

— Azokat is másként választhatta volna ön, kedves Blanka; ha azon a szomorú emlékű napon, melyen ön házamat elhagyta, valamelyik nagynénjéhez költözött volna, az maga eljött volna önnel Rómába, jelölt volna ki az ön számára oly ügyvédet, a ki grata persona a befolyásos helyeken. A helyett ön egy leánykori zárdabeli ismeretségéhez költözött, a ki, megengedem, hogy igen distingvált úrhölgy, s az ügyvéd is, a kit ő ajánlott önnek, lehet igen derék tabuláris fiscális; de a ki, megbocsásson ön a hasonlatért, úgy találja fel itt magát Rómában, mint a peleskei nótárius Budapesten. S azonfelül egy protestáns ügyvédnek a választása az ön részéről egészen azt a szint adta a dolognak, hogy ön teljes atrocitással akar ellenemben eljárni.

— És azt tettem-e? kérde Blanka nemes szemrehányással.

— Nem. Nem azt tette ön. És ez bizonyosan nem ügyvédének a tanácsa volt. Ez az ön saját nemes szívének a sugallata volt. Ön nem használta fel azt az időközt, melyben nekem személyesen Rómába jönnöm erkölcsi lehetetlenség volt; meghatalmazottam pedig tetteleg akadályozva volt a megjelenésben; a curia irányadó helyein mind politikai ellenfeleim ültek: ha ez idő alatt ön sürgette volna, hogy legyen harcz, — az ellenem dőlt volna el. Ön nem azt tette; ön a kegyelem útjához folyamodott, s most nem mint két harczoló fél állunk egymással szemben, hanem mint két osztályos atyafi, a kik kölcsönösen föltették magukban, hogy visszaadják egymásnak azt, a mi nem az övék. Cagliari herczeg most nem a feleségét jött reklamálni, — hanem a leányát. — Elfogad-e ön atyjának?

Blanka közel volt hozzá, hogy még azt is elhiggye. Sze-

rencsére, sokkal több fájdalmat okozott neki ez az ember, mint hogy ezt egy színpadi jelenettel helyre lehessen hozni. — Mozdulatlanul maradt.

A herceg pedig nagyon meg szokta figyelni a beszéde hatását.

— Gondolja meg, kedves Blanka, hogy most a helyzet kulcsa az én kezemben van. A nagy világmozgató eseményekben oly fordulatok álltak be, melyek engemet a Vatikánban nagyon szívesen látott alakká tesznek, s az utcahősök uralkodását is egyúttal megszüntetik. Önnek a pártolói útra készülnek.

— Nekem csak egy pártfogóm van; az nem készül útra. Én nem kértem igazságtételt: én csak kegyelmet kértem és áldást. Az igazság lehet alávetve a változásnak, de a kegyelem és az áldás soha.

— Ki tudja? Sokszor következett már az áldásra anathema; — ugyanarra a fejre, ugyanattól a kéztől. Egy megszorult földi ember sok változandóságra képes; hát még egy megszorult földi Isten? Azonban maradjunk annál, hogy békét és kegyelmet ohajtunk mind a ketten. — Ennek az első föltétele az, hogy ön fogadja el az én intézkedéseimet, a mikkel önről atyailag gondoskodom itt tartózkodása alatt. Ha békével akarjuk megoldani ügyünket, az ellenségeskedésnek minden látszatát el kell távolítanunk magunktól. Az pedig ellenséges tüntetés, ha Cagliari hercegnő egy számozott bérkocsin járja végig Rómát (ahol a bakon a fiakker mellett ül annak a kis kutyája), s harmad magával egy négy szobás szállást foglal el; a míg Cagliari hercegnek egy palotája van a szomszéd utcában, melyet mindenki ismer. Ez által ön engemet sújt, mert magát, mint áldozatot tünteti fel. Nekem legalább is azt lett volna kötelességem önnek följánlani, hogy szálljon be a Cagliari-palotába; az két külön lakosztályt képez, két külön kapubejárattal, külön lépcsővel, még a kert is két osztályra van rekesztve. Nem én vagyok az első Cagliari herceg, a ki úgy lakik egy házban a feleségével, hogy

egymást soha se lássák. Ön ez ajánlatot, tudom, hogy visszautasította volna.

— Vissza.

— Tehát nem maradt más választásom, mint itt ebben a hotelben rendelni meg az ön számára azon lakosztályt, melyet külföldi uralkodó hercegek szoktak elfoglalni; ez tőlem nem ajándék; ha békében szétválunk, tartozásom kiegyenlítésénél be fogom ezt önnek számítani.

— Köszönöm, hercege. Magamnak is van vagyonom. Ha ezzel önről kellemetlenséget háríthatok el, meghozom ez áldozatot.

Blanka, kinek kedélye nagyon is hajlandó volt a bizalomra, tartott magának olyan embereket is, a kiknek ne higgyen. Ez megengedhető fényűzés egy asszonynak, a ki már ily fiatal korában annyi szenvedésen ment keresztül.

E ritka emberek közé tartozott maga a férje. Megtanulta már, hogy ennek egy szavát se kell úgy venni, a hogy az adva van.

A szálláskérdés valami olyan hibával, hogy azon bámulatos dolog volt annyi szót elvesztegetni. Tehát legyen úgy, a hogy a herceg akarja. — Hanem annak a háta mögött kell lenni valami egyébnek.

— Annak tehát nagyon örülök, kedves Blanka, hogy ön ezen óhajításomnak engedett. A szállása berendezését tehát bizzuk a vendéglősre. Az önnek a házunk bérkötését viselő szolgát is fog szerezni, hányat kíván? kettőt?

— Elég lesz egy.

— Ha nem fog önnek tetszeni, bocsássa el s fogadjon mást. Ne legyen az a gyanúja, mintha kémeket akarnék ön körül tartani cselédalakban.

— Nem volna semmi feljegyezni valója körülöttem.

— Kedves Blanka! Az ember soha se látja a saját arcát tükör nélkül; más pedig mindig látja.

— Lehet önnek valami kifogása ellenem?

— Nekem nincs, én ismerem önnek szilárd elveit. Én

önt most nem azon a sárga üvegen keresztül nézem, a mit féltékeny férjek fordítanak feleségeik felé, hanem a rózsaszínűn át, melyet kegyes atyák alkalmaznak leányaik ellenében. Én nem vádolója, hanem védője vagyok önnek, a ki azt mondom: «eh, balgaság! ha együtt utazott ön valakivel, az lehetett egész véletlen; ha hirtelen utat vesztettek együtt, az történhetett jól értesült óvatosságból, a veszélyes útvonal kikerülése végett. Ha Rómában ismét összetalálkoztak, az igen természetes kötelezettsége egy, a helyi viszonyokkal ismerős honfitársnak járatlan szülötteföldiei irányában; ha karöltve jártak együtt, az a sokaság közötti tolongás miatt történt, a mikor egy nő fel van jogosítva a legelső férfinak a karjába kapaszkodni s tőle oltalmat követelni, a kit maga mellett talál.»

Blanka idegeit zsibbadás állta el. Hát ebből már fegyvert kovácsoltak volna ellene!

— De lássa ön, én védem önt, egészen atyai módon. Azt mondom: ez semmiség. Ha nekem nincs közöm hozzá, másnak ne legyen. Csak arra kérem, hogy jövőre legyen óvatosabb! Mert ellenségei vannak; nem is tudja, hogy hol? Érdekből mindenki árulóvá lesz, — kivált itt! S azok a semmiből tudnak teremteni egy alvilágot. De legyen ön meggyőződve felőle, hogy én vagyok az, a ki önt minden rágalom ellen védeni fogom. — Mit akartok? — Én ennek a hölgynek atyja vagyok — s akarom, hogy ő boldog legyen.

Blanka nem hitte volna, hogy jöhessen elő valaha olyan helyzet, a melyben ő Cagliari herceg jóakarátára legyen utalva.

El kellett hallgatnia. Égő arca meghazudtolta volna, hogy mindez merő rágalom. S lehetett-e elmondani, hogy valóban napokig kísérte őt, mint az árnyéka, egy boldog ábránd fantomja; hogy álmodott, hogy sóhajtott róla titokban, de imáinak, könyhullatásainak sikerült leküzdeni a varázslatot s ime eltűnt az és nem maradt fenn belőle semmi? Semmi, csak az emlékezet fehér silhouettje;

körrajzai egy betöltetlen ürnek. — Inkább hallgatott és türt.

— N'en parlons plus! mondá a herceg, észrevéve diadalát. Cagliari hercegről senki se mondhatta azt, hogy őt nagylelkűségben felülmulta — még a saját neje se. A mit ön éreztetett velem, azt fogom én éreztetni önnel. A hogy ön leborult kegyelemért esdve, úgy fogok én is leborúlni közös atyánk szent lábaihoz. A mit ön irt folyamodásában, azt aláírom én is: «mi nem vagyunk férj és feleség: mi atya és leány vagyunk». S ön tapasztalni fogja, hogy ez több, mint üres szójárás. Én nem tépem el, csak fölcserélem a köteléket közöttünk.

És ez mind oly édes hangon, oly belső indulatkifejezéssel volt mondva, hogy könnyekre kellett volna fakadnia annak, a ki a herceget úgy nem ismerte, mint a leg-ravaszabb tettetőt s a legkitanúltabb színjatszót. Blanka ismerte már őt jól. — Lehetetlen, hogy ebben a szívben egy őszinte nemes gondolat támadhasson valaha. Ez megcsókolgatja az áldozatot, mikor a méregpoharat készíti számára, ez képes kegyelmet kérni annak, a kit az ő árulása juttat a vérpadra; ez képes fegyverrel védni egy áldozatának a becsületét, a mit alattomban maga tett tönkre.

Cagliari Jeromotól akkor kell félni, a mikor nemeslelkű.

A herceg győztes fölényének teljes öntudatában kelt föl a kerevetről, s mintha a legközönyösebb dolgot mondaná Blankának, veté oda:

— Délután elküldöm önhöz titkáromat.

— Hozzám? kérdé Blanka megdöbbenve.

— Egyedül önhöz. Azt igen természetesnek fogja ön találni, hogy nem az ügyvédéhez küldöm. Ügyünk a kegyelet, a kegyelem, az áldás útjára tért; ide prókátorokat nem eresztünk be. El kell közöttünk intézni a mellékügyeket, miket csak a leggyöngédebb kéz érinthet, mik nem türnek prózai jogfeszegtetést.

— Nem bánom, küldjön ön hozzám akárkit, szakítá

félbe türelmetlenül a hercegnő, egy közjegyzőt, egy idegen jogtudóst, egy inokot, egy szolgát, elfogadom tőle az ön utasításait; de ettől az embertől soha!

— S miért nem?

— Mert gyűlölöm.

— Akkor azt gyűlöli ön, a ki önnek legjobb barátja a földön. Még nálamnál is jobb! Csak egy nemes lelket ismertem férfiban e világon, s ez az. Ha arra kérhetném az eget, hogy ajándékozzon meg egy fiúval, őt választanám ki. Én szeretem, tisztelem ezt az ifjút. Érti ön? tisztelem!

— Ha tudná a herceg, mondá Blanka reszketve, az okot, a miért én az ellenkezőt érzem iránta.

— Jusson önnek eszébe, mielőtt bevádolná, hogy nem férje, hanem atyja előtt beszél.

Blankát ez a válasz zavarba hozta. Ha a herceg maga úgy fogja fel a dolgot, hogy egy valóni készülő asszony egyúttal férjhez menendő leány, hisz akkor a mi szentségtörő vakmerőség volt tegnap, holnap már csak vágyterhes hódolat lesz; és ezt szabad észre nem venni hideg közönyből; szabad elutasítani ellenszenvből; de nem szabad megboszulni haragból, sertett szeméremérből.

— S ne felejtse ön el szavamát. Én önt nem csak szabaddá, de boldoggá is akarom tenni. Délután huszonnégy órakor Vajdár Benjámín úr meg fogja önt látogatni, hogy ügyünkben egyértelmű eljárást hozzon létre. Fogadja őt, mint teljhatalmazottamat, kiben hatalmam összpontosul. S kérem, hogy ügyvédjét ne avassa bele. Ha megengedi, látogatásomat ismételni fogom.

A herceg kezét csókolt Blankának és búcsút vett. Alig húzta ki a lábát, midőn jött Gábor úr, megtudni, hogy miben járt itt ő kegyelmessége? Blanka ígéretéhez hiven, titokban tartá beszélgetésük lényegét, s azzal elégité ki Gábor urat, hogy felkérte, rendeztetné be a tegnap ajánlott nagyobb és pompásabb szállást a számára. Ezt a változást meg kell tenni a herceg jóindulataért, melyet —

a jelen körülmények között — megtartani maga Gábor úr sem tartá fölöslegesenek.

XVI.

Alig távozott el a herczeg, midőn egy levelet hoztak Blankának. Az aláírás nélküli levélben ez volt:

«Herczegnő! Legyen ön óvatos. C. herczegnek pokoli terve van ön ellen. Ő is meg akarja semmisíttetni önnel kötött házasságát, de ugyanakkor kegyenczéhez akarja önt adni nőül. Ez pedig olyan ember, a ki képes eladni a feleségét. Eddig ön a herczeg felesége, Caldariva marquisnő pedig a szeretője. C. herczeg meg akarja fordítani a viszonyt s akkor a marquisné lesz a felesége, ön pedig a szeretője. Vigyázzon ön. Ez a Borgiák szülőföldre!»

Blanka felháborodott a levél olvastára. Bármily szörnyeteg volt is ez eszme, mihelyt e két emberrel jött kapcsolatba, már magán hordta a hitelesség színét. Megerősítették a gyanút a herczeg saját nyilatkozatai, tettett jósága: ígéretei, hogy Blankáról mint atyja fog ezentúl gondoskodni, hogy a kötelek nem lesz széttépve, csak fölcserélve; a szokatlan hev, melylyel Vajdárt pártfogásába vette; a kényszerítés, hogy Blanka személyesen értekezék vele. Megerősíték ezt a múlt rémséges jelenetei, mikre a visszaemlékezés is öngyilkossági örvöngésre vezet. A kéjencz és a boszúálló agyrémei nem vonhatók emberi mérték alá: azok daemonok testére vannak szabva.

De hátha ez a levél maga is egy kelepce!

Kitől jöhet ez? Ki van az ő legmélyebb titkaiba így beavatva, itt az idegen földön, a hol még arról is keveset tudnak, hogy létezik egy Cagliari herczegnő? Kivel közölje a retteget? Kitől kérjen itt tanácsot?

Önkénytelenül elővette ismét az albumát. Végig lapozta újra. Hasztalan; a lakásczím nem volt benne. Az a kitépett lapok valamelyikén ott hever valahol a tarkalevelű acanthusok között.

Blanka azt mondta Dormándynénak, hogy miután dél előtt semmi teendőjük nincsen, visszatérhetnének ismét a Colossæumba; ő meg akarja még egyszer kísértetni a tegnap nem sikerült művészi merényletet, a világ csodájának egy albumlapba bekényszerítését. Ez indítványnak pedig mind a ketten nagy pártolói lettek: Gábor úr is, meg Dormándyné is. Gábor úrnak ma nagy szaladásai voltak a városban, a hercegnő ügyében; aztán meg azt is meg kellett tudni, hogy mi készül odakinn a világban? Egész Róma lázas forrongásban volt a Pó mellől érkezett izgalmas hírekre; Dormándyné pedig a tegnapi abbétól azt hallotta, hogy mára egy német utazó társaság ígérkezett a Colossæumot megtekinteni. Azok a rejtélyes épület-szörnyeteg földalatti rejtekeit is meg akarják tekinteni fáklyavilágítás mellett; azokhoz nagyon kívánatos lesz nekik is csatlakozni. És így a hercegnő indítványa elfogadtatott; Gábor urat hagyták futni, a két úrhölgy pedig felült a rájuk várakozó hintóba, mely a Cagliari címert viselte az ajtaján s háromszögkalapú kocsist a bakon. Hajtottak a colossæumhoz.

Még nagyon korán érkeztek; — senki sem volt rajtuk kívül az óriási terjedelmű arenán.

Blanka azt mondá társnéjának, hogy tegnap egy jegyzetet elvesztett albumából itt a feszület körüli akántbozótban, azt mindenekelőtt meg akarja keresni.

Jól emlékezett rá, hol hajította el a kitépelt lapokat a tarka tövis közé; egyenesen odatarthatott.

Hanem az eldobott lapokat mindkettőjük egyesített törekvésének sem sikerült felfedezni. Azok már nem voltak ott.

Vajjon kinek lehetett kedve széttépett papirrongyokat a gaz közül kiszedegetni és magával vinni? foszlányokat, a miknek semmiféle értéke nincsen?

Ittlétük alatt tegnap senki sem volt az amphitheatrum romjai között. Csak egy művész festegetett vörös napernyő alatt odafenn a legmagasabb karzaton. Ki jöhetett ide az

ártatlan papirdarabkákért, kit érdekelhettek az azokra rótt érthetlen karcolatok?

Ezalatt megérkezett a német utazótársaság az abbé vezetése mellett. Az ismerkedés gyorsan megesett. A németek (gründlich nép) mindjárt a földalatti helyiségek megszemlélésén akarták kezdeni; a fáklyák, viasztekercesek meggyújtattak; a hercegnő kimentette magát, hogy neki szédülést okoz, ha sötét üregbe megy, s inkább künn maradt egyedül, saját sorsa mély örvényeibe nézni: — az nem okoz szédülést. Bátran egyedül maradhatott. A Colossæumban nincsenek se rablók, se vadállatok, s a kapuban örök állnak.

Leült ismét a kereszt elé; nem rajzolni, arra nem gondolt most. Gyermekjátékot játszott. A buján tenyésző oroszlánfog (Leontodon) üres virágszáraiból csinált lánczot s azt nyakába akasztá. S a míg azt csinálta, arra gondolt, hogy mindazon mártýrok között, kiket e helyen, hol ő most ül, a szent keresztýenség hitéért vadállatokkal széjjeltépettek, oly rémületet egy sem állt ki, midőn a carcerek tigriseit és lionait magára rohanni látta, mint a minőt ő áll ki most, midőn a maga szörnyetegeit közelni látja, a kik széttépetésére küldettek.

Milyen boldog ember az a festő odafenn a karzaton! Most is ott ül a képrámája előtt és dolgozik. A festő az egyedüli boldog ember a világon. Az nem féli a hontalanságot; neki minden föld hazája; az nem félti a nemzete nyelvét, az ő gondolatait minden nép megérti. Az nem fél az ütközettől, nem is vesz részt benne, lefesti azt. Égi háború, tengeri vihar rá nézve nem vész, csak modell; — a néplázadás csak tanulmányfők csoportozata. Egész Róma a piaczon van és kiabál; ez pedig ül ernyője alatt és fest. Ha a római sereg diadallal fog hazavonulni, ő azt le fogja festeni s igen szép kép lesz; s ha az ellenség ostromolni fogja Rómát, ő azt is le fogja festeni s az még nagyobb hatású kép lesz. A festő hidegvérű ember; — lefesti Vénust s nem lesz szerelmes; s lefesti a Madonnát

s nem lesz bigott. Lefesti az Istent és az ördögöt s egyiknek sem hizelkedik.

S milyen függetlenség érzetével kell annak járni a földön! Alkotásához nem kell neki senki segítsége; nem kell rá a papnak se esőt, se napfényt imádkozni; az ő rangját nem kell helybenhagyni, kinevezni, meghitelesíteni se királynak, se miniszternek, se doctorum collegiumnak; — ahhoz nem kell se kegyelem, se szabadalom, — se bevett vallás. Ha lángesze van, — világot hódít vele!

Mennyivel jobban gondoskodott a sors arról, a kit a művész-genius szent Elms-lángjával homlokán engedett születni, mint a kinek világrajöttekor egy hercezkoronát adott!

S ez a művészet, a mi a nőt is egyenrangúvá teszi a férfival!

A festőnő nem fele egy másik embernek, ő maga egy egész ember! Az nem könyörög vagyont az irgalmas világtól, nevet a férfitől, átlást az öltártól; odamegy és elveszi azt.

Hogyan lehetne ezt megtanulni? Hisz a tehetség és a lángoló vágy az asszony ujjában, agyában, szívében is megvan hozzá.

Blankát valami ellenállhatlan tudásvágy ösztönözte, hogy fölmenjen oda a karzatra, megnézni, hogy hajtja végre egy művész azt a föladatot, — a mit ő el sem tud kezdeni?

Hisz egy művészt, mikor dolgozik, az idegennek megbámolni nemcsak nemzetközi jog, sőt a művészet iránti hódolat önkénytes adója.

Blanka neki indult egyedül a karzatokra felvezető lépcsőknek.

Mehetett bátran. Nem jöttek rá szemközt Heliogabalus rózsá-koszorúzott szabadoncjai, nem piriták meg arcját a lenge öltönyű hetérák; a lázadó római vazalok kézijásai sem leskelődnek már az ablakmélyedésekben; a széles lépcsőkön, miket a populus romanus sandaltalpai homo-

rúra koptattak, nem találkozik mással, mint a kőfalakra felrótt neveivel az előtte ott járt látogatóknak.

Aztán, hogy félne embertől, állattól, vagy kísértettől egy gyermek, a kinek nyakában egy láncz csügg pimpimpáré virágszárakból: — s maga se tud róla?

XVII.

A Colossæum egy fölséges álmokép, a mit csak két álmodó tudna elmondani egymásnak: azt egyszerre látni és érezni kell. Leírásához hiányoznak a szavak, a fogalmak.

Mikor Blanka a legfelső karzatra fölért s ott a sötét folyosóüreg alul a boltozatesarnok párkányára kilépett, az előtte feltáruló látványban egyszerre elfeledé szívének minden fájdalmát, az egész külvilágot. Valami édes szédülés állta el idegeit, mámor, gyönyörérzet és halálvág egyesülten. Az egyszerűen nagy rettentő magassága előtt eltörpül minden gondolat. Az ember nem érzi magát különb lénynek azoknál a virágoknál, a mik e falakon meghonosultak. (A Colossæum romjainak saját flórája van, mint a tordai «hasadéknak», mint a tátrafüredi «virágos kertnek», — növények, mik másutt nem jönnek elő, mint a gigászok alkotta körönd romjai közt.) Az épen álló boltcsarnokokról keresztül látni az átelleni rombadüledező részen, s ott a hajdani királyok Rómája, a palatinhegy tavaszvirágtól ragyogó ligetei mosolyognak a napfényben; míg a közvetlen közelben levő amphitheatrum öble opált játszó ködbe van burkolva, mintha ez volna a távol; s ez örök ködfátyol megtöri a verőfényt és az éles árnyékokat, s még szédületesebbé teszi a mélységet.

Blanka elábrándulva bámult alá e dicsőséggel teljes ürbe, s elhallgatózott az isteni némaságban. Ki volna oly vakmerő, lefesteni azt, a mit az ürben látott és elmondani azt, a mit a némaságban hallott!

Pedig ilyen vakmerő ember mégis találkozik. Ott fest

egy a párkányon, a ledölt kőkoczkát használva zsámolyul s a kőmellvédhez támasztva kifeszített vásznát, mintha az festő állványul volna neki oda rendelve.

A művész nem ügyel arra, hogy méh jár-e körülötte, vagy szép asszony, mikor fest?

Egyszerű vitorlavászon zeke van rajta, néhol olajfoltos az is; a fején széles karimájú szalmakalap, az is lyukas.

A háta mögé kerülő hölgy legelőször is nem a művészt látja meg, hanem a művet s perczekig elnézi, hogy emelkednek ki az esetvonások nyomán a ködhomály-alapból az élesen megvilágított travertin sziklatömbök. A festő bírja a képet! A colossust meghódította tehetségével: a mű egyetemes hatást ígér.

A művész egészen belemerülve látszik; esetét gyakran a szájába fogja keresztben, hogy gyorsabban cserélhesse meg. Annyi udvariasságot mégis ismer, hogy a mint a háta mögött hölgyruha-suttogást hall, a kalapot leveszi a fejéről s ledobja maga mellé.

«Manassé!»

Az ijedtség, az öröm kiszabadítja ezt a szót az ajkról, mielőtt a megfontoló ész tilalmat vethetett volna rá.

Most a férfi is föltekintett.

— Herczegnő! hol jár ön itt?

— Nem önt kerestem!

Hivatlan melegség! Épen az ellenkezőjét árulja el vele, hogy őt kereste; hogy örül a lelke, a szive a véletlennek, mely őt ide vezette; hogy ujmutatást, gondviselést vél feltalálni az ösztönszerű vonzódásban, mely őt idehozta.

Manassé mosolygott.

— Nem engem, hanem azt a festőt, a ki a Colossæummal küzd itt a magasban. Láttam önt tegnap herczegnő, a mint odalenn a keresztnél küzdött e feladattal.

— Ön rám ismert? Ily nagy távolból?

— Igen jó látásom van. Azt is megláttam, hogy a herczegnő nem lehetett megelégedve a vázlatával, mert kitepte a lapokat albumából és elhajította.

- S ön találta meg a lapokat?
- Én kerestem meg herczegnő.
- Igen kérem önt: adja vissza.
- Itt vannak.

Egy bankár nem gyakorol különb nagylelküséget, mikor megszorult adósának visszaajándékozza a váltóit, mint mikor Manassé odaadta a kitépett papirfoszlányokat a herczegnőnek. Blanka félénken rejté azokat vissza albumába; a keresett lakásczím csakugyan azok egyikére volt följegyezve. Ha azt Manassé meglátta, vajjon mit gondolhatott, miért van ott?

— A herczegnő nagyon megszerette Rómát, mondá Manassé, festményét folytatva. (Az ocker és a sárkányvér gyorsan szárad: sietni kell vele.)

— Hogy olyan sokáig itt időzöm, nemde? — Mondhatnám, hogy igen, de nem mondok, mert nem igaz. Kénytelen vagyok itt lenni.

S azzal leült a mellvédet kepező kőpárkányra, háttal az arénának, s szemközt Manassénak, a mi által annak a művészi perspektíváját nagyon megrontotta.

A nap egyenesen az arcába sütött a herczegnőnek s ő nem hozott magával napernyőt, a kocsiban feledte, lenn az arenában árnyék volt.

Manassé aztán odább tolt a háromlábu napernyőjét, hogy annak árnyéka a herczegnőt fedezze; a piros vászon keresztül aztán valami oly bűvös hajnalpir ömlött a hölgyre, mely az olympi órák alakjainak egyikét varázsolta elő, ahogy a napisten kocsija előtt lejtének; öltönyük, arcuk, még lehelletük is bibor és rózsa.

Adorján Manassénak minden kedve elment a köveket és az ő árnyékaikat mázolni vászonra.

— Nagyon szeretem, hogy a véletlen összehozott önnel; kezdé a herczegnő. A társaság, melylyel idejöttem, odaalant jár s a cunæi, a podium, a vomitorium régészeti titkait magyaráztatja magának, a mik engemet mind nem érdekelnek. Én azalatt ráérek önnel egy gondolat fölött

vitakozni, a mit ön vetett föl, s a mi fölött én azóta sokat töprengtem. Ön azt mondá egyszer, hogy a honnan ön jön, ott a boszúállást nem ismerik. Hogy önnek is van olyan fájdalma, a mit meg nem gyógyít semmi, és van eszköze a fájdalomért azon, a ki ezt okozta, teljes boszút állni. És még sem teszi azt. — Nekem is van. Az hozott ide Rómába. És én gondolkoztam azon, a mit ön mondott. Letettem a visszatorlás eszközét, mikor kezemben volt. — Fölordoztam az üldözöm kezeit, mikor az meg volt kötözve. — Jól cselekedtem-e?

— Jól.

— Nem jól cselekedtem. Boszút kellett volna állanom. A boszúállás emberi jog!

— A boszúállás istenek büne, állatok erénye. A megtörtént rosszat jóvá nem teszi. Ez különít el engem és maroknyi hiveimet az egész világtól. A háború: boszúállás. A párbaj: boszúállás. A haláltétele: boszúállás. A forradalom: boszúállás. — A kik azt állítják magukról, hogy Jézus követői, nem emlékeznek arra, hogy ő a keresztfán azt mondá gyilkosaira: «bocsáss meg nekik atyám; mert nem tudják, mit cselekedeznek!»

— Ezt Jézus mondá, az ember; de Jézus az Isten «fölméne mennyekbe s onnan leszen eljövendő ítélni eleveneket és halottakat!» s ez boszúállás.

— S ez az, a mit én megtagadok! A legdicsőbb emberből csináltak egy Istent, a ki folytassa azoknak a sorozatát, a kik lenyilazták Niobe ártatlan gyermekeit — boszúból! Rémitő gondolat! Itélni a halottak fölött! A kiből már régen por lett; a porából élőfa lett, a fából hamu lett, a hamuból üveg lett! s hogy ez üvegdarabon egykor boszút álljon valaki azért, a mit emberalakban vétkezett!

Blanka összeborzadt az ifju kitörésén. Az egyistenvalók, ha kényszerítve vannak, fanatikusok.

Vajjon ennek a hitbuzgóságnak nincsen-e valami próbaköve?

Blanka oly hátra ült a mellvéden, hogy Manassénak figyelmeztetni kelle őt, hogy le ne essék.

— Vannak az Úrnak őrangyalai, a kik vigyáznak rám. És meg akarta tudni, hogy vajjon közel van-e «egy»?

— Én ma egy névtelen levelet kaptam, s miután oly tényeket tartalmaz, a miket csak ön tudhat: a legelső gondolatom az volt, hogy ezt ön irta.

— Bizonyára nem irtam a hercegnőnek levelet soha.

— Olvassa el kérem.

És azzal odanyujtá Manassénak a reggel kapott levelet.

Ah, hogy gyulladt ki az egykedvű arcz a levél olvasása alatt! Hogy támadtak fel az égő lángfoltok a homlokon, hogy vonaglott át arcának minden vonásain az az indulat, a mi az istenek büne s az állatok erénye!

A martyrok megbocsáthatták azt, a mit önmaguk szenvedtek; de ha szerettek valakit, megbocsáthattak-e azért, a mit az szenvedett?

Manassé ujjai között összegyűrődött az a levél, mintha mindazok benne volnának, a kiknek terve oda van írva, oly tekintetet vetett Blankára, mintha kedve volna őt megragadni és vele együtt a százötven lábnyi magasból alázuhanni.

Azonban hát, mi joga van neki boszút állni Blankáért ugyanazon az emberen, a kin nem állt boszút — Annaért?

Anna: testvér; tehát szeretett nő! — Egész élete meg lett mérgezve azon ember által — és Manassé mégis azt mondhatta: «mi nem szoktunk boszút állni!» holott anynyira módjában van az, hogy arcának felé fordításával elűzheti ez embert a helyéről. S mi neki Blanka? Egy álmokép! — És az álmokép mégis jobban uralkodik rajta, mint a családi bú?

Jobban!

De azért az alapgondolat mégis ingatlan marad. Ha tiltva is a boszú, de a védelem kötelesség azok iránt, a kik azt nálunk keresik.

Manassé visszanyujtá a levelet a hercegnőnek,

— Kitelik tőlük; dörögé mély hangon.

— Cagliari herczeg már itt van.

— Tudom. Találkoztam vele. Megszólított és megköszönte, hogy nejét pártul fogtam a nagyheti ünnepélyek tolongásai közt.

Blankának nagyon jó volt a veres napernyő verőfényében lenni: nem látszott meg, hogy arczába szökik a vér.

— Ma reggel meglátogatott; monda Blanka. Nagyon kegyes volt. — Megköszönte, hogy nem használtam fel kényszerített távollétét pörömnök eldöntésére s ígérte, hogy ő is kegyelemért fog folyamodni a legmagasabb helyre, s úgy tekint, mint atya leányát. — Pedig az ő helyzete most erősebb. A curia ügyeit oly kezek vezetik, a mik ő neki kedveznek.

— Ezt is tudom.

— Kitől?

— Oh nekem vannak széles összeköttetéseim. A házi gazdám csizmadia, «Messere Scalcagnati» egész nap a piacon ácsorog, s annalfogva be van avatva a magas politikába s engem minden este informál a nagy változásokról a Vatikánban.

A herczegnő felkaczagott. Mint valami égi zene hangzott e csengő asszonynevetés e komor romtömég között. Egy nő, a ki elneveti magát, a míg a szédületes mélységbe és még szédítőbb balsorsába alátekint. Hanem hát ha a szív húrjai művészükre akadtak, az úgy játszik rajtuk, a hogy akar. Most nevetni kellett azon, hogy Manassé leghitelesebb diplomatai tudósításait a csizmasarkak nagy mesterétől szerzi be. Aztán egy kis öröm is vegyült belé: Blanka megtudta e névből, hogy Manassé még mindig ott lakik azon a szálláson, a mi nála föl van jegyezve.

Azután nagyot sóhajtott s összetette kezeit ölében.

— De hát, Istenem! én nem viselek senkivel háborút. Én kegyelmet kértem s biztatva lettem vele.

— Herczegnő! A hajósok elutaznak az éjszaki passat-

széllel s aztán megvárják a déli monsun-szelet, azzal meg visszautaznak. Pedig a szél az Isten lehellete.

— Tehát az emberi szó sem más, mint lehellet? Az oltár előtt adott eskü csak lehellet? A trónról lehangzó kegy, a nép üdvkiáltása, mind, mind, csak lehellet a légtérben? Ah ne mondja ön! Ne akarjon ettől a hitemtől megfosztani. Ha ön azt mondaná valakinek: én tégedet megvédek! mikor az hivatkoznék rá: «váltsd be hát szavadat!» nem felelné azt neki: «csak hangos lélekzetroham volt!»

Manassé reszketett; pedig verőfényes hőség volt körül.

— Herczegnő, szólt halk, szakgatott szóval, én nem állhatok ön és ellenségei közé; mert akkor az árnyékom önre esnék s az ön alakját nem szabad semmi árnyéknak elhomályosítani! — De kezébe adhatok önnek egy eszököt, a mivel önmaga megvédi magát az ellen, a mivel fenyegetve van.

— Azt még jobban szeretem.

— Ha el akarja ön azt érni, hogy azon ember, a kitől fél, a ki önt üldözi, úgy el legyen öntől taszítva, hogy soha ne is közelíthessen többet, akkor várja be, a míg az elmondja azt az ajánlatot, a mitől ön retteg, akkor felelje neki ezt: «köztem és ön között canoni akadály van, házasságsemmisítő, melyet a titkos instructió tizennegyedik szakasza meghatároz».

— Mi az a 14. §?

— Azt ő nagyon jól fogja tudni, mint a hogy tudom én. Folytatása nem lesz a párbeszédnek. — A mint ön e szót kimondta előtte, el fog tűnni az ön közeléből úgy, hogy soha nem fogja többé azt a helyet keresni, a hol ön jár.

— Ah, hisz ez varázslat lesz! — Ez csodatétel!

— A siker okát talán soha se fogja megtudni a herczegnő; se a seb mélységét, a mit e szóval ütött valakin, nem a megaláztatás fokát, a melybe őt letaszítá. Hanem azontúl aztán kegyelemre ne számíton ön többé:

— kérjen ítéletet s legyen rá készen, — hogy az nagyon terhes lesz.

— Köszönöm! monda Blanka, egész forró kezét nyújtva Manassénak, kinek keze oly hideg volt most, mint a jég. «N'en parlons plus!» (utánzá a herczeg mondását) s azzal, mintha csak ezért jött volna, könnyedén odatelepedett a köre, — mely előbb Manassénak szolgált ülőhelyül s elővéve albumát, — elkezdé az előtte levő kész képről lemásolni a Colossæum vázlatát, nem is kérve előbb, hogy szabad-e ily flagrans jogsértést elkövetni a művészi tulajdonon? — A kész rajz után lemásolni már természetesen könnyebben ment, mint az élő természetről, mely «fut» a dilettans festő szeme elől.

Manassé odaállt a háta mögé s nézte — talán nem is a képet. Egy helyen valami hibát ejtett Blanka s kérte Manassét, hogy igazítsa ki.

Az ifju kezébe vette az írást! — de úgy reszketett a keze, hogy csak fűrészfonalakat tudott vele csinálni a papiron.

— Ecsethez vagyok szokva, az írást nem áll a kezemben, menté magát.

A herczegnőnek tehát a maga erejéből kellett elkészülni a vázlatával, a mi sokkal több időt vett igénybe, mint ha segített volna neki más, úgy, hogy ez alatt az ősrégészeti társaságnak teljes ideje volt minden földalatti rejtekét összejárni a Colossæumnak s ismét napfényre kerülni. — A herczegnő csak akkor riadt fel, mikor már odalent zajosan kezdték keresni az eltűntet. — Szerencséje, hogy épen azon az oldalon bukkantak föl, a hol rajzolt, onnan nem láthattak föl rá.

— Sietek! Azt hiszik, hogy elvesztem. — Ah, haha! szólt galambnevetésre fakadva, a mint észrevette a nyakába akasztott oroszlánfog-kocsánfüzért. Majd szépen kinevetnének, ha ezzel a nyaklánczezal mennék eljűk.

S azzal levette a nyakából a pimpimparé-lánczot s letette arra a helyre, — a hol ült.

Aztán egy búcsú-üdvözlés után futott vissza a sötét boltzatok alá, mik a karzatokat a lépcsőkkel összekötik.

Manassé utána nézett, míg alakját tündökölni látta maga előtt. Minden karzatnál újra előtűnt az, — mindig kisebb volt; — mire leért az arenára, már csak akkorának látszott, mint a mesebeli másvilág parányi lakói.

Minek legyen az ember szerelmes egy másik világ tündér lakójába?

Hanem azért Manassé mégis összerakta az ott hagyott virágláncz karikáit s eltette a keblébe.

A társasághoz visszatért hercegnő pedig közszemlére bocsátá az albumába fölvett vázlatot, melyért aztán sok magasztalást kellett eltűrnie.

Még Dormándyné maga sem vette észre a nagy kedélyváltozást a hercegnőn, — az idejövétel és az eltávozás időköze alatt.

Blanka úgy volt most, mint mikor egy gyermeknek, a ki félt egyedül maradni otthon a háznál, az apja átadta bátorság-élesztőül a töltött fegyverét. Az most maga kívánja, hogy báresak jönne hát az a rettegett rabló, hogy fegyverét kilöhetné rá. Semmi kétsége fölöle, hogy az a fegyver okvetlenül megöl egy óriást is s bizonyosan célba talál. Nem fél már az egyedüllétől, a sötét szobától, az éjjeli titokteljes hangoktól. Jöjjön, a kinek kedve van kísérteni. Itt a fegyver.

Egész kedélyhangulata megváltozott a túlbizakodottságban. Dévaj, jókedvű lett.

Már a hotel kapujánál elkezdte az enyelgést a vendég-lős irányában, ki eléje sietett azzal az örvendetes hírrel, hogy itt volt ő excellentiája a «conte».

Miféle gróf?

A kapus előadta a látogatási jegyet. Vajdár Benőé volt. Blanka nem ránczolta össze szemöldeit; elmosolyodott.

— Hisz ez nem gróf.

— Engedelmet, szólt a maitre d'hotel. Az udvariasság előtt minden ember gróf, addig, míg be nem bizonyítják, hogy nem az.

Blanka nevetett.

— Mint ahogy a törvény előtt minden ember becsületes ember addig, a míg be nem bizonyítják róla az ellenkezőt. No hát csak küldjék fel hozzám azt az urat, ha ismét eljő.

Fölvezették aztán a pompásabbik szállására. Nagyon meg volt vele elégedve. Az előszobájában egy kövér, jól kiberetvált bérszolga «bertáfolt», aranyosveres egyenruhában, ahhoz is volt egy tréfás szava.

— Önt én nemzetőr ruhában láttam husvétkor. Azt gondoltam, elment a csatatérre.

— Herczegnő, felelt a tréfakész olasz, itthon is kell valakinek maradni, a ki az osztrákok kabátját kiporolja.

Ez nyilván Gábor úrra értelmezett, a ki a hercegnőt fogadta, legalább az magára vette az élezet s nem késett a megoldással.

— Cospetto! Porolják biz a titeket azok az osztrákok a Pó mellett.

A hercegnő azután rendeletet adott a bérszolgának, hogy hozassa föl számára a villásreggelijét: theát, vajat, osztrigát, tengeri rákot és ludmáj-pástétomot és sherryt hozzá.

— Nem tart ön velem? kérdé hamisan Gábor úrtól.

Az visszarettent.

— Herczegnő! kész vagyok önért a Vezuv torkába lemenni, ágyú keresztűzbe rohanni; de egy asztalt, a mely azokkal az ételekkel van megrakva, a miket a hercegnő elősorolt, meg nem ostromlok, ha hátulról belém kartácsolnak is.

— Jól van, hát fölmentem önt a mai napra s eleresztem a «Falcone»-hoz gulyáshúst enni. Ugyan vigye el a szegény Dormándynét is egyszer magával.

A szőke szépség készen volt rá.

— Tudja ön, légyottom van, mely nem kíván tanúkat, sугá ravasz mosolylyal Blanka, mire Gábor úr visszahőkölt. Akkor aztán megmutatá neki a tenyerében összegöngyölített névjegyet és csalfán kunczogott.

— Vagy úgy? mondá Gábor úr egészen megnyugtattva s aztán karját nyujtá Dormándynénak, hogy elvezesse Falkonéhoz, a hová sietni kell, mert különben nem kap az ember jó helyet.

— Kit vár a hercegnő? tudakolá tőle, a mint az ajtón kiléptek, a szőke szépség.

— Hát csak azt a Vajdárt!

Ezt várhatja. Ez csak ellenség. S a pártfogók, gyámok és gondviselők nem azért vannak a világon, hogy az embert az ellenségeitől megvédelmezzék; elég, ha a jó barátaitól megvédelmezzik.

A hercegnő, a mig a reggelit felhozzák, a fodrásznoéért küldött, azután a komornát hívatta: újra öltözött. Szép akart lenni. Az az, hogy máskor is szép, mint eddig.

S valóban, a mint készen volt a toilletjtjével s megnézte magát a földig érő velencei tükörben, magának is feltűnt e változás. Karsú alakja, a csipon alól érő derék miatt sokkal magasabbnak látszott; emelte azt még a feltűzött büszke hajfonadék is. Arczvonásait máskor a folytonos csüggettség, félelem lankadtakká tette, most az elbizakodottság egy kis erőteljes gömbölyüségét kölesönzött nekik s maga az arczszíne is más volt, mint tegnap. A délaszországi napnak elég volt egy délelőtt az arczára sütni ellenőrzetlenül, hogy azt valami egészséges aranyozással futtassa be.

És a miről legkevésbé ismert magára, ez a szemeiben ragyogó tűz. Honnan vette ő mindezt kölesön?

Attól a fegyvertől, a minek birtokába jutott.

«Az instrukciók 14-ik kaecsese!»

Mit bánta ő, mit kérdezte ő, hogy mi lehet a tartalma ennek a kaecsnek? Elég volt neki azt tudni, hogy ilyen van. «Ő» mondta, hogy ilyen van, tehát van. — Mit bánta

ő, hogy mi lesz a következése annak, hogy ő erre hivatkozni fog? Harag, perpatvar, vagyonvesztés, elítéltetés. Elég volt azt tudnia, hogy van egy érzbevésett sor, egy letörülhetlen sor, mely azt parancsolja, hogy az az ember, a ki őt szenvedélyével üldözi, a kit ő gyűlöl, — őt nőül ne vehesse. — Hogy ez a parancs benne van abban a §-ban, az bizonyos. «Ő» mondta, hogy ott van, tehát ott van. Ez megvigasztalta egészen. — Köröskörül betakarva érezte magát általa s elbizakodott lett. — Alig várta, hogy jöjjön már az az ember.

A komornyikká öltözött férfi jelenté, hogy az étszobában fel van adva a reggeli.

Blanka máskor amnyit szokott enni, mint egy betegnek készülő gyermek; most olyan étvágya volt, mint egy betegségből felgyógyult gyermeknek, a ki siet helyreépítolni azt, a mit elmulasztott. Rendkívül izlettek neki az ingyencségeek.

Mikor javában szedegeti ki az ezüst villácskával az osztrigákat természetes csészéikből, jelenti a komornyik, hogy itt van az az úr, a ki mindaddig gróf, a míg ki nem sül, hogy nem az.

— Hadd jöjjön be!

Azért Blanka nem zavartatta meg magát az étkezésben. A «szép» ifju belépett.

A helyzet, a melyben a hercegnőt lelte, úgy látszott, hogy nem talált bele a tervébe. Reggeliző asztal mellett; körülé sürgölődő egyenruhás inassal. — Ez leront minden páthoszt.

— Ugyan kérem, adjon egy széket ez úrnak! mondá Blanka a bérszolgának — s mintha szórakozottságból tenné — magyarul, mire az nagyot bámult. — Ah! most elfeledtem, hogy az olaszok nem tudnak magyarul. — Grazie! — (Kedves zavartan mosolygott.) Üljön le, uram. Megengedi, hogy reggelizésemet végezzem? Az alatt értekezhetünk. Ez az úr egy szavunkat sem érti; olyan, mintha négy szem között beszélénk.

Ez metaphysice áll, de physice nem. Az olasz a magyar szöveget ugyan nem érti meg, de a melodiát fel tudja fogni; a párbeszéd mimikai része pedig egészen elesik, ha néző van jelen.

Vajdár hamisan fogta fel a helyzetet. Azt hitte, a herczegnő fél tőle, hogy a régi iszonyat hatása alatt áll, ha őt látja; azért tartja maga körül a bérszolgát s ez még táplálta rossz indulatait. A kitől félnek, az hatalmat gyakorol. Pedig csalódott.

Megnyugtató szóval akarta kezdeni.

— Olajfa-levellel jövök önhöz, herczegnő.

Erre a herczegnő hátrahajolt az inashoz.

— Igen! Beppo. A pinczér elfelejtett olajfabogyókat feladni, a mit nagyon kedvelek. — Azután látogatójához fordult: «figyelek, uram».

Vajdár megütközött a hangon és beszéden. A herczegnőnek az ő olajfa-leveléről nem annak metaphorai értelme, a békekötés jut eszébe, hanem a becsinált olajbogyók?

Már maga a helyzet, hogy egy hölgy eszik az alatt, a míg egy férfi beszél hozzá, nagyon egyenlőtlené teszi a küzdelmet. Minden tányér egy redoute. A beszéd versenytársra talál a csemegében. A jó ízű falat paralyzálja a hatásra szánt rhetori phrasist. A hölgy fogai alatt ropog valami s ez bizonyítja a közönyt a beszéd iránt. S ez nem gátolja abban, hogy minden váltott tányért és pohár vizet kegyteljes leereszkedéssel köszönjön meg annak a bér ruhás szolgának, a ki a napi zsoldért vette fel háza cselédjelmezét. Míg a ház benső mindenese az előkelő felsemvevés egész hideg súlyát érezheti.

Vajdár leült az odatolt székre s közelebb huzta azt.

— A herczeg, ígérete szerint, követni kívánja a herczegnőt a kegy útjára. Elküldte általam a legmagasabb helyen átadandó folyamodást, hogy ismertessem azt meg.

— Úgy hiszem, latinul van, s azt én nem érteném meg.

— A magyar szövegét felolvashatom.

— Fölösleges. A mily bizonyos vagyok a felől, hogy a

magyar szöveg hű fordítása az eredetinek, oly bizonyosan hiszem azt, hogy az eredeti rám nézve a legelőnyösebb. Vegyük felolvasottnak.

XIX.

Vajdár gondolta magában: a herczegnő rövidíteni akarja az értekezletet s hosszabbítani a reggelit, hogy a kettő egymást kitöltse. Csalódik. Mert nem fogja kifutni. — Az okmányt letette a herczegnő asztalára.

— A herczeg úgy akar elválni hitvesétől, mint atya leányától.

— Ezt magától is hallottam.

— Jó indulatával akarja környezni továbbra is a herczegnőt.

— A mire hálás szívvel gondolok.

— A békés megegyezésnek néhány prózai pontja is fordul elő.

— Azokhoz én keveset értek.

Vajdár más iratesomót vont elő oldalzsebéből.

— A herczegnő móringleveléről van szó. A herczeg nejének a házasságkötéskor egy millió ezüst forintot mórिंगolt.

— Nem tudom. Bátyáim készítették a házassági szerződést. Én csak aláírtam; azt sem tudom, mi van benne?

— A valóperben ez is lényeges kérdést képez. Ha a nőnek kedvez az ítélet, akkor az egész mórिंगot megkapja, ha ellenére szól, akkor az egészet elveszti. A herczeg ebben is kiegyezést ajánl. A mórिंग nem fizettetnék ki, hanem a herczeg azon összegtől járó hatos kamatot holtig tartó évi járadékul rendelné a herczegnőnek. — Megelégteli-e ezt herczegnő?

— Nagyon soknak találom.

— A herczeg büszkeségét keresi abban, hogy elvált neje az őt megillető fényben tündököljék a világ előtt. Még

többet is ajánl. A hercegnőnek átengedi palotája felét, hogy abban lakják.

— Hogyan?

Vajdár kapott rajta, hogy végre mégis adhatott fel egy olyan themát, melyet a hercegnő nem ért meg rögtön, nem mondja rá, hogy jól van! Ebből lehet hosszas értekezést szőni.

Hanem a hercegnő étvágyának sem akart vége szakadni. Már meg azokat az apró kis piros retkecskéket kivánta meg, a miket «római szentelt reték» czim alatt hordanak szét a hívő világba s a mikből egy csomóval, ha egyenkint meg akarja az ember mind hámozni, igen szép időközt be lehet tölteni.

Vajdár egész építész lett; hogy szemléletileg felfoghatóvá tegye a dolgot, közelebb kellett húzódnia a hercegnőhöz s a kezében tartott okiratok gyakorlati segélyével megmutatni az asztalon, hogyan képez a Cagliari szögletpalota egy kettős szárnyú görög-Himbeu alakú építményt, melynek két külön kapubejárata, külön lépcsőzete van. Az egész egyenlő két részre van osztva, a mik közt az összeköttetést egy, az udvarán keresztül épített fedett karzat képezi, melynek a nő lakosztályához vezető ajtaja azonban be van falazva. Maga a palotához tartozó kert is kőfallyal és a fölött vasráccsal kétfelé van osztva, két külön kertész gondja alatt. Épen így el vannak választva az istállók és az udvarok; úgy, hogy a kívülről egynek látszó palota tulajdonképen két egészen különálló épület, melynek összekötő csarnokát a bennlakó férj és feleség, a mikor tetszett, kinyitatta, a mikor nem tetszett, befalaztatta. A hercegnő utoljára azt mondta rá, hogy azt sem bánja.

— Tehát, mikor Rómában fogok időzni, akkor a Cagliari-palotába szállok; de remélem, ez nem tesz annyit, hogy örök időkre Rómában kell laknom.

— Azt hiszem, hogy most egyelőre huzamosb ideig fogja azt tenni a hercegnő, a nélkül, hogy valaki kényszerítené, vagy csak rábeszelné is erre.

— Pedig haza akarok menni Magyarországra. Azt tudja ön, hogy nekem saját birtokom is van.

— Az az, hogy családi hitbizomány.

— Az nem tesz különbséget; püspök nagybátyám végrendelete nem köt hozzá más feltételt, mint hogy római katolikus maradjak. Én szándékozom a nyarat a bánáti uradalmamban tölteni.

— Azt nem teheti a hercegnő; azon egyszerű okból, mert a kastélyát leégették a ráczok.

— Leégették? Erről nekem tisztartóm nem irt semmit.

— A mire megint igen jó oka volt neki, miután őt magát meg a saját háza küszöbére fektették s ott vágták le a fejét.

Még ez sem rontotta el a hercegnő étvágyát. Nagyon jónak találta a sardinákat. Vajdár azt olvashatta az arczáról, hogy nem hisz el tőle a hercegnő semmit, akár jót, akár rosszat beszéljen.

— Lángba készül borulni az egész világ, hercegnő; s higye el nekem, hogy ez az utolsó sziget, a hová azok menekülhetnek, a kik nem akarják a hajukat elperzseltetni. Egyedül Róma a béke szent helye.

— A miről tanuskodnak a Cagliari-palota ablakaira felrakott vastáblák. És mit gondol ön: szabadságomban állna nekem akkor saját magamnak választani meg új környezetemet?

— Minden bizonynyal. Azonban a hercegnőnek saját érdekében fog állani, hogy olyanokkal vegye magát körül, a kik ez ország nyelvét értik s szokásait ismerik.

— S e szerint, ha mostani házasságunk feloldatnék s ha nekem ismét kedvem jönne férjhez menni, rajtam függne-e, hogy izlésem szerinti férjet válaszszak?

Ez már sok volt! Ez annyi, mintha a kalitkába zárt tigris előtt valaki nyers húst szeletel.

— Kétségtelenül, hercegnő; dörmögé fogai közül Vajdár, dühös pillantásokat vetve a hercegnő széke mögött álló inasra.

Most a hercegnő egyszerre megváltoztatta a harezmo-

dorát. Meg akarta mutatni ellenfelének, hogy ki mer lépni sánczai közül s őt a nyílt síkon szembe várni.

— Caro Beppo. Hordja ön el az asztalt s aztán, kérem, maradjon künn, míg nem hívom s addig ne jelentsen be senkit.

Most tebát egyedül maradtak. Nem gátolta Vajdárt semmi, hogy beszélje el, mit tud még?

S Blanka oly merész volt, hogy egy perczre felállt a tükör előtt, megnézte magát deli módon, ha elég szép-e?

S aztán még ő előzte meg a támadást.

— És mind e kedvező fordulatot önnek köszönhetem, nemde?

— Nem dicsékedés tőlem, ha azt mondom, hogy «igen». Ön ismeri a herceget. Neki több szeszélye van, mint Caligulának. Őt tanulmányozni kell. Vannak rossz órái, a mikor egy angyalt képes belefojtani a sárba; máskor meg az ellenségeit keresi föl, hogy titokban jót tegyen velük. Ön ellen majd határtalan dühöt árult el, majd meg a vezeklésig menő bánatot; majd gyilkolásra, majd meg öngyilkosságra volt ösztöne. Majd az az ötlete volt, hogy önnek pokolgépeket, mérgezett bokrétaikat küldjön, majd meg az, hogy felmenjen a velencei campaniléra, vagy a bécsi István-toronyba s onnan levesse magát. Némelykor aztán voltak olyan tiszta időközei, a mikor saját magáé volt: az igazi, nemes, lovagias, keresztyéni nagy lélek. Az ilyen drága napokat ellesni, azokat a hercegnő érdekében felhasználni volt az én feladatom. Hogyan teljesítettem, azt mondják meg ezen iratok. Csekélység volt-e e feladat: Cagliari herceget rávenni, hogy felejtse el haragját, nevetségessé tételét, sértett büszkeségét, férfiúi megaláztatását, hogy idejőjjön, leküzdve ideges iszonyatát a lázongó csöcselék ellen, a ki orgyilokkal fenyegeti s pertárdákat hajigál az udvarára s menjen térden azon fejedelem elé, ki hónapok előtt ajtót zárt előtte, — önért, az elváló nőért könyörögni? azt ítélje meg a hercegnő maga, ki ismeri jól a herceget.

— Nem tagadom, hogy ez nehéz feladat volt; szólt a hercegnő, annyival is inkább, minthogy önnek még azzal a nehézséggel is kellett küzdenie, hogy legutóbbi találkozásunk óta huzamosb ideig a rablók által foglyul volt letartóztatva.

Vajdár az ajkába harapott. Ez úgy hangzik, mintha irónia volna. Ezzel tán azt akarja mondani a hercegnő, hogy neki azt a feladatot teljesíteni természeti lehetetlenség volt.

De nem! Hol venné magát az irónia ez együgyű gyermekszívben? Ez ártatlan arcvonások között nincs helye a gúnynak.

Blanka sietett a rossz hatást jóvá tenni rögtön.

— És azt a fogságot is én miattam szenvedte ön?

A hangban részvét volt átérezhető.

Vajdár azt hitte, hogy lehet merni valamit.

— Ah! ez az én szenvedéseim legkisebbike.

A hercegnő mondá:

— Nem fogok önhöz háládatlan lenni.

A hangban hév volt és bensőség.

— Hallgasson rám, úram. Ha ez az én fájdalmas ügyem akként lesz megoldva, a hogy ön azt nekem előadta, s a mi nagy részben az ön műve volt, én mindazon javadalmakat, az egész évdíjat, a mit a herceg számomra szánt: hű fáradozásaiért önnek engedem át; magamnak nem tartok meg mást, mint arany szabadságomat.

Vajdár arca kigyulladt. Jó színész volt! el is tudott pirulni, mikor arra került a sor.

— A hercegnő megtartotta a régi megvetés hangját egy nyomorult iránt, ki szemeit az elérhetlenek után meri fölemelni. Ez bűnöm és egyuttal erényem is. Ha a hercegnő minden vagyonát nekem adná s még azon felül ezt az egész világot: még akkor sem adna nekem semmit. Mindezt nem fogadnám el cserébe egy nyájas, jó szava helyett. Vakmerőség tölem, a mi után törekszem, de a szenvedély mindenre jogot ad. Ön ismeri a gigászok regé-

jét, kik hegyeket hegyekre raktak, hogy az istenek közé feljussanak. Én képes vagyok hasonlót tenni.

A hercegnő kíváncsi volt megismerni azt a Peliont, Ossát, a mik az Olympot ekként megközelítik s Vajdár kiolvasta kérdő tekintetéből ezt a kíváncsiságot.

— A hercegnő nem nézne le engem, ha rangjabeli volnék. Az fogok lenni.

— Szerencsét fogok kívánni hozzá.

— A herceg azt ígérte önnek, hogy ha megszűnik férje lenni, egyesség, kibékülés szerint: akkor atyja fog lenni. Nekem is azt ígérte.

— Hogy önt fiává fogadja?

— Hogy engem fiává fogad.

— S ugyan mi oka lehet rá?

Vajdár eltakarta félkezével arcát. Szeméremérzetével küzdött.

— Ne kívánja a hercegnő, hogy szegény jó anyám szegyenét bevalljam s helyette piruljak. Ő szerencsétlen volt. Balsorsának szülötte én vagyok. S kinek e balsorsot jóvá tenni kötelessége, — az a herceg.

Blanka egymásba csapta tiz ujját, a mi azt is fejezhette ki, hogy fölöttébb meg van lepve e fölfedezés által; de ilyenformát is fejezhetett ki, hogy «oh te országos gazember! Képes vagy az édes anyád tiszteletreméltó hamvait meggyalázni, hogy becsületes származásod helyett egy hercegi korcsnak hazudhasd magadat!»

— Ez valóban érdekes és meglepő fordulat ebben a mi regényünkben! mondá a hercegnő csaknem pajkos kedvcsapongással. És én ezt annyival inkább valószínűnek tartom, mert már láttam négy vagy öt drámát, a minek ugyanez a kifejlődése. «Nincs a kis ujjad kitorve a bal lábodon?» — «Igen!» — «Ugy az én fiam vagy!» — «Nincs a nyakadon hátul egy nagy anyajegy?» — «De van!» — «Hozd ide; te az én fiam vagy!» — «Hol kaptad ezt a kettétört érem egyik felét?» — «Haldokló anyamtól.» — «Keblemre, fiam!»

A hercegnő tapsolt a kis kezeivel.

— Ez nagyon derék! Nagyon derék! Ezért mondta a herceg, hogy ha elválunk, csak változni fog a viszony közöttünk, nem megszakadni. Ezért ajánlotta hát fel jövő lakásomul palotája felét. És így nekem még a Cagliari-czimről sem kellene lemondanom. Mily meglepetés ez!

Vajdár csakugyan elhitte, hogy egy könnyenhívő gyermekkel van dolga, a ki meg hagyja magát fogni együgyű mesékkel.

— És már most érteni fogja a hercegnő, honnan vette az én lelkem kölesön azt a vakmerőséget, hogy elinduljak üldözni a holdvilágot s lessem azt a láthatáron, hogy elfoghassam, mikor feljön?

A szép holdvilág azonban még nem volt elfogva.

Mikor már minden meg volt neki magyarázva, akkor elővette oldalzsebéből azt a ma reggeli névtelen levelet, a mit előbb ki kellett simítani a térdére fektetve; mert bizonyos kézben nagyon összegyűrődött, sőt egy olajfestékes hüvelykujjnak az önlenyomata is ott maradt rajta.

— Ugyan kérem, olvassa el ön ezt a levelet és magyarázza meg még ezt is.

Vajdár, a mint elolvasta azt a levelet, akkor vette csak észre, hogy ő a színleg hátráló ellenség által egy valóságos tűzakna fölé engedte csalni magát s most mindjárt a levegőbe röpitik. — Itt teljes hadi készüllettel vártak rá!

Vakmerősége még most sem hagyta el. Tökéletes gonosztevő volt. Arcza elsápadt az ijedségtől és boszúságtól; hanem azért nyugodt maradt.

— Ügyetlen bohózat az egész! szólt, az asztalra vetve a levelet.

— De kinek lehetne érdekében — az én rovásomra — ilyen bohózatot kigondolni?

— Azt is megmondhatom. Én ismerem e kézvonalásokat. Ezt a levelet Caldariva marquisnő írta.

— Caldariva marquisnő? Hát ő itt van?

— Természetesen. A herceg nem utazik sehova nála nélkül.

— Mit bánom azt! — De ugyan mi oka lehetne Caldarriva marquisonőnek rágalmazni saját magát? És azután megakadályozni azt, hogy a herceg felesége lehessen. Erre igen nagy okának kellene lenni.

— S az ok elég nagy. — A féltékenység.

— A féltékenység? kiálta fel bámulva a hercegnő s egy tekintet az előtte álló arezára, megmagyarázta neki a többit.

Ez a szépsége tudatában elbizakodott, diadal-mosolygó férfi-arcz haragra gyújtá vérének minden cseppjét. Eszébe jutott, hogy ez az ember, a ki egy pillanatban elég vakmerő az ő ura feleségének kérőjeként megjelenni, ugyanabban a pillanatban be meri vallani azt, hogy ő az ő ura szeretőjére nézve féltékenység tárgya. S még mosolyog hozzá!

Ezért a mosolyért képes lett volna őt összezúzni!

Ossze is zúzta.

Hol az a halálos fegyver? A «14-ik §.!»

Már felhúzta a sarkányát; már rajta tartá az ujját a ravaszán.

— Uram! Én nagyon megtisztelve érzem magamat önnek ragaszkodása által. De hazudni nem tudok. Oktalan reményeket táplálni nem akarok. E tárgyról ma beszéltünk utoljára.

— S ha ez volna az egyenes föltétele a herceg beleegyezésének az egyértelmű eljárásba?

— Én a kegyelem útjához folyamodtam, s nem hiszem, hogy ahhoz a herceg beleegyezése kívántatnék.

— Tapasztalni fogja a hercegnő az ellenkezőt!

— És akármit fogok tapasztalni, én ígéretemet le nem köthetem önnek, miután jól tudom, hogy egy kettőnk között kötendő házasság a római egyházjog cónonai szerint eleve semmis lenne.

— Ah, a hercegnő tanulmányozta az egyházjogot? Ez

épen olyan hiba, mint mikor a beteg orvosi könyvet olvas. A hercegnő bizonyosan a 10-ik §-ra emlékezik, mely megtiltja a fiúnak az apjától elvált nőt feleségül venni; de nem olvasta tovább, a hol az instructiók végén az mondatik, hogy a mely házasság kegyelem útján semmisnek lőn nyilatkoztatva, az, mint soha nem létezett, akadályt nem képez.

Most azután egyenesen a mellének szegezte a fegyvert a hercegnő, oda a hetedik és nyolczadik borda közé, a hol a szív dobog.

— Én nem a 10. §-ra ezéloztam. A mi közöttünk akadályt jelöl meg, mely a házasságot semmissé, lehetetlenné teszi, — az az instructiók tizennegyedik paragraphusa.

Eldördült! — odatalált!

Mint a halálra sebzett tigris, ugrott fel helyéből a férfi, s kezével széke támlájára támaszkodott.

A vad düh, a rémület a kifejezésétől a hercegnő megrettent.

Mi volt ebben a fegyverben, hogy oly halálosan talált?

A szép, mosolygó férfi-arcz hogy átváltozott egyszerre!

Mint mikor a pusztában lakó szent a hetæra képében csábító sátánnak arczához vágta a feszületet s arra az egyszerre visszakapta ördögi arczulatát. Ez egy tetten kapott gyilkos torzképe volt! e hátraszegett ajkakra, az összeharapott fogakra, a kigyóvá tekerült szemöldökre, a fehérüket felülről megmutató szemekre, e galvanicus mosolygásra sok álmában vissza fog emlékezni, a ki azt maga elé idézte.

— Ki tanította önt erre? kérdé vaczogó fogakkal Vajdár, s ajkain megjelent az a kis fehér nyulós csepp, a mi az örültek és dühödtek, a megrémültek beszéde közben szokott feltűnni, s vándorol a felső ajkról az alsóra s megint vissza.

A hercegnő rémülten lépett vissza előle.

— Ezt csak egy ember mondhatta önnek! — Tudom, ki az! — Boszút fogok állni önön is. — De annak, a ki

önt erre megtanította, — üldözője leszek a földön és a sirban!

S azzal fölkapta az asztalról a békeokmányokat s kettéhasítá valamennyit.

Aztán még egyszer megmutatta a hercegnőnek ijesztő arczatát s elrohant.

Beppo sietve jött utána a terembe s úgy látszik, nagy volt a csalódása, hogy a hercegnőt nem találja vérében heverve, kilencz tördőfessel keresztül szúrva.

— No, ezzel az urral, akárki volt, nem szeretnék egy szűk utcában egyedül találkozni!

Blanka azt mondta Bepponak, hogy az eltávozott úr számára soha sem fog többé idehaza lenni, s azzal küldte azt, hogy egyedül maradjon.

Elgondolkozott azon, a mi most itt történt.

Hogy egy férfi, egy kevély, büszke alak egyetlen egy szótól így megrettenjen. Hogy egy szó elég legyen azt a láthatár széléig elhajítani!

Tehát igaz volt, eszalhatatlan volt, a mit az a másik férfi mondott neki; — soha többet nem fogja őt e szó kimondata után szerelmével üldözni, hanem csak gyűlöletével. Így van az jól.

De az eltaszított azzal fenyegetőzött, hogy azon fog boszút állni nemcsak a földön, de még alvó porában is, a ki őt erre megtanította. Ime egy ember, a ki kész üldözni még üveggé átlényegült alakjában is azt, a kit ember alakban meggyűlölt!

Értesíteni kellene Manassét arról, a mi megtörtént; figyelmeztetni, hogy veszély fenyegeti. Rómában «most» az orgyilok nagyon olesó. Nem rég egy lapszerkesztőt szúrtak le íróasztala mellett. Itt ez az ellenbirálat.

De hogyan lehessen őt figyelmeztetni? Hátha minden ember kém, a ki csak körülötte van; maga Beppo is? Hogyan tudhatná különben a herceg még azt is, hogy merre utazott a neje Manassé kíséretében? A Colossæumban találkozásáról még ma nem tud senki; holnap már

azt is megtudhatják. Kiben lehet bízni a szent városban, a hol mindent meg lehet kapni — borraivalóért? s a hol a hűség nem tart tovább, mint a meddig a borraivaló tartott.

Legelőbb azt kellett megtudnia, hogy mi volt a veleje annak a végzetes szónak?

Alig várhatta, hogy Zimándy hazajöjjön. Pedig ez is sietett. Kíváncsi volt megtudni a találka eredményét.

— Nos, hát? Mit végeztek, hercegnő? Volt első szava.

— Én nem kötöttem békét.

— S miért nem?

— Azért, mert a béke drágább lett volna, mint a háború.

— Akkor jól tette a hercegnő. És így félbeszakadt minden egyezkedés?

— Egészen elszakadt. — Nézze ön ezt a levelet.

Blanka a ma reggel kapott névtelen levelet odanyújtá az ügyvédnek.

Az elszörnyedt rajta. Dormándynénak is odaadták, hogy olvassa el. Az el akart ájulni.

— Pokoli gondolat! S én képesnek hiszem erre mind a hármat. Ezt a levelet szemé elé tartotta a hercegnő Vajdár uramnak?

— Bizonyosan.

— Azért rohant hát el innen olyan furibundusan.

— Ön már ezt is tudja?

— Még a kapus is arról beszél. Úgy rohant el, hogy csaknem megfogták a cselédek.

— Dehogy fogták, az ő zsoldjában vannak. — Holnap kiköltözöm ebből a hotelből. Kerestessen ön nekem egy magánlakást.

— Már van is. Rossi grófék kiköltöznek a követségi palotából s egy házat fogadtak ki. Nekem izentek, hogy ha a hercegnő meg akarná azt velük osztani, megférnének benne.

— Oh annak nagyon örülök.

Pedig nem örvendetes dolog ez; mert Rossi kegyvesztett lett s vele együtt az egész mérsékelt szabadelvű párt

elvesztette befolyását a Vatikánban; most aztán csak a két szélsőség huzakodik egymással: a reactió és a circolók.

Mit tudta a hercegnő, mi az a reactió, meg azok a circolók? Ő csak arra gondolt, hogy meg fog menekülni kémeitől és üldözőitől s a baráti háznál még Manasséval is találkozhatnak.

— Most már kérni fogom önt, siettesse perünk eldőlését.

— Hiszen épen abban járok!

— Engedjen egy kíváncsi kérdést tennem. On a házassági titkos instructiókat könyv nélkül tudja, nemde?

— Akár a miatyánkot.

— Emlékezni fog ön rá, hogy mit tartalmaz a 14-ik §?

— A 14-ik §? — Azzal hála Istennek nekünk semmi bajunk.

— Miért «hála Istennek» e miatt?

— Azért, mert a 14-ik §-t azt mondja, hogy semmis a házasság, ha az egyik házasságra lépő fél valamely oly büntetett követett el, a minek több esztendei fogság a büntetése.

Most már mindent megértett Blanka.

Manassé oly bizonyítékot tart a kezében, melyet ha föl akarna használni, boszúja tárgyát letaszíthatná vele az aljas gonosztevők sorába, a honnan nincs fölemelkedés. A pokolból vissza lehet még jönni, de az emberek megvetéséből soha. Az egy olyan börtön, a minek nincs ajtaja. Az egy olyan halál, a miből nincs feltámadás.

És Manassé nem akarja e rettentő boszút végrehajtani halálos ellenségén. Engedi őt azzal a láthatatlan koporsóval, melylyel körül van zárva, járni a világban, csak egyszer-egyszer kocczint egyet a koporsó födelén, figyelmeztetve, hogy a ki halott, az járjon Istennel.

Ezért a dæmoni düh a megszegyenített arcán.

Azt nem tudja, mennyit bir a hercegnő az ő veszedelmes titkából? De azt bizonyosan kitalálhatja, hogy a mit bir belőle, azt Manassétól kapta kölesön.

Blanka, a mily mértékben tanulta rettegni az egyik férfialakot, oly mértékben érezte a másik varázshatalmát növekedni lelke fölött.

XX.

Eddig Blanka csak vendég volt a sors asztalánál, a kinek szabadságában áll lamentálni a fölött, hogy hogyan tudja a szakács így elrontani az ételeket? A mint azonban a magánházhhoz átköltözött, alkalma lett a tűzhelyhez is közel jutni s megérteni, hogyan készülnek azok a keserű falatok, a miket az az universalis szakács, a kit majd kormányznak, majd gondviselésnek, majd reakciónak, majd népképviseletnek, majd önuralkodónak, majd forradalomnak, majd diplomatiának neveznek, a szegény spártaiak közasztalára feltalál? — Rossziékkal itt mindennap érintkezett, kiktől csak egy corridor választotta el, s azoktól sokat megtudott, a mi a világban történik.

Gábor úr nem költözött el a vendéglőből a hercegnő magánszállására; bár hely lett volna ott a számára is elég. Mondhatta volna őszintén, hogy «megvallom az igazat: én tisztelem, becsülöm azt a derék urat, Rossit, de hiába, a koresma csak koresma!» az ember azt nem találja fel sehol, a mit itt talál, azért maradok a vendéglőben, a hol mindent megkapok, a miért megfizetek. E helyett azonban azt mondta a hercegnőnek:

— Megvallom az «igazat». Én ugyan már torkig vagyok a római vendéglő-lakással, — de nem állhatom ki Rossi grófot, a kit mindennap kellene látnom s a ki nem az én contentumomra való ember. Elismerem, hogy okos, felvilágosodott fő; tiszta, feddhetlen jellem, példátlan családapa. Ha elvtársam volna, büszke lennék rá; ha ellenfelem volna, örömetest együtt laknám vele; de egyik sem. Ő mindig békiteni akarja a küzdő ellentéteket; ő mikor már a két tábor egymással meg akar ütközni, egyiktől a másikhoz jár, hogy kibeszélje kezükből a fegyvert. Ha az

egyikkel beszél, azt csitítja, ha a másikkal jön össze, azt capacitálja. Szüntelen alkuszik, békéltet, transigál. Az ilyenek a legkiállhatatlanabb emberek. Szakasztott mása Adorján Manassénak!

Ha tudta volna, hogy milyen nagyon felverte a becsét azzal mind a kettőnek Blanka előtt!

— Én tehát a hercegnő kegyes engedelmével továbbra is itt maradok, a leveleim is ide vannak már utasítva. Hanem mindennap teszem tiszteletemet és referálok az ügyünk mibenállásáról.

A hercegnő aztán, a mint közelebről megtanulta ismerni a diplomatát, kinek családja oly régi pártfogója volt: csakugyan rájött, hogy az ilyen ember nem ennek a világnak, s különösen nem «ennek» a Rómának való.

Ott már akkor nem volt más a küzdtéren, csak a két «vak óriás»: a reactió és a forradalom. Csak azt lehetett kérdeni, hogy vaktában melyik találja föbe a másikat? s ha a másikat nem, kit üt le vaktában? Bizonyosan azt, a ki kettőjük közé áll.

E küzdelem képezte az ő ügyének mérlegét is.

A mérsékelt szabadelvűek befolyása megszűnt a Vatikánban, azóta e kettő közül az egyik várt a hercegnőre: ha a feketék győznek, akkor őt becsukják egy kolostorba, holtig tartó vezeklésre, ha pedig a vörösek győznek, azok agyonverik Cagliari herceget is, meg a válni akaró feleségét is, — azért, mert aristokraták.

A külesemények hol az egyik hatalmat kerítik felül, hol a másikat. Néha egymáson henteregnék, hogy nem tudni, melyik van fölül, melyik alul?

A hercegnőnek gyakran meg kellett látogatni ** grófnét is, azon nagyhatalom követének feleségét, mely az osztrák nagykövet távollétében a Rómában levő osztrák és magyar alattvalók ügyeire védnöki befolyást gyakorolt. Ez úton kapta a hercegnő a hazájából érkezett tudósításokat és pénzösszegeket.

** grófnénál gyakran találkozott azokkal a nevezetes-

ségekkel, a kik a politikai reactió szálaít szótték-fonták. A követ nejének termei voltak az ő jól ismert fészük. S a rómainak az asszonyok számára is van töre, ha útjában állnak. ** grófnéról kényes természetű kalandokat híreszteltek el, a miknek nem volt ugyan semmi alapja, de a miket annál könnyebben elhittek, mert a grófné atyja színész volt s ő maga is leánykorában ünnepest színésznő, s arra mindent rá lehet fogni. Képzellhetni az olasz nő (mert olasznak született) boszúvágyát a nép ellen, mely ilyen törsszurásokkal akar megsemmisíteni egy asszonyt!

Blankához ** grófné igen szives volt s estélyeire meghívta, barátnőjével együtt, kinek szöke szépsége, vidám kedélye s tiszta német beszéde «ezen termekben» sok hódítást szerzett. Jellemzi a grófné estélyeit az, hogy ott az olaszok németül beszéltek; pedig a grófné maga egy szót sem értett ezen a nyelven.

Egyszer tréfából azt mondta Blanka a szép Dormándynénak:

— Te még meghódítasz valami szép ifju olaszt s az elrabol tőlem s akkor szépen egyedül maradok a világban!

Mire a szöke szépség így felelt:

— Herczegném, lelkem. Ha minden olasz összetenné minden erényeit, s aztán minden hibáit a tengerbe vetné, így kínálna meg magával, még sem hagynálak el tégedet érette.

A hercegnő nagyon meg volt hatva e ragaszkodás által. Egy hü szív hát mégis van, mely vele együtt érez.

A világ pedig egyre zürzavarosabb lett.

Itt maradni a szép Rómában is kín volt már; hazamenni a jó Magyarországra is fájdalom volt már. — S az idő nagyon a nyárba haladt bele.

Egy napon nagy búsan állit be Blankához Gábor úr: sugárzott az arczáról a szerencsétlenség.

— Sehogy sem akar előre haladni az ügyünk. Nem jött még rá a hercegnő az okára?

A hercegnő ezerféle okot gondolt; de egyet se jelölt ki, mint bizonyosat.

— Én már rájöttem. — Az én személyiségem az oka, a miért a hercegnő ügye szenved. Ez csakugyan nem volt a hercegnő ezer gondolatai között.

— Ugy van. A gát, a melyen fel vagyunk akadva, az, hogy a hercegnő ügyvédje protestans.

Ez bizony meglehet, hogy úgy van.

— Ezen most csak két mód van segíteni: — vagy a hercegnőnek más ügyvédet kell vallani, a ki a római egyházközséghez tartozik: ez a hosszabb út; — vagy pedig nekem kell rögtön áttérnem: ez a rövidebb.

A hercegnő eleinte azt hitte, hogy Gábor úr tréfál s elkezdett nevetni.

Zimándy azonban megtartá ünnepélyes komolyságát, s mint a ki meg van győződve áldozata nagyságáról, ünnepélyes lemondás hangján folytata:

— Igen, hercegnő, én képes vagyok lemondani atyáim hitéről, túrni az «egész világ» gúnyhalotáját, azért, hogy a hercegnő ügyét diadalra segítsem. Még ma megyek a bibornokhoz, a kin megfordul minden s felkérem, hogy legyen keresztapám.

Blanka most már látta, hogy ez egészen komoly állapot s kezdett elérzékenyülni.

— Ez lesz a döntő sakkhúzás az ön ellenségeinek esel-szövényei ellen. Én ezt föltettem magamban — és végrehajtom.

— Uram, ez olyan adósság lesz rajtam, melyet soha sem leszek képes visszafizetni.

— Csak diadalra vezessen, s én megtalálom abban jutalmamat! mondá a derék férfiú nemes páthoszszal; a miért a hercegnő forrón megszorította a kezét, s még könyezett is.

Mégis vannak jó emberek a világon, a kik az ügyefogyottakért még áldozatra is képesek!

Mikor a hercegnő ezt elmondta Dormándynénak, az

meglepetést tanusított arckifejezésében s szavakban is igyekezett visszaadni azon nagyrabecsülést, mely az elhatározás folytán keblében Zimándy úr irányában keletkezett.

A jelzett áttérési tény csakugyan a maga szokott ünneplésével végbe is ment; még a lapok is nagy dolgot csináltak belőle, s senki sem kétkedett rajta, hogy a keresztapai ajándék a hercegnő perében hozandó kegyelmes ítélet fog lenni.

Rá egy hét múlva meg is hozatott az ítélet.

A házastársak elválasztattak; de úgy, hogy a hercegnőnek soha, Cagliari hercegnek pedig addig, a míg elvált neje él, új házasságra kelni nem szabad.

A hercegnő fölött tehát be volt csapva a koporsó. De egyuttal oly módon, hogy a koporsófödéllel Caldariva marquisnő menyasszony-köntösének a szegélye is oda lett csiptetve. Az sem siethet az oltárhoz, a míg a szegény élő-halott porrá nem omlik.

Ha volt valaki, a ki bosszút akart venni mind a két asszonyon: célját érte.

Az ítélet többi része mellékes dolog. Hogy Cagliari herceg köteleztetik tizenkétezer arany évdíjt adni Zborói Blanka hercegnőnek (ki czímét megtartandja) s azonkívül a Cagliari-palotának a Tiber felé néző osztályát örökös lakásul; hozományát és ékszereit kiszolgáltatni; ezen vívmányok már Zimándy úr diadalainak részei; mert hiszen jöhetett volna olyan ítélet is, mely Blankától még az évdíjat és palotát is megtagadja, s ezt tekintve, még sem lehet mondani, hogy a hitváltoztatás már e földi árnyékvilágban is meg ne teremte volna gyümölcseit.

Igaz ugyan, hogy egy súlyos fentartás volt kötve e világi jók élvezetéhez: nevezetesen az, hogy Zborói Blanka szüntelen Rómában tartozik maradni. Ez az ítélet természetéből folyik. Miután a másodszori férjhez menés meg lett tiltva neki, kellett gondoskodni a birónak arról, hogy az elítélt nő kellő felügyelet alatt maradjon. S ennek még

leggyöngédebb módja volt az, hogy a Rómában lakásra köteleztetett; mert azt is tehették volna, hogy valami kolostorba utasítsák élethossziglan.

Azon idő óta, hogy a vendéglői szállását magánlakással váltotta fel a hercegnő, többé nem találkozott Manasséval. Ez bizonyosan került minden alkalmat az összejövetelre. Csak onnan sejtette, hogy még Rómában van, hogy egy napon Rossiéknál meglátta azt a festményt, melyet Adorján a Colossæumban készített, ott hallotta, hogy ezt most fejezte be a hajdani jó barát, s névnapi ajándékkul küldte a grófnak, s hogy most egész lélekkel hozzáfogott festészeti tehetsége kifejtéséhez.

Az ítélet kimondása után aztán Manassé meg volt a hercegnőre nézve halva. Halva volt már ő rá nézve az egész világ. Olyanná volt rá nézve átalakítva az egész föld, mintha ismeretlen planétába volna áthelyezve, melyben az ő fajához hasonló faj nem létezik; a hol ő maga csak egy párjanélküli esodának lézeng megértetlenül.

Egy nő, a kinek még van tiltva szeretni.

Tizenkilencz éves korában!

S milyen hosszú lehet még az élet!

És ezalatt soha sem szeretni! Nem álmodni, nem ábrándozni, nem reményleni.

Még ha bezárták volna egy kolostorba, könnyebben elviselhetővé teszik vala a sorsát. Ott zárt fal keríti el az emberiségtől, vasrácon keresztül látja csak a világot: körülvéve magához hasonló tört szivektől, azoknak a bánatában föloszthatná a magáét. Csábító világi öröm nem kísérhetné többé. De meghagyták neki az egész világot, úgy a hogy áll, a hogy mozog, nő és fogy, csak épen a napot vették ki belőle. Járhat, a merre tetszik; beszélhet, a kivel akar; hanem mindenki tudja felőle: oda van írva a két szemölde közé: «nem szabad szeretned».

Blanka meghajolt fővel fogadta a csapást. Isten akarja így. Az egyháznak, a vallásnak érzbevéselt törvényei vannak, a mik hatalmasabbak a természet törvényeinél.

Meg kell azok előtt hajolni. Ezek a birák csalhatatlanok s tőlük nincs feljebb hivatkozás sehová, senkihez.

Hiszen még ez az ítélet is jótétemény. Csak egy örömtől foszt meg; de ezer szenvedéstől szabadít meg. Most már nem üldözheti senki. Legfeljebb kémkedhetnek utána. Az pedig sikertelen áhítozás lesz. Blanka üvegfalú házban lakhatik.

Az ítélet kimondása után rögtön átköltözött a számára rendelt palota-osztályba s a nagy háztartásnak megfelelő cselédséget fogadott. Jövedelme saját vagyona után is volt annyi, mint a mennyi a herceg részéről meg volt számára ítélve, minden kényelmet megszerezhetett magának.

A palotával, melybe beköltözött, egészen meg lehetett elégedve. Az a nagy Cagliari-épitmény déli osztályából állt, melynek csak egy terme feküdt északnak, három ablakkal a piacra. A piaci homlokzat többi részét a herceg lakta, s a hercegnő lakosztályának hossza a Tiberparton nyúlt végig, a homnan az Angyalvárra és Vatikánra lehetett látni.

A herceg lakosztályának kapuja a piacra nyílt, a hercegnőé a Tiber-partra. — Azontúl egy hosszú fal következett, melynek párkányát kihajló olajfák lombja s kuszó rózsák átnőtt sátora takarta be, s e kertnek is volt egy külön vasajtaja, mely a hercegnő lakta palotához vezetett. A kert belül hosszában kétfelé volt osztva egy magas fal által. A herceg palotájához tartozó kertbe egy lépcsőzetes fedett tornáczon át volt a bejárás a nyugoti szárnyból; a hercegnő a maga kertjéhez egyenesen az udvarából jutott, mely a másik udvartól egy keresztbe épített karzattal volt elzárva. Ez a karzat, a π betű középvonása kötö össze a két szárnyat. Lapos köfedele tele volt rakva délvirágokkal ó-fayence edényekben.

E karzat bejárata el volt zárva; legalább a hercegnő lakosztálya felől határozottan el. A hajdani csarnokboltozat helyét nagyszerű márványkandalló foglalta el, kőfaragványain, bronzrácsozatán művészi kezek alkotásaival.

Azt onnan házbontás nélkül eltávolítani nem lehetett. — A kandalló hátulso tüzlapját vastag damaszkozott vaslemez képezte, melyre arannyal kevert vörösrézből egy önmagát felgyújtó phoenix alakja volt beverve. E hálóteremnek az utcára nyiló ablakai nem voltak áttörve, azok kifelé fülkéket képeztek, egyikben volt egy kosarat vivő canephora, a másikban egy furulyázó satyr. — A helyett egyetlen nyílása volt a kert felé, mely egy kis gömbölyü kiálló donjonba vezetett, azon volt három ablak, befutva virágzó indákkal.

Ez a «remeteség» lett ezentúl Blanka menedéke, a hol napjait egyedül töltheté, — egészen egyedül.

Lelki barátnéja, a szép özvegy Dormándyné, az ítélet kimondása utáni napon azzal a vallomással lépé meg, hogy ő menyasszony. Zimándy úr megkérte a kezét s ő nem tagadhatta meg azt. — (Tehát nem volt szükség valamennyi olasznak collective összetenni az erényeit.) — Itt Rómában fognak megesküdni s azután — nagyon természetes — hogy haza fognak utazni Magyarországra. Zimándynak ott a hivatása s a nő tartozik követni az ő férjét. Ki vehetné nekik rossz neven? — Blanka lassankint aztán arra is rájött, hogy barátnéja és ügyvédje régen értették már egymást. Visszaemlékezett Manassénak egy-egy csipkedő czélzására, ki e jó egyetértést észrevette, a mikor Blanka még nem is álmodott felőle. Azt hitte, hogy őket szeretik mind a ketten; pedig egymást szerették. De hát jól tették, igazuk volt.

Most már azt is kitalálhatta, ha kedve volt talányokat oldozgatni, hogy Zimándy úr miért határozta el magát arra a nagy áldozatra, hogy apái hitét megtagadja? Azért, mert Rómában másként még nem esküdhetik Dormándynével. Az ő kedveért történt ez; nem a herczegnő peréért.

Vegyünk búcsút tőle s aztán hadd vigye magával a derék ember az áldást, a feleséget és a salláriumot.

Így maradt tökéletesen egyedül a «gyermekasszony» az

örök városban. És szeretett most már egyedül maradni és bezárva lenni. Örökké bezárva.

Megfogadta a parancsolatot, hogy szeretni többé nem szabad ; olyan nagyon, hogy még nőt, jó barátot, de még egy házi állatot sem szeretett többé. — Cselédén kívül, a kit megfizetett, mást nem bocsátott magához közel. Látogatóba nem ment sehova ; azt hitte, akármely társaságba belép, ott e csendes suttogás támad mögötte : «la condannata!» (az elítélt nő). Ő sem fogadott el látogatást. Nem bocsátott magához mást, mint a gyóntatóját, a ki hetenkint egyszer fölkereste, annak azután volt mit meggyónnia a hét főbűnök közül : «kétkedés a gondviselésben», — «fellázadás az emberi igazság ellen», — «tilalmas álmok az ébrenlét alatt», — «irigylése a mások boldogságának», — «imádkozni nem tudás», — «gyűlölet az élet iránt». — Vezeklésre méltó bűnök.

Majd meg fogja magát javítani s megszokja lassankint, hogyan kell élni egy jó indulatú halottnak? Talál magának csendes szórakozást, mint annyian mások, a kik meghalt szívvel járnak a világban. Tökéletesíti magát valami művészetben : tudományokban, természetben, buvárkodik és ír könyveket. — Szerez magának különczségeket, miket szenvedélyévé alakít ; ragályos betegeket fog ápolni, a kikhez nem mindenki mer közelíteni ; vagy lesz szenvedélyes lovagló, a ki árkokat ugrat át, mikben más a nyakát törné ; árva gyermekeket gyűjt össze, s levesiváshoz és ingviseléshez szoktatja a római árvákat ; egyszer majd a salonjait is megnyitja, s híres művészeket és előkelő prelatusokat fogad el magánál. Lassankint aztán majd csak eltelnek az évek, s az emberek nem fognak kérdezősködni utána, hová lettek arczáról a rózsák s gyönyörködött-e bennük valaki? vagy csak lefonnyadtak maguktól. Aztán mind vénebb lesz. Nem fog kijönni a házból. Körülveszi magát kis kutyákkal, papagályokkal, hazug, rest, feledékeny cselédekkel, azokkal porlekedik a míg élnek, megsiratja őket, ha meghaltak, és így szépen végigéli a

hosszú életet, hogy végül megtakarított jövedelméből valamelyik római szentegyházban egy fogadalmi sirböltöt emeltessen hamvainak. — Ugyan ki tudakozódnék a gazdagok könyhullatásai után? — A fény megaranyoz mindent!

Blanka lapokat sem járatott. Mit olvasson belőlük? A szépirodalmi lapokból szerelmes történeteket, a politikaiakból vérontást, háborút, forradalmakat? — Nem tudott a világról semmit.

Azok ott, a mellette való palotában másként élték világukat. Gyakran elüzte Blankát kertre néző donjonából a szomszéd kertből áthangzó mulatság zaja; aközt ismerős hangok, melyeket gyűlölt, tánczene, robaj, szilaj sikongatások, pohárcsörgés, dévaj asszonyi habota!

Olyankor futott a legutolsó termébe, melynek ablakai a piacra nyitak s onnan bámult ki a világba, míg estére a kertben elkezdett orgia zaja átköltözött a mellékpalotába s most már a köfalon keresztül hangzott át hozzája.

Azoknak is meg van tiltva, hogy szeressenek, de hogy az életben gyönyörködjenek: az nimesen.

S az ő gyönyöreik zaja kergeti Blankát palotája egyik szegletéből a másikba. Ez az egész változatossága napjainak.

Egy másik változatosságról gondoskodott a nyári malária. Blanka megkapta a váltólázt s azzal vesződött hat hétig. Ez is egy neme az időtöltésnek. Az ember minden harmadnap várja a hozzáesküdött kedvest: eljön-e? nem jön-e? Mikor már tizenhárom nap nem jött el, azt hiszi, hogy tán el is feledte. Dehogya feledte! Tizennegyedik nap megint itt van. — Nincs ilyen hű szerető több mint a malária a világon.

Mikor aztán felüdült, az orvos azt tanácsolta neki, hogy jó volna levegőt változtatni. Azt tudta, hogy a hercegnőnek Rómát elhagyni nem szabad, azért nem is küldte őt a Svájcba, hanem csak a Tivoliba, vagy a Monte Mariora. De ezt is meg kellett előbb kérdeni a Vatikánban, hogy

szabad-e? Megengedettett, hogy a gyógyuló beteg a Monte Marion töltse a nappalt; de éjszakára vissza kell térnie a palotájába. Így kívánja a jó erkölcs és a törvény.

Azonban ez is jót tett a hercegnőnek. A hegyi lég, a pompás olaszországi őszi napok alatt s a naponkinti kocsiszás helyreállítá egészségét. S ime ez is az élet örömei közé tartozik.

Az elvesztett egészségért folytatott küzdelem elfeledteti az emberrel az élet minden egyéb harczeit: legyen ezeknek neve szerelem, vagy vérontás. Ez a viaszképű, szeder-szájú, ónszemű udvarló nem tűr semmi versenytársat; a kit ő szeret, annak nem szabad másról gondolkozni, csak ő róla.

Ez alatt háromszor is megváltozott a politikai világ arculata Rómában; Blanka mit bánta azt? Neki még hazát sem lehetett szeretni. Mi volt rá nézve a korszak nagy jel-szava: «szabadság?» Elnyel-e azt a tenger s elalszik vég-kép? vagy kihányja a vezuv s felgyújtja vele a földet? Mikor az egész világon minden szabad lesz, ő neki akkor se lesz szabad szeretni.

XXI.

Egy napon nagy dolognak kellett történnie a hercegnővel, mert ** grófnénál tett látogatást, még pedig szokatlan kora reggeli órában.

A grófné már akkor visszajött a reggeli miséről, a mit egy nap sem szokott elmulasztani.

Blanka arcán szokatlan izgatottság látszott, a mire betegség után különben is fogékonyság marad fön. A grófné boudoirjában négy tagból álló hölgy-társaságot talált, kik a házi asszonnyal egy elmés alkotásu ruhatartó-bábot álltak körül, melyre egy új női ruha volt felakasztva. Ez öltözetváz mintája volt azon jelmezbáboknak, a mikkel később a császári trónra hivatott Montijo grófnő egész termeket megtöltött.

Mikor az ember fel van indulva, olyankor a mellék-körülmények, a miket egészen közönyös tárgyak képeznek, leginkább megragadnak a lelkében. Blankának emlékében maradt az, hogy a szemlére kitett öltöny narancsszín sárga moir, zöld és lilaszín szegély-himzéssel.

— Panaszom van önre, előzé meg a házi asszony a belépőt. Az, hogy engem nem látogat meg, még csak hagyján, de a templomban sem látni önt soha.

Blankának, ha nyugodt kedélyállapotban lett volna, az leendett a yálasza, hogy hosszas ideig beteg volt, feküdt, recidivázott, orvosi tilalom alatt állt, s ezt teljes értékű mentségnek fogadta volna mindenki.

E helyett nagy keserűen ezt találta felelni :

— Nekem nincs leimádkozni való bűnöm ; mindennapi kenyérrel és bortönnel pedig olyan jól el vagyok látva holtomig, hogy nem kell érte könyörögnöm.

— Ah, a kis pogány! Neki nincs leimádkozni való bűne! Ez a szó maga olyan bűn, hogy vezeklésül egy hé-
tig kell önnek velem eljárni az «oltáregyesület» számára kéregetni.

Blanka azután észrevette, hogy az egész társaságot megsértette, a mi nem volt szándéka s sietett mentségét elmondani.

— Bocsásson meg a grófné, de egészen magamon kívül vagyok az izgatottságtól és rémülettől. Épen azért siettem ide, hogy védelmet, vagy elégtételt, vagy nem tudom mit keressek önnél, minthogy a gróf, a nagykövet, most nekünk is pártfogónk, magyaroknak. Ekkor aztán körülfogták, leültették s kérték, hogy beszéljen, mi történt vele?

A hercegnő elmondá azt néhány szóval. Ma reggel, mikor a Campo Vaccino mellett kocsijával el akart haj-
tani, egy nagy népcsoport útját állta, köztük egyenruhás alakok, a kik a többieket izgatni látszottak.

— Ah, azok a «reduci»-k.

Mit tudta azt Blanka, hogy mik azok a reduci? (Megtanulta később!)

Aztán az történt, hogy a lovait megállították, kocsiját minden oldalról megrohanták, fenyegető kiáltások közt, a felemelt öklökben kések villogtak; egy marezona alak felszakította a hintó ajtaját erőszakkal, a hágsóra fel lépve, fogai közt éles kést tartott. Blanka azt várta, hogy meg fogják ölni. Hanem a mint a hintó hágsóján álló ember őt meglátta: egyszerre elmúlt arczáról a düh kifejezése, a kést visszadugta az öve mellé s kezével inte a népnek s e szókat mondá: «Lasciate; la condannata!» Erre rögtön félreálltak a kocsija elöl; utat nyitottak a számára s engedték még tovább menni. Még most is reszket az ijedtségtől. Senki se csodálkozott az elbeszélten. A vendég hölgyek összesúgtak.

— Bizonyosan Cagliari herczeg előfogatanak nézték az önét, herczegnő, a kocsis bérruhájáról s a hintó színéről. Nagyon jó lesz, ha ön rögtön más egyenruhát ad a cselédjeinek s hintáját cseszeréli, mert még többször is össze téveszthetik.

— No, és ha Cagliari herczeg ült volna a kocsiban? kérdé Blanka.

— Akkor a római martyrok száma egygyel több volna ma, szólt a grófné hidegen. A herczeg azonban okosabb ember, mint hogy ilyen malapropost meg hagyjon történni magán. — A mint a Lateránból ma hazafelé jött s neszét vette az őt fenyegető bajnak, elhagyta a kocsiját, titkárjával együtt bérkocsiba ült, s azóta Civita Vecchia felé jár, a hol a nép dühe utól nem éri.

— S nem fordulhat-e a feldühödött nép a palotája ellen, ha őt magát az utcán meg nem kaphatja? Én egy nőnevet is hallottam szidalmaztatni a néptömegtől.

(Nem akarta a száján kiejteni a «Szép Cyrene» gúnynevét.)

— Bizony az könnyen megeshetik; szólt a grófnő, a ruhabábon helyreigazítva az öltönyredőket, de az már nem lesz nagy baj. Azon esetben a rendőrség közbe fog lépni és szétveri a csöcseléket.

— Istenem! vér fog folyni!

— Csak hadd folyjon. Az olasz szeret érvágással gyógyítani.

— De hát miért kell ennek így lenni?

— Olvas a hercegnő hirlapokat?

— Nem én.

— Hát vitessen fel magának egyet. Nem egyet, de kétöt: a két szélsőségből, a melyiknek a nevét legjobban kiabálják az utcán; azokból mindent meg fog érteni. Az utcára néző ablakain azonban hagyja csukva a vastáblákat ezentul.

— Boldogságos szüz!

— No ugy-e, hogy van még miért imádkozni a világon? Az ember semmi vétket sem hisz elkövetni, mégis beüt a házba a villám, vagy a petárda. A mi Angliában a kérvényi jog, az Rómában a petárda-elsütés joga. Meg kell azt szoknunk. Holnap jöjjön el hercegnő a szent Ágota templomba reggeli misére. Most pedig mondja meg a véleményét erről az új öltözetről. Mi nevezetesen találrajta?

Blanka kissé különösnek találta, hogy ily nagy és nehéz ügyeknek egy új selyemruha bírálatával kell bevégeződniök.

— Úgy találom, hogy ez az öltöny még a grófnő délcegz természetére is nagyon hosszú lesz.

— No és nem veszi észre, hogy négy gomb van a szoknya négy himzett betétén, ezeknek négy zsinór felel meg, a mikkal az uszályt körül fel lehet akasztani. Ezt a divatot én hoztam be. A neve «à la Atalante». — Holnaptól kezdve az úrhölgyek mind ilyet fognak viselni. — Hát a derekát nem találja ön különösnek? Ez a «ceinture protée». Egy általam feltalált fűzőkészülékkel ez a derék a legkarcsúbb és a legköpczösebb termetre egyaránt alkalmazható.

— Ennek a hasznát valóban nem tudom megítélni.

A vendég hölgyek egymásra néztek és mosolyogtak, ők mind férjes nők voltak.

— Ne közöljem önnel a divatszabóm czimét?

— Köszönöm! A fekete ruhához nem illik az Atalante divat.

— S ön mindig feketében fog járni?

— Legalább erről rám ismernek, hogy én vagyok a «la condannata».

— Tehát a viszontlátásig a szent Ágota templomban.

Blanka után alig csukódott be az ajtó, midőn hallható, hogy a hölgyek mind összenevetnek odabenn.

Talán ő rajta nevetnek.

Hiszen bizony kaczagni való tréfa is az, mikor a nép meg akar gyilkolni egy asszonyt azért, mert az elvált férje s annak a kedvese ellen van feldühítve, de azt nem kaphatja meg, s aztán az asszony kétségbe van esve, meg van ijedve, s mikor az illetékes helyre panaszkodni megy, ott azt mondják neki, hogy így van az jól. Ha a fölséges nép öt par hazard meg találja gyilkolni, ebből milyen szép politikai kapitalist lehetne majd kiverni — a nép ellen!

Blankának legelső gondja volt, a mint haza érkezett, beszerezni az annyira szükséges hírlapokat. Megvétetett nem egyet, nem kettőt, hanem valamennyit, a minek csak az utcán kiabálták a nevét; pedig volt sok. Azután közéjük ült s elolvasta valamennyit.

Azok közül pedig egy is elég volt arra, hogy valakinek a fejét megzavarja, hát még mindannyi együtt! Ugyanazon helyzeteket, eseményeket, szemközt álló, ellentétes szempontokból megítélő szöveg, a mik csak az egymás elleni keserűség, szitok és kiméretlenség dolgában összehangoznak csodamódon s együttesen oly kétségbeesettnek, oly rohadtnak, oly felfordultnak festik az egész világ helyzetét, hogy az olvasó lemond a reményről ennek más megoldását találhatni, mint az itéletnapi világégest.

Hát még egy olyan olvasó, a ki a politikai eseményekről nem is gondolkozott, a kinek ez a mámorító méregital még egészen új, a ki mindenik ellenmondásnál azt hiszi,

hogy a legutolsónak van igaza, s a sok igazság közt nem tudja, hogy melyikért haljon meg? — Mert mindegyik leader azt követeli, hogy az olvasó az ő igazságaért tudjon meghalni. Olcsóbban nem adja. Vagy ha meghalni nem akar, akkor menjen ölni. Csak az hiányzik, hogy nincs kitéve az előfizetési díjak közé, hogy «egyes szám ára két soldí vagy egy emberfej!»

Most aztán megtudott Blanka olyan dolgokat is, a mikről eddig nem is álmodott.

Nincs már a nép szeretetétől hordozott pápa! Nincs már a népszabadságot hirdető Vatikán! Nincsenek már békés reformokat tervező tekintélyes nagy hazafiak. A három összetéve volt a mythologiai chimæra. A feje oroszlán volt, a farka kigyó, a közepe bak. — A chimæra szétbomlott alkatrészeire s most az oroszlán és a kigyó marakodnak egymással, s a szegény-közbeszorult «bünbak» bír ugyan szarvakkal, de azok nem öklelésre valók. Ötet az a másik kettő megeszi.

Blanka mentül tovább hatott e rettentő olvasmányokban, annál jobban képzelte annak a tehetetlen vergődőnek a gyötrelmét, a ki a tengerparti futóhomokba belesüllyedt, s aztán érzi, hogy nyeli el lassankint a föld és nem tud kiszabadulni az iszap halálos öleléséből. Látta a szent és magasztos alakokat megtépve, a sárba leránczigálva, fényes öltözeteikből kivetkőztetve; tisztességes nőket pelengérré állítva, karrikaturáknak festve, megseprüzve, kihirdetve, hogy reggel apáczák, este határák. Az egyik azt mondta a másikról, hogy táborát papi talárba öltözött gyilkosok képezik, kik megmérgezik a szentelt vizet s az áldozati ostyát; a másik fél meg elmondta a szabadsághősökről, hogy azok egy bandita-csoport marodeurjei, kik hetekig uralkodtak Bolognában s raboltak, fertőztettek, akasztottak, míg maga a polgárság s az olasz vezérek szét nem verték őket, most Rómába menekültek mind. No aztán Cagliari herezegről és annak környezetéről is olvasott eleget, a mi nem volt csupa merő hízeltetés. Azok a ma

délelőtt felemelt kések ezeknek a cikkeknek a commentárját képezték.

A Cagliari-palota volt kikiáltva az osztrák reactió fészkeül. Mert Róma abban a szerencsés helyzetben volt akkor, hogy a bensülött tősgyökeres reaction kívül még volt osztrák, bajor, nápolyi, francia és angol reactiója is, a mik mindnyájan igyekeztek egymásnak a sarkára taposni a Vatikán küszöbén s azon versenyeztek, hogy — melyik tegye le a remeket?

Mikor végig olvasta Blanka valamennyi hirlapot, akkor meg kellett neki abban nyugodnia, hogy a ki Rómában jelenleg nem jezsuita és méregkeverő: az mind rabló és gyujtogató.

És neki nem szabad elhagynia Rómát.

Ebben is meg kellett nyugodnia.

Azokkal, a miket megtudott, szerzett magának még egy új szenvedést.

S bár legalább tartoznak vagy az egyik, vagy a másik táborhoz, hogy kívánhatna valamelyiknek a győzelmét s a másinak a porrá töretését.

De ő nem kívánt semmit, csak békeséget.

Ott is volt másnap reggel a szent Ágota templomban s ** grófnő láthatta őt igen buzgón imádkozni.

Tehát nem áll az, hogy mikor valaki mindent elvesztett, vagy mindent megkapott, akkor már nincs miért imádkoznia.

Nagyon jó értelme van annak a köszöntő párbeszédnek, a mit magyar emberek szoktak egymás közt kieserélni:

«Adjon Isten, a mi nincsen!» mond az egyik. «S vegye el, a mi van!» mond rá a másik.

Blanka azért imádkozott, hogy vegye el az Isten azt a feje fölött függő vihart, azt a lába alatt morgó földindulást, arról a helyről, a mit az ő örök lakhelyéül elrendelt.

És ime az imának milyen jó sikere van!

A mint reggelizés után ismét felhozatta magának a napi

lapokat, valamennyinek az elején egy vastag betűvel nyomtatott ujdonság kapta meg a figyelmét.

«A pápa Rossit hívta meg a kormányra!»

A derék, az okos, a tiszta jellemű hazafit; a kire sem azt nem mondhatják, hogy méregkeverő, sem azt, hogy bandita. A ki sem az oltárt nem rontja le, sem a szabadságot el nem árulja. A ki nem akar se ölni, se gyujtogatni, hanem kibékíteni, felvilágosítani, jóllétet, munkakedvet, nemes erényeket népe közt meghonosítani. A ki nem tartozik sem a tízféle reactióhoz, sem a húszféle radikál párthoz, s ezért haragszik rá mind a harmincz.

És a ki a herezegnőnek is oly jóakaró pártfogója!

Milyen nagy örömet okozott szegény asszonynak ez a hír!

S talán csak egyedül ő neki az egész nagy városban.

Nem kellett már akkor a kibékülés senkinek: nem hitt benne senki.

Egyedül a szegény condamnata gondolt arra, hogy vajha megerősödnék a hatalma e nemes férfinak. Akkor ez a hatalom talán az ő sorsán is tudna könnyíteni!

XXII.

Az is a véletlen satyrái közé tartozik, hogy ugyanazon palota, mely az örök ascetai visszavonulásra ítélt herezegnő holtig való lakául volt rendelve, valamikor egy gyönyörben kifáradhatlan hölgy kedvéért lett a szerelem tündér-tanyájául berendezve. A termek frescofestményeiben istenek szerelmi kalandjait örökíté meg a művészi teremtő álom. Mindenütt, a hová a szem tekint, csábító ledérség, eszményi gyönyör ábrái: képek, a mik a benlakót ingerlik és gúnyolják.

Blanka, ha ura volna e palotának, mind papirszőnyeget ragasztatott volna reájok (a hogy tett egy osztrák főherezegnő a világ legemlékezetesebb palotájával). Így tűrnie kell a halhatatlanok incselkedéseit mindennap.

Hálóteremében a remek faragványú kandalló két ölnyi magas homlokpárkánya fölött van egy gyönyörű basrelief, a melyről azt állítják, hogy Rafael műve. Igenis, Rafaelé, mert az nem faragvány, hanem festmény! de oly csalódásig hű utánezata a márványnak, hogy közvetlen közelből is úgy tűnik fel, mintha szobormű volna. Szobrász és festő összebeszéltek: a kandalló felső párkányszata úgy tűnik fel, mintha talapzata volna a rajta nyugvó szobornak. Egy fekvő Sappho az, egészen meztelen alak, egyik kezét a kilencz-húrú lyrára nyugtatva. S a lyra húrjai aranyból és ezüstből vannak s a lyra közepén az a gömbölyű hangfogó ür, mintha valódi üresség volna, melyen valódi érezhúrok vonulnak át.

Ezt a szerelmi vágyaitól lankadó alakot kell látnia Blankának, mikor fekszik ésszel, mert éppen szemben van az ágyával, melynek függönyeit leskelődő amourettek tartják szétvonva.

S ha még csak látai kellene; de a Sappho-szobor még másképen is észre tudja vettetni magát. Néha elkezdi a lyra húrjait pengetni. Mint valami távolról jövő zeneábránd, reszket elő a festett hangszerből valami rejtelmes szellem-dal. Mintha tenger fenekéről, mintha a katakombákból jönne. Néha csak egyes accordok; de sokszor egész románz-töredékek, a miknek dallamát oly világosan hallja a magános virrasztó az éji csöndben, hogy képes volna azokat utána dalolni. — Vagy tán csak képzelet hallani?

Máskor meg danázni kezd a festett basrelief. A szókat nem, de a dallamot szintén ki lehet venni, a mit énekel. Több perczig tart az az enyészetes ének, valami meleg, forró syren-dal, tengerfenék kristálygrottájából: testnélküli lényeknek levegőben röpülő izenete egy láthatlan más világból.

Ezt Blanka hallja nem egyszer, de csaknem minden este. És nem meri azt senkinek említeni. Azt hiszi, hogy hallucinatio. Érzékei tévednek. Fél tőle, hogy ha valakinek elmondja, hogy ő hangokat hall, miket egy festett kép éne-

kel és penget: azt fogják róla mondani, hogy megőrült, s még ennél is rosszabb fogságba zárják. De maga meg volt fölöle győződve, hogy ez a mindennapi csalódás az elme-hábor előjele.

Egyszer meg azt tette a Sappho-kép, hogy mikor Blanka épen feküdni készült s egy perczre megállt tükre előtt, szomorúan tekintve végig halálra ítélt ifju bájain, akkor ő elkaczagta magát. Ez a kaczaj is valahonnan a felhők közül jött, vagy az orcus földalatti lejtőin át, de oly világosan hallá azt Blanka, hogy ijedtében elejté a kezében tartott gyertyát, s még azután is hallani vélte, hogy Sappho nevet, a midőn a porzellán ernyővel eltakarta az éji lámpát. — Bebújt az ágyba s aztán onnan dugta ki félve a fejét a függönyök közül, feltekintve az éji lámpától megvilágított festményre. — S erre a Sappho újra elnevette magát. Az elébbeni nevetés dévaj, esintalankodó volt; ez utóbbi biztató, hízelkedő. Hanem az is végtelen távolból hangzott.

Álom volt-e ez is?

Ha él ez a kép, miért nem él nappal is, miért csak este későn, éjfél tájon?

Minden reggel igyekezett magával elhitetni Blanka, hogy álom volt az, a mit hallott, hanem este aztán alig várta, hogy hálósobájába vonulhasson; felgyújtotta a kandalló tüzét és leste Sapphot.

Az idő novemberben járt már, az esős időszak beállt s ez Rómában is zord és kellemetlen.

Blankának fel kellett hagynia több nap óta megszokott sétáival a Monte Pincion, vagy a Tivoliban. Reggel elment szorgalmasan a templomba, onnan az oltáregyesületnek pénzt gyűjteni. Kegyessége visszatért már; otthon pedig olvasta a rettenetes hírlapokat.

Kezdette megérteni, hogy miért üldözik egymást halálra az emberek, s megtanulta, hogy miben különböznek a piemontiak, a majlandiak, a velenceiek, a rómaiak, a nápolyiak, a szabadelvűek, a radikálok, a köztársaságiak cél-

jai egymástól? Tanulmányozta Canino herceg parlamenti beszédjeit és Welden tábornok proklamációit. Annyira vitte a politikai fölfogásban, hogy pártfogóját, Rossit, kezdte féltetni. Úgy képzelte, mintha az most egy gőzhajó gépkamarájába szállna le, a melyben minden kerék, korong, henger, pörgettyű fölmondta egymásnak az összeműködést s mindegyik a maga esze szerint dolgozik. Jaj a gépmes-ternek, a ki közéjük nyul!

Nem is látogatta meg jó barátjai házát e napokban. Azok most nagyon el lehetnek foglalva igen nagy dolgokkal. Minek szaporítsa a gondjukat még a maga apró bajával is. Ráér vele még!

A novemberi ködös, esős idő egész nap nem engedte a szobájából kijönni; alig várta, hogy jöjjön már az éj. Ott ült a kandallója előtt, a hátlapon ragyogó phönixet bámulva, mely maga is az érzékes-művészet remeke volt. Finiguerra műhelyéből került, ki először használta a kalapácsot véső helyett. A lángoló madár tollai zománczozott aczélból, vörös és sárga rézből, korinthi ércből, ezüsttel kevert aranyból voltak tarka színekben kiverve; különösen gyönyörű volt a mythoszi madár feje, lángoló vörös körfénynyel arany tündöklésű szeme körül. Ez a szem a pattogó hasábok lobogványa mellett úgy ragyogott, hogy szinte nézni látszott.

Miért nem tud az ember is így önmagától megégni s aztán hamvaiból megint más emberré születni?

Egyszer csak eltűnt a phönix ragyogó szeme a lángvörös fej közepéből s a hercegnő annak a helyén egy fekete űrt látott.

Ez is érzékesalódás, mint a másik, gondolá magában. A hallérezék hallucinációi után következnek a látérezék mimelése.

De még azzal nem érte be a phönixmadár, hogy megvakult: egy perez mulva el is repült. Olyan dörgéssel, mintha fogaskerék zörögne, fölemelkedett a kandalló kürtőjébe. A kandalló tele volt parázsszal és égő fahasábok-

kal. Azok egy pillanat alatt serczegve kialudtak, a zsarát-nok helyén a holt szén feketült. Csak a márvány-asztalra tett kristálygömbfedelű lámpa világítá meg a szobát.

S abból a sötétségből, mely a kandalló üregében támadt, egy hölgyalak lépett elő, a ki megszólalt:

— «Én vagyok Caldariva marquisnő!»

Blankának háromszoros oka volt az elbámulásra: a titokszerű megjelenés, a kimondott név és a megjelenő alak; a csodálkozás vegyült az ijedtséggel és haraggal.

A nőalak, kit a kandallóüreg sötétje előtt állva, a szoba mélyéből a lámpa tejfénye s egy kezében tartott viasz-tekeres lángja világított meg, magas, sugár termetű volt, testéhez tapadó lágy nyers selyemből készült öltönyében az antik istennő-szobrokra emlékeztető; tömött, sárga haja, gond nélkül csavart tekeresben fejére tűzve. Arcza liliumfehér, a testszínnek alig észrevehető árnyalatával; de azért e fehér arc mégis eleven: valami kaczer, elbizott pajzán mosolygás, életfényt s sugárzó gömbölyűséget ad neki; s a kék szemek telj tüzrel villognak; kicsattanó ajkainak korallpirossága növeli a bűvös ellentétet. Minden mozdulata varázs; nyakának előrehajlása, vállainak felvonása, keblének emelkedése, csipőinek ringása érzék-mámorító báj ad természetnek.

A mint nevét kimondta, elnevette magát. — Ismerős kaczagás! Ez Sappho nevetése volt.

Blanka csak nézett rá merően. Gondolta, a mit most lát, hall, az mind csak káprázat. Agya meg van már háborodva. Ébren álmodik. A képzelet teremtménye ez is, mint a többi.

— Haha! Eredeti módja ez a látogatásnak, ugy-e bár hercegnő? Bejelentés nélkül, a falon keresztül, a kandalló közepéből. Csak úgy, a hogy otthonnak vagyok öltözve, pongyolában, még harisnya sincs a lábamon. S azzal ruháját féltérdig emelve, megmutatta Aphroditéhez méltó lábszárait. Lábai csak piros sandalok voltak, gemmákkal kigombozva.

— De hát ha ön nem jön hozzám, nekem kell önhöz jönnöm. Bár etiquette szerint az elsőbbség mindig az utóbb érkezőt illeti. Ez itt a legkényelmesebb bejárás kettőnk lakosztálya között. Önnek nem volt róla tudomása, ugy-e? A kandalló hátlapja egy csapóajtó. Ha a zöld márványlapra itt a kandalló előtt balról egy lábbal ránehezedünk, a phönix felvonul a magasba, s ha a márványlapot jobb felől nyomjuk meg a lábunkkal, akkor ismét visszaereszkedik helyére. Tekintsen ide.

A hölgy lába hegyének egy ujjával nyomta meg a márványlapot s a phönix ismét a helyén volt és arany szeme kiragyogott a sötétből.

A hölgy, vagy fantom, az álomkép, — folytatá:

— Túl felől a karzaton hasonló gépezet van, hogy kívülről is fel lehessen nyitni s ismét bezárni a csapóajtót. De ez csak úgy lehetséges, ha a zárja előbb ki van nyitva. A csapóajtónak kettős vaslapja van s a között van egy mesterséges zár, a mit csak a saját kulcsával lehet kinyitni. A phönix szeme félretolható s az alatt van a kulcslyuk. Az ajtó a fedett karzatba vezet; ennek a tulsó végén megint hasonló csapóajtó van, hasonló gépezettel, mely az én hálósobám kandallólapját nyitja fel. Hogy a hercegnő ezt nem tudta, onnan gyanítom, mert mind a két kulcsot ott találtam magamnál. Ez nem igazság, az egyik önt illeti. Osztozzunk meg igazságosan. — Aztán meg másért is. Ha ön nincs a saját rejtekajtaja kulcsának birtokában, önhöz akárki bejöhet észrevétlenül, meglepheti önt. Ez alávalóság. — Én elhoztam önnek az önt megillető kulcsot. — Legyen önnél. — Mikor egyedül van ön s nem akarja, hogy valaki e rejteken át behatoljon, akkor ezt a kulcsot a zárba tolja, s ezáltal lehetetlenné teszi annak kinyitását kívülről.

Az egyik hölgy átnyújtá a másiknak az aranyozott kulcsot, s a másik azt gondolta magában, hogy milyen különös az, hogy az ember álmában oly tisztán vél látni valamit. Még azt is le tudná rajzolni, milyen volt annak a

kulcsnak a fogantyúja? Két ülő griff, oroszlán-farkaik egymásba tekeredve, 8-as alakban. A kulcs belső üregébe rovátkok vésvé. Az átadott kulcs még meleg a hölgy keblétől, a hova el volt rejtve. Hát a fantomok keble meleg?

— Ezzel ön épen úgy átjöhet hozzám, mint én önhöz; folytatá az álomalak. Hanem még egy szükséges hozzá. A kandallóban rendesen tűz szokott égni, s nem minden nő szent Frusina, hogy az égő parázson tudjon mezitláb sétálni. Itt van egy üvegcese, ennek a tartalma, a tűz közé locsasantva, elég azt rögtön elfojtani. Valami chymista arcanuma ez, egyenesen e célra feltalálva. Az önt megillető részt ide teszem a kandalló padkájára.

A beszélő alak csakugyan tett oda egy üvegcsét.

— Ha pedig ezzel a másik üvegcese tartalmával meglocsoljuk a kialudt szénét, akkor az egyszerre ismét lángra lobbantható. Ez már nem valami titkos szer: egyszerű naphta. Jó lesz, ha megkísértjük. E szobában hideg van, s én rajtam nincs egyéb ennél a selyem peplumnál. Fázom...

Hogy a kisértetek fáznak.

Egy pillanat múlva a naphtával meglocsolt szén a viasztekeres kanóczától lángra lobbant s a kandallóban ismét úgy égett, ropogott a megrakott máglya, mint azelőtt. — Blanka azt hitte, hogy fölébredt.

Hanem azért, ha fölébredt is, csak ott állt előtte az odaálmodott alak, most már a lobogó tűz fényétől megveresítve, elevenségének meleget sugárzó egész bübájában. — Nem volt miért titkolni bájait egy másik asszony előtt.

Blanka egy kereveten hevert a kandalló előtt, a csáb-alak, a mint a tűz fellobogott, a másik átelleni kerevetre dőlt le, kényelmesen oda omolva s fázékony tenyereit a tűz felé tartva.

Blanka önkénytelenül a Sappho képre emelte fel a szemét: az szállt-e alá?

Erre a hölgy ismét hallatá azt a másodszori nevetést, azt a biztatót.

— Ön a Sapphot nézi? — Megtörténik ugy-e bár, hogy az a festett kép, a melyik messziről olyannak tetszik, mintha szobor volna, még többre is viszi a csalogatást: úgy tesz, mintha lantját pengetné, mintha dudolna. Talán kaczag is néha.

Blanka meg volt felőle győződve, hogy most álmodik. Nem is kísérté meg, hogy helyéből fölkeljen, hogy megszólaljon. Tudta jól, hogy az álmodók tagjai ólomból vannak.

— Ennek a titkát is jó lesz megtudni. Már csak a véletlenségek elkerülése végett is. Ezt az egész összekötő karzatot egy féltékeny férj készítette, a ki a feleségére leskelődött. Ön tudja a Dyonisios tyran fülének meséjét? Itt ez van létesítve. Egy öblös eső vezet az ön hálószobájából a folyosó másik végét elzáró szobáig; az az üresség, a mi a Sappho-képen a lyra hangfőgójának látszik, valódi úr s a csőnek az egyik nyílása az ön, a másik az én hálószobámban van. Fül és száj mind a kettő. E Dyonisios-fülön keresztül hallgató ki egykor egy szerelemföltő férj a neje szobájában mondottakat. Ezen keresztül kell önnek meghallani, mikor én a mandolint pengetem szobámban, mikor eszembe jut, hogy daloljak, mikor okom van rá, hogy kaczajra fakadjak; valamint, hogy én is hallok minden hangot, a mi az ön szobájában megszakítja a csendet; de azok szomorú hangok! Egy-egy keserű fölkiáltás, előttem ismeretlen nyelven. Hangos sírás, huzamos zokogás. — És közbe semmi vigasztaló szó. Semmi. Senki se szól bele. — Három nappal ez előtt, éjfélben hat óraker kezdett ön halkán énekelni. Azt már megértettem: «de profundis ad te clamavi Domine!»

Blanka összetapogatta a karjait s megtörlé két kezével szeméit. Csoda ez mind.

— Ébren van ön, herczegnő! Higyje el! És valóban én vagyok az, a kit maga előtt lát és hall: Caldariva marquisnő, vagy a hogy jobban ismernek: «a szép Cyrene». Ma még betörő vagyok önnek a házába; holnap már be

fog ön bocsátani önkényt, s holnapután ön lesz az én vendégem. Egy távolról halló mandolinpengés, mit az áruló eső áthoz, a melyre a másik hang választ fog adni, tudatja majd, hogy egyedül vagyunk s nem várunk egymáson kívül senkit. — Mert mi egymást nagyon fogjuk szeretni.

Blanka félve húzta maga alá lábait s kezeit eldugta az öltönye bő ujjába; annyira megijedt a gondolattól, hogy ő és ez az asszony valaha egymást szeretni fogják.

— Én már eddig is nagyon szeretem önt. Egy hét óta mindennap találkozunk. — Egymás mellett szoktunk térdelni a templomban. Én is mindennap eljárók oda. Ön engem nem vett észre, mert nem szokott félrenézni az imakönyvből, hogy megbírálja a szomszédnéja öltönyét, hajdíszt és mórrikálását; de én folyvást önt nézem, a mig imádkozom. Imádkozni nekem életszükség. Reggel azokért a bűneimért, a miket már elkövettem, este azokért, a miket ezután fogok elkövetni; azután van közöttünk valami közös szerencsétlenség, mely bennünket összefűzve tart. Mind a ketten özgyöngesre vagyunk ítélve, mind a ketten gyűlöljük a világot, csak hogy ön gyászolva, én meg vigadva. Ha volna erőm úgy tenni, a hogy ön: én is úgy tennék. De csupa gyöngeség vagyok. Nem tudok mámor nélkül élni. Öné az erő, enyém a gyöngeség. — Mind a kettő az Isten adománya. Szent Ágnes temploma alatt nem rég megtalálták Faustina templomát. Egymás fölé voltak építve. Amazt építették a szeplőtlen szűz tiszteletére; emezt az örjögő Venus imadására. S mindakettőben áldoztak az emberek. Egyik így, másik úgy. A hogy ön le tudja sujtani az embereket: az nekem nagyon tetszik. Nem hiszi ön? Hiszen megmondták önnek, hogy azt a névtelen levelet, miben ön figyelmeztetve volt az ármányos cselszövényre: én írtam önhöz.

Blanka rábámult nagy szemeivel a beszélőre. Kezdett neki himni.

— Az pedig való volt. Oh az a két ember nagy csel-

szövő! — Az egyik heves szemrehányásokat tett nekem azért, hogy az egész tervet összekuszáltam. Azt is elmondta, hogy ön mily kegyetlenül taszítá el magától. Az nagyszerű csapás lehetett! A 14-ik §. Ő megvallotta azt nekem, hogy miben áll a rejtély? Évek előtt váltókat hamisított egy jó barátja nevére. Az a jó barátja ezeket kiváltotta s most magánál tartja. Ezeknek az erejével őt akármikor semmivé teheti, elítélteheti szégyenteljes hosszú fogságra.

Ezt a felfedezést is e nőtől kellett megtudni Blankának!

— S e fegyver ellen nincs védelme a megtámadottnak. Ellenfele, a ki olyan hatalommal bír fölötte, most itt van Rómában: festő.

Blanka összehúzta keblén hálóköntöse fodrait. Attól félt, hogy ez az asszony képes a szívében olvasni.

— A rettegő gonosztevő minden áron meg akart szabadulni ez örökké feje fölött függő Damokles-kardtól, s nekem e kettő között adott választást: Vagy hálózom be csábító bűvészzel ezt az ifjút, s azért a kegyért aztán, a miért az őrjüngök minden árt megszoktak adni, csaljam ki tőle a veszedelmes hamisítványokat.

A szép Cyrene oly tekintetet vetett Blankára, mely azt hirdeté, hogy ő bír ezzel a varázsszal. Blanka szédült e tekintet előtt. S valami kínzó halát érzett e nő iránt, azért a tudósításért, hogy Manassé még itt van.

— A másik esély pedig az volt, folytató a delnő, hogy ha szép szerével meg nem lehet tőle kapni a fenyegető eszközt, akkor meg kell öletni.

Blankának keblére kellett szoritania a kezeit, hogy ki ne törjön belőle valami áruló sikoltás.

— Az itt nagyon könnyen megy. Egy utczaí csődület, melybe a kiszemelt férfi mintegy véletlenül belejut, egy megfizetett gazember, ki jól kezeli a kést s aztán ki tehet a megtörtént szerencsétlenségről? — Már készen volt a terv. A fiatal festőt, mikor a palatini romokat rajzolja, ki fogják kiáltani, hogy kém, ki a város erődítéseit rajzolja

le az osztrákok számára, összeröffen egy csoport gyülelész s mielőtt valaki megakadályozhatná, ledobják őt a Caracalla hidjáról a mélységbe.

Blanka arcza elhalaványodott a rémülettől. A szép Cyrene ne vette volna azt észre?

[E] Olyan volt ez, mint mikor az álmodó sírni akar, aztán nem tud, csak a fulladozást érzi.

A szép Cyrene engedett magának időt: gyönyörködni a másik arcvonásainak elváltozásaiban s egyik lábáról lehúzza piros maroquin sandálját, azzal a tenyerébe veregetett, míg meztelen hófehér lábát a kandalló küszöbére nyújtá ki melegedni.

— E két sors között volt választásom a fiatal festő számára. De én egyiket sem választottam. Az elsőt azért nem, mert tudom, hogy az a fiatal festő önt imádja. A másodikat pedig azért nem, mert tudom, hogy ön is imádja azt a fiatal utitársat.

Blanka felugrott a helyéből s a kandalló padkájára tett üveg után nyult, hogy eloltsa vele a tüzet, mely arczát megvilágítja.

A marquisnő észrevette e szándékát s kedélyesen ráütött a kis papucsával Blanka kezére, melylyel az az üveg után nyult, míg a másik kezét megfogta és nevetett.

— Ne tegye azt! Üljön le mellém és nevéssen velem együtt. Én egyik tragédiát sem választottam. Szeretem a comédiát, a hol nevetni lehet. Én a helyett mind a két bolondomat kidobtam Rómából. — Feleresztettem őket a levegőbe, mint a papiros-sárkányokat s aztán elvágtam a zsineget, hadd repüljenek a világba. — Kezébe játszottam **grófnőnek Cagliari herczeg egy pár levelét, miket az «Giacomo»-hoz irt. Mi jó barátok vagyunk, hanem vetélytársak. A grófnő nem engedi oda a pálmát senki másnak. S az tudva van, hogy annál az ellenségnél, a ki velünk szemközt jön, sokkal gyűlöltebb az, a ki elénk hág. Azt a népcsődületet, a mitől ön a napokban úgy megijedt, szegény herczegnő! a mi közös barátnőnk **grófnő rendez-

tette. Igaz, hogy én is segítettém benne neki, másfelől a nagy Ciceruacchio kezébe juttatva a hercegnek egy levelet az osztrák tábornokhoz. Ez az improvizált népzendülés a hercegnek volt szánva, meg a familiarisának; hanem azok megint idejekorán figyelmeztetve lettek az én révémen; megijedtek s úgy elfutottak Rómából, hogy ide már most csak a legközelebbi ostromló sereg háta mögött kerülhetnek vissza. Hahaha! Hát nem szépen kidobtam én őket Rómából? Ki a Cagliari-palotából! És most magunk maradtunk benne ketten s nevethetünk rajtuk ketten. Haha!

Blanka azon vette magát észre, hogy együtt kaczag ezzel a nővel!

Hogyne kaczagott volna, midőn azt tudta meg, hogy Manassé ki van ragadva a halálveszélyből? És olyan tréfás módon, hogy hatalmas ellensegeit feleresztették a levegőbe, mint a sárkányokat s aztán a ki játszott velük, mikor jó magasra feleresztette őket, akkor elvágta a zsineget, s hagyta őket repülni a világba: a két nagyfejű papiros-sárkányt, ijedt szemekkel, nyitott szájakkal és kalimpázó fillentyűkkel.

A szép Cyrene a feje fölé tette a kezét, úgy kaczagott; minden tagja résztvett a kaczagásban, még a hozzá tapadó selyem-öltöny is. A nevetés ragadós. Blanka nem állhatott neki ellent.

— És most miénk az egész ház! mondá pajzán kedvvel a delnő. — Egész a legközelebbi Róma-leégésig.

S azután lanyhán vonogatott a válláival s szemeit kéjesen lehunyta félig és vágyteljesen ásitott.

— Jó éjszakát, hercegnő. Mára elég volt a fecsegésből. Nem mondtam el mindent. Egyszerre elfogott az álom. Haza megyek. Különben itt alszom el. Ha többet akar ön megtudni tőlem, szerezzen magának egy mandolint. Ha holnap Sappho lyráját zengeni hallja, már tudni fogja, hogy mi az? Ha a zengésre viszhang felel, az azt jelenti, hogy ön egyedül van és elfogad. Akkor talán beszélni is

hallom önt. Még ma nem hallottam semmi szavát. Nem is kívánom. Egyszerre nem megy az. Mára elég volt az, hogy utánam nevetett ön. Jó éjszakát! Ne felejtse ön el a kulcsot éjszakára benne hagyni a zárban!

Azzal felvette az égő viasztekereset, hirtelen a tűzre fecskendett az üvegből, a parázsra hulló cseppek helyén fekete holt szén támadt, mint gyalog-híd a tűzpatak fölött. Egy lábnyomással felszökteté a phönixes érzlapot s ugyanazon ruganyos mozdulattal, mint egy villi, mint egy bajadér, keresztül szökött a kandallóntúli üregbe. S aztán a phönix ismét a helyére hullt. Blanka a kulcsot beletolta a madár szemhelyén levő zárnyílásba.

Az egyedül maradt nő ágyához tántorgott s hálókön-tösöstül beleveté magát és aztán aludt sokáig és álmodott mindenről összevissza, a mit látott és hallott.

Mikor világos reggel fölébredt, azt hitte, hogy csupa álom volt mind az.

Kikelt az ágyából. Odalopozott a kandallóhoz. A kísértetek, az álmoképek hagynak-e valami nyomot maguk után: valami tanujelét annak, hogy itt jártak?

A kandalló padkáján ott állt egy ismeretlen alakú üveg. Mellette piros viaszcseppek az égő viasztekeresről. A kereveten volt egy faragott gemma, mely a delnő papucsáról esett le. — És a phönix érzpiros fejébe a szem helyén be volt dugva a kulcs, a két griffmadárral a fogantyúján.

Ezek ott maradtak a múlt éjjeli álomból.

XXIII.

Blanka igyekezett rendbeszedni a gondolatait.

Mi ez a nő? s mit akar ez ő vele?

Kedvese annak a férfinak, a kitől őt elválaszták, a kit ő utált, gyűlölt, a kitől irtózott. És talán még egy másiknak is? S talán az egész világnak? Egészen ellentéte annak, a mit ő magában egy erényes nő eszményképének kigondolt. — Ma játékszere annak, ki vele vétkezik, s hol-

nap ő maga veszi játékszernek vétke osztályosát, s mint-hogy ez neki mulatságot okoz, keresztül dobja őt a falon. De vajjon csakugyan véték-e az? vagy csak olyan Isten adománya, mint az erény? Hisz szent Ágnes kápolnája s Faustina fánuma egymás fölé vannak épülve, s az emberek idvezültek itt is, ott is. A világ leánya maga elismeri, hogy ő csupa gyöngeség; egyetlen ösztöne nincs, mely az ellenállás erejét költené fel benne. Küldetése az, hogy legyőzessék. Nem tud hű lenni, mert az is erőbe kerül.

De azért lehet, hogy jó szíve van, s tud szánalmat érezni az iránt, a kit üldöznek. Blankát egyszer figyelmeztette a saját veszélyére; most már eljött, tudatni vele azt a veszélyt, a miben egy férfi forog, a kiről sejtí, hogy az szívéhez közel áll. Rá volt bizva, hogy tegyen úgy ez ifjuval, mint Delilah; csalja ki belőle édes csákkal sámsoni erejének titkát s aztán — vagja le a hosszú haját. A helyett ő a filiszteusokat kergette el. Nem tartozik-e neki halálával ezért — valaki?

Minden emberre van hatása az olyan ellentétes alaknak, a ki olyan tulajdonokkal bír, a mik ő nála hiányzanak.

Azt sem lehet eltagadni, hogy a marquisnő nagylelkűséget tanusított, a mikor a rejtekajtó titkát tudatta vele s a kulcsot elhozta neki, hogy alávaló meglepetés ellen védelmezhesse magát. Ha meg akarná őt rontani, inkább azt tette volna, hogy őt védtelenné tegye, s elárulja.

Összeborzadt attól a gondolattól, hogy ő hónapokon keresztül nyitott ajtóknál aludt, egy házban olyan emberekkel, kiknél a düh és a szerelem a gonosztett korcsává keresztelkedett s nem védte őt azalatt más, mint egy asszonynak a jól megőrzött titka.

A marquisnőnek egész modora, beszéde, megjelenése igézően hatott Blankára. Ez a naiv őszinteség, ez a bűbájjal párosult cynismus valami megkapóan új volt előtte. Meglepte ez a könnyed játszás halálos nagy dolgokkal, miknek alakjait ő csak úgy húzgálta előre-hátra a sakk-

táblán, mintha egy-egy «kiütött» nagy ember nem volna más, csak «ugró» és «futó», s mikor **grófnőnek útjába tolja a nagy Ciceruacchiót, az nem volna más, mint «sakk a királynénak» egy «pionnal». A demokraták, azok a «parasztok» a sakktáblán.

Azután Blankára nézve ebben a rettenetes magányban, a mire félig a törvény, félig önmaga ítélte el magát, ez a megjelenés volt az első derült, változatos óra. Most nevetett hónapok óta először.

A titkolózás is emeli a varázst. Van valami rejtett gyönyörűség abban, hogy mikor mindenki elpihent a háznál, az ajtók minden oldalon bezárva, akkor egy senkitől nem gyanított úton a két ház asszonya egy szobában összejön — megszólni az egész háznépet, az egész várost, az egész világot. — Csitt! — Senki se hallja meg. Mindenki azt hiszi, hogy gyűlölik egymást.

És mégis! mégis, nagy kedve volt Blankának örökké benne hagyni ezt a kulcsot abban a rejtekajtóban, hogy soha azon keresztül a szép Cyrene ő hozzá be ne jöhessen, mert szüz tisztaságának gyöngéd érzete, szemérme azt sugta, hogy neki az ilyen lénytől, minél kedvesebb, megnyerőbb alakban lép eléje, annál jobban kell őriznie magát.

«Mi még nagyon szeretni fogjuk egymást!»

Isten oltalmazza meg öt attól!

Egy perczig az a gondolata is támadt, hogy megváltoztatja egész lakrendszerét s hálósobának más helyet választ. Zengjen Sappho azután csak a falrafestett nympháknak! — Meg is tette volna, ha egy másik gondolatja útját nem állta volna: A szép Cyrene Manasséről is tud beszélni!

Ez nyitva tartotta számára a rejtekajtót.

Még elég ideje lett volna Blankának, bár későn kelt ma, a templomba felkészülni; de még nagyon eleven volt emlékében az a mondat, hogy «egymás mellett szoktunk

térdepelni; én imádkozom reggel azokért a bűnökért, a miket ezután fogok elkövetni!» Hátha az a másik mellette térdeplő is azt teszi?

Azt mondta a komornyikjának, hogy menjen el **grófnőhöz és mentse ki, hogy ma nem mehet vele együtt a templomba s onnan az oltáregyesületbe, valami változást érzi.

— Ne hívjam el az orvost? kérdé a komornyik, azt vélve, hogy úrnőjét a váltóláz kerülgeti ismét.

— Azt nem; hanem hozzon nekem a hangszerésztől — egy mandolint.

A komornyik nagyot bámult. Furesa betegség az, a mit mandolinnal gyógyítanak.

Egész nap rút locspocs idő volt. Este a színházakban is, mintha valamennyi igazgató megbolondult volna, csupa merő puskaporfogvasztó darabokat adtak s Blanka a színpadi lövöldözéstől is iszonyodott. Otthon maradt és már az Ave Mária harangszó után, a mi a nap huszonnegyedik óráját jelzi, felhozatta magának a theáját, a hozzá való hideg süttekkel, süteményekkel és czukorcsemegékkal együtt, s a cselédjének megengedte, hogy elmehetnek a színházba. Ma olyan darabot adnak, a hol az olaszok megverik az osztrákokat. Aztán bezárkózott s meggyújtotta a samovár katlanát. A kandallót még nem. Az tisztára volt seperve. Hanem a mandolint vette kezébe s valami stanzát kezdett el rajta pengetni.

Abban a perczben felelt neki Sappho.

S néhány pillanat mulva már koczogtattak a kandallója érzélapján.

«Szabad».

A phönix utat engedett s az embermagasságú nyíláson belépett a szép Cyrene. Ezúttal látogatáshoz öltözve, angol fürtökbe leeresztett hajjal, csipke-mantillal rózsaszín selyem öltönye fölött, melynek elől rövid szoknyája alól kilátszottak magassarkú czipőkbe szorított lábaeszkái, s az alsó szoknya finom csipke-hímzete.

— Ön készült valahova? kérdé Blanka.

— Ide.

— Tudta, hogy várom?

— Azt megmondtam még tegnap, hogy ma már vendége leszek önnek. S hogy ebben az órában vár rám, azt kitaláltam abból, hogy a cselédjeit eleresztette a színházba.

— Ön már azt is tudja?

— Tudom, mert az én cselédjeimet is magukkal vitték, az egész kettős palota felső emeletén kettőnkön kívül egy élő lélek sincs most.

Az a tudat, hogy ketten vannak egyedül egy üresen hagyott házban, a titokszerűség varázsával köt össze két asszonyt. — Van abba keverve valami borzongató félelem és valami csiklandó öröm.

Blanka elszedte vendégétől a mantillet és kalapot, s a míg felszította a kandallót, a marquisnő az alatt kezébe vette a mandolint s eldalolta Musset Alfrédnek délsugártól izzó egyik románéját.

Blanka meghívta őt a theásztaalloz. S egyúttal megkérdezte tőle, hogy mi a keresztneve?

A marquisnő elnevette magát.

— Haha! Hiszen százszor hallotta ön! Hát «Cyrene».

— Nem! Az nem az igazi. Nem annak keresztelték önt.

— De én csak ez alatt ismerem magamat. A naptári nevemen csak a gyóntatóm szokott szólítani s ha azon hallom magamat hivatni, egyszeribe az út hozzám, hogy tizenhárom Miatyánkot kell elmondanom vezeklésül. Aztán nem is illik rám a nevem. Rozinának kereszteltek; pedig olyan fehér vagyok, mint a holdvilág. Ez a név inkább illenék önre, a ki olyan szép piros. Én rám meg a Blanka név. Tudja mit? Cseréljünk! Aztán híjon ön engem Blankának, én meg önt Rozinának.

Blanka olyan furesának találta ezt az indítványt! Csiklandotta az. Nevetett neki. S a nevető nő nem tud ellentállni.

— Fecseghetünk most minden bohóságot, mondá a

marquisnő, senki se hallgatózik, senki se árulkodik utánunk. S azt önnek jó lesz megtudni, «Rozina». Minden cseléde egy-egy fizetett kém. A kapusa és annak a felesége naplót visznek arról, hogy ki jár be a palotába? kít fogad el ön? Ki hagyja itt látogató-jegyeit? Az inasa értesíti a kapust, hová ment ön ki kocsin? hol szállt le? kivel beszélt? kit látogatott meg? A komornája olvassa önnek minden levelét, a mit küld és elfogad, kikutatja öltönyeinek a zsebeit, a kertész ellesi, hogy micsoda virágoknak ad elsőbbséget? mert a virágoknak is van nyelve. Nehogy papagályt szerezzen ön magának, mert még azt is kikémelelik!

— De hát ki vesztegeti rájuk a pénzt? kérdé elbámulva Blanka.

— Ön elfeledte már, hogy rokonai vannak, kik ön után egy milliót örökölnének, ha önt a katolikus egyházközségről meg lehet szoktatni, s hogy Cagliari herceg évdija is megszűnik akkor! Vannak emberek, a kik nem rettennek pénzt adni ki azért, hogy a sziklában aranyat keressenek. Én csak figyelmeztetem a sziklakeblő hölgyet, hogy az aranyára ne engedjen rátalálni!

Blanka nem tudott rá mit mondani, úgy meg volt zavarodva.

— Aztán ezért el ne kergesse ön a cselédjeit, mert a kiket helyükbe fogad, épen ott fogják kezdeni, a hol ezek elhagyták.

— Oh, én rám leskelődhetnek, nekem nincsenek titkaim; szólt biztos önérzettel a hercegnő, vendége porcelán csészéjét megtöltve a gőzölgő samovárból.

— No azt egy asszony soha sem mondhatja magáról. Köszönöm. Nem szokott ön szivarozni? Kár! Én nem udok a nélkül theát inni. Szerencsére hoztam magammal. Ha megengedi. Ez ugyan meg fog érzeni holnap reggel az ön szobájának a levegőjén, s lesz nagy lőtásfutás, a komorna az inashoz, az inas a kapushoz. Ki járt itt? Ki volt a hercegnőnél az este? Hanem ez önt csak mulattatni fogja, azt tudva, hogy nem találhatják ki.

— De a tegnapi látogatás csaknem el lett árulva — ez által ni.

Blanka átnyujtá a marquisnőnek az elvesztett gemmát.

— Ah! hát itt hagytam ezt el? És én mennyi pofont kiosztottam ezért az otthoniak között! Nos, ez mind ingyenbe esett! vissza csak nem kérem. Köszönöm, szép Rozina! — Tehát a kulcsért már nem adósom ön többé. Újra kell kezdenem a kölcsönzést, hogy ki ne bocsássam az obligóból. — Ön azt mondta, nagy vállvonva: nekem nincsenek titkaim. Lássa ön, pedig már azt is tudják, hogy ön soha sem veti le a komornája előtt a vállfüzőjét. Ott valamit rejt, a mit soha sem hagy el magától.

A hercegnő nemes, szüzies tekintetét nyugodtan emelé a marquisnő felé, homloka oly derült volt, mint egy üdvözlő. Nyugodtan fölbontá ruhája csipke melldíszét, kifűzte a selyem vállfüzőt, s kivont alóla — egy pálmalevelet.

— Ez az

A marquisnő mosolygott.

— Tehát ön «azóta» folyvást keblén viseli ezt a pálmalevelet, szólt megforgatva azt ujjai között. — Az arany betűkkel rányomtatott áldás már régen lekopott róla; — hanem a kéz emléke, mely azt átnyujtá, még nem kopott le róla.

A hercegnő sietett azt ismét elrejtteni. Ennek az aszszonynak nem jó megmutatni valamit.

A szép Cyrene nagy füstgomolyt fűtt maga elé az illatos szivarból, száналomból felhőt támasztva maga és Blanka közé, mely annak arczipulását elrejtse. S azután elkezdte a hercegnő csemegéit dicsérni. Ő nem győz betelni azzal, a mi édes. Valódi török kadina izlése van.

És közbe olyan ártatlan arcot mutatott, mintha semmi egyéb nem feküdnék a szíven, mint a hercegnő előtt felmagasztalni a szivarját s rávenni, hogy szívja be csak a tenyerével felfogott füstjét: nines-e abban ezerféle illatszer egyesülve?

Aztán egy pohár vizet töltött magának s megizlelé.

— Ah, be meleg ez a víz!

Blanka felugrott.

— Mindjárt hozok önnek jeget.

— Segítsek önnek keresni?

— Köszönöm. Rátalálok magam. Itt van nem messze az étteremben a jégtartó.

— Nem fél egyedül odáig menni?

— Lámpa ég minden szobában.

— De siessen visszajönni; mert én addig itt kutatni fogok.

— Lehet bátran.

S mire Blanka visszatért, egy velencei üvegvederkében jeget hozva, addig csakugyan kikutatott valamit a vendégnő. Az albumasztalon azt a rajzgyűjteményt, melyben Blanka aquarelljei voltak.

— Ön gyönyörűen fest, Rozina!

— Ez az egyedüli gyönyörűségem.

— Ez a Colossæum szakasztott másolata annak az olajfestménynek, a mit Rossi grófnénál láttam.

— Megeshetett véletlenül, hogy ugyanez a festő is épen arról a pontról találta felvenni a képet, a honnan én.

— Pedig az tulajdonképen nem is tájfestő. A minap meglátogattam az atelierjében. Nagyon dicsérték előttem egy művét. Remek egy mű. Egy ifju nőalak, a Colossæum karzatpárkányán ülve, a feje fölött kifeszített művésznapernyő vörös szövetén át a nap biborfényt vet az egész alakra, a mi azt valami megkapóan bűbájossá teszi, s e rózsaszín világításnak oly sajátzerű ellenmondása a mély melancholia, a gyászoló bánat az ifju nőnek arcán. Én ígertem kétezer scudit a művésznek ezért a képért. Azt felelte rá, hogy «nem eladó!»

Blanka olyan tehetetlennek érezte magát ez asszony előtt, mint a kis tengeri nyúl, melyet bevetnek az orosz-lán kaliczkájába s a kit a nagy vérengző állat, a helyett, hogy egy harapással megölné, felvesz az irtóztató tenye-

rébe, s megnyalogatja fejét. Meglehet, hogy nem is fogja megenni. Megtartja játszótársnak.

A szép Cyrene összecsapta az albumot s felkiáltott:

— Czudar kutya-nép a férfi, Rozina! Úgy csinálja az egész világot, hogy ő legyen benne az úr, s a nő rabszolga. De minden rabnak első és örök gondolatja: a börtöne falát keresztül ásní.

Azzal, mintha hirtelen valami baj érte volna, kifutott a szobából a melléktérembe és nem tért vissza.

Blanka utána ment, megnézni, mi baja lett? S ott találta egy szögletben ülve.

— Ön sír?

— Ah, dehogy! csattant fel a szép Cyrene; inkább olyan kedvem van, mint még soha! — De még akkor is csillogott a két szemében valami vízesépp.

Azzal oda veté magát a zongorá elé s elkezdé rajta egész tüzzel játszani a «La Gitanát», a mit azokban az években a szép Cerito oly nevezetesse tett Európaszerte.

— Megvan önnek a «La Gitana» hangjegye? kérdé Blankától.

— Nincs; de tudom azt könyv nélkül.

— Játszsza el nekem, kérem!

Azzal helyet adott Blankának a zongoránál, ő maga pedig a zene után elkezdte előtte táncolni a «La Gitanát».

Egy asszony egy asszonynak.

Azt a búbajos táncot, a minek minden mozdulatában ezer tündérré változott ördög incselkedik. Ezek a kéjsóvár félrehajlások, ezek a vakmerő szökések, ezek az odaadó, kihívó, büszkén elutasító s megint kaczerul visszaesalagató változatai a tökéletes asszonyi kecsnek, kísérve a legigézőbb szemek mindent kifejező sugárözönétől: hozzá egy termet, melynek minden tagja összeegyező vonaglással vesz részt a táncz lejtéseiben s egy arcz, melynek fehér alabástroma minden indulatot a tündéri kéjfokozatra tud emelni. Ha ezt egy férfi látja így!

Blanka a bámulattól ügyetlenül játszott.

— Nagyobb tüzzel, sebesebben! mondá a tánczó ba-
jadere.

Blanka aztán egészen belesült a zenébe.

— Ah, ön nem tudja azt könyv nélkül.

— Nem tudok játszani, ha önt nézem.

Caldariva marquisnő meg volt arról győződve.

— Ön képes volna örültté tenni egy férfit; suttogá
Blanka.

— Ha ők kinoznak minket, nekünk is kell őket tudni
megkinozni.

Azzal odaakasztá a kezét Blanka karjába s úgy tért
vissza vele a másik terembe, karöltve járkáltak a süppedő
szőnyegen.

— Jaj annak, a ki az én országom határát átlépi! Abban
csak bolondok lakhatnak, s ha kiszabadulnak is, bolondok
maradnak holtig. Akar ön velem fogadni, hogy bolon-
dommá teszem egész Rómát? Mit törődöm én a világ
mendemondájával? Mi az? Ön úgy él itthon, mint egy
szent: az ellenségei tehetnek róla tanúbizonyságot, mégis
suttognak ön felől is! „grófnő ajtatos lélek; mindennap
templomba jár; nem beszél massal, mint papokkal s
kegyes asszonyokkal, mégis tele van a város botrányok
mendemondáival — felőle. Én kinyitom az ablakaimat,
mikor vigasság van nálam, hogy az örült zaj kihangzik az
utczákra és senki se szól meg! s ha egyszer kedvem tartja
eltánczolni az operaszínházban a «La Gitanát», a sza-
badságharcz sebesültjeinek javára, azt kihirdetem vörös
betűs ölnyi plakárdokon, s az lesz belőle, hogy egész
Róma belém bolondul, a nép koszorúkkal temet el, s a
papok kanonizálni fognak! — Fogad ön erre velem,
Rozina?

— Nem fogadok, Blanka, mert elhiszem.

— Én pedig fogadni akarok önnel valamibe; mert
nyerni akarok öntől valamit.

— Ha birtokomban van az, a mit Blanka óhajt, azt
fogadás nélkül is odaadom.

— Birtokában van, könnyen is adhatja Rozina; de még sem fogja odaadni, míg el nem veszti. Én azt az ígéretet akarom öntől elnyerni, hogy — egyszer énnekem vendégem leend.

— «Önnek» — Blanka? szólta Blanka s ujja hegyével a marquisnő mellét érinté. — Akár holnap, ha szívesen lát.

A marquisnő elérte a nyomatékot, s elnevette magát.

— Nem úgy Rozina! Nem légyottot értek egy ilyen tété-a-tété-re, mint a mostani, de ellenben nem is azt akarom, hogy a világ előtt büszkélkedjem önnek a látogatásával. A világ azt tudja rólunk, hogy mi egymás szerencsétlenségének okozói vagyunk s égis éró botrány volna, ha mi emberek szemeláttára egymással egy ismerős pillantást váltanánk. Én nem azt akarom. Én a napokban álarczos estélyt adok a termeimben. Látott ön már ilyet valaha? Ne vegye ügyetlenségnek a kérdést. Önt egyenesen a zárdából vitték a — börtönbe.

— Azért mégis láttam; ményasszonykoromban, mikor nagynénémmel Párisban jártunk, a kefényét bevásárolni, elvitt az operaházi álarczos balba.

— S önök azt egy páholyból nézték. S ön elálmosodott rajta. Tudom.

— Ön mindent tud.

— A tömeg látása engem is ellankaszt. Nálam egészen más az álarcz mögötti multság. Az valódi élvezet, nem csupán tarkabarka látvány, a minek az ember még az emléket sem viszi hazáig. Képzelden ön legfeljebb negyven tagból álló társaságot, mely Róma nevezetességeiből van összeszedve, a kik mind örömet látogatják az én álarczos estélyeimet s a kiknek én birom a titkaikat, s a kiket álczaik daczára ismerek. Hogy mint jutok e tudományhoz? az nem bűvészet. Estélyemre csak meghívó-jegygyel lehet jönni s azt a terembe lépés előtt minden álarczban érkező vendég tartozik átadni az udvarmesterem szobájában. Ez elővigyázat nélkül megtörténhetnék, hogy hivatlan idegenek is tolakodnának álarcz alatt a ter-

meimbe. — A mint a vendég elhagyja az udvarmesterem szobáját, az följegyzi a jelmez minőségét a meghívó-jegy hátára, s mikor együtt vannak, akkor áthozza a jegyeket hozzám s azokból azután én könyv nélkül tudom, hogy az a cigány-leány abban a pirosfekete rövid ruhában a mi ájtatos hercegasszonyunk, a rózsakoszorúegyesület alelnöknője, s a spanyol grand, a kinek karjába kapaszkodik, bálványozott tenoristánk az operaszínháztól. Az a brigandvezér, a papirospisztolyokkal az övében, nagynevű országgyűlési képviselőnk, s az a hercegnő, kit karján vezet, bámulatot gerjesztő gyémánt-diademjával és riviere-jével: korlátlan fejedelemsége egy birodalomnak, melyről nem beszél a geographia, hanem a choreographia. Az a királyi alak pedig, a ki oly rátartóan jár biborpalástjában, nem más, mint leghíresebb népszónokunk, az utczák és piacok Demosthenese. Mert itt minden nevezetesség jelen van: a mit csak a tribune, a turf, a szinpad, az utca, az armadia, a divat magának vall. — Köztünk mondva: még a conclave is. — És én titkossal soha vissza nem élek; senkit el nem árulok, vendégeimmel nem inceskedem, magamat legelőbb megismertetem. Elég nekem a megoldott rejtélyekben messziről gyönyörködnöm.

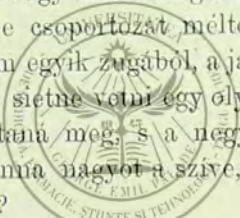
— De vajjon önnek a vendégei nem jönnek rá arra az ötletre, hogy ők maguk is tudakozódjanak az ön udvarmesterénél, s nem árulja az el egyiket a másiknak?

— Nagyon természetes, hogy azt teszik s én nem látom át, hogy miért kellene egész Rómában épen az én udvarmesteremnek a megvesztegethetetlenség példányképeül modellt ülni? A ki akar valamit megtudni, az bizony megtudja azt, ha csak esetleg az elárultatás ellen valaki még nagyobb prämiummal nem biztosította magát, mert az esetben aztán az udvarmesterem lelkiismeretes.

Blanka nevetett.

A marquisnő sietett a kedvező hangulatot felhasználni.

— Most már képzeljen ön negyven álarczos között egy negyvenegyediket: a ki nem jött se a kapun, se az udvar-

mesteri szobán keresztül, hogy a kocsija színét megjegyzezhették, az inasát kikérdezhették volna, a kinek a személyleírása nincs semmi rovat alatt, még meghívó jegye sincs átadva. Senki se látta bejönni. Az égből esett le. Alakjáról, mozdulatairól hasztalan találgatják, hogy kicsoda? Nem ismeri senki. Ő pedig ismer mindenkit. A háziasszonytól be van avatva mindenkinek a titkaiba, az egymást kereső párok eselszövényeibe. Azokat sorba veszi. Mindenkinek odatalál az elevenjére. A mellett elmés, találékony s ő maga kitalálhatlan. Minő forradalom, minő néplázadás támad akkor az álarczosok tömege között, a kik tarka csoportokban rajognak körül egy ismeretlen tüneményt, a ki őket mind ismeri, a hogy a magasból, a mélységből jöttek elő, pegazusaikon, vagy vesszőparipáikon, pillangóktól, vagy szarvasbogaraktól húzott szeke-

 rekben! Nem volna e csoportozat méltó tárgy egy festő ecsetjének, ki a terem egyik zugából, a jazminbokrok közé rejtözve, kartonjára sietne volna egy olyan vázlatot, melytán világhírét alapítaná meg; s a negyven ember közül egyedül neki dobbanna nagyot a szíve, kitalálva a nevét a felismerhetlennek?

Blanka arcza elébb a kíváncsiság gyermekmosolyával kísérté a marquisnő beszédét; az utolsó szavaknál a megérintett szemérem komolyságára változott az át. A marquisnő minden szavának hatását megfigyelte. Olyan művésznő volt, a ki nem néz hangjegyre, hanem hallgatói arczára, mikor énekel. Visszatért az elébbeni allegróra.

— Hogy futna minden ember az udvarmestert ostromolni kérdéseivel, s hogy ejtené azt kétségbe; azután hogy állítanának ki kémekeket minden ajtóhoz, lépcsőhöz, tornáczhoz, kik az eltávozó ismeretlen nőt hintajáig, s azzal együtt hazáig üldözzék; az pedig egy pillanatban úgy eltűnnék közülök, a hogy jött és senki nyomára nem akadna. Minő fölséges tréfa volna ez!

De Blanka arczára már nem tért vissza a kíváncsi érdeklődés, megmaradt mélázónak. Az egész tarka viga-

lomból ő csak azt a jazmin-bosquetet látja, mely mögött egy festő ül és kartonjára tündérvilági képeket lop.

— Nos? eljön ez a tündéralak az én festőm tableau-jához uralkodó képnek?

Blanka felelet helyett azt kérdező:

— Szabad az ön vendégeinek névjegyzékét látnom?

— Nagyon is jogosult kívánság; mondá a marquisnő, s átnyújtá a legyezőt Blankának. Olvassa ön Rozina. — A legyező lemezei elefántesontból voltak, a marquisnő azokra jegyezte fel irallal meghivandó vendégei nevét.

— Ha valaki nem tetszik önnek közülök: azt kitoröljük.

Blanka végig olvasta. Csakugyan tarkabarka gyűjtemény volt az, a társaság minden osztályából válogatva; köztük sokan, a kiket «veszedelmes nevezetességeknek» szoktak mondani. A legutolsó név volt Adorjáné.

— Senki ellen nem találok kifogást; szolt, visszanyujtva a legyezőt.

— Tehát eljön ön?

— Nem tudom, hogyan tartanám eselédeim előtt titokban az álarcjelmezt?

— Semmi sem könnyebb. Ön láthatta akárhányszor a színházban, hogy a római asszonyokat nem korlátozza semmiféle divat. Némelykor olyan öltözékeket látunk a páholyokban, a mikkel bátran kiadhatja magát valaki keletindiai «begum»-nak. Itt már megszokták azt. Ha ön egy fekete csipke-öltönyt készített, ezüst csillagokkal a fátyolszövet között, abban senki sem fog semmi különöst találni. Egy granát-diadémot is rendelhet ön meg magának minden botrány nélkül, s akkor az egészhez nem kell egyéb, mint egy bársony álarcz, a mit akkor tesz ön fel, mikor a komornáját elbocsátja s aztán kizárja a szobájából, s a következő perczben készen áll az «éj királynéja».

Blanka úgy találta, hogy ez a cselszövény lehetséges.

— Ekkor aztán csak az van hátra, hogy ön felkészülten itt vár a hálósobájában, míg a lantpengető Sappho jelt nem ad. Az akkor azt fogja jelenteni, hogy én is készen

vagyok és senki sincs a cselédeim közül a szobámban. Szabad az út. Az ön rejtek-kulcsával az én csapóajtóm is kinyílik. Azt ne felejtse el magával hozni. Onnan azután a női öltözőszobán keresztül a terembe juthat ön. Tőlem ezt a legyezőt fogja kapni ajándékba. Ennek a lemezére fel lesz írva minden álcának a neve, jelleme, viszonya, eselszövénye, a mit ön a la improvista felhasználhat. Csak egy szót kell eltalálni, a többit a szíven talált maga elárulja. Mikor ön aztán el akar tűnni, akkor engem szólít meg, csipkedően faggatni kezd; én arra üldözőbe veszem: ön menekül; többi üldözői erre elmaradnak, hogy utamban ne legyenek; a rejteken át ön elmenekül; én addig őrzöm az ajtót s visszatérve, én fogok legjobban kérdezősködni, hogy ki látta a titokteljes stranierát?

Blanka ebben az egész tervben nem talált semmi gyanakodásra méltót.

— Tehát csak arról van még szó, hogy mely napra tegyem a meghívásokat? S ebben az ön akarata dönt. Vannak sokan, különösen nők, a kik szerencsétlen napokat tartanak. Ismerék olyat, a ki szombaton a legjobb barátját sem fogadja el. Mások meg a hónapok bizonyos napjait, a 7-diket, a 13-dikat tartják rosszjelű napoknak.

— Nekem minden nap egyformán — jó nap. (Szegény: azt akarta mondani, hogy «egyformán rossz».)

— Tehát teszszük mához egy hétre.

— Akkorra talán mégis ne. Az nap tartja Rossi a parlamentben programbeszédjét.

— No és azon ott akar ön lenni? De hisz az délelőtt lesz.

— De meglehet, hogy a grófnő azt a napot szintén meg akarja ünnepelni, s valószínű, hogy engemet, mint háza mély tisztelőjét, szintén meghív.

— Arra ne gondoljon ön; azon a napon az egész új kormány a Quirinálba lesz meghiva estélyre, hivatalos banquet lesz, s Rossi nem fog odahaza lehetni, hogy maga vendégeket fogadjon el.

— Én mégis olyan baljóslatú napnak tartom azt.

— Ha babonaságból tartja annak, akkor nem vitakozom. A babonaságnak oka van. Ez ok!

— Nem ez az okom. Egy más aggodalmam van. Olvassa ön ezeket a hirlapokat?

Blanka olvasóasztaláról egy csoport ujságot odavitt a marquisnőhöz.

— Némelyiket sugalmazom is. A mi nálunk annyit jelent, hogy «fizetés».

— Olvassa ön, hogy mik történnek most Rómában?

— Ah! Rozina! Mióta tanulmányozza ön a politikát?

— A mióta a kocsiblakomon keresztül kaptam meg belőle az első leczkét.

— Tehát ön autodidaxis útján akarja megtanulni a világ legnehezebb tudományát, a politikát? Mit tanult eddig belőle?

— Azt, hogy a népliangyat mostani ingerültsége mellett nem találok egészen nyugodalmas ötletnek, hogy a Cagliari-palotában alarczos bált tartsanak akkor, mikor az utcákon tolongó néptömeg elvesztett csatákról, áru-lásról, reactióról beszél. Sőt kissé fázom attól a gondolat-tól, hogy selyembe burkolt fényes alakok egy órában egyszerre járjanak az utcán kiéhezett s rongyaikban didergő embertömegekkel.

A szép Cyrene nevetett, gyönyörű felső fogsorán végig-rántva a legyező elefántcsontját, mint egy zongora klavia-turáján.

— Ah, mi ujoncz ön ebben a játékban, kedves Rozina. Biz Isten a karpereceit is el fogja veszteni, ha velünk leül. Hisz azok a lármázó emberek mind a mi embereink, a kiket mi fizetünk azért, hogy kiabáljanak.

— Csakhogy a ki tüzzel játszik, ne felejtse el, hogy a szél nagy úr!

— Honnan tudja ön ezt?

— Tudományom, az igaz, hogy nem messze terjed. Én csak a bolognai esetet tudom, a hol a polgárok áddig hir-dették, hogy «le az aristokratákkal, éljen a szabadság!»

míg egyszer előjöttek a brigantik, s azt mondták: «le a polgárokkal! éljünk mi!» s a «viva noi» mellett kiszabadították a börtönökből a gonosztevőket s aztán csináltak egy olyan szabadságot, hogy sirva fog rá visszaemlékezni Bologna. Vajjon azok az elemek, a miket Bolognából nagy nehezen sikerült kiűzni, de megtörni nem: ide Rómába nem jöhetnek-e el? Azzal a néppel, mely az utczákon forrong, számítottak önök; de hát arra számítottak-e, mely az utcák alatt zsidong?

— A kik a kloakákban járnak, azok a patkányok.

— S ha mégis felszínre találnak jönni. Ha majd a patkányok nem érik be a gazdagok asztalhulladékaival, hanem oda akarnak ülni magához az asztalhoz, s nem érik be a nagy szavakkal, hanem azokat gyakorlatba is kezdik venni.

— Csak a mi gyümölcsünket fogják megérlelni vele. Ha a népszabadság zászlója a rablók kezébe megy át: annál jobb, akkor a társadalom megmentői itt vannak s a rabló csordával együtt a zászlót is leverik s akkor mi tartjuk a «Te Deum laudamus»-t.

— És hát ha a társadalom megmentői: rendőrök, carabinieri, mind hozzá találnak állni a népmozgalomhoz?

— Ah, haha! kedves Rozina! Önt a Hyperboræokig ragadja a szárnyrakelt phantasia. Hogy a pápai elitesereg, a carabinieri, összeölelkezzék a római mobbal! Előbb egyesül a tűz a vízzel, a víz az olajjal.

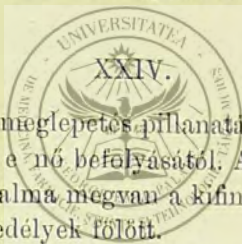
— És én úgy tudom, hogy nagy tüzet kevés víz még élénkebbé tesz, s nagy vízzel, minő a tenger, az olaj kibékül.

— Ezek physikai hypothesisek, kedves Rozina; legyen ön a felől meggyőződve, hogy mikor mához egy hétre a Cagliari-palota csillárjai ki fognak ragyogni a piacra, a kapum előtt ácsorgó néptömeg minden megérkező hintót üdvriadallal fog köszönteni, s mikor a ezukraszom kiosztja a nép között azokat a papirosokat, a miket az édességeket sütötték, s a miket az a torkoskodó nép szeret le-

nyalni, törni fogják magukat érte. S ez lesz az egyedüli forradalom. Tehát maradunk a mához egy hétnél. Jegyezze ön fel a naptárába. Most már sietek haza. A színháznak vége lesz, s ha cselédeim zárva találják a szobámat, még valamit találnak gondolni.

S gúnyos szemérmességgel rejté el arezát legyezője mögé.

A hercegnő eloltotta az «extincteur»-rel a kandallóban a tüzet, hogy a marquisnő eltávozhassék, s járda-paddóul tette keresztül a szénhalmazon a széles ezüst tálcák egyikét (ezüst hidat a visszavonuló ellenfélnek!). De eltávozta után nem gyújtá meg ismét a kandalló tüzet, hanem a forró szénre kiöntött egy egész üveg eau de Colognet; kifüstölte vele a szobájából a szivarbűzt.

Blanka az első meglepetés pillanatától fogva nem tudta magát megvédeni e nő befolyásától. Az fölényt gyakorolt fölötté. Ez a hatalma megvan a kifinomított romlottségnek az ártatlan kedélyek fölött.

A ki a világot, az embereket, a társaságot tanítja megismerni, az legfigyelmesebb hallgatókra talál. S ezt tanította a szép Cyrene Blankának.

S ez a pohár úgy itatja magát!

Hogy a nagy emberek csak olyan esendők mint más. S a halhatatlanok szeretnek álmodni. Hogy a bátrak megijednek a perezses legény trombita-szavától. Hogy az ájtatos úrhölgyek a bergamascot és a tarantellát is tudják tánczolni. Hogy a csalhatlan ember hétszer téved hét nap alatt. Hogy a nép szava nem Isten szava, hanem csak hangtölesére belefujt hangoknak. Hogy az imádkozás: nem «az Istenhez megtérés»: hanem csak «elkérezkedés az ördöghöz». Hogy a nők, a kik a férfiakat örültekké teszik, nem vétkeznek, csak boszút állnak.

Hanem annyi rossz tudomány között még is volt egy

jó is, a mit a szép Cyrenétől tanult: az, hogy van «egy» ember, ki abból a holdbeli szigetből ideszakadott, a hol az emberek csak egyszer szeretnek, de az örökké tart; — a ki arra a képre, mely az «ő» szent képe, azt mondja, hogy «nem eladó».

Most már a hírlapokat sem olvasta olyan nagy érdeklődéssel, a mióta megtudta, hogy azok nem igazán egymást megenni készülő oroszánok. Az a mérges vezércikk nem harag, csak hujjahó kiáltozása egy úrlovarnak, a ki a handicapban fél lófejjel meg akarja előzni a társait s azért biztatja olyan nagyon a lovát. A hírlap a ló. Átugrott a vezércikkeken, az országgyűlési tudósításokon, s azontúl naponkint csak a hírlapok hátulján keresgélt egy-egy eltévedt tudósítást, mely apró betűkkel szedve, valahol a kaliforniai hírek mögött talált egy zugot, ezen felirattal: «Ungheria». Csupa balhírek lajstroma!

Ez az egy nyugtalanítja még!

Az, hogy a rómaiak mikép krabáznak egymásra, nem zavarta meg többé. Tudta, hogy csak játszanak. Hanem ezek a hazuról érkező balhírek nehezen feküdtek a szívéen.

Pedig hiszen neki az már nem is hazája többé. Sőt nem is tudhatta, hogy mi az a hazaszeretet? Kora gyermekéveiben beadták egy külföldi zárdába, a hol nemzete nyelvét soha nem hallotta, s csak azért nem felejtette el, mert mindig ezen «gondolkozott». Rokonaiban, kik balsorsát előidéztek, szerencsétlen házassága által, nem volt oka megszeretni nemzetét s a népet nem is látta máskor, mint mikor a parasztleányok a parkban dolgoztak, a hol ő játszott. Ez a park volt egyedüli emléke a hazából. Az ő örök lakhelye Róma lett, a szent város. Ezt kimondta az a törvény, mely minden törvény és alkotmány fölött áll.

Hanem azért mégis mindig ott volt ez az aggasztó kérdés a szeme előtt, a míg álarczosbáli ruháját készíté: szabad-e neked itten vigadnod, a mikor egész nemzeted sír?

Mert bálruháját maga készíté, bezárt ajtók mellett, hogy senki el ne árulhassa. Önmaga himezte a fekete csipkefátyolra az ezüst csillagokat. Mikor aztán néha e nehéz kérdés után kihullott kezéből a szövet, s maga elé tekintett, úgy tetszett, mintha fekete csillagok tánczolnának szemei előtt.

Csupán egy gondolatban talált jogot azon szándéka mellett megmaradni, hogy az álarezos bálba elmenjen; ott meglátja Manassét! Beszélhet is vele ellenőrzetlenül.

Ez csábította az elmenetelre s a csillagos ruha, a granát-korona elkészült napjára.

E nap reggelén Rossiéktól megkapta a kért belépti jegyet a parlament hölgykarzatára. A miniszterelnök a mai ülésben fogja előadni programbeszédét. Nagy érdekű ülés lesz. Sietni kell, hogy helyéhez juthasson az ember.

Blanka fél órával az ülés megnyitása előtt már elhajtattott a parlament épületéhez. Ott pedig már egész sort álltak az előtte megérkezett hintók s várnia kellett, míg tolamonkint egymás után benyomulhatnak a porticus alá.

A porticus oszlopainak köze tele volt várakozó néppel. Férfiak mind, marczona, kedvetlen arcok, a mik vizsgáló tekintettel néznek be minden kocsi ablakán. Végre az ő hintaja is megállt a fölépcső bejárata előtt s a kapus kinyitá a kocsiajtót.

Ott is, a lépcsőház csarnokában ugyanazon baljóslatu arcok s azok között egy, ki mindjárt a kocsival szemközt állt, régi ismerős.

Rövid ismeretség; de elfelejthetlen.

Annak az embernek az arca, a kit a nagypénteki ünnepeken a kegyelemosztó bibornok, mint saját élte ellen támadt orgyilkost feloldott, megölelt és megáldott.

Most itt áll, vad, sötét szemeivel merőn maga elé tekintve, jobb keze a keblébe van dugva a dolmánya alá.

Blanka annyira megrettent ez embernek a látásától, hogy elkezdett reszketni, s visszahanyatlott kocsija ülésébe.

A portás kérte, hogy szálljon ki, mert többen is jönnek utána.

Blanka azt mondta, hogy marad, hirtelen rosszul lett; kérte a portást, hogy utasítsa a kocsisát a hazatérésre.

Alig hajtatott azonban ki a parlamentépületből, rögtön megrántotta a zsinórt, melynek vége a kocsis karjára volt kötve. Az a zsinór egyúttal hangeső volt, melyen át a kocsisnak utasítást lehetett adni.

«A miniszterelnöki palotába! Gyorsán!»

A palota elé megérkezve, lázas sietséggel ugrott ki kocsijából Blanka s a kapustól Rossiék után tudakozódott.

«A hölgyek már elmentek a parlamentbe.»

«És a gróf?»

«Még itthon van.»

«Rögtön beszélni akarok vele.»

A kapus csöngetett. Blanka felsietett a lepcsőkön. Az eléje siető titkártól kérdezé, hogy lehet-e beszélni a gróffal?

«Egy pap van nála, meg egy lengyel tábornok».

«Nem bánom, nincs előttük titkom.»

Az államférfi félreértő derült arccal fogadta Blankát, hanem annak dult arca megdöbönté aztán.

A hercegnő odarohant hozzá s összekulcsolt kezeit a miniszter kezére téve, mondá zokogáshoz hasonló fuldokló hangon:

«Gróf úr, ne menjen ma a parlamentbe! Ne menjen el a parlamentbe! Ne menjen ön ma a parlamentbe.»

A miniszter bámulva tekintett reá.

«Veszedelem fogja önt ott érni! Rossz emberek várnak önre! Megölik önt!»

Egy pap volt még a szobában és egy lengyel tábornok.

A pap odalépett e szónál a miniszterhez s megfogta a kezét.

«Mit mondtunk önnek?»

A tábornok pedig ujjával mutatott Blankára:

«Ez már a harmadik.»

És Blanka ismét összekulcsolt kezei közé szorítá Rossi kezét, úgy rimázkodott előtte.

«Lelkemnek egész rémültéből mondom önnek, hogy veszedelem éri, ha a mai napon kimegy. Én a legrosszabbat sejtem.»

«S én kiszámítom azt a körülmények találkozásából», mondá a pap.

«Én pedig bizonyosan tudom», szólt a tábornok.

«Maradjon ön ma idehaza!» könyörgött Blanka, halasztassa el a mai beszédét. Tartsa azt meg olyan napon, a mikor nem lesz előre kihirdetve, a mikor nem várnak rá.»

«Kisértesse ön magát jóbarátai által a parlamentig. Vegye maga mellé minisztertársait. Ne menjen egyedül», tanácsolá a pap.

«Állíttasson ön sorfalat karabinierikből a parlament bejáratához s szoríttassa hátra a gyanús embereket», mondá a katona.

Az államférfi pedig mind a háromra mosolygott. Valami jött eszébe, a mit elmondandó programbeszédében kiigazítson. Azt elővette és irállal feljegyzé a tört papírszélre.

«Ez meg fogja őket győzni!»

S aztán kezet szorított mind a három vendégével s kérte őket, hogy siessenek helyeiket elfoglalni a karzaton, hogy el ne veszítsék a beszédje elejét. Utolsó szava ez volt: «én a népet meg nem gyalázom azzal, hogy fegyvert vigyek közéje s a szabadságot azzal, hogy féltsem benne az életet».

Blanka soha sem fogja azt a mosolygó arcot elfelejteni.

Mikor eltávozott Rossitól, a miniszter hintaja már ott állt befogva a kapu alatt.

De neki nem volt többé elég kedélynyugalma vissz térni a parlamentépületbe. Haza hajtattott. S azután hazatérve, abban a lázas kedélyállapotban kikönyökölt a piacra néző szögletablakba, mely alatt a szökőkút örök habmoraja zúg s leste a városi zajt.

Zaj van Rómában mindig elég. Hisz, a ki ott gyufakatalyát, meg ávizsgyökeret árul, olyan lármát csap vele, hogy más országban egy liquidáló részvénytársulat közgyűlése kitelnék belőle, hanem valami népmozgalmat jelző erősebb hangok nem vegyültek közé. Semmi dobszó, semmi puskalövések.

Blanka utoljára is megnyugodott benne, hogy aggodalma hiú agyrém volt s sajnálta már, hogy elmaradt a fényes parlamenti jelenetről.

Az óraütések figyelmezteték, hogy itt a reggelizés ideje. Szokott magányában elkölté azt is.

Azután azon ürügy alatt, hogy pihenni fog, bezárkózott hálószobájába s előszedte az alárczos estélyhez szükséges jelmezdarabokat. Sappho vidám danározása többször félbeszakasztá töprengését.

Erősen tépelődött magában. Mit tegyen?

Még mindig nem volt bizonyos felőle, hogy elmegy-e a szép Cyrene meghívására, vagy itthon marad?

A jelmez kész, csak fel kell venni; de a szív, a mit annak be kell takarni, még nem kész.

Lehetséges-e az, hogy Zborói Blanka, saját meggyilkolt alakjában, megjelenjen azokban a Cagliari-termekben, a mik gyilkosának otthonát képezik? Hogy ő, a «la condannata», odamenjen mulatni, tréfát űzni az ő egész élete megrontójának, Caldariva marquisonőnek társaságába? A világ örültjeiből és képmutatóiból összeszedett bolondsanhedrinbe? — Ereszti-e őt azon helyre visszaborzadó szemérme? asszonyi büszkesége? szüzi ártatlansága? Vagy mindezeknél erősebb marad-e a kíváncsiság? az ismeretlen utáni vágy?

Aztán elgondolkozott róla, hogy milyen irtóztató egyedül áll a világban, elítélve büntetlenül, eltaszítva szeretetlenül, — minden embere fizetett kém, a ki az ő kenyérét eszi! — Mennyire nem tartozik senkinek a kerek földön semmivel! Se hálával, se szeretettel, se tisztelettel, se barátsággal. — Neki se adtak ebből semmit.

Eszébe jutott a másik nőnek a mondása, hogy a férfiak úgy csináltak meg a világot, hogy az egy börtön legyen a nőkre nézve; — de a rabnak első kötelessége keresztül-ásni a börtöne falait!

Aztán valahányszor feltámadó büszkesége tilalmat vetett rá, hogy a csábító meghívást kövesse, mindig visszatért az az utolsó kép, melyen megtört minden erélye: — Manassé a jazminbokrok között.

Hisz ő is ott lesz.

Akkor aztán hasztalan vitakozott vele a józan ész; de hát miért lesz ott? miért találkozni ő vele? Mi célja, mi vége lehet e találkozásnak? — Szabad-e ő neki még csak közelíteni is ahhoz a tűzhöz, a minek a neve szerelem!

Az ő szerelmének csak egy neve van: a megszegyenülés. És mégis óhajtotta őt újra látni s titokban felpróbálta a csillagos öltönyt és a szikrahányó koronát.

Vajjon rá fog-e ismerni benne?

Egyedül e gondolatért fel tudott áldozni mindent.

Délután volt, ajtajan a komornyik kopogtatott. Blanka elrejté jelmezét s sietett az ajtót kinyitni. Boszús volt a háborgatásért.

A komornyik a ma délután megjelenő hirlapokat hozta.

— Herczegnő! Nevezetes nagy ujság van! szólt ragyogó arczczal.

— Jól van, jól! mondá Blanka, kikapva kezéből a hirlapesomagot s megint becsukva az orra előtt az ajtót.

A hirlapokat odadobta az olvasóasztalra.

Bizony bánta is most: akármilyen ujság van a világban. Felőle proklamálhatták a köztársaságot s megválaszthatták szabadkőmives pápának Ciceruacchiót!

Azután ismét elővette csillagos jelmezét s tanulmányozta annak redőzetét.

Szabad lesz-e a meztelen karnak kilátszani belőle, vagy nem?

Talán magáról a kézről is ráismer valaki, a ki ezt a kezét valaha nagyon jól megnézte?

. . . De hátha az a valaki nem lesz ott? . . .

Itt ám a göcs!

Hátha találkozik egy férfi a világon, a ki azt izeni vissza a szép Cyrenének, hogy «ha az egész világ egy özönviz volna s a Cagliari-palota az Ararát hegye volna, én még sem mennék oda!»

Hátha van egy férfi a világon, a kinek van elég szíve nem felejteni el semmi büszkeséget és nem hagyni játszani a szívével?

Hátha Adorján Manassé nem megy el a szép Cyrene álarczos báljába?

Ez a gondolat megszabadítá kisérteteitől.

Összecsavarta egy gomolyba az egész csillagos jelmezt s behajítá ruhatárába.

«Ő nem lesz ott. Nem lehet ott! Én sem megyek el!»

Az órák huszonnégyet ütöttek. Esteli ave Máriára harangoztak ismét.

Blanka letérdepelt imádkozni imázsámolyához.

Egész teste reszketett, mikor az imának vége volt.

Volt oka rá. Egész délután nem volt a kandallójában tűz. Az átjáratot szabadon kellett tartani.

Az inas, ki a lámpákat behozta a terembe, észrevette, hogy a kandalló sötét és hideg s azt kérdezé, hogy ne gyujtson-e benne tüzet?

— De jó lesz; mondá neki Blanka.

— Czudar világ van odakünn; mondá a cseléd s neki is kék volt az orra. — A hidegtől vagy a réműlettől?

A Sappho-kép halk lyrapengetést hallatott.

(Hasztalan hívsz! mondá magában a herczegnő. «Ő» nem lesz ott.)

— Gyujtsa meg ön a tüzet; mindjárt melegebb lesz.

Sappho lyrája egyre zengett.

Blanka felkapta a mandolint a kerevetről s egy szegletbe dobta.

(Nem megyek.)

S hogy ellenállási ereje annál nagyobb legyen, leült az

olvasóasztalhoz, sorbavenni az odahajított hirlapokat; ha talán valamelyiknek a zugában megint találna egy komolyan elgondolkozni való tudósítást arról az Istentől, embertől elfeledett darab földről, a mit a nyomdák legapróbb betűivel úgy szednek, hogy «Ungheria».

És a míg élete tartani fog, Zborói Blankának büszksége leend abban, hogy elébb mondta ki e szót, «nem megyek!» hogy elébb hajította el a kész jelmezt a lomtárba, mint kezébe vette volna ama hirlapok egyikét! — Hogy saját lelke erejéből merítette az elhatározást. S nem várt vele, míg a felöltött bohóczruhát az a legelső sor, mely minden hirlap homlokára van nyomtatva, tépi le testéről:

«Rossi ma reggel a parlamentházban meggyilkoltatott!»

— Fogják be a lovaimat! sikolta fel a hercegnő, ledobva a hirlapot kezéből.

— Hova akar menni a hercegnő? kérde a cseléd.

— A Rossi-házhoz!

— Oda ma nem lehet!

— Miért nem?

— Mert az utcza tele van néppel.

— S mit csinál ott a nép?

— Tánczol.

— Mit?

— A carmagnolát.

— A carmagnolát?

— Meg a tarantellát.

— A nép tánczol carmagnolát? A meggyilkolt miniszter háza előtt!

— És a meggyilkolt felesége és leányainak felviditására!

Blanka arczára csapta kezeit.

— Ez rettenetes!

— Én ott voltam és láttam, hogyan történt, beszélé fog-

vaczogva az inas; a lépeső-tornácban állt egy csoport férfi, köztük többen a «reduci»-k közül, kiket egyik kormány száműzött s a másik hazaeresztett; néhányan egyenruhában s a rözsevágó késekkel az oldalaikon. Mikor a miniszterelnök hintaja megérkezett, a tömeg egyszerre előre tódult; a kocsit körülfojták. Rossi kiszállt; de alig lépett az első lépesőre, a mint egy férfi oda ugrott hozzá, én egy tört láttam villanni a levegőben s aztán egy vérsugárt magasra felszökni. A dőfés a miniszterelnök nyakába hatolt: a teremőrök felfogták, az irodába vitték; mire orvost hoztak, már meg volt halva.

— Irtózatos!

— Valóban az, herczegnő.

— S ki a gyilkos?

— Azt megláthatjuk nem sokára; a néptömeg, mely őt hozza, erre hömpölyög a tér felé.

— Elfogták őt? Megkötözték?

— Nem fogták el, hanem vállaikra emelték s nem kötözték meg, hanem megkoszorúzták. Ő a mai nap hőse.

— Hazudsz!

— Ha nekem nem hisz a herczegnő, olvassa el a hírlapokat. Ők magasztalják a gyilkost. Brutussal egy sorba emelik. — Nem tudom, miért teszik? Én piemonti vagyok. A többi eselédjét ne hijja most herczegnő, azok mind lenn vannak most az utczán s együtt tánczolják a «danse macabret» a fölséges urakkal!

A herczegnő nem akart hinni az élő szónak, nem akart hinni a nyomtatott betűknek. Vannak erkölcsi lehetetlenségek is.

«Ha minden ember esküdnék is rá, hogy este hat órakor hajnalodik, napfelkelte van s a nap nem keleten, hanem északon kel fel, még sem hinné el azt senki; hanem sietne maga megnézni az eget.»

Ilyen lehetetlenség az is, a mit Blankának el kellene hinni, hogy egy átkozott orgyilkost, ki a nép legjobb barátját megölte, diadallal hordozzanak körül a városban.

— Lehet a mi ablakainkból a piacra bántatlanul kineézni?

— Hogyne? felelt az inas, hisz a piacra fekvő Cagliari-palotának minden vastáblája nyitva van s a termek kivilágítva.

— Hát ott mit csinálnak? kérdezé Blanka elbámulva.

Olyan nagy volt a rémület, az iszonyat hatása lelkén, hogy tökéletesen elfelejtette, hogy ott ma vigalom van s hogy neki is ott kellene lenni.

— Hát ott ma álarczos bál van, felelt a cseléd. A sok czifra álczás úr és asszonyság épen most sereglett össze. Ha kinyitjuk a donjon ablakait, az orchestrum zenéje is át fog hangzani.

S valóban, a mint az inas egy ablaktáblát felnyitott, át-hangzott a szomszédház vigalmi zaja.

— Tegye be, hideg jön be, mondá Blanka.

Pedig nem a hidegtől, hanem attól a zenétől fázott.

— Rakjon több fát a tűzre s aztán menjen a szöglet-szobába s adjon hírt, ha a néptömeg erre talál jönni.

Mikor egyedül maradt Blanka, elkezdett zokogni.

A rémület okozta azt.

Az volt rémületének legszörnyűbb eszméje, hogy ha ő most ott volna abban a másik házban, a hol az emberek vigadnak! Soha egész életében nem tudná levezekleni azt a bűnt, a mit e lépéssel elkövetett volna. Soha ki nem tudna békülni önlelkével, hogy mulatni tudott Caldariva marquisnő termeiben, mikor legjobb barátjának véres holtteste fölött annak családja a kétségbeesés könyeit sirja!

Rövid időn visszaérkezett az előörsre küldött inas.

— Már jön a néptömeg.

Blanka shawljába burkolta magát; (a római paloták szobái hidegek) s sietett a szöglet-terembe.

Annak az ablakain be voltak téve a vastáblák, de minden tábla közepén volt egy czifrázat, melyen keresztül ki lehetett látni.

Késő őszi este volt; négy óra naplement után. A lámpá-

sok hunyorogtak a szélnyomás alatt; hanem azon a darabon, a hol a Cagliari palota állt, világos volt a tér. A tánczterem csillárai világították azt be. Az ablakokon át keresztülhangzott az erős zene.

A piac átelleni szegletéből egy megnevezhetlen tömeg gomolyodott elő.

Népnek nem lehet azt nevezni; mert ez egy szentséges szent név.

Csorda!

Igen: vadállat-csorda volt. Minőt hajdan a colossæum üregei okádtak elő: bősült tigris, hiena, szarvorrú; — csakhogy emberalakkal. Férfiak, a kiknek arcán az örült-ség üli diadalát, hahotára torzulva a fölötti örömben, hogy a józan ész lerázhatták a nyakukból; gyermekek, a kikből az éretlen düh vén törpéket alakított, vad fúriák, kikben az asszonyi nemet csak a szétbomlott hosszú haj tanúsítja. Valamennyien utasak a bortól és vértől, örültek egymás példájától és csatákosak az utesasártól, megtépett s a phantasia kicsapongásaival kiforgatott öltözetekben, a nők öveikbe dugott ruhaszegélyekkel. S ez mind tombol, tánczol, toporzékol, sikongat és ökkelivel hadonáz a légben; egy nyolcz éves fiu, még egy tíz éves leány, szurokfáklyákkal kezükben, nyargalnak előre visítózva, helyet csinálni a menetnek. Az elhulló sziporkák jelölik az utat nyomukban.

S a tömeg közepén ott hoznak egy emberalakit férfiak a vállaikon, hordszéken emelve, mint a pápát nagy héten, mellette visznek két nagy zászlót. Néhány fáklyás veszi körül s azok igyekeznek a megdicsőített alak arcát megvilágítani.

S így közeledik, emberi vállakon emelve, a szörnyeteg, ki meggyilkolta nemzete legbecsületesebb emberét, hazája legjobb fiát, a népnek legigazibb barátját, a béke egyedüli oszlopát! — Jön, trónuson emelve, mint a mexicói Teczkatlepoka isten, a kit ifju szüzek vérével tartott jól az inkák kiveszett faja.

És Blanka ráismer ama rettenetes főre, mely kötéllel a nyakában szállt alá a Szent-Péter-templomi tribuneről s a kihez még a saját gyermeke is félt közelíteni.

S most éljent ordít neki az egész sokaság s egy némben, ki oly boldog volt, hogy egy csecsemőt tartva ölében, egész a gonosztevő trónusáig tudott furakodni, sorba tánczolva az ittas férfialakokkal, mikor odajut a szörnyeteghez, föl-emeli két kezével a csecsemőt s odatartja eléje, hogy csókolja meg azt a kezét, a melyről még nincs lemosva a vér! S akad asszony elég, a ki utánozza. A csecsemőiket is elhozták a saturnáliába s mutogatják nekik a gyilkost: «ilyen légy, ha felnősz!»

Blanka zsibbadni érzi minden tagját. Az utálat, a borzalom úr lett érzékei fölött. Azt hitte álmom ez; majd elvonul. — De nem vonult el.

A Cagliari-palota előtt megállt a pokolbeli díszmenet s a riadalomból kivehető Blanka, hogy a gyilkost és fertelmes processióját onnan a kivilágított ablakokból üdvözlék!

Minő társaság lehet az ott!

A menet megáll. A palota ablakából pezsgős palaczkokat hajigálnak le közé, azokat elkapkodják. A fáklyások a gyilkos trónja körül tért kanyarítanak s annak a közepébe ugranak a szilaj alakok, férfiak, némberek, palaczkokkal kezükben s elkezdik toporzékolni a tánczok legocsmányab-bikát, mely arra van kitalálva, hogy megutáltassa a fér-fival az asszonyt. — Zene is van hozzá. Ugyanarra a tánczzenére, a mi a fényes teremből lehangzik, lehet tánczolni a sáros utcán is. Csak másolat ez. Az utca tükre a palotának! Azt teszik itt is, a mit ott, csak hogy természetesebben és álarcz nélkül.

Blanka valami oly kimondhatlan dühöt érzett e látvány alatt, hogy azt kívánta, nyilnék meg a föld e Sodoma alatt és nyelné el pokol tüze az ártót és ártatlant.

Hát nincs ember, a ki meg tudja torolni azt, ha meg-bántják az Istent?

Van.

Az Angyalhid felől közeledik trombitaszóval egy fenyegető oszlop.

Egy egész zászlóalj carabinieri. Szuronyaik villogása hirdeti, hogy ők azok.

Aha! Most abbahagyják a táncot! Most más forma dárídó következik.

A trónuson ülő alak feláll és dörgő hangon kiált:

«Előre, asszonyok!»

Asszonyok? — Ezek az urak értik a harczadási módot.

A csoport közül előrefurakodnak rögtön a némberek s elzárják az utat a katonaság előtt. A rohamlépésben közeledő carabinieriiket riadó evviva kiáltás fogadja.

A csapat élén lovagló vezérben megismeri Blanka a rendőrfőnököt.

Tehát ő maga jött. Első hivatalnoka volt a meggyilkolt miniszternek; jó barátja. Ez bosszút fog állni a gyilkosain! Ő egész Rómára nézve a földi gondviselés. Kötelessége, hogy a társadalmat védje a rossz szenvedélyek ellen.

És Blanka látta az ablakból, hogyan állítja meg lovát a rend nagy férfiak az asszonyi csatarláncz előtt, hogyan parancsol katonáinak «lábhoz a fegyvert».

És aztán nyergében felülva, elkiáltja magát: «éljen a szabadság! éljen a nép! Mi a népé vagyunk!»

És aztán engedi magát lováról leemeltetni a részeg asszonyok által, engedi odavitetni a gyilkos trónusáig és mikor odaér, kezét nyújtja neki; odavonja őt magához és megcsókolja annak arcát. A tömeg felrivall: éljen a hadsereg! s a carabinieri trombitásai rákezdik a félbehagyott carmagdolát harsogtatni s a dühödt menadok kiragadják a katonákat a hadsorból, együtt járnak velük a pókmarástól megörjültek tánczát.

Ez oly undorító látvány volt, hogy Blanka nem nézhetett tovább. — Elfutott a piacra néző teremből, üldözötve a rettentő orditástól, mely a gyilkosok és a katonák közötti ölelkezésre következett.

Tehát a víz egyesült a tűzzel, — az olaj a vízzel kiegyezett!

* * *

A gyilkost Zambianchinak jegyzé fel a történelem s annak az ezredesnek a nevét, a ki megesókolta s megáldá az orgyilkost, Calderrarinak.

XXVI.

Blanka csak most vette észre, hogy — még ma nem ebédelt.

Pedig tapasztalat szerint a rémület fokozni szokta az éhséget.

— Ma nem teríti ön fel az asztalt? kérdé az inastól.

— Én terítenék, herczegnő; de nincs itt a komornyik. Az oda lenn mulat az uraságokkal. És nála van az étszeres szekrény kulcsa.

— Hát étkezni fogok étszerek nélkül, a tíz ujjammal. Hozza fel ön az ételüket.

— Én felhoznám, herczegnő; de a szakács nincs sehol. Az is odalenn mulat az uraságokkal.

— Tehát készítse ön el a tea-főző eszközt.

— Azt meg a komorna tartja gondviselés alatt s az is odalenn tánczol valahol — az asszonyságokkal.

Blanka most már igazán megharagudott.

— El fogom kergetni valamennyit, ha rögtön haza nem térnek!

Valaki onnan kívülről aztán segítségére jött a cselédjei hazatérítésében.

Legelőbb hazakerült a szakács, annak egy nagy kék folt a szemé alatt. Azután megjött a komornyik. Annak minden gomb hiányzott a bérruhájáról. Utoljára előkerült a komorna, minden öltönye igen defectus állapotban s a képe összekarczolva. — Furesán tánczolnak azok az urak és asszonyságok!

A hogy szokása az olyan embernek, a ki fél a szidástól

az elkóborlásért, mindenik egy-egy új rémhirrel rohant be a herczegnőhöz.

«A nép megrohanta a börtönöket s kiszabadította az elítélt gonosztevőket; most azok álltak a mozgalom élére.»

... Hm! ...

«A Cagliari-palotában beteszik az ablakokon a vastáblákat s bezárják a kapukat.»

... Aha! ...

«A gonosztevők arra bujtogatnak, hogy ki kell rabolni a gazdagok palotáit!»

... Ugy-e? ...

Természetesen valamennyi eselédet mind erőszakosan sodorta magával az áradat, a mint egy pillanatra kiszaladtak az utcára megnézni, hogy mi történik ottkűn. S még ők jajveszékelték legjobban.

Blanka elfeledte őket megszidni. Azt mondta nekik, hogy menjenek már most aludni s akármi történik az utcán, a kapun ki ne próbáljon menni senki.

Nem volt már kelve se ebédelni, se vacsorálni; csak a theát készítette el magának a hálósobájában s aztán elzárkózott a magányába, a remény-eseményei fölött elgondolkozni. A mit látott, a mit megért, mint egy hagymázos álmom tódult vissza képzeletébe: egymásnak ellenmondó s mégis egymást kiegészítő rém-események. Az utcák vérengző borzalmaival versenyt futott a palotában rendezett dárídó.

Hálósobájában sem volt nyugalma. — Sappho különös nagy kedvében volt most. A hangközlő üreg a szomszéd palotából áthozta a tivornya hangjait (s azt csak a Blanka hálótermének megfelelő helyiségből hozhatta): férfi röhej, keverve asszonyi vihánczolásal, poháresörömpölés, áldomás-zaj, örjögő kaczaj-chorus; ledér dal, táncztombolás egymást felváltva, vagy túlhangozva, révedezett ki a szoborkép lyrájának üregéből; s Blanka azon gondolkozott, vajjon Manassé hangja is azok között van-e?

Egyszer aztán, mintha kettévágták volna az egész utálatos hangzúrt: elcsendesült minden.

Mintha azt mondták volna a vig társaságnak: «csitt, megjött az úr!»

Egy hang, egy susogás nem volt többé.

Blanka most a csendet hallgatta.

S aztán úgy tetszett neki, mintha abban a csendben valami moraj közelednék, hasonlatos ahhoz, a minőt a jégesőt hozó felhő hallat messziről: tompa dübörgés, mormogás, zúgás, egyre közeledő. Egyszerre aztán felhangzott a jégeső kopogása s közbe a felhődörgés, mely nem tart szünetet! — «Megjött az úr!»

Blanka kitalálta, hogy mi az?

A Cagliari-palota vas ablaktábláit hajigálják kövekkel s a kaput kísértik betörni. A kik a tüzzel játszottak, megtalálták a maguknál nagyobb urat: a szelet. A fenevad jön megenni azokat, a kik megkóstoltatták vele a vért.

A kandallóban még izzott a parázs.

Blanka ott ült és a tűzbe bámult.

Egyszer csak a kandalló hátulján halk zörgés hallik s a csapóajtó felvonul a phönixxel.

Blanka bizonyos volt erről. Nem is volt meglepetve. A zsarátnok még izzott s teljesen megvilágítja a mögötte álló alakot.

A szép Cyrene volt az. Szétbomlott hajfürtjeit egy keresztülszúrt aranynyíl tartá össze. Egész termete egy kék róka-bundába volt burkolva.

— Oltsa ön ki a tüzet, hadd menjek be önhöz. Én már mind elhasználtam az extincteurömet.

— Nem oltom ki. Nem akarom, hogy ön most bejöjjön hozzám.

— Nem hallja, hogy a nép ostromolja a palotámat?

— Az önök népe az, a kit azért fizetnek, hogy lár-mázzon.

— Önnek volt igaza. Elismerem. Saját eszközünk fordult ellenünk. Azt is megmondta ön, hogy a katonaság, a

melyben bizunk, mikor le kellene verni a lázadást, kezét fog vele. Azt is megmondta ön, hogy rablók, fegyenczek fogják vezetni a mozgalmat. Mind megtörtént. De már most a baj megvan. A halál torkában állunk. Hallja ön, hogy döngetik a kaput?

— Hallom. Nem tartozik rám. A kik Rossi gyilkosaival poharat koczintottak, most koczintsák össze velük a fejeiket.

— Ön nekünk tulajdonítja Rossi meggyilkoltatását?

— Nem a kéz követi el a gyilkosságot, hanem az agy, mely azt kigondolta.

— Esküszöm önnek a szentháromságra, hogy semmi tudomásom nem volt róla!

— Nem azért rendezte-e ön ezt a vigalmat a mai napra?

— De ne tegyen ön nekem most szemrehányásokat; hanem szabadítson meg bennünket.

— Én? Hogyan?

— Oltsa ki a tüzet a kandallóban s engedje meg, hogy e rejteken át én és vendégeim elmenekülhessünk. A római társaság tejszine van itt halálveszélyben.

— Marquisné! Ha én önöket, egész vidám társaságukkal együtt a kandallómon, halószobámon, valamennyi termemen keresztül, a lépcsőkön át, a kapumon keresztül bocsátom, akkor én tökéletesen megosztom önnel a mai ünnepélynek a dicsőségét. Ez azonban hát csak az én bajom: megtehetem. De mit nyernek önök vele? Az a nép, mely a Cagliari-palota piaczfelőli részét ostromolja, bizonyosan a Tiber felőli részét is ellepte, csakhogy épen a nyomorult «condannata» ablakait nem verik be. De a mint az ön jelmezes vendégei az én kapumon keresztül kilépnek az utcára, ugyanazon sárkány torkába futnak bele, a melyiknek a másik feje elől elmenekültek. S ez már az önök baja.

— Hallgasson rám. Sem az ön bajáról, sem a mi bajunkról nincs szó. Nem szándékozom az egész társaságot önnek a termem végigrohantatni. Egy cselédjének

sem szabad megtudni semmit. — Önnek a hálóterméből nyílik a fürdőszobája. Ha az ónmedenczét félretolják, az alatt találnak egy vas csigalépcsőt. Ez is egy szép asszony furfangos találmánya, ki börtöne keresztülfúrásán törte fejét holtig. Ez a lépcső levisz a nagy vízvezetékbe, mely a palota szegletén levő szökőkút kedvéért lett építve: e vízvezeteki alagúton át a Fontana di Trevi épületébe lehet jutni.

— Hogyan? kiálta fel, rejthetlen diadallal, Blanka. A cloakán keresztül! a hol a patkányok laknak! A hercegek és herzegasszonyok; a szinpadi királynők, a parlamenti celebritások, a népszónokok, a művészek, a fél-istenek! A cloakán keresztül! saját, atlaszczipős lábaikkal, mint a patkányok, mint a tolvajok, meggörbített háttal, lehúzott fejjel, térden, négykézláb. Ez igazán fölséges ötlet öntől, marquisnő! Szébb cotillionnal be nem lehetne fejezni az ön tánczvigalmát. — Ambár nekem pokoli kedvem volna ma rossznak lenni! És önöket mind engedni, hogy legyenek mind mátyujává — a szent ügynök.

A szép Cyrene szemében olyan tűz villogott, minőt az éhes sakál szikráztat a hozzá rugó szép czebra felé. Valami kegyetlen gondolatja volt: — nem az, hogy egy szökéssel átugorják a zsarátnokon, s a milyen erős ö gyöngé felével szemben, azt tehetetlenné tegye, s az utat erőszakkal nyissa meg. Nagyobb erővel is rendelkezett ő.

Büszkén fölemelte fejét, állig betakarva magát prémes palástjával.

— Az is megtörténhetik, hercegnő; mondá kevélyen. Az indítvány tölem jött, asszonytól: futásra. De vannak vendégeim között férfiak is, a kik egyébhez is értenek. Azok közt egy derék, bátor művész Magyarországból, a ki azt indítványozta, hogy a férfiak vegyék elő Cagliari fegyvertárából a fegyvereket, s álljanak az ajtó védelmére. Ő testével fogja védeni a társaságot, melyben gyöngé nők is vannak. Az első kardot ő választotta ki.

Blankának a szívét mély fájdalom lepte el egyszerre.

Tehát mégis eljött ide!

Eljött mulatni a világ leányaival!

És most azokért, a kiknek nevető arczába visszanevetett, képes fegyvert fogni, ölni és meghalni! — A férfi, a ki azon nők miatt, kiknek könyező szeme az ő könyeinek felett, nem tudott fegyvert ragadni, azt mondá: a boszúállás istenek bűne, állatok erénye; az most ezekért a nőkért széttépett testével tud áldozni! tud bűnös istenné, erényes állattá lenni!

Oh mily keserű lett e gondolattól az egész élet, az egész világ!

Néhány pillanatig az a gondolat kísértett lelkében, hogy haljon hát meg, ha ide jött! veszszen el a többivel együtt, ha ezt a halált választotta magának; hanem aztán elcsüggedt minden erélye, minden ruganyossága lelkének, ki volt kezéből véve a fegyver.

— Jól van. Én keresztül bocsátom itt önöket. És aztán arra gondolt, hogy menjen hát ez az alak is a többiek útján. Szennyesebb nem lesz már abban a cloakában, mint a milyen lett ezen őj tivornyáitól. S a ki eltűnik e földalatti úton előle, az soha többet az égen keresztül sem jöhet vissza hozzá, a hogy eljárt hozzá eddig, mint álom, mint ideál.

Tehát hadd fussanak a patkányok!

Blanka fogta az extincteurt s elparáholta vele a zsarátnokot.

— Bejöhet marquisnő.

Caldariva herczegnő átlibbent a kandallón, s palástját felemelte e perczen. Meglátszott, hogy lábain csak sandal van; semmi más. Talán mythologiai jelmezt választott.

— Csináljon ön sötétet a hálótermében s bocsássa le az alcoven kárpitjait, hogy a keresztülvonulók ne tudhassák meg, hol járnak. Egy lámpát helyezzünk el a fürdőszoba ajtajába, hogy oda találjanak.

Úgy tettek.

A fürdőszobában egy remek vésművü fürdőmedence

állt, tömör ónból. Azt négy férfi sem bírta volna helyéről elemelni. Oldalt a falban két rézcsap, mint szokás, meleg és hideg víznek. Blanka annyit tudott, hogy erre a célra valók.

A marquisnő aztán megtanította arra is, hogy ha az egyik csapot nem elfordítják, hanem benyomják a falba, akkor a nehéz fürdőkád félre fordul a talpán s egy kerek nyílást hagy tárva, melynél a csigalépcső kezdődik. A másik csap megint, épen úgy betolva, visszacsúsztatja a helyére a medenczét.

Mennyi titka van ennek a háznak! Ha ezek a rejtekek beszélni tudnának!

Künn egyre dühösebb volt az ostromló zaj, a vastáblák zuhogása, a kapu dögése, az emberordítás. Még egy dologra kellett gondolni.

«Hányan lesznek a földalatti utazók?»

«A cselédséggel együtt hatvanöten.»

«Annyi szál gyertyát kell számukra ide készíteni. A bányászok gyertyával járnak.»

Az is megtörtént: több viasztekerés el lett osztva anyyifelé. Az út nem hosszú.

— Siessenek! mondá Blanka lázas izgatottsággal s felé se nézett az eltávozonak.

Hanem a mint egyedül maradt, a leeresztett alkovenkárpit mögé elrejtőzött s onnan leskelődött kifelé.

Meg lehet azt neki bocsátani. Volt, a kire lessen!

Az a látvány sokszor fel fogja még riasztani álmaiból!

Képelete ily képeket nem mutatott még soha, mint a minőknek káprázatos sora most végigvonult előtte.

Az egész terem sötét volt, de az ajtóból kiderengő lámpafényben mint a camera obscura fénytányérjában, minden alaknak meg kellett jelenni, a míg a kandalló üregétől a fürdőszoba ajtajáig jutott.

És Blanka látta egy halálriadaltól szétrobbantott orgia alakjait: egyenkint, párosával megjelenni és elfutni maga előtt. Világ bölcsei, magas polczokon álló férfiak, a lehú-

zott czipőkkel kezükben s biborpalástjukkal a hónuk alatt; — jöttek és futottak.

Tarka harlekinok, viaszsárga ijedt arczokkal, kimeredt szemekkel; — jöttek és futottak.

Egymást czipelő párok, kik közül az egyik részeg, vagy ijedtében elájult, mindenféle groteszk összekapcsolásban, nem nézve, kezénél, lábánál fogva hurezolják-e egymást? — jöttek és futottak.

Egy satyr-alak úgy vitt egy nőt, hogy a két kezét a nyaka körül fonva, a hátára fektette hanyatt s a nő danolt.

Egy másik, egy athletai férfi, a vállára vetve vitt egy nőalakot, annak az öltönye foszlányokban, haja felbomlott fürtökben lógott le utána.

Mind végig futottak a büvlámpa fényében, rettenetes torzalakjai a szemérmertlenségnek és a rémületnek.

Egy oly részeg volt, hogy dalolni akart. Társai befogták a száját, hogy el ne árulja menekülésüket, úgy hurezolták magukkal, dühös küzdelem közt.

Aztán megint: ott vonaglott egy rémült nő, ki kétségbeesett erőfeszítéssel hurezolt karjával fogva egy férfit a földön, a ki nem tud hátra állni.

Blanka szivszakadva lesté: hát «ő» kit fog az ölében hozni? bortól ittas, ijedtségtől alélt, förtelemtől megtört élő alakot? Olyan soká késett; — olyan hátramaradt!

Számlálta a ködfátyolkép alakjait: már negyvenen, már ötvenen futottak előtte keresztül. Csaknem mindegyik elbukott a kandalló párkányában, a mit a sötétben nem látott a lába előtt s káromkodva tápáskodott fel újra. Kaczajra ingerlő torzkép a borzalom közepett. Ő még sem jön! — Igaz! hiszen ő testével védi a többiek futását. Ő a bátor. A hős!

Most már a vendégek száma elfogyott, a cselédek következnek. A bérruhák futnak. Fejükön, hátukon batyuval. Ketten egy-egy ládát czepezve. Abban bizonyosan a Cagliari-kincsek vannak. Egynek a hátán abroszba csomagolva az asztali ezüstmű; étszerek, girandolok, süte-

ménypoleczok, virágtartók. Egy-egy megáll, iramodás közben kiinni a tartalmát a boros palaczknak, a mit lekapott az asztalról. Csak Manasse nem jön még.

Igaz! hiszen még a szép Cyrene is hátra van.

Ki lenne az ő társa más?

A szép Cyrene a házi asszony. Neki utoljára illik maradni. Bezárni hátul az ajtót. Az utolsó férfi, a legjobb férfi, a házi nőnek, a legbátrabb nőnek kísérője lehet csak.

Már észrevehető időköz telik le, s nem jön a kandallóból elő senki.

Egy ágyüdörgéshez hasonló robbanás hangzik odakünn, mely megrázza az ablakokat.

Az ostromlók petárdát tettek a kapu alá s a tüzgéppel kivettették azt sarkaiból. A diadalüvöltés hirdeti, hogy urai lettek az ostromlott bejáratnak. Puskalövések hangzanak közbe.

Most kilépett a sötét üregből az utolsó alak:

A szép Cyrene.

Megáll a kandalló előtt s egy lábnyomására bezáródik háta mögött a csapóajtó; a phönix ott ragyog ismét a helyén.

Blanka eléje lép a kárpit mögül.

— Nincs több? kérdi.

— Utolsó vagyok, felel a hölgy.

— Hát «ő»? Elesett-e?

— Itt sem volt. Válaszol gúnymosolylyal a delnő. Azért mondtam csak, hogy itt van, hogy öntől kierőszakoljam az átbocsátást.

Blanka szívére nyomta kezét s felüdültén sóhajta, mint a ki egy gonosz álomból ébredett.

Ekkor odatoppant elébe a délczeg Vénus-alak s ezt sűgá oda neki:

— Jól imádkoztatok a ti külön Isteneteknek, hogy el nem jöttetek a meghívásomra. Én elvesztettelek volna egyiteket a másitok által s megtartottam volna magamnak

mind a kettőt! — Ne lássuk egymást az életben többet! — Adósod nem maradok a megszabadításért. — Fogd ezt a levelet! Ki vagy vele fizetve, úgy hiszem!

S midőn a levelet átnyujtá Blankának, karját elővette a bő prêmes palást alól, s ez a kar meztelen volt egész vállig.

Egy percz mulva ő is eltűnt.

Blanka sietett a fürdőszobába, a lépcsőtorkolatot az önmedenczével ismét elzárni. Alulról, a mély hosszú alagútból rejtelmes zszibongás zúrhangja tört elé. A patkányok morognak.

A medenceze helyére fordult. — Aztán csend lett.

Blanka a lámpafénynél elolvasá a levélkét, a mit a marquisnőtől kapott. Erőteljes férfírás volt. Csak három sor.

«Marquisnő! A meghívást köszönöm; de én a Cagliari-palotát kerülöm.

Adorján Manassé.»

Térdre omlott a levéllel. Van egy Isten!

XXVII.

Nem volt most idő az ábrándozásra. A palota másik felében tomboltak az ostromlók.

A felől meg lehetett győződve a hercegnő, hogy a berontó tömeget nem a politikai vak szenvedély vezeti most, hanem tiszta szívből jövő, őszinte rablási vágy. Azokat az uri társaság gyémántjainak csillogása böszítette fel, s a Cagliari hercegek felhalmozott ezüstjére haragudtak ők meg.

Hanem ez vigasztalásnak elég rossz volt.

A győztesek, mikor nem fogják találni sem a gyémántokat, sem az ezüsthéleket, keresni fogják, hogy mindaz hova lett? s nem nyugosznak meg abban, hogy miután a tükrök össze vannak törve, s a butorok szét vannak haso-

gatva, azzal a munka be van fejezve, hanem kíváncsiak lesznek megtudni, hogy az üldözöttek merre menekültek el? S még megtalálhatják az összeköttetést a két palotaszárny között.

Meg kellett tudnia, hogy a marquisnő nem hagyta-e nyitva saját hálósobája felől a rejtekaajtót?

Hogy tudja azt meg?

Nincs olyan megbízható cselédje, a kit odaküldhetne. Ha volna is: azok most elő nem jönnek még az «Angelus» csengetésre sem. Cselédjei közül, a kinek most igen nagy a bátorsága, az az ágyában fekszik, s a kié kisebb, az az ágya alatt.

Magának kellett rászanni magát, hogy belépjen az ismeretlen helyiségbe, a hol soha sem volt, s a hova nem volt szabad szövétnekét vinnie magával, mert elárulta volna a fődött folyosó üveges nikadjaian keresztül az udvarra betörő tömegnek, hogy a két palota közötti átjárás nyitva van.

Azonban a veszély nagysága, a magárahagyatottság érzése erőt kölcsönöz: a hercegnő fölnyitotta a csapóajtót s belépett az ismeretlen folyosóba, melyen át eddig csak ellensége járt hozzá.

Nem volt az sötét. Az udvarról fáklyafény világított föl, jól kivehette nála a korridor hosszában elvonuló freskófestményt, egy bacchanalt, Ariadne fölvonulásával.

A folyosó végén egy nagy falapra festett kép volt: a gnidiai Venus templomának bejáratát ábrázoló. E templomajtó volt a tulsó kándallólap hátrésze; az ajtó boltívét befutotta a festett borostyán. E folyondárlevelek egyike megmozditható volt. Az alatt volt a kulcslyuk.

Blanka megállt hallgatózni. A hálósobában még nem volt semmi zöreij, semmi lárma. Még ide nem törtek be.

Rátalált a jelzett zöld márványlapra. Megkísérté azt lábával lenyomni. Nem mozdult az. A csapóajtó be volt zárva.

A veszély leleményessé tesz. Blanka egy hajtüt dugott

bele a kulcslyukba s le hagyta azt hullani a mesterséges zárba. Most azt a saját kulcsával sem lehet többé kinyitni, hacsak az egész falat szét nem bontják, kandallóstul együtt.

A felől tehát bizonyos lehetett, hogy a Caldariva marquisnő lakosztályából az övébe át nem jöhetnek. De hátha észreveszik a menekültek útját s az udvarról egyenesen felhatolnak az összekötő karzatra! Ahhoz csak lábtók kellene. Ennek a nyitott arkadjait csupán egy vékony aranyozott rácsozat takarja.

Ott maradt kémlelődni.

Kétfelé figyelhetett. Le az udvarra. És oldalt, a hálóterembe.

Az udvaron tüzet raktak az emeletről lehajigált butorok tört darabjaiból s a tűz körül tánczolta a tarantellát két pár; egy fekete szemöldökű, szétszórt hajú mænade, egy délezeg, Antinous-alakú romagnai kecskepásztorral; meg egy fiatal gyermek arcú leány egy püpos hátú, satyralakú ficzkóval. Egy dudás, meg két tamburinos verte és nyeggette a tánczenét, a nézők biztatták őket a lasciv mozdulatokra; a hátul tolakodó tömeg közbekiáltott: Halál a bíbornokokra! Le a pápával!

És Blanka veszedelmes kíváncsisággal nézte ezt az aranyos rácson keresztül. Egy utzasuhancz a pillér faragványain odáig felkapaszkodott, hogy a borzas fejével csaknem előgetett neki.

És Blanka arra gondolt, hogy miért nem láthatja ezt a jelenetet Manassé? Milyen festői tanulmány volna neki e két tánczó pár!

Egyszer aztán elvonták figyelmét a csapóajtón keresztül hangzó szavak is. A betörők elhatoltak a hálóterembe is. Szörnyű volt káromkodásuk, hogy nem találták se a vendégeket, se a ház kincseit.

Blanka hallott olyan beszédet, a milyen még soha nem érinté füleit: káromkodást. Az uraságok igen őszintén kimondák a véleményüket e tekintetben, s minthogy az

igazhivőnek az által is illik magát megkülönböztetni a hitetlen mahomedántól és a zsidótól, hogy mikor káromkodik, se feledkezze meg a hiszekegyje alaptételeiről s sorba szidja azokat a szentségeket, a miket a pogány nem szidhat: annálfogva a hercegnő fültanúja volt egy olyan litániának, a milyenért érdemes volt Rómába jönni, hogy meghallja.

Reszketett, hogy rátalálnak jönni a rejtékajtó titkára. Pedig nagyon közel voltak már hozzá.

«Ebben a kandallóban nincsen tűz!» — mondá egy hang.

«A kürtön keresztül szöktek meg! — kiálta a másik.

S már hozták a lábtót, hogy felmászszanak a kürtöbe, midőn egy hang diadalmasan ordíta fel: «e scoperto!» (fel van fedezve!)

Blanka megrettent. De még nem futott el. Tovább hallgatózott.

«Merre menekültek?»

«A fürdő-szobán át!»

Azt hitte, el van veszve.

De mégis tovább hallgatózott.

És aztán a későbbi szavakból megtudta, hogy elvonult a feje fölül a veszély.

A marquisnő hadvezérnek született. — Gondja volt rá még a futásában is, hogy hadserege visszavonulását fedezze. Az ő fürdőszobájából is kanyargott le egy csigalépcső egy földalatti alagútig, de ez a palota levezető csövei számára volt építve s a földalatti utazót a cloaca maxima földalatti üregeibe kódorgatta el. Az rettenetes kijárási volt.

«Utánuk!» ordíták a betörők. «Fáklyákat!»

«A cloaca maximában utolérjük őket!»

«Legalább szép haláluk lesz!»

E csel által a marquisnő hamis nyomra vezette az üldözőket s most ezek mindaddig, míg a dögletes földalatti üregeket összeszaladgálják, időt engednek az üldö-

zötteknek az elmenekülésre. Ott pedig nem találnak egyebet patkányoknál.

De mi lesz, ha megint visszatérnek? Sárosan, vérszomjasan, kincséhesen, s megtudják, hogy rá voltak szedve?

Ez eltart napokig; mert a föld alatti Róma nagy birodalom. A kiket a labyrinth elnyel, egyhamar nem adja vissza.

Blanka azzal a megnyugvással térhetett vissza hálószobájába, hogy a föld alól kitört borzalom ismét levezető csatornájára talált, s visszaomlik a föld alá. A condannata az alatt alhatik nyugodtan a maga lakosztályában. Róla azt tudják, hogy se nem bűnös, se nem gazdag.

De soká még sem maradhat titokban, hogy a Caldariva marquisnő Astarte-ünnepén jelenvolt vendégeknek ő nyitott menekülési utat. Azok, hatvanöt ember, s köztük huszonöt cseléd, ha elfutottak is Rómából, el fogják mondani, hogy a Trevi-kút vízműveinek épületein menekültek meg, ha minden egyéb sötétben maradt is előttük, s a hír visszaszivárog a nép közé. Napok múlva az ő lakosztályát fogják megtámadni s megszabadított ellenségeért ő rajta állanak boszút.

Neki el kell menekülnie a palotából, el Rómából, hová emberi ítélet lánczolta, irgalmat nem ismerő, mint maga a fátum!

Lehetetlen, hogy azok, a kik a lánczokat ráverték, fel ne oldják azokat ily fenyegető veszélylyel szemben, ily rendkívüli nyomások alatt! Alig várta a reggelt, hogy menekülési kísérletét megkezdhesse.

A következő reggel azonban új rémségeket hozott, a mik még felülmúlták az éjszaka borzalmait.

Már kora szürkülettel (s a novemberi regghajnal igazán szürke) elkezdtek szabályosan sorakozott néptömegek nyomulni a Quirinál felé. Blanka láthatta őket ablakából.

Parasztok, polgárok, nemzetörök, karöltve minden egyenruhájú katonákkal, egész széltében elfoglalva az utcát, vonultak a ködön keresztül, zászló helyett póznára

tűzött táblákat vittek magasra emelve, azokra voltak írva a nép jelszavai és jelöltjei, kiknek kormányra jutását követelték.

Blanka ** grófnőhöz akart menni; de gondolni sem lehetett rá, hogy most az utcán valaki kocsival jár-hasson.

Még a cselédek közül sem akarta senki elhagyni a házat.

A Circolo popolare kedvencz szónokai megkísérték a néphez beszélni. Mintha a viharok beszéltek volna, az ár magával ragadta őket.

A pápa udvaroncjai, az aranyos legyek, szétfutottak a Vatikánból, csak a bibornokai, a külhatalmak követői maradtak vele, s mintegy száz testőr, a kik megmaradtak élethalálra híveknek. A nép ugyanazon a téren, hol husvét napján az áldást viszhangozta, mennydörögve követelé most a harcot és a radikális kormányt. Ugyanazon emberpyramidok tornyosulnak fel a dioseur szobor körül most is, a mik akkor.

Délfelé puskaropogás vegyül a népkialtozás zajába.

A Quirinal felől rohannak vissza rendetlen zavarban a tömegek, összekeveredve, s remkiáltások hangzanak: «A svájcziaik öldöklük a népet! Fegyverre!»

S azután visszatódul megint az áradat, nemzetőrök, szabad-csapatások, carabinieri löfegyverekkel, s a puskaropogás állandóvá lesz.

Véres sebesülteket visznek végig az utcán, a nép átkozódásai közepett.

Blanka látja ablakaiból, hogy másznak föl az emberek a háztetőkre s onnan lövöldöznek be a Vatikán ablakaiba.

Dob pörög. Egy csapat carabinieri közelit, élén a tegnapi est egyik hőse: az ezredes, a ki a gyilkosokkal összeesókolózott.

Azt hiszi, hogy jó barátok lettek az által s elkezd nekik szónoklatot tartani.

«Ejh! mit hallgattok itt erre a fecsegőre?» kiált föl egy

hang a tömegből. «Le vele!» -- S azzal elkezd rohadt narancs és záptojás özönlenni a népszónok fejére. Az betört orral bukik le lováról. Hamar megkapta jutalmát tegnapi érdemeinek!

Ez is Blanka szemeláttára történt.

A néptömeg elvitte a carabinieriiket is.

Már alkonyodni kezdett.

Most nehéz jármű gördülése hallik. Mit hoznak? Egy ostromágyút. A nép maga vontatja azt. Visító gyermekcsapat tolja előre a kerekeket.

Blanka látja, hogy állítják fel a pápa és az istenek házával szemközt; megtöltik és oda irányozzák a kapura.

Ekkor egy óriási termetű férfi, jobbra-balra taszítva az előtte állókat, utat tör magának az ágyúig, s mikor már a veres sipkás rá akarja tenni a gyújtólukra a kanóczot, odaveti széles mellét az ágyútoroka elé: «no hát löjj!»

Ez a becsületes ember volt Horre mérnök. Tiszta vérű demokrata. Hanem azért nem tűrhette, hogy a Vatikán ellen az ágyút kisüssék.

Akadnak követői, a kanóczot kicsavarják a tűzér kezéből s eltapossák a sárban; mások megint felkapják s újra meggyújtják azt.

Ekkor egyszerre új mozgalom támad; a Quirinal felől megindul a nép, az eddigit még százszor fölül múló rivalkodással, s a lövések megtizsereződnek. De már ez örömrivalgás, már ezek üdvlövések.

«A pápa megadott mindent! Éljen a radikál miniszterium! Éljen a pápa! Éljen a háború!»

S az ujjongó néptenger visszatolja az utczák emberfolyamait, s következik a nagy ölelkezés.

A vihar az egyik égsarktól a másik felé fordul, s forgószelet támaszt az emberi társaságból, melyben az emberi ész elveszti tájékozottságát. Még a vezető férfiak sem tudják már, merre mutatnak a csillagok.

Hát még egy szegény, magára hagyott asszony, a kinek mindehhez nincs semmi köze!

Este ki volt világítva a város a nagy öröm végett. Blanka-nak is lámpákat kellett rakni az ablakaiba, mint a ki segít örülni.

A hírlapok is megérkeztek aztán. Jó dolguk volt most a szerkesztőknek. Háromszor akkora betűkkel nyomtatták a híreket mint máskor.

Hogy harczolt az «egyetlen egy ember», a nép, a százkezü óriás (a száz testőr) ellen, bátran küzdve déltől napestig. Meg is ölt — egy bibornokot. Az ott adta át lelkét Istennek a pápa térdein fekve.

Hát Rossi? A meggyilkolt Rossi? — Arról nem beszélt a krónika többé. A nagy tengeridő alatt — tegnaptól maig, — teljes feledékenységbe ment a neve. — Útjában volt mindenkinek: a forradalomnak és a reakciónak. (Egy önzetlen, hazáját szerető polgár!) Ő volt a fonál, melyen Damokles kardja függött. Ha már lezuhant a kard, ki emlékeznék az elvágott fonálról? — Annyit még feljegyezett valamelyik lap harmadnap is kapcsolatban Rossi esetével, hogy Livornóban disztrakciót tartottak — az orgyilkos tiszteletére.

Most már el volt határozva Blanka, hogy Rómát elhagyja minden áron.

Neki nincsenek sem ágyúí, sem néptömegei, hogy azokkal kimozdítsa szilárd talapjaikból a világot tartó oszlopokat; neki csak könyei vannak és esdeklései; talán azok is megindíthatnak valamit: egy szívet, mely nincs kőből.

A következő napokon már meg lehetett kísérteni az utcára kikocsizást.

A Cagliari-palota kapuja már be volt támasztva, s előtte fegyveres nemzetőr állt, megakadályozva a bemenetelt, hanem Blanka tudta azt jól, hogy a cloaka felől nyitva a bejárás. A mult éjjel is átment hallgatózni a folyosón a csapóajtóig s hallotta, hogy járnak-kelnek odabenn; nyitogatnak, fessegetnek, dörmögnek, kopognak! dolgozik folyvást titokban most már nem a ribellione, hanem csak a ladronaja.

S neki tudnia kell azt, hogy őt csak egy rejtekajtó választja el tőlük.

** grófnőt sietett fölkeresni. Az igen roszkedvű volt. Alig akart vele szóba állni, arra a kérésére, hogy vesse magát közbe a világ uránál egy szegény eltaposott féreg végett, hogy engedje őt a «maga földébe» elbujni. Ne tegye vele azt, a mit tesznek az emberek egy pillangóval, a kit odaszúrnak gombostüvel rovargyűjteményük falához s rábizzák, hogy vergődjék, míg meg nem hal. Engedje őt hazamenni szegény hazájába. — A grófnő csak vállat vont. — Azt mondta, hogy neki és párthiveinek semmi befolyásuk többé a Vatikánban az utóbbi napok eseményei óta. A pápa a forradalmárok karjai közé vetette magát.

De Blanka oly kétségbeesetten tudott előtte könyörögni, hogy elvégre hajlott a kérésére és megígérte, hogy még ma elmegy a Vatikánba s személyesen szól Blanka mellett. Látogassa meg őt másnap ismét.

Blanka ezen az éjszakán is ággódván leste a szomszédban kódogó alattomos zajt: de annál még nagyobb veszedelem is várt rá.

Következő reggel a komornyikja azt jelenté, hogy az ő palotája kapujára is fel van írva ez a három betű: C. D. T.

«Mit jelent ez a három betű?»

«Casa dei traditori.» (Az árulók háza.)

Valami bölcs nemzetgazdász ugyanis azt a mulatságot szerezte magának, hogy a megindítandó háború költségeire az «árulók vagyonának» elkobzását indítványozá, s az illető házakra, mint valami helyszinelési jegyzéket rötta fel azt a három veszedelmes betűt.

El lehet gondolni, hogy az ilyen megjegyzett háznak a lakói milyen jól érezhették magukat.

Blankának két nőcselédje még az nap elkérezkedett — haza az anyjához. Mind a kettőnek volt egy haldokló anyja. S a kertésze kikérte a bizonyítványát: azt mondta, új kertet alapítani szegődött. El is költözött délig.

Félt már itt maradni a cselédnép is.

A kocsisokat csak folytonos alkohol-befolyás alatt lehetett megnyerni, hogy el ne szökjenek.

Korábban az etiquette által engedett látogatás határ-idejénél meghagyá Blanka az inasának, hogy fogasson be.

A jó ember azt a tanácsot adta a hercegnőnek, hogy a mai felfordult világban sokkal czélszerűbb mindenkinek egy számozott bérkocsival járni az utcákon, hogysen mint a saját czimeres hintáján, s egyenruhás kocsissal a bakon.

Blankának erre egy gondolat villámlott át a lelkén.

— Igaza van önnek. És akkor önt is jobb lesz nem vinnem magammal.

Ennek meg épen nagyon megörült az inas.

Blanka tehát legegyszerűbb öltözetét vette magára s esernyővel a kezében elindult egyes-egyedül az utcán.

Nem messze a téren álltak az egylovas fogatok hosszú sorban.

A legelső bérkocsist megszólította,

— Ismeri ön ** gróf lakását? A követségi palotát?

— Hogy ne ismerném? Az éjjel adtunk neki macska-zenét.

— No hát odahajtsunk.

A követségi palotába alig akarták beereszteni a hercegnőt, minthogy csak bérkocsin jött és egy-fogatún. Fel kellett küldenie névjegyét, hogy megnyiljanak előtte az ajtók.

** grófnő még fagyosabb volt hozzá, mint tegnap.

— Ő szentsége hajthatatlan! — Kérésemet ingerülten elutasítá. — «A politikai változások a polgári perekben hozott ítéleteket meg nem másíthatják. — Kire mi rá van mérve, azt el kell viselnie. — Ha mi nem félünk az oroszlánok barlangjaiban lenni Dániellel, más se legyen kishitű. — A bíró maradjon székében, az elítelt a börtönében. — Több asszony is van még Rómában. — Egyéb-iránt a nép haragjától ne féljen senki. — Az engedmé-

nyek megadattak, megtartatnak s a nép boldog lesz és megelégedett. — Béke legyen veletek, s nekem is hagyjatok békét.» — Ez volt a válasza.

— Lehetetlen! Lehetetlen! Lehetetlen! Szólt a szerencsétlen asszony, kezeit tördelve. — Engem az utcán megtámadnak, lakásom falát aláássák; kapumra ráírják a proscriptiót; cselédeim elfutnak tőlem, nem mernek nálam maradni. Félek. Iszonyodom! Egyedül vagyok hagyva. Nincs egy lélek, a kihez, ha megtámadnak, oltalomért fordulhassak. Éjjel nem merek lefeküdni. És énnekem semmi közöm se Rómához, se népéhez. Rossit, a ki egyetlen pártfogóm volt, meggyilkolták s a gyilkost ott tánczoltatta körül a nép az ablakom alatt. Félig megvagyok már tébolyodva. Egészen megleszek, ha még itt kell maradnom. Lehetetlen, hogy a szentatya ezt mondta volna!

— Ha nem hisz nekem hercegnő, kérdezze meg tőlem maga! Szólt a grófnő hidegen s ez volt búcsúszava a hercegnőhöz.

Blanka kisírt szemekkel tért vissza kocsijához.

— S s s s s s! mondta neki a bérkocsis. Törölje le a könyeit, asszonyom. Mai nap az utcán sírni a népfenség elleni tüntetés! Hová hajtsak?

— A Vatikánba.

— Ma csak a régi pénzek gyűjteménye látható.

— Én a pápát akarom látni.

— No az is régi pénz!

Tökéletesen jó sejtelve volt Blankának, mikor azt mondta, hogy lehetetlen volt a pápának ily választ adni az ő kérelmére. ** grófné elő sem adta az ő kérelmét neki, és így nem is válaszolhatott az rá semmit.

** grófnőnek volt valami oka azt így adni elő, a mit majd megtud Blanka nem sokára. Az ő kétségbeesett, elutasításáról panaszkodó arca beleillett valami tervbe — staffagenak. A Vatikánban egy óra hosszat járt-kelt egyik ajtóról a másikra, utoljára megmondták neki, hogy ő szentsége ma nem fogad el senkit.

Ismét visszatámolygott a kocsijához.

Most azután csak egy eszméje volt még. Az utolsó pókfonál, mely az elmerülőt fentartja.

— Ismeri ön a piazza di Colisseon signore Scalcagnato lakházát?

— Ki ne ismerné signore Scalcagnato lakását?

— A csizmadiáét.

— A népvezérét.

— Tehát vigyen signore Scalcagnatohoz.

— Czipőt akar ön nála venni, vagy egyebet?

— Miért kérdi ezt?

— Azért, hogy ha signore Scalcagnatonak nevezi az asszony, akkor a czipőt három lírával drágábban fogja adni, mint más különben, egyebet pedig semmi áron sem fog adni. Ha azonban úgy fogja őt szólítani, hogy «cittadino Scalcagnato» (polgár) akkor jutányosan fog nála kapni czipőt is, meg egyebet is.

Blanka megfogadta a bérkocsis utasítását, (ez egyáltalában a legjobb indulatú néposztály Rómában) s az utcai boltba belépve, «cittadino Scalcagnato» után tudakozódott.

Erre egy alacsony, virgocz emberke ugrott eléje a mellékszobából, kinek úgy jártak a szeméi, mintha szüntelen kémektől őrizkednék s a mint ez a herczegnőt meglátta, hirtelen a szája elé tette a mutató ujját s lehúzta a fejét a nyakába, a miben roppant ügyességet fejtett ki.

— Stt! Semmi kérdés! Mindent tudok! Én vagyok «cittadino Scalcagnato, il calzolajo!» fogja meg a karomat polgártársnő. — Cittadino Adoriano az emeleten lakik s a lépeső meredek. Minden jól van.

Blanka bámuló zavarral nézett a kis emberkére, s meg nem foghatta, honnan tudja ez, hogy őt nem az ő czipész kirakata esalta be ebbe a boltba, hanem hogy Adorjánt

keresi? Talán szokták őt látogatni fiatal ifju hölgyek? Talán épen vár valakit.

— Stt! inte a polgártárs, észrevéve e kérdőjelt a hölgy arcán. Ő most nincs itthon. Az atelier meglátható.

Blanka megnyugtatta érzé magát. A becsületes házigazda nem légyottra jövő dámának nézi őt, hanem művészet-pártolónak, a ki tán képet vásárolni jön. Mikor a festő nincs itthon, akkor a eszmadia árulja a képeket, ha vevő érkezik. S meglehet, hogy mikor a eszmadianak el kell menni a háztól, akkor meg a festő árulja a czipőket.

Bátran elfogadhatta cittadino Scalcagnatonak a karját, a mire nagy szüksége is volt; mert a lépcső csakugyan meredeken vitt fel az égbe.

Kicsi kis padlásszoba volt Manassé lakása; de tisztán tartva. Egyszerű keményfa bútorok benne. A háttérét egészen elfoglalta egy menyeyezetes ág, melynek tiszta fehér függönyei voltak. A padló finom római gyékénnyel terítve. Az ablak előtt a festőtámlányon egy megkezdett kép. Az ablak igen nagy volt, kidülő erkélylyel s azért különösen kedvező a festőre nézve, hogy fölül messzire kiugró ernyője volt, mely a felső világosságot enyhítette; alant pedig be volt futva kuszó rózsával, mely egész télen át zöld marad, s ez meg az alsó világítást vette el s így épen csak az oly nehezen szabályozható középvilágítás maradt meg.

Egyszerű, kis, szegény, magános embernek való helyecske volt az; hanem aztán a kilátás abból az ablakból fejedelmek számára való.

Előtte a Monte Palatino. A királyok hajdani Rómája. A legfelségesebb romok, koszoruzva örökzöld cserfákkal. A halhatatlan falak befutva halhatatlan repkénnyel, s túl rajtuk szeliden emelkedő dombok cziprussal, piniákkal fedve, s a távolban szakadozó hegyek, a mik már fehérék a hótól.

Még az idő is kiderült egészen; s az a sötétkék, minden

szint megelevenítő olaszországi ég fődte be a tájat, a miről az északi földöv lakójának fogalma sincs.

Blanka merengve dőlt az ablak párkányára s sokáig elbámult e képen s az alatt arra gondolt, hogy milyen boldog lehetne az a nő, a ki ezt a képet nézhetné napestig, míg mellette egy férfi, a ki imád és imádvá van, dolgozik, nem! terem!

Nagyobb ez a Cagliari herczeg palotájánál.

— Stt! veré fel ábrándozásából cittadino Scalcagnato. Jöjjön el az ablaktól. Megmutatom önnek a képet.

Azzal odavezeté Blankát az ablakhoz s egy fülkéről félrevonva a fehér függönyt, diadalt ragyogó arczzal mutatott oda. — Blanka valóban meg volt lepetve a kép által. Magát látta ott.

Hiszen eltalálni egy arczot emlékezet s egy vasúton felvett vázlat után, még csak «ismerésre méltó tehetség,» de eszményíteni a szépet: az már «művészi ihlet!»

Ennek az embernek hivatása van, lángeszével meghódítani a műszerető világot; nevet halhatatlanná tenni. Jót tett vele a sors, mikor a rideg diplomatiái pályából kilóditotta: holt emberré tette, s újra feltámasztotta. Ime a föltámadás legtokéletesebb példája e földön.

Blanka a legtisztább gyönyört érezte lelkében: nem azért, hogy ez az ő képe; — hanem azért, hogy Manasseé.

Cittadino Scalcagnatonak a feje most egyszerre kinőtt a válla közül, úgy megnyúlt a nyaka büszkeségében.

— Az ára harminczhárom millió háromszázharminczháromezer háromszázharminczhárom skudi! Egy lirával sem alább! Mondá a polgártárs, s nevetni kezdett. De aztán hirtelen ajka elé tette az ujját, mintha ketté akarná metszeni saját szájában a nevetést. — «Stt!» Egy szót se többet. Mindent tudok. Rendben van minden.

S azzal érthető pantomimikával mutogatott az ujjával majd a képre, majd a herczegnőre: a miből Blanka megérthette, hogy a polgártárs ráismert.

— Stt! Semmi kérdés! Minden jól van. Semmi baj se lesz. A polgártárs most nincs itthon. De a mikor és a hol kell neki lenni, akkor és ott fog lenni bizonynyal. Stt! Semmi kérdés tovább! A mit mondtam, meg van mondva. A csillagok, a nap, hold leszakadhatnak; ő azért a helyén lesz. Haza mehet polgártársnő. Nem kell nyugtalankodni. Csak odahaza maradni. Akármi történik is kinn az utcán. Nem kell se félni, se megijedni. Én mondom! Cittadino Scalcagnato. Ha tüzes rakéták repülnek is a levegőben, mint nyáron a fecskék: az mind semmi!

E közben levezette Blankát ismét a földszintre.

— Stt! Jó lesz egy pár czipőt vinni haza, hogy a bérkocsis azt higgye, ezért volt nálam a polgártársnő. Nem kell bizni senkiben! Itt van ez a szép vastagtalpú czipő, jó erős varrás: hegymászáshoz, gyalogoláshoz készítve. A mellett puha bőr és vízmentes, pocsetákon keresztül lehet vele járni. Jó lesz elvinni. Szükség lehet rá. Épen a lábára fog illeni!

— De hát hogy tudja ön, hogy ez a lábamra illik?

— Polgártársnő! Nincs-e a «*Domine Quo vadis*» templomban ott a Krisztus lábnyoma, a mi a kövön ott maradt? — Nem maradhatott-e ott egy szentnek lábnyoma a Colossæum homokjában, a mit aztán egy ájtatos hívő topographice fölvelt az albumába s nem elég-e Cittadino Scalcagnatónak egy ilyen lerajzolt lábnyom, hogy legkövetesebben a lábra illő czipőt készítsen utána? Vigye el megnyugodva.

Blanka egész homlokáig pirult.

— De nincs nálam pénz, hogy kifizessem. Elfeledtem magammal hozni. Ahhoz vagyok szokva, hogy mindig az inasom fizet. S most otthon maradt.

— Nem tesz semmit. Majd a számlára teszem. Stt! Tudok mindent. Semmi szó. Itt van még tíz lira, meg tíz soldi. Ezt én adom kölesön. Stt! Találkozunk még egyszer: akkor megkapom. Cselédjétől ne küldje meg. Ezzel fizesse ki a bérkocsist a piacon; ne vitesse magát a

lakásáig. Tíz lira a díj, tíz soldo a borralaló. A piacztól gyalog mehet hazáig. Ezt a czipőt kezében vinni nem szégyen. Ha ezüst vállbojtos inas kíséri önt, akkor letaszítják a járdáról; ha czipőt visz a kezében, kitérnek előle udvariasan. Csak semmi szó! «Niente! Niente!» Ebben az egy szóban benne van az egész olasz nyelv. Ez mindenre jó válasz.

Azzal kivezette a hercegnőt a bérkocsihoz, s még egyszer megkérve, hogy ha czipőre lesz szüksége, csak az ő boltját keresse fel, felsegítette őt a bérkocsiba s a míg csak láthatta, mindig a száján tartotta mutatóujját.

XXIX.

Blanka tapasztalá, hogy nagyon jó tanácsot kapott Scalcagnato polgártárstól. — Egész Róma az utcán volt most. Mindenütt hevesen vitatkozó tömegek lepték el az utcát. Saját lakása előtt, a Tiber parton is százával ácsorgott a sütkérező és politizáló néptömeg. Ha kocsin jött volna a kapujáig, bizonyosan érte volna valami kellemetlenség, de mert gyalog jött, a kezében egy pár vastagtalpú lábtyűvel, mindenütt utat nyitottak előtte, s mosolyogva bocsáták odább. «Povera ragazza!» Szegény lányka!

Mikor aztán hazaért a palotájába: első dolga volt a czipőket fölpróbálni. Meg kell adni Scalcagnato polgártársnak, hogy nemcsak a magas politikához értett tökéletesen, hanem a lábtyűkészítéshez is. Blanka úgy érzi, hogy ezek a czipők, a miket most felhúzott, olyanok, hogy szinte maguktól mennek. Ők hordozzák a viselőjüket.

És aztán elgondolkozott rajta, hogy van még ember a világon, a ki képes arra a gondolatra, hogy a maga választottjának az arezvonásait hazavigye emlékében s még a lábnyomát is lerajzolja a nedves homokról, s aztán megörökítse: az arezot festményben, a lábnyomot bakancskákban! — A ki tud mindig róla gondolkozni — s soha

róla nem beszélni! — Ilyen bohó emberek is vannak még a világon.

E fölött azzal is elfelejtett törődni, hogy mit zszibong az utcán, a piacon olyan nagyon a nép?

Pedig ehhez volt már egy kis köze.

Reggeli után elővette a hirlapokat.

Mindjárt a legelsőnél, a mit fölvelt, a saját nevére bukkant.

Azt rögtön meglátja az ember, a mint beletekint egy nyomtatott lapba, ha a saját neve ott van.

Vajjon mit írhat valaki ő róla?

Csak egy kis rövid tudósítás volt.

«Zborói Blanka hercegnő, Cagliari hercege elvált felesége, ki a Cagliari-palota egyik részét lakja, midőn a nép a másik palotában lakó Callariva marquisonénál összegyűlt reactionárius összeesküvőket megrohanta: ezeket akként szabadítá meg a nép igazságos bosszúja elől, hogy saját lakosztályán keresztül bocsátva, a fontana di Trevibe nyíló vízvezeték alagútán keresztül megszökteté.»

Nem sok. De elég arra, hogy valaki ily izgalmas időkből el legyen ítélve halálra.

Most már érthette Blanka a palotája előtt csoportosuló tömegek izgatottságának alapját — valamint annak az általános fogvaczogásnak az okát is, a mivel saját cselédjei jöttek eléje, ha valami szüksége volt rájuk.

Csak a piemonti inasnak maradt még egy kis bátorsága. Úgy látszik, az nem értette még egészen a dolgot.

És e denunciatio ellen még csak védelem sincsen. Mert igaz.

Az, hogy a megtámadott: nő, — nem szolgál védelmére. A gyűlölet neutrius generis: nem ismer nönemet.

Hozzájárult még egy újabb vész hír.

Délután a lázadók, vagy a reactionariusok (egyik a másikra fogta) elrontották a gázvilágítás fővezetékesövét. Az éjjel nem lesz Rómában lámpás.

Képzeldjen valaki egy Rómát, tele fellázadt néppel, szét-

bomlott hadsereggel, börtöneikből kiszabadított gonosz-
tevékkel, föld alá elbújt rendőrséggel; semmi kormány-
nyal, — lámpás nélkül hagyva egész hosszú novemberi
éjszakán át.

Minden borzalomnak ajtó, kapu van nyitva!

Blanka kétségbeesetten térdelt a feszület előtt imazsá-
molyán és harczolt az égiekkel.

«Miért kell én nekem e halálos félelmet kiszenvednem?
Mit vétettem én egész életemben? Azt, hogy álmodtam, a
miről álmodnom nem lett volna szabad? Meg kell-e büntet-
etni magát a gondolatot is? Hisz a mit vétettem, az még
csak gondolat volt! És mégis így büntetsz te engem; a ki
porszem vagyok te előtted!»

A feszület elefántesontból volt; Bernini egyik nevezetes
remekműve.

S mentül jobban ostededett, mentül jobban sűrűdött az
alkony homálya, annál lázasabb lett rettegése.

A felszolgáló inasnak már fel kellene gyujtani a ter-
mekben a lámpákat. Az is késik; — tán halasztani hiszi
az est beállítását azzal, hogy nem gyujt lámpát?

Egyszer rohanva tör be az ajtón az inas a hercegnőhöz
s elsápadt arczezal kiáltja, megfélekedve a szolgál és az
úrnő közötti távolságról:

— Jézus Mária! hercegnő! A nap újra fölkel!

— Micsoda?

— Fölkel a nap! Reggel lesz! Másodszor hajnalodik.

— Talán tűz van?

— Akkor a világ ég! Nézzen ki a hercegnő a Quirinal
felé! Jézus Mária, szent József! Az ítélet napja van itt.

Azzal kirohant az ajtón, végig jajgatva termen, folyo-
són, lépcsőn.

Blanka a piacra néző ablakokhoz sietett és kitekintett
a szabadba. Az valóban emberijesztő tünemény volt.

Éjszakfelé rózsaszínű fényben égett a láthatár, s e fény
egyre növekedett, emberi mértékkel meg nem határozható
sebességgel.

Egy kiváló hajnalpiros sugároszlop, mint egy szétoszló sáv látszott üldözni a csillagokat, a mik már fenragyogtak az égen, azután melléje támadt egy másik fénykéve, kén-sárga: és a kettő között az aczélkék ég.

S az égő, ijesztő hajnalfény közepében ott állt az Angyalvár sötét, tömör köröndje, tetején a repülő angyallal, a kinek óriás alakja feketén ütött el a lángoló égtől; mint az ítéletnapja halottébresztő, élöket megölő, Malach Hamovesh angyala.

«Az Angyalvár ég! — A Vatikán lángban áll! — Ég a Szent Péter temploma!» hangzott a téren a rémkiáltás.

«Egész Róma ég! Végünk! Ítéletnapja van! A világ meggyulladt!»

— Uram s én Istenem! mi ez? töprengett Blanka és nem volt, a ki megnyugtassa.

Az utczákon, a téren jajgatva zajlott alá s fel a nép, kiabálva: a templomokba! a templomokba!

Nem kellett most már semmi más, csak a templom!

Nem kellett most már semmi vendetta, hanem pœnitentia!

Nem kellett már Rómanak gázlampa; volt kivilágított ég! Nappal az éjszakában. Reimséges nappal! A tűznek, mely az eget bevilágítá, nem volt semmi füstje, minden csillag keresztül ragyogott rajta. Néhány szakadozott felhő úszott a fényár közepette egészen feketén. Ezeket nem világitotta meg a fény; alatta jártak azok mélyen. S ez volt a legszokatlanabb a látványban. A nap hajnalfényében úszó felhők arany és biborszínűek szoktak lenni: ezek a pokol hajnalfényében úszók feketék voltak.

— Mi ez? Mi ez?

Blanka visszatért belső termeibe, hogy valamelyik cselédjét elküldje, megtudni, mi ég? — Egyet se talált.

Csöngetett. Senki se jött elő.

A termekben sötétség volt. A lámpákat nem gyújtotta meg senki.

Ismételve csengetett és minden eredmény nélkül. Sen-

kinek sem jut eszébe most, hogy más ura is van, mint «Az» odafenn!

Kisietett a korridorra, azt véelve, hogy háznépe tán az udvaron van, s kitekintett az ablakon.

Az udvaron nem látott emberi teremtet; hanem látott a helyett valamit, a mitől a vér fagyott meg ereiben. Az összekötő karzat arkádjai mögött gyertyával járnak.

Tehát már betörték oda!

Bizonyosan a kandalló kürtőjének a falát törték keresztül, azon át hatoltak be.

S a kik ott vannak, azok oly emberek, a kik a föld alól jöttek elő, a kiknek nincs tudomásuk arról, hogy mi történik odafenn az égen? ők a sötétség munkáját végzik!

Névtelen ijedelem lepte meg e látásra a nő idegeit. Nem mert szobáiba visszatérni többé. Azt hitte, hálószobájába is betörték már. Minden meleg felöltő nélkül, egy kis csipkefátyollal a fején, lefutott a lépcsőkön, portását kereste. Annak a szobája üres volt. Próbált a kapun kimenni: az be volt zárva. Kifutott az udvarra, cselédjei, kocsisai nevét kiáltozva. Egy sem jött elő. Rettegett egyedül maradni az üres udvarban. A kertajton keresztül a ház melletti parkba menekült. Arra gondolt, hogy a kerti pavilonban fog elrejtőzni.

Az ég egyre világosabb lett. A fény lobogott, mint valami hullámozó láng. A templomokban minden harang szólt, szomorú, visszatetsző fél ütésekkel.

A mint a pavillon felé sietett: észrevette, hogy a kert ajtaja, mely az utcára vezet, nyitva van. Azt bizonyosan az elköltözött kertész hagyta úgy.

Egy pillanatra az volt eszében, hogy kimenekül az utcára. Hanem akkor gondolta meg, hogy épen gyilkosai kezébe rohan, a kik rajta boszút akarnak állni.

Az ajtó előtt van egy vén cziprusfa, oly magas és sugár, mint egy jegenye. Kétségbeestében annak a derekát ölelte át: az volt az utolsó jó barátja.

— Hát senki sincsen, a ki megvédelmezzon?

S a cziprusfának jó szíve van, azt mondta neki :

— Ne féljen, hercegasszony !

Szép, érzeteljes férfihangon mondta. S a hercegnő előtt ismerős volt a hang; felszökött térdéről. Manassé állt előtte.

Odarohant hozzá s úgy volt, hogy a nyakába boruljon ; hanem aztán meggondolta halotti lételét : — tiltva van ölelkezni két holt embernek ! S aztán csak a kezét nyujtá neki.

— A kapun nem bocsájtott be senki, a kertajtóra kerültem, mondá az ifju.

— Szóljon ön ! mondá Blanka, felmutatva az égre. Ég a világ? Itélet napja van ?

— Nem, hercegnő. Ez az éjszakafény. Az éjszakai hajnal. Szokatlan valami Rómában. Caligula ideje óta nem látott ilyet a feje fölött az örök város. S ez nagyon jókor jött most. Azon az éjszakan, melyen valakinek a tervébe nagyon beleillett a gázcsöveket elrombolni ; ez az isteni lámpafény igen sok vészt elhárít. A nép nem gondol a boszúra ; hanem fut a templomjába, mellét veri és térdepel.

Blanka egy ijedelmétől már megszabadult.

— Hanem a hercegnő nem igen jól teszi, hogy minden meleg felöltöny nélkül járkál most a kertjében ; a novemberi estéktől őrizkedni kell. Jó lenne visszatérni a palotájába.

— Nem lehet ! szólt újra megrémülve Blanka. Lakásomra rablók akarnak betörni s cselédjeim szétfutottak.

— Jöjjön föl velem bizton, hercegnő. A betörő tolvajgyáva, elfut az a közeledő léptek hangjára is. Én majd előre megyek.

— Ne — ne — ne ! Ne menjen ön oda ! — Hátha megtámadják.

— De kell, hercegnő. Itt csak két eset között van választás. Ha megtámadnak, egy embert vagy kettőt főbe-

ütők, s az annak lesz baj. Ha pedig itt marad, akkor halálra hűti magát s az aztán . . .

Nem mondta végig. Azt akarta mondani, hogy «nekem lesz baj».

— Van önnél fegyver? Kérdé Blanka.

— Fegyver nincs, hanem van védelmi szer. S aztán kihúzta kabátja zsebéből azt a csinos kis hajlós nyelű ólombuzogányt, a mi az igaz, hogy nem fegyver, hanem ha fejbeütnek vele valakit, hát az nem köszöni meg. — «Ez megfelel az orgyiloknak!»

Varázserővel birt a férfi e nő fölött. Most már, hogy a karjába ölthette a kezét, nem félt visszatérni az üres termekbe, az ő oldalán. Azt hitte, ez képes volna egy egész tábort elkergetni, mint Mózes, mint Sámson, mint Dávid.

— Nézze ön: ott járnak gyertyával! szolt Blanka a fedett karzat boltíveire mutatva.

— Majd eltűnnek azonnal.

Azzal fölvezelte Blankát a lépcsőken, keresztül a sötét termeken. Zsebében volt tűzszér és zseblámpás, azt meggyújtotta. Aztán elmentek a hercegnő hálószobájáig.

— Hallja ön? sугá Blanka, a kandalló ércalapja mögötti zörejre figyelmeztetve.

Már ott motoznak!

Manassé azután odament a kandallóhoz s annak ércalapját megdöngetve az ólombuzogánnyal, dörgő hangon kiáltott: «Birboni! Fuggite!»

Arra azok oda át, a hányan voltak, mint a felriadt patkányhad, rohantak egymást feltaszigálva ki a karzattól. Semmi nesz sem maradt utánuk.

— De én itt nem merek maradni, szolt Blanka, ki e jelenet alatt reszketett és nevetett egyszerre, akár egy gyermek.

— Nem, hercegnő! ön nem fog itt maradhatni, szolt Manassé. Én magam is azt hiszem.

— Tudja ön, hogy én ma önt kerestem?

— Engem? Hol?

— Cittadino Scalcagnatonál. Ön ezt nem tudta?

— Még ma reggel óta nem voltam szállásomon. S mi oka volt a hercegnőnek engem felkeresni?

— Az, hogy a «hegy nem keresi fel Mahomedet». Ezt pedig az ön saját sorai mondják. Ime nézze.

Blanka elővette tárczájából Manassé levelét, a mit az Caldariva marquisnőnek írt.

— Hogy jutott a hercegnő e levélhez? kérdé megütözve Manassé. Érintkezett ön ezzel az asszonynyal?

— Olvasta ön ezt? szólt Blanka, a hirlapot mutatva neki, melyben az ellene czélzott vád volt. Ez igaz.

— Ön megmentette a marquisnőt és társaságát? Mi módon?

— E kandallón keresztül, mely összeköti lakásomat a Cagliari-palotával.

— Ezt a titkot a marquisnő fedezte fel önnek?

— Igen, ő.

— S miért adta a marquisnő az én levelemet a hercegnőnek?

— Azért, hogy őt megszabadítottam. — Hálából.

— Hálából? A marquisnőnél miacs ilyen érzés. Ő elhittette önnel, hogy én is ott vagyok a vendégei között. S ön nem akarta, hogy engem is agyonverjenek s aztán, mikor mindenki elfutott, ön kérdezte, hol maradtam én? Ez volt rá a válasz.

— Honnan sejti ezt?

— Mert az én meghívómra is fel volt írva, hogy Zborói Blanka hercegnő is ott lesz. Én egy perczig sem hittem azt.

— Az én hitem nem volt olyan erős.

— S most ugyanazok, a kiket ön megszabadított, elárulják önt, hogy elveszítsék! — Adja vissza nekem azt a levelet, hercegnő!

— Miért?

— Elégetem. Ne legyen önnél. Belpoklos kéz érintése után ne érintse az öné.

S Manassé a gyertya fölé tartá a levelet s aztán égve a kandallóba veté.

— Hogyan jött hát ön most ide, ha nem tudta meg, hogy én keresem? kérdé aztán tőle Blanka.

— Egyik okom az volt rá, hogy búcsút vegyek öntől. A hercegnő annyi kegyességgel volt hozzám, hogy tartozást véltem teljesíteni, a midőn Rómából eltávozásom előtt egy üdvkivánatot itt hagyok.

— Ön sem állhatja ki többé ezt a rettenetes Rómát?

— Oh nem, hercegnő, sőt inkább igen mulatságos Rómának találok ezt a mostanit. A papok hadakoznak, s a katonák prédikálnak. De haza kell mennem, mert otthon baj van. Az én kis holdbeli szigetvölgyemet nagy veszély fenyegeti, a milyen még soha. Nem a baj elől megyek el, hanem a bajba bele. Nekünk is van római népünk. Amig az otthoniak boldogsága nagy volt, kerültem őket; az én boldogságom nem volt az; — de most szerencsétlenség fenyegeti, s az az enyém is. Megyek az osztályrészemért, haza az én holdbeli völgyembe.

— Tehát itt van az egyetlen eset, a mikor önnek is hivatása lesz az, hogy öljön?

— Nem, hercegnő. Az én hivatásom az, hogy békitsek. Ezért sietek testvéreimhez haza.

— Úgy tesz, mint Rossi?

— S lehet, hogy úgy járok, mint Rossi . . . De megkísértem. A példa ragadós. Kivált a megölteké.

Blanka esedezve kulcsolta össze a kezeit az ifju elé s oly szívszakadva kérte:

— Vigyen ön engem is magával innen!

Az ifju arcza lángra gyulladt e szavaknál. Keble nyugtalanul emelkedett, kezével homlokát törülte végig, melyre veritek szállt.

— Nem, hercegnő. Én nem viszem önt magammal.

— Miért nem? kérdezé a hercegnő, repeső reménykedéssel.

Az ifju alakja délczegen felmagasodott.

— Azért, — mert ember vagyok és férfi! Megtudnám önt védelmezni az egész világ ellen; de saját magam ellen nem. — Én önt szeretem. — Ha ön velem jön, a kárhózatba jön. — Mert én nem vagyok se szent, se angyal! — Ember vagyok — és rossz.

Blanka szótlánul roskadt egy kerevetre.

— Hallgasson rám hercegnő; folytatá elesendesülten az ifju. Elmondom, miért jöttem ide? és épen ez órában. Aztán határozzon sietve, mert az idő ki van szabva. Én önt ki akarom innen szabadítani, a hol életveszély nélkül egy napot sem tölthet tovább. Itt vége minden társadalmi rendnek. S önnek sok és hatalmas ellensége van. Még az éjjel el kell hagynia Rómát. Az most nem könnyű feladat. A kijáratokat a felfegyverzett nép őrzi. Nagy elővigyázat kell hozzá, hogy kiváló személyek innen most kijuthassanak. Én ezt a tervet gondoltam ki az ön számára. — Önnek mindenestre hölgytársaságban kell utaznia. — Erre gondoltam. — Scalcagnato polgár a menlevelek kiosztásával megbízott főnök a Colossæum kapu oldalán. Szigorú, democratá férfit. Hanem annyi esze mégis van a polgártársnak, hogy mikor alkalom kínálkozik oly tisztességes nyereségre, mely senkinek kárt nem okoz, nála pedig tízezer czipőn szerzett munkabérrel fölér, hát azt magától el ne utasítsa. Tőle tudtam meg, hogy ma éjjel ** grófnő menlevéllel elhagyja Rómát.

— Kicsoda? A *i nagykövet neje?

— Az. — A menlevélben csak egy inas van megemlítve, mint kísérő. Ő tehát csak másodmagával utazik. Én szereztem Scalcagnatotól az ön számára is egy menlevelet, melylyel ön ** grófnőhöz mint társalkodónője csatlakozhatnék.

— De hisz ** grófnő ma reggel nekem azt mondá, hogy minden asszony tartozik a helyén megmaradni Rómában.

— Azért mondta épen, hogy eltávozási szándékát titkolja vele. Az emberek ilyenkor óvatosságra vannak kényszerítve. Ön nem is fog vele elébb találkozni, mint a Co-

lossæum kapujában. A grófnő kocsija ott van elrejtve az egyik tornácbejáratban. A hercegnőt én odáig kísérem s a Colossæum kapujánál várunk, míg egy bérkocsi megérkezik a grófnővel és kísérelével. Ön csak akkor jön elő s megismerteti magát a grófnővel. Az önnek jó barátnéja, pártfogója, lehetetlen, hogy megtagadja önnek azt a kérését, hogy utitársul magával vigye. — Jól terveztem-e ezt ki?

— Nagyon jól. Köszönöm.

— Ön aztán utazik délnek, én pedig utazom északnak s egyszer aztán közöttünk lesz a földgömb! — így lesz az jól, hercegnő!

— Valóban így! rebegé Blanka s odanyújtá neki a kezét megcsókolni.

— Ez a ruha nem lesz alkalmas az utazásra, ugy-e bár? kérdé akadozottan a hercegnő. (Fehér cashmir pongyola volt pálmaszegélylyel.)

— Semmi esetre sem. Melegebbet kell fölvenni és sötét színűt; mert ez feltűnik és elárulja a hercegnő társadalmi állását.

— Várjon, kérem, míg átöltözöm.

Blanka átment a toilleteszobába. Nem sokára ismét megjelent az ajtóban, akkor már feketegyapjú szövet-öltöny volt rajta.

— Uram!

— Parancsol, hercegnő?

— Nem úgy. Hadd mondjam önnek «jó barátom» s önnekem «jó barátném».

— Köszönöm.

— Tehát «jó barátom»! Nem tudom, említettem, hogy minden cselédem elfutott a háztól?

— Igen.

— A nőcselédeim már tegnap elhagytak. Ma már kénytelen voltam a házmesterné leányát híni fel az öltözkö-

déshez; de most már az sines itt. Nem tudom magam összekapcsolni a ruhámat. Szabad önt kérem, hogy segítsen rajtam? — jó barátom!

— Megteszem, — jó barátóm.

Manassé még ezt a szolgálatot is elvállalta. Mégis csak volt benne egy kis hajlam a martyrok életére! Mert ez már az volt: martyrium.

Blanka nézte őt a tükörből, a míg a szobaleányi szolgálatot végzé. Arcát vizsgálta.

Az ifju azalatt, a míg a gyönyörű vállakat a vállfüzőbe kapocsról-kapocsra beszoritá, behunyta a szemeit, hogy ne lássa, a mi nem az övé.

— Köszönöm, jó barátom. Lássá ön, már azokat a cipőket is felhúztam, a mikről ön gondoskodott nekem az útra.

És Manassénak volt annyi önmegtagadása, hogy le ne boruljon azokhoz a lábukhoz és csökjaival ne halmozza el azokat.

— A legszükségesebbeket rakjuk el egy kis utitáskába; figyelmezteté Blankát.

Az hamar készen volt a csomagolással.

— Gyalog megyünk-e a Colossæumig? — kérdezé.

— Nem. A mellékutczában hagytam a bérkocsit, mely idáig hozott; az vár reánk.

Percz múlva az elátkozott palotát az utolsó legszerencsétlenebb lakója is elhagyta. Minden ajtó nyitva maradt. Jöhetett bele rabolni, — vagy elkobozni, — a ki elébb hozzá jutott.

Blanka vezetője karján a bérkocsiig érkezett. Ráismert a kocsisra. Ugyanaz volt az, a ki őt ma délelőtt hordozta.

Manassé fölsegíté őt a kocsikulcsba; maga pedig a kocsis mellé kapott fel. De Blanka sem maradt a hátulsó ülésben, hanem odatérdelve az első ülés vánkósára, Manassé karjába kapaszkodott, így beszélgetett vele az egész úton.

— Mi lesz önnek a művészetéből, ha most haza megy?

— Füst és pára.

— Ön másodszor is új pályát nyitott már magának.

— Nyitni fogok még harmadikat is. Ebbe is bizonyos, hogy bele bukom. Akkor hozzá kezdek a negyedikhez. Ha a föld fölött nem, a föld alatt majd csak sikerül.

— Meg akar halni?

— Oh nem. Legalább a magam kezétől nem. Elöttem az öngyilkos a legbűnösebb ember, mert a társadalmat rontja meg. Attól, hogy egy életunt ember szétzúzott aggyal megy ki a világból, senki sem retten vissza. Könnyű vége egy útnak. Hanem ha azt látnák az emberek, hogy az, a ki vagyont, becsületet vesztett, levetett kabáttal fát fűrészsel az utcán, visszariadnának attól az úttól, a melyen ő ide jutott.

— De hát mit beszélt ön a föld alatti útról, jó barátom?

— A vasbányámról beszéltem, jó barátném. Abból is megélek, ha minden más elfogy.

— S hová teszi ön «azt» a képet?

— Boldoggá teszem vele a zsidó Scalcagnatót. Az tudom, nem engedi azt a zsidó számára jutni.

A bérkocsis ez alatt mindenféle tekervényes utakon, félreeső utcában vitte őket. Ki kellett kerülni a templokokat, s ez Rómában nem csekély feladat; azokhoz most mint körmenettel járt a megriadt nép s elállta az utat.

Egy utczákon mégis szemközt találkoztak egy őrzjárat-tal. Nemzetőrök voltak, puskával felfegyverezve s erősen kivilágítva. Megállíták a kocsit s akarták tudni, ki ül rajta és hová megy?

Manassé előmutatta nekik a menleveleket, mind a magáét, mind a hölgyét s az ellen nem lehetett kifogásuk. Egy festő, meg egy szobaleány. Hazautaznak Magyarországra. Ez jó firma volt. — Miért utaznak haza? Azért, mert a festőt itt hagyták a mæcenásai, a szobaleányt pedig az urasága.

— Ez ellen sem lehetett kifogás.

«De én nekem úgy tetszik, hogy nagyon szép ez a polgártársné szobaleánynak», mondá az egyik nemzetőr.

«Mind a három feleségem feltámadjon», káromkodott egy vörösképű, «ha ez nem a szép «condannata».

«Eredj, bolond; csitítá a harmadik, hát nem érzi a nagy uborka orrod, hogy bagariabőr czipő van a lábán? Azt nem viselnek herzegasszonyok!»

S a herzegnőt kiszabadíták a kelepczéből cittadino Scalegnato jó illatu vörös bőrtopánkái.

— Vajjon nem fogunk-e elkészni, jó barátom? aggódek Blanka.

— Legyünk nyugodtak, A míg az északi fény tart, addig a grófnő nem kísérheti meg az utcákon végig kocsizást, mert meglátják.

— Tehát nem tart egész éjjel az északi fény?

— Az északfény nem enged maga után tudakozódni. De valószínű, hogy oly hirtelen elmulik, mint a lemenő nap, s akkor aztán egyszerre sötét lesz. Arra fog következni egy nagyszerű sodomai zűrzavar, mikor a templomokat megtöltő nép egyszerre mind háza akar tódulni az egyiptomi sötétségben. Várhatunk a grófnőre jó ideig.

(A bérkocsis nem értette szavaikat; magyarul beszéltek.)

Most egy magas pontra jutottak fel, a honnan visszatekintve, az egész felséges Rómát látták maguk előtt. Máskor is megragadó egy kép; a nagy és a szép bámulatos összhangban vannak egyesítve. S most mindezt még az égi fény gloriája veszi körül. A felmagasló Szent-Péter-templom kupolájának két átellenes ablaka e ponton összehalálkozik s a két ablakon keresztül ragyogó biborfény úgy világít onnan elő, mint egy oltárláng. A harangok kongnak: bing-bang! s az egész város zúg a processiók zsolozsmáitól.

Blankának valami nehezedett a szívére.

— Jó barátom. Én most menekülök Rómából. — De szabad-e nekem Rómából elfutnom?

Manassé esodálkozva tekintte rá.

— Nincs-e rám kimondva az ítélet, hogy Rómát nem

szabad elhagynom soha? Nem lázadás, nem hitszegés-e az, a mit most teszek?

— Nem! önre csak az van ítélve, hogy Rómában tartozik élni; de nem az, hogy Rómában tartozik megöletni.

— Könyörögtem a legmagasabb trón zsámolya előtt, hogy engedjenek eltávoznom, mert félek. Azt válaszolták rá, hogy ha a legmagasabbak nem félnek itt maradni, a legalacsonyabbak se féljenek.

— Nincs egyenlő mérték a kettő között. A kinek korona van a fején, annak nem szabad félni. A korona a fön az emberi mértéken túl emelkedő kötelességekkel jár.

— S nincsen-e az én fejemen is korona, — tövisből? Nem kötelez-e ez engem az ittmaradásra?

— Én bizony nem látom át, hogy mi oka volna önnek a martyr-koronát föntartani? A vértanuknak volt rá okuk. Ők meghaltak Jézusért, meghaltak a keresztyén hitért, meghaltak a szent eszmék diadaláért, meghaltak a mennybeli paradicsom dicsőségeért; — de hogy miért szenvedjen ön martyrhalált akár a Circolo populáréért és Sterbini uralkodásáért, akár a Syllabusért és Giacomo bibornok visszakerüléseért? Azt bizony én meg nem tudom mondani.

— Én sem! szólta Blanka, nevetésre hajló hangon. De mégis úgy üt itt valami belől, mintha a lelkiismeret harangütése volna, hogy mikor az emberek legnagyobbika a vésznek bátran szemébe néz: én, a ki lábaihoz boruló híve vagyok, őt gyáván elhagyom.

— Csak hagyja ön, jó barátném! a bátorságot a férfiaknak; úgy is kevés van nekik. Legyen az én lelkemen az ön elszöktetésének a terhe. Most pedig jól megkapaszkodjék a karomban, mert olyan zökkenős útra térünk le, a hol könnyen ki lehet esni a kocsiból.

Blanka megfogadta a szót, s mind a két kezével belefogózott Manassé karjába.

XXXI.

Manassé a bérkocsit megállítá a Colossæum-téren; de nem bocsájtotta el. Oka volt Blanka szökésének tanuját egy helyre leszögezve tartani.

Azután karját nyujtá Blankának s elvezette őt az épület óriás kapujáig. A kapus jó embere volt. Bevezette a szobájába az érkezőket. — Vacsorával várt rájuk.

Manassé rávette Blankát, hogy ma thea helyett, mely izgat, bort igyék, a mely erősít.

Együtt és egyedül vacsoráltak ketten.

Szegény lakoma volt. S jóllaktak vele.

A kapusnak nem volt több egy poharánál. Ittak belőle mind a ketten. — És ez boldogság volt nekik. Nem mondták egymásnak, de tudták.

S ugyan mi gátolja őket abban, hogy ilyen boldogok legyenek mind halálig?

Csak egy mondás.

Kocsizőrej közelg. A boldog óra végperce lejárt. A hercegnőnek fel kell venni az utiköpenyt. Aztán még egyszer kezét szorítani s búcsút venni a soha többé viszont nem látásra.

— Isten önnel, kedves jó barátom!

— Isten önnel, jó barátném!

A kapus szobájából kilépnek. Az elsietett a rejtve tartott hintót előidézni. Ők pedig helyet foglaltak a bejáratnál. Manassé meghúzza magát egy kőkoczká árnyékában, mely kétszer oly magas, mint egy emberalak. Blanka pedig útjába áll a közeledőknek.

Egy férfi jön, cselédruhában, egy kocsilámpást hoz a kezében, s azzal világít az utána jövő alaknak: az pedig egy nő.

Blanka messziről ráismer az öltözetre. Narancssárga selyem, zöld és lilaszín oldalszegélyzettel. Ugyanaz, a miről véleményt kellett mondania ** grófnénál.

Az ég egész sötét már, az északfény hazatért a jégpolus alá; csak a csillagok ragyognak.

A mint a két alak a Colossæum bejáratához ér, a hová már akkor ** grófné hintaja is előgördült, Blanka kilép a sötétből s eléje siet a hölgyalagnak s bizalmas néven szólítja azt. A megszólított alak visszadöbben. Arczát sűrű kalapfátyol fedi.

— Én vagyok Zborói Blanka, a herczegnő, a szerencsétlen.

— Mit akar ön? dörmög rá a bérruhás férfi.

Blanka rátekint s úgy rémlik, mintha látta volna már ez arcot, de nem jut eszébe, ki az? annyi bizonyos, hogy parancsoláshoz szokott tekintet néz ki e bérszolga-mezből.

Neki csak a hölgygyel van dolga.

— Ön maga is menekül Rómából grófnő? Arra kérem, vigyen engem is magával. Ön mellett megszabadulhatok.

Hanem a megszólított alak nem ügyelt a kérésre. Gyorsan elhaladt mellette s sietett a hintót elérni.

Blanka utána futott. Meg volt rettenve. Kétségbe volt esve.

— Asszonyom. Legyen ön irántam irgalommal! Ne hagyjon itt egyedül, kétségbeesetten elvesznem. Szolgálója, cselédje leszek önnek az úton. Holtomig háladatos leszek önhöz. Ne hagyjon ön vissza e rettenetes városban! Hisz asszony asszonytársához lehetetlen, hogy irgalmat ne érezzen. Nem bánom, akárhová megy: megyek önnel. Csak innen vigyen el. Menlevelem is van; cselédnek vagyok benne irva; hasznossá fogom magamat tenni az úton; nem sirok, nem ijedek meg semmitől. Az ég irgalmára kérem, legyen kegyelmes hozzám.

És az erőszakos rimánkodás közben görcsösen megragadva tartá annak a sárga ruhának a szegélyét, azokkal a zöld és lilaszin guirlandokkal s oda térdelt a kocsihágcsóra, hogy nem lehetett a kocsiajtót becsukni tőle.

Ekkor a kísérő férfi közbelépett s erőszakosan kitépve kezeiből az öltöny fodrait, oda dörmögé a fülébe:

«E il papa!»

Ezzel becsapta a kocsiajtót, maga fölugrott a bakra s a hintó kigördült a Colossæum tornácza alól.

XXXII.

«E il papa!»

Ő a pápa!

És ő fut?

A földnek uralkodója s az égnek helytartója, a minden királyok királya menekül.

A földi isten megijed a földi férgektől?

Blanka fölállt térdeiről e szóra s két öklével megütve mellét, az égből ledobott angyal keserüségével felkiálta:

«Ed io sono la condannata!»

A biró elfut; hanem a rab maradjon itt!

És azzal a keblébe nyúlt s kiránta onnan azt az örökké ott tartott pálmalevelet. Hítenek, üdvének symbolumát.

És összetépte azt apró szilankokra.

S a levlrongyokat utána hajítja a tova gördülő hintónak.

És ekkor visszafordult.

Manassé ott állt, a falnak támaszkodva.

A nő odarohant hozzá s azt mondá neki:

«— Már most vigy magaddal, a hová akarsz!»

S azzal nyakába veté magát s mindkét karjával magához szorítva annak fejét, egy oly erőszakos, oly örületes csókot nyomott annak a szájára, hogy kiserkent utána az ajkaiból a vér.

XXXIII.

«Im egy világrész, a hol az Isten egyedül maga van.»

«Egy világrész, mely nagyobb, mint a többi öt együttvéve.»

«Neve: a tenger.»

«Még az istenekkel bővelkedő Olymp idejében sem volt itt több úr, csak egy: ma is csak egy van.»

«Nincs rajta se templom, se moschée, se pagoda; nem nyulnak ki belőle münstertornyok, minarék, teokallik; nem hangzik rajta végig harangszó, tamtam, muezzimkiáltás: — mégis jelen van ő.»

«Egyedül van. Nem osztozik senkivel. Nem tanít róla Mózes, Confucse, Mahomed, az evangelisták: mégis megismeri minden nemzet. Ez a minden színű és nyelvű emberek Istene. Az Úr a vizek fölött.»

«A föld változandó, a tenger örökké ugyanaz.»

«A tengeren járó ember mindig Isten kezében van. A földi világot a túlvilágtól csak egy átlátszó lap választja el: a víz színe. S e kettő között hintálja őt folyvást egy kéz, egy lehellet. Egy kéz, mely fentarthat, s egy lehellet, mely elmeríthet.»

«A tenger alatt nincsen pokol: ez a szárazföld kiváltóságos eszményképe.»

«A tengeren járó emberek örülnek, ha a láthatáron meglátnak egy sötét pontot: «Vitorla!» s mikor egymás mellett elrepülnek, üdvözlik egymást. Lehet, hogy a rokonok otthon a szárazon gyűlölik egymást.»

«S a kik különben is szeretik egymást, mily nagygyá lesz szerelmük a tenger közepett!»

«Ha én festő maradtam volna, egy képet lett volna kedvem alkotni, párját annak a festményóriásnak, a mit Palma Giovine alkotott a doge-palota számára, a feltámadást. De az én képem lett volna a feltámadás a tengeren!»

«Mikor az angyal trombitaszavára a milliók és milliók, kiknek sirja a tengerfenék, felmerülnek a hullámok közül, s velük együtt százezrei az elsülyedt hajóknak, s szárnyrakelt emberek szárnyrakelt házakkal emelkednek az ég felé!»

«Ugy-e nagy bohó vagyok én, kedves?»

— — — — —
Ketten voltak a hajó kormánypáholyában. A férfi tar-

totta a kormánykereket, a hölgy a lábainál ült s fejét hátrahajtá az ifju térdeire s annak balját kezei közt tartva, sima állát, piros arcát hozzá czirógatta s lopva egyet csókolta a kézen. Szemei a véghetetlen eget járták, mely tele volt ragyogással e napon. A tengernek mindegy: ősz vagy tavasz? Ha akarja, novemberben is májust tart. A szél sem éles itt, a hajó együtt megy vele; a rajt ülő nem érzi azt úgy, mint a leszegezett földön. A hullám csak ringatja a trabakelt. A padrone, a kormányos és a legények mind alusznak a vitorlából feszített ernyő alatt. A hajó megy a keleti széllel nyugotnak.

— Látod, milyen jó volt, hogy Rómában a harczi párt került felül. A kikötőben minden gőzöst lefoglalt az új kormány a nagy tengeri expedícióhoz; nekünk nem volt más választásunk, mint egy vitorlást felfogadni, s ezzel tovább tart az út. S még azt sem tudjuk, hogy hová megyünk?

— Én odamegyek, a hová te visesz, sűgá a nő, felvetve hozzá nagy sötét szeméit.

— S én odaviszlek, a hová te küldesz.

— Nem azt mondtad-e, mikor búcsúzni jöttél: megyek az én kis holdbeli szigetembe haza. Ott veszedelem van.

— Azt akkor mondtam, mikor még magam parancsoltam magamnak.

— És most?

— Most pedig te parancsolsz nekem.

— De hát nem történt-e meg számtalanszor a világban, nem történik-e most is, hogy a férfi elhagyja a nőt, a kit szeret, s fölkeresi a vést, a mit retteg?

— A nő erős lelke teszi azt. Bizonyosan a szeretett nő mondta azt: «eredj! hagyj el engem!» Ha azt mondta volna neki: «maradj nálam!» ott maradt volna. Minden elkövetett hőstett s minden elmulasztott hőstett asszony munkája volt.

— Igazán?

— Igazán!

— Hát lehetséges volna az, hogy olyan férfit, minő te vagy, olyan asszony, mint én vagyok, el tudna csábítani? hogy ne odamenj, a hová a baj idéz, hanem oda, a hová a gyönyör hív?

— Megvallottam már neked, hogy nem vagyok se hős se szent; közönséges ember vagyok. Az határozza meg a sorsomat, hogy mi vagy te?

— Tehát még magad sem tudod, hogy merre kormányozzuk a hajót? Északnak-e, délnek-e? Megy az, a szél jó szántából, a végtelennek. És kettőnk között nem fekszik a földgömb: hanem le vagyunk borítva ezzel a nagy üveg-haranggal! Tehát kísértjük meg, el tudnálak-e csábítani? Én? Tégedet? Hiába vettem volna leczkét a szép Cyrenétől hét nap egymásután ebből a tudományból? Nézzük, mit tanultam tőle? Aztán majd meglássuk, hogy merre hajlik el a de'ejtű? Tehát Junyid be a szemedet és hallgass. Hallgasd meg, hogy mire tanított engem a szép Cyrene.

«Ha tudnád, hogy milyen szép a világ: dehogy hagynád azt magadtól elzúrya tartani! — Ha tudnád, hogy milyen édes a szerelem, dehogy ismernél törvényt, mely azt megtiltja tőled! Ha tudnád, hogy mennyire bünyös minden ember: dehogy szégyenlenéd magadat előttük.»

«Te gazdag vagy, ő pedig egy lángész. Két czím, a mely mindenre jogot ad. Te hercegnő vagy, ő pedig művész. Mind a kettő koronát visel: egyik gyémántból, másik babérból. Csak fényt vet egyik a másikra, nem árnyékot. Ki kérdezősködik a la Fornarina erényei után? Canova Venusának mintaképe egy uralkodó hercegnő volt. Mikor a szemérmes pruderia azt kérdezte tőle, hogy tudott «ily» alakban mintát állni egy művész előtt? azt felelé: «*mais la chambre était bien chauffée*». — «Hiszen jól be volt fűtve a szoba». Palma Giovine a szeretőjét, ki hívebb volt hozzá, mint az esküjéhez, bevitte a paradicsomba, megörökíté, mint üdvözültet, collossalis itéletnapi tableau-

ján. Joga volt hozzá. A művész beatificálhat, mint a szent congregatio.»

«Neked van hatvanezer skudid hazulról, másik hatvanezeret tartozik a detronált herceged fizetni. Gazdag vagy vele. — Ne sirj, ne deklamálj; hanem ajándékozz tizezer skudit szent ezélokra s kapsz engedélyt, egészségi tekintetéből egy évig utazhatni. Ha az év le'elik, megújítod a kegyes adakozást s megújítják az engedélyt. Aranynyal minden zárt ki lehet nyitni.»

«Az idegen föld útja a szerelmesek hazája. S minthogy a föld gömbölyű: ennek a birodalomnak nincsen határa. Az ember úgy gombolyítja le az életét erről a nagy gömbről, mint egy nagy gyapotgöngyölegről.»

«Elmégy a Nilus partjaira, felütöd a sátorodat a pyramidok között, a homokpusztán. Magad lakol benne és az, a ki önkényt követett. Nem hallja más, csak a tevehajcsár, hogy mit beszéltek egymással, egy olyan nyelven, a mit sehol a világon a saját földén túl még nem ért senki.»

«A művész fest afrikai melegtől átsugárzott képeket, s a te szived melege érzik ki a képekből. Lesz belőle hirhett mester.»

«Sokáig nem időzöl egy helyen, nehogy enigmádat kitalálják. Teveháton megjáród a szent földet. Megfürdesz a Jordán vizében, meglátogatod a Libanont. A czedrusok árnyéka is édes pihenő hely. Művészed előtt ott is egy új világ nyílik meg. A czedruslombok illata szentté teszi a mánort.»

«Mikor észreveszed, hogy otllétedről beszélnek, ott hagyod a kioskot, s tovább mégy a próféták vándorútján.»

«Mindenu'tt találsz római katolikus templomot. Oda ájtatoskodni eljársz. Meggyónsz, lelkedet megnyugtatód. A gyónó bárczákat haza küldöd a jogfelügyelődnek. Azok documentumok. A patriarchákat, a kápolnákat megajándékozod. Ezt hirdetni fogják a világnak s az a hír, mint a pók a próféta rejthelye előtt, mentő hálót sző menedéked sátornyílása fölött.»

«Atkeltek a tengeren, át Indiákra, végigjártok a délszigeteket. Minden országban elültettek egy fát, mely az utánatok jövőnek virágot és gyümölcsöt fog teremni.»

«Minden országban elveszitek az örömeiteket s nem kérdezitek senkitől, hogyan, milyen föltételek alatt, kinék az engedelmével szabad azokat elfogyasztani? Az oltárt és a lelkiismeretet kiengeszteli a vezeklés és az alamizna.»

«Bejárhatjátok a világ legismeretlenebb részeit: China belsejét, Japánt, a hol az emberek semmit se tudnak még arról, hogy kell-e két ember boldogságához egyéb, mint az, hogy az emberek szeressék egymást? a hol a hajnali harangszó nem ver föl senkit a legédesebb álomból azzal a szemrehányással, hogy azért, a mit álmodtunk, a sátán prédájává lettünk!»

«Mikor a boldog pogányok között jártok, ne mulasztátok el magatokkal vinni a jámbor missionariust, egy szegény szerzetest, a ki malhaitokat czepli, a gyóntató levelet kiadja, ott, a hol nincs többé templom, s titkaitokat el nem árulhatja, mert azokat a gyónás szentsége őrzinála.»

«S ha elfogy ez a három világrész, ott van még a másik kettő. Az is mind paradicsom annak, a ki magával hordja boldogságát.»

«S ha egyszer körüljártátok a földet, minden pihenőt áldozatgalambok vérével jelölve s visszahoz benneteket az Európa-vágy, a szokás, a dicsekedési ösztön, akkor kiadtok egy nagyszerű albumot, melyben varázshatásu útleírásait bemutatja a világnak egy hercegnő, illusztrálva egy világhírűvé lett művész remekműveivel. S ez igazolni fogja egymáshoz tartozástokat, erősebben, mint minden oltári eskü, áldás és házasságlevél. A miért a közönséges embernek azt mondják: «Ki a sekrestyeajtóba, ekklézsiát követni!» ugyanazért a lángésznek megnyitják az Olympt. S azontúl egymáshoz tartoztok és senki sem fog benne megbotránkozni.»

«Igy tett egyszer egy férjétől üldözött királyné. S a

férj Nagy-Britannia királya volt. Kémeivel vette körül a világba elutazott nőt. Bizonyítékai voltak. A nő nem védhette magát. S mégis föl lett mentve. A koronás férj megvásárolta magát a királyné kedvesét, hogy legyen árulója a nőnek, a ki őt félistenné tette boldogságában. S a nőt mégis mindenki fölmentette; a törvény és a világ! A megkínzott asszonysziv szerelmi önvédelme épen úgy nem vétek, mint a gyilkosság önvédelemből.»

«Egész életetek az örömök szakadatlan egymásra következése lesz. Tehetitek, hogy mindig ott legyetek, a hol tavasz van. Még az évszak sem képez számotokra börtönt. Soha nem látjátok magatok előtt a föld szemfödelét, a havat. Együtt jártok a vándorló madarakkal, a mik mindig ott laknak, a hold zöld a világ.»

«S aztán nem fognak benneteket kínozni Európa fájdalmai. Nem siránkoztok a haza keserőségei fölött. Nem hallgatjátok félelemmel a közeledő, vagy távozó ágyúdörgésből az ütközet kimenetelét, mely nemzetek sorsát dönti el! Nem tudtok semmit abból, a mi kínoz, nyugtalanít, keserűsége ingerel. Politikai változások, forradalmak, elbukások kedélyeteket meg nem zavarják. Semmi fájdalom szava utol nem ér benneteket, mely visszahívjon. Átálmodjátok a legnehezebb esztendőket, a mikre aggódva tekint minden ember, a ki kénytelen benne maradni az átkozott ébrenlétben. Ti az álom országában jártok az alatt, s mikor egyszer tetszeni fog felébrednetek, kíváncsian fogjátok végig hallgatni, hogy mi történt ez alatt a földön? Hihetetlen híreket: csatában elesett, vesztőhelyre jutott ismerősökről. Bámolni fogtok rajta, hogy lettek gazdag emberekből rongyos koldusok? hol hagyta el ez meg az a jó barát a fél kezét, fél lábát? Miért jár annyi asszony gyászruhában az utczákon? Mit csináltak ők az alatt? — Mennyivel okosabb lett volna, ha ők is azt tették volna ez idő alatt, a mit ti!»

S ezzel a térdére ült a hölgy a férfinak s átölelte annak a fejét és megsókolta őt.

És aztán a szemébe mosolygott, édes kedves gyermekedig hamiskodással.

— Nos! Hát elcsábítottalak-e? Én? Téged?

— El; szólt Manassé, türve a csókot.

— Nem igaz! mondá gyorsan Blanka, s ép olyan gyorsan arczul legyinté őt bársony tenyerével. Gazember vagy! Mindig hazudsz. A delejtű egy hajszálnyira sem mozdult meg az előbbi helyéről.

Erre aztán hangosan nevettek mind a ketten. Manassé magához akarta szorítani a hölgyet.

Az pedig eltaszítá őt magától.

— Eredj! Nem kellesz! Én elhagylak. Megyek innen! Volt is hová!

Aztán, a mint Manassé felállt a kormánypadról, hogy a távozni készültöt visszatartsa, akkor rászedte őt Blanka; maga szökött oda a helyére a kormánypadra s a keréküllöt két kezébe ragadva, annál fogva megfogózott benne.

— Most én ülök a kormányhoz. Te pedig ide ülsz az én lábaimhoz; aztán ide teszed a fejedet, úgy hogy a szemedbe lássak. Aztán most te kísérsd meg, hogy hogyan tudnál te elcsábítani engem? Engemet? Te? — Beszélj nekem arról, hogy mi vár ránk a te holdbeli szigetedben?

Most tehát Manassé beszélt.

— «A hol az én kis tanyám áll, ott nincs örök tavasz, hanem örök munka.»

«A míg odáig eljutunk, egy, fenekestől felfordult országon kell keresztül mennünk, a melynek minden népe fegyverben áll s rohan egymást öldökölni. Az én kis holdszigetemet két tenger keríti be: lángtenger és vértenger. Azon kell keresztül törnünk; veszélyek között, a mik mindennap megújulnak és rettegések között, a miket még az álom se szakít félbe.»

«A nő, a ki engem oda követ, kiállja a martyrok legnagyobb kinszenvedését, a rettegést fenyegetett férje miatt. Hózivatarban, farkasüvöltés közt kísér engem úttalan hegyhátakon keresztül, gyalog, fázva, éhezve s tanyázik

velem barlangokban, pásztorkunyhókban s mindennap fölteszi a rettenetes kérdést a sors elé: érünk-e holnapot?»

«Bejárja velem nem azt az áldott országot, a hol elég két embernek egymást szeretni, hogy boldoggá tegyék egymást; hanem azt az elátkozottat, a hol elég két embernek egymást nem szeretni, hogy megöljék egymást.»

«Kalauzunk az ágyúdörgés s világító tornyunk az égő városok lángja.»

«A nő, a ki engem oda követ, még batyut is hoz a hátán. Abba van bekötve rokonainak kitagadó levele, nagybátyjának keresztülhúzott végrendelete, elvált férjének széttépett móringlevele, — és az én jövőendő életmódomnak az eszközei, a véső, kalapács, próbatégely.»

«S veszteségének nem az lesz a súlyosabb része, hogy feláldozott egy gazdagsággal, pompával, kényelemmel teljes földi világot, hanem az, hogy feláldozott egy imádott, hévvel átölelt világot, tele vigaszadó, közbejáró dicsfényes szentekkel, mennyei dicsőült alakokkal, kiknek hatalmas pártfogásába, mint gyermek anyja keblére, hajtá le eddig fejét! — Hogy szamüzi magát nemcsak a hercegek palotáiból, hanem még az oltárok házaiból is, s a mint elfordítják tőle fejüket azok mind, a kik koronákat viselnek homlokaikon, ép úgy nem ismernek rá többé azok is, a kiknek koronája aureola és töviskoszorú.»

«És mikor megérkezünk együtt az én népem kis szigetvilágába, ott nem vár ránk boldog magány, melyben csak mi ketten lakunk, hanem egy közös családi ház, a melyben testvérek és azoknak nejei laknak velünk együtt. — És a nőnek, a ki engem oda követ, szeretni, tisztelni, becsülni kell mindazokat, úgy, a hogy én szeretem őket. Azoknak hibáik, rigolyáik, nehéz természetük, rossz szokásaik vannak, azokat eltűrni, jóvá tenni kell a nőnek, ki engem oda követ, úgy, a hogy én teszem azt.»

«S aztán reggeltől napestig nem édes enyelgés vár ránk. A nő egész nap nem látja férjét. Maga viseli a ház gondját; a férj pedig végez nehéz munkát s este mikor

megjön, sárosan, kormosan, kifáradtan, — néha kedvetlenül kárbavesztett fáradsága miatt, nem szabad őt azzal a kérdéssel háborítani, hogy mi baja van? Túrni kell rideg-ségét.»

«A hetedik napon pedig, mikor az Úrnak szombatja vagy, elmennek együtt a templomba. Egyszerű fehér-boltozatú ház ez. Se Rafael, se Canova keze nem fáradt abban, hogy láthatóvá tegye benne az Istent. Nincs benne oltár. A nép maga énekel. S az rideg, vontatott, egyhangú zsolozsma. A pap nem ölt aranyos ruhát. Olyan egyszerű ember ő is, mint a többi. A mit beszél, az nem szól föl-felé az angyaloknak, csak lefelé az embereknek. Mikor megáld, nincs nála se pásztorbot, se halászcgyűrű; olyan szegény ő is, mint a milyen szegények azok, a kiket áldá-sával elbocsátott.»

«Hanem, midőn az egyszerű lelkipásztor kezébe teszi a nőnek a férfi kezét, akkor azt mondja neki: «ez a férfi a te férjed és te asszonya vagy ennek a férfinak mind halálig!» s akkor az egész ház fölül s rízendíti az ament! S akkor a nő, a ki asszonya az ő férjének, annak kezét kezében tartva, a minden fejedelmek büszkeségét meghaladó ragyogással arczán, halad végig a kettős sor között, melyet tiszteletreméltó agg férfiak s tisztelettudó gyer-mekek, erényes matronák és szűz hajadonok képeznek előtte. S mikor eljön az idő, hogy az a nő anya legyen, nincs királyné a földön, a kinek erősebb fölségi joga legyen az uralkodásra, mint van annak a nőnek, a ki asszonya, bálványa, gondviselése annak a világnak, a mit, mint Isten, a semmiből teremtett.»

«Ez az én csábképem, herzegasszony!»

Blanka a két kezében tartott kormánykerék küllőin egy erőszakos rántást tett s aztán oda veté magát az ifju keblére, hangosan — édesen — zokogva.

Szólni nem tudott. Csak ujjával mutatott a bousseaultra. A delejtű eltért. — A hajó északnak fordult, s megkezdte futását — a holdbeli sziget országa felé.

XXXIV.

— Elviszesz-e hát magaddal? kérdezé a nő.

— Eljössz-e hát velem? mondá az ifju.

— Jól tudod te azt, hogy a mi tért a két karoddal átölelhetsz, az az én láthatárom: az én egész világom.

— Akkor még most csak rabom vagy. S abban én nem nyugszom meg. Én nem akarom veled elhíttetni, hogy te egy hajótörött vagy, s az én szívem egy mentő deszkaszál, melyen tovább úszhatol. Ez nagyon sötét prognosticon volna neked is, nekem is. Hogy téged a kétségbeesés dobott volna keblemre! Miért kiáltottad azt, hogy «ed io sono la condannata!» mikor legelőször megcsókoltál?

— No! És nem esett jól neked az a csók?

— Nem! Fájt.

— Fájt — a csók?

— Fájt az, hogy te haragodban csókolsz.

— Nem volt-e okom elkeseredve lenni? Nem omlott-e abban a perczen minden hamuvá, a mit addig örökké égő fénynek hittem? Nem veszett-e el a hitem az emberi alakok istenségében? az áldások fogantjában? magában az emberi igazságszeretben is? A kik engem martyr-életre, martyr-halálra elítéltek, maguk elfutnak az ő ítéletük elől? Mit higgyek én tovább azoknak az égisz emelkedésében, a kiket a földön így futni láttam?

— Összetéveszted a fogalmakat. A földet ők el fogják veszíteni. De az ég kulcsait mindig birni fogják. Az, a kit te futni láttál, a földi uralkodó volt, ki itt hagyta koronáját, a ki ellen a hús és vér fellázadt. De a szellemek megmaradnak neki. A szentek, a dicsőültek serege, az apostolok, a vértanúk, a kikkel telve van az a világ, nem jönnek eléje alkotmányt követelni s száz milliói az élőknek fogják ezután is kérni tőle, hogy nyissa meg előttök

ezen világnak kapuit és te neked fájni fog a szived, hogy kiléptél abból a fényes processióból, a melyet ő vezetni fog.

— És ha le kellene érted mondanom magáról az égről, már meg van téve. Te jól tudod azt. Belőlem nem lehet többé más: csak az, a mit a szép Cyrene mondott, vagy a mit te mondtál.

— S te választottál a kettő közül. Feleségem akarsz lenni. S hogy az lehess: meg kell tenned az utat odáig, a hol hitsorsosaim laknak. Ezt rendeli a törvény. Át kell térned az én vallásomra.

— Készen vagyok rá.

— Nem vagy rá készen. Az én templomom nem átjáró ház egymással találkozni vágyó szerelmesek számára. Az én eklézsiám nem asyllum más vallás elíteltjeinek, kik oda biráik elől menekülnek. Az én templomom tornyán a gömb nem azt hirdeti, hogy jertek ide! Itt szabadabb az erkölcs, könnyebb az élet, itt nem kell keresztet viselni. Neked előbb meg kell szeretned azt az Istent, a kit én követek.

— S hogyan ismerem meg őt?

— Azokból az emberekből, a kik az ő hívei. Nem az igékből, nem a szent könyvekből, hanem a tettekből: az emberek életéből. Majd ha megtudod, hogy mit tesznek azok, a kik nem halasztják az Istennel és emberekkel való kibékülést a más világra, hanem cselekszik azt itt ezen a földön, a kik elkezdik a szentek országát építeni már itt a nap alatt, a kik megmutatják, hogyan kell embernek az embert eltérni, igazságosnak lenni, bántalmakat megbocsátani, dolgozni föld fölött és föld alatt, hűségért hűséggel fizetni, szenvedőkkel jót tenni, mivelni a lelket a tudás által; s mindezekért nem zugolódni, hanem örülni az életnek és mind annak, a mi benne van; örülni a munkának, a hűségnek, a megbocsátásnak, a jóltevésnek, a tanulásnak s mindezekért áldani azt az egy Istent, a ki mind ezt nem csapásul mérte reánk az eredendő bűnért, hanem saját lelkét lehellte belénk, — hogy legyünk «bol-

dog emberek» abban a miben ő «boldog Isten»!? akkor szeretni fogod az én atyámfiait; akkor szeretni fogod azt az egy Istent, a ki a béke Istene; akkor nem fog neked fájni az én csókom.

— Szólj; mind ilyenek a te atyádfiai, mint te vagy?

— Mind jobbak ők nálamnál egytül egyig.

— Akkor már szeretem őket.

... És többé egyiküknek sem fájt a másik csókja.

... S most aztán süghatta a nő: «ed io sono la beata».

XXXV.

A boldogság addig tartott, a meddig a tenger. A mint a trieszti árboczerdő meglátszott, körben forgó örtüzevel, azt mondá Manassé Blankának:

— A mi beteg száraz földünk közelít. Ez a mi gondtalan örömeinknek a vége. A mint a száraz földre kilépünk, megjelennek előttünk a föld hatalmasai s megkérdik tőlünk, hogy kik vagyunk? mi közünk van egymáshoz? honnan jövünk? és hová akarunk menni? — S mind ezekre mi igen rossz feleleteket tudunk adni. Útleveleink vannak cittadino Scalagnatól, a ki az osztrák partrendőrök előtt nem jó firma. A Cagliari név jó hangzású név egész a magyar határig; azontúl már gyűlöletes; megfordítva: a Zboróy név rossz hangzású Istriában, mert ily nevű urak a magyar hadseregben szolgálnak. Az én nevem gyanús itt is, ott is. Rómából jövünk, a forradalom fészkeből s Magyarországra megyünk, a forradalom tüzkatlanába. Egymáshoz tartozásunkat nem tudjuk igazolni semmivel. Kémeknek, emissariusoknak fognak tartani bennünket mindenütt; letartóztatnak és elválasztanak.

— Tanácsolj hát, mit tegyünk?

— Kétféle utunk van, a mit választhatunk. Az egyik az, hogy Triesztben kiszállva, te veszed át a vezetést. Útleveledbe beírjuk a nevemet, mint inasodét; én livrét öltök,

bajuszomat levágom, s szolgállok az egész úton, mint cseléded, tiszteletteljes távolban tartva magamat. Te a zborói földes asszony utazol haza birtokodra s én követlek és hordozom a málhádat. Így legkönnyebben átcsúszunk minden akadályon.

Blanka a fejét rázta.

— Mi a másik?

— Az sokkal nehezebb és veszélyesebb.

— Akármilyen legyen, én azt választom. Hogy én az egész úton úgy bánjak veled, mint cselédemmel, hogy egy gyöngéd szót ne szólhassak hozzád, azt nem bírom ki. S hogy te ezt a szép kis drága bajuszodat levágd, azt nem engedem meg. Mondj mást.

— A másik az, hogy a partra kiszállva, átadjuk útleveleinket a szemközt jövő rendőrbiztosnak, a hogy az most szokás; attól megtudjuk a parancsolatot, hogy holnap mely órában jelenjünk meg személyesen a rendőrfőnök-nél, további rendelkezések elfogadása végett? Mi azonban azt a reggelt nem várjuk meg Triesztben, hanem veszünk egy-egy vándorbotot a kezünkbe, egy utitáskát a hátunkra s neki indulunk gyalog a Karst-hegyeknek, s ösvényeken, a mikén okos ember nem jár, átvezettetjük magunkat egy kalauzzal a magyar határig.

Blanka a tenyerébe tapsolt.

— Az lesz jó. A hol elfáradunk, ott leülünk egymás mellé pihenni. Éji szállásra találunk egy pásztorkunyhót és abban friss szénát fekhelynek.

Ebben aztán megállapodtak.

Triesztben legsürgetősebb dolguk az volt, hogy mind a ketten levelet irjanak Zimándy úrnak, kiről azt hitték, hogy Budapesten lakik mindig. A levélben tudatták vele az eddig történeteket. Hogy a hercegnő Rómát elhagyta, hogy magát Manasséval eljegyezte, s e végett utaznak együtt Erdélybe, a hol egyedül lehető az áttérés és az egybekelés.

Ez majd nagy meglepetés lesz Gábor úrnak!

S hogy annál hitelesebb legyen a levél, mind a ketten egy darab papírra irtak; az egyik oldalára Blanka, a másikra Manassé.

A levél természetesen hamarább haza fog érni, mint ők, a kik az út egy részét gyalog teszik meg.

Azután csak azt várták, hogy beesteledjék, akkor kísértáltak a város végére, ott a legutolsó szatócsboltban parasztruhát, háti tarisznyát és élelmiszert vásároltak, átöltöztek istriai póroknak, s aztán a legelső albergóban találtak egy kalauzt, a ki fölvezesse őket a Karstra.

Idáig tartott a boldog délöv világa: eziprusfák, olajfaligetek országa. Az első útkanyarodónál már más világ-rész következik. Egy ország csupa kőből. Hegyhátak, a mikén egy fűszál nem leng; pedig barázdákat szántott rajta — mint mondják — az ördög.

Egy elátkozott vidék, a hol az ember száműzetésben él. Vagy mint a sas, csak leszkét rakja rajta, s másunnan hordja oda eledelét. Kecskejarta ösvény vezet a gyopárfedte hegyoldalon végig, melynek szédítő mélységében megszállt az esti köd.

Hárman haladnak egymás nyomában. Elöl a kalauz. Kipróbált csempész. Most is azt hiszi, hogy csempészeket vezet, a kik csipkét, selymet lopnak át az osztrák határon. Ismeri a douaniérek, a vámörök les-zugait, a miket kerülni kell s az útféli tanyákat, a mikben meg lehet pihenni. Messze vannak azok egymástól s gazdáik nem mindig vannak otthon.

A merész havasi vasutak még akkor nem szelték át a sziklaországot; dörömbölő robajuk nem verte föl a hegyszakadékok csendjét.

A hol a hold megvilágítja a hegyoldalt, néhol a kopár szirtlapon egy-egy keretbe foglalt kép látszik; egy kis csendélet. Néhány fa, bokor, közötté zöld vetés; egy zúgban kicsiny ház, melynek egyetlen ablaka messze világít. Ott valami vakmerő ember megkisérlé daczolni mostoha apjával, az ördöggel, s kierőszakolt a kőből annyi

termő földet, hogy fát ültethetett, rozst vethetett bele, s körülvette azt kőkerítéssel. Tul e folton semmi élet, semmi növényzet.

Az elkényszeredett boróka meghúzza magát a szikla oldalaiba s nem mer túlnőni a palarétegen, mely védi a rettenetes bórától.

Éjfél tájon, mikor lemegy a hold, s tovább utazni veszélyes, a vándorok elérik a pihenő tanyát.

A kalauz azt mondta, hogy itt a «város».

Minő város volt az? Egy Pompéji a hegytetőn, mely soha nem volt eltemetve, mégis elmúlt. Egy holt város. Holt házak, holt utcák, holt piac.

Még áll fal fal mellett, egymást támogatva, teteje már egynek sincsen; az út magasságáról minden szobába belátni, némelyik kékre van festve, a másik pirosra; a konyhák oldalai még feketék a koromtól. — Itt valaha éltek.

A falakra borostyán kúszik fel, s a cseresnyebozót pagonyt képez a házak körül, miknek némelyikén még látszik mézszel felírva a tulajdonos neve. Itt valaha örültek és szerettek.

S nem ölte ki hadjárat a hajdani lakókat; sem meghonosult gonosz járvány nem kényszeríté elhagyni falaikat. Igen egyszerű dolog történt velük. A patak, mely vidéküket éltette, egyszer csak keresztül ásta magát a mészkövön, más üreget talált; elhagyta ezt a völgyet s egy másikban mértföldekkal odább tört magának kijárást. A kis «város» lakóinak itt kellett hagyni a sorba rakott köveiket, ha szomjan nem akartak halni. A nevére sem emlékezik már senki a helységnek.

Jó szerencse, hogy a hajdani templom sekrestyéjének boltozatos teteje van: abban meghúzhatta magát egy kecskepásztor, összes lakossága az egész városnak s vendégfogadósa a járatlan út vándorainak.

— Mindjárt meglátjuk a vén «fecsegőt», mondá a kalauz, a mint az ösvényről a puszta város felé letért.

— Fecsegőt? Az a neve a gazdának? kérdé Manassé.

— Az a tulajdonsága. Egész nap fecseg.

— De ez igen rossz tulajdonság.

— Olyan nyelven fecseg, a mit nem ért senki. Ötven esztendeje él már itt a sziklák között egyedül. Senkije sincs, mint a kecskéi. Az alatt csinált magának egy oly nyelvet, a mit semmi emberi teremtés meg nem ért. Azon beszél a hozzá betérő utasokkal, s ha maga van, a láthatatlan emberekkel egész nap. Egyszer nagy összeütközés volt ebben a völgyben a csempészek és a vámőrök között s a fecsegőt is felvitték a törvényszékre tanúnak. De könnyebb lett volna azt leírni, a mit egy szarka beszél az ágon, mikor jóllakott és ejtőzik, mint az ő válaszait. Voltak tudós urak, a kik mindenképen meg akarták tudni, hogy miről van szó? s egész nap szóról-szóra jegyezték a mondásait. De két egyforma szó nem fordult azokban elő. Csak a mikor elvégezte a mondanivalóját, akkor ismétlé ezeket a szavakat: «róre mityi nófiti», ez a végszó, de annak sem akad gazdaja.

Már messziről lehetett a pergő discursust hallani, a mit a puszta templom sekrestyéjében támasztott valaki. Mintha egy koresmáros perlekednék odabenn egy egész tele csapszék vendéggel, a kik megitták a sok bort s nem akarnak fizetni.

Nem volt ott se bor, se vendég. A tűzhelyen pattogott a boróka-bozót lángja. (Abból állt a hegyoldalt terítő erdő.) S a körül sürgölődött egy csodálatos alak, kecskebőrből, tarka daróczrongyokból, összezsapzott emberi hajból és szakálból összeállítva. Csak a szája és két szeme számára volt nyílás a gubanczban. Főzött valamit egy cserépfazékban a tűz mellett.

A mint a kalauzt meglátta az ajtajában a két utazóval, egyszerre abba hagyta a perlekedést az eddigi vendégeivel s csupa üdvözet és bókolat lett minden szava; s a mivel sorba mind a háromnak felszolgált, az valószínűleg mind megannyi teljes czimű titulus volt. A következő

beszéd pedig, a ki értette azt a nyelvet, világosan azt fejezé ki, hogy mit parancsolnak a nagy uraságok? hány szobát, milyen ágyakat? hogyan akarnak étkezni? «a carte?» vagy «a table d'hôte?» Parancsolnak osztrigát? burgundit? van minden.

— Jól van már, öreg! «Róre mityi nófiti.» Nem kell az uraságoknak semmi, csak rözse a tűzre, aztán meg friss moha fekhelynek. Enni inni valót magunk hoztunk magunkkal.

A gazda megértette a kivánságot; mert hallani tud olaszul is, meg illyrül is; csak beszélni nem. Csinált ágyat az uraságoknak a tűzhely mellett és szép lobogó tüzet; melyet azok körülültek s előszedve az iszákból a magukkal hozott lakomát, elkezdtek estelizni. A gazdát is kínálák; de az világért meg nem kóstolt volna semmit. Ellenkezőleg elkezdte magasztalni azt a valamit, a mi az ő egyetlen fazekában rotyogott. (Láthatólag kecskesavós zsendicze.) A szavakat nem értette senki, de a hang, a mosolygás, a czuppantás, az összeücsösített ajkakhoz vitt ujjhegyek mimikája elmondá azt bőségesen, hogy abban a fazékban meg van minden, a mi csak emberi inynek drága és kedves: az olasz olla potridája, a chinai fecskefészke, a török piláfja, a magyar gulyáshúsa, a zsidók mannája! Lucullus szakácsa annál jobbat nem főzött. S mikor azt látta, hogy a kalauz mindezekben kételkedik, fogott egy nagy főzőkanalat, megkavarta vele a tartalmát s kihúzott annak fenekéről egy óriási hosszú — kigyót!

A férfiak felkurjantottak, a hölgy felsikoltott a rémület miatt a szörnyű eledel láttára, a mire aztán a gazda azt mondá, hogy «róre mityi nófiti». S nagyon elszomorodott, hogy az ő fejedelmi lakomáját így megvetik az idegen barbarok, s aztán motyogott magában; ez az ő csemegéje: delicatesse, a mivel a minden állatok táplálója bőségesen ellátta őt, a sziklák egyedüli lakóját. Mindennap küld a számára egyet az útjába. S a kigyó jó izü állat, jobb, mint az ángolna. A kigyó szelidebb a galambnál, mert

nem repül el. Hazugság minden rossz, a mit ráfogtak. Hanem hát «róre mityi nófiti.» Nem is maradt ott a társasággal, mely lakomáját így megveté, hanem a mint tökéletes lett a főzemény, vette a fazekát, kiült vele az ajtó elé egy nagy köre, ott költötte el a mannáját s a közben haragosan kergetett egy csoport vásott suhanczot, a kik bele akartak torkoskodni. Ellenben igen bőkezűleg kiosztá a maradékát szegény koldus asszonyok között s a csontokra összehívta a kutyákat. Nem volt ott rajta kívül senki; se koldusasszony, se suhancz, se kutya, csak a kövek, a kövek, meg a kövek . . .

Aztán csak kibékült megint magától, s elkezdett a vendégeinek vidám történeteket mesélni, csodálatos adomákat, a miknek felét elnevette. Olyan jóízűen tudott kacagni, hogy utoljára azok is együtt nevettek vele, — nagyon vidám történetek voltak azok, csak hogy nem értette senki.

Mikor aztán a vendégek aludni készültek, még egyszer megrakta a tüzet (a hegyek tetején a novemberi éjszakák hidegek) s aztán magukra hagyta őket, maga a kalauzzal együtt bement a templomba, melynek megmaradt boltozata alatt tanyáztak kecskéi. Ott elébb egy hosszú értekezést tartott a kalauznak, valószínűleg az időjárás változandósága fölött. Azután elmondott neki egy pár rémséges történetet, bizonyosan dugárusok baleseteiről, vámörök megsebesültéről, de a mint végül azt mondá, hogy «róre mityi nófiti!» a szája elé tette a mutató-ujját, hogy ebből aztán egy szót sem szabad ám odábbmondani.

Mikor aztán a kalauz elaludt, nem hallgatott rá többet, akkor odament a kecskéihez s tekintve azt, hogy a többiek már alszanak, halk hangon, suttogva kezdett el nekik egyes oktatásokat tartani: szemrehányásokat tett nekik számtalan gonoszságukért, megfeddé, megdorgálta a keményebb szívűeket, a kik a többieknek rossz példát adtak s a ki egy «me-e-e» szóval visszafelelni bátorzkodott, azt lehordta méltó haraggal.

Végre ő is ledült aludni a kecskebőrrel terített mohágyra. Ott még egy kis ideig nevezetes vitája volt egy képzelt házastárssal, a ki szeret a férjébe minden áron belekötni s nem engedi békével elaludni. Visszafeleselt neki. Embertől nem érthető nyelven. Még sem birt vele. Az asszony kifogyhatlan volt a perpatvarban, utoljára is «az okosabb enged». Neki kellett elhallgatni. «Róre mityi nófiti.» Hátat fordított a képzelt perlő társának és horkolni kezdett.

Blanka oly édesdeden aludt a hevenyészett mohágyon. A kövilág pusztaságának közepette. A hol az egyetlen ember egyetlen vada a kigyó.

A Cagliari-palotában egyszer sem volt ilyen édes, nyugodalmas álma.

Korán reggel felköltötte a harangszó. A kecskék csengetyűszava. Itt az a hajnali harang.

A gazda lopózva osont a sekrestyén keresztül. Blanka utána nézett az ajtó hasadéka keresztül, hová megy?

A templom előtt állt egy kökereszt. Az egyik ága már le volt törve s az idvezítő testéből csak a jobb kar és a két lábszár volt meg rajta.

A fecsegő oda térdelt a esonka jelvény elé s elkezdett egy hosszú imádságot mondani, azon az érthetetlen, senkihez nem szóló nyelven. «Róre mityi, nófiti.» Ez volt az ámen. Az, a kihez beszélt, bizonyosan megértette azt.

Azután került-fordult, nem sokára visszatért egy tál tiszta vízzel, a mit a borókáról lerázott zuzmarából olvasztott a tűznél s azt nyájas mosolygással ajánlá fel Blankának. Tudta, hogy az asszony boldogtalan azon a napon, a melyen az arezát és kezeit meg nem moshatta.

Azután megtanítá őt a kecskét megfejni. Szép tudomány az egy asszonynak, a ki szereti reggelire a maga fejtét inni. Aztán meg kitudja, hogy «róre mityi nófiti?»

XXXVI.

Manassé igen jól okoskodott, mikor ezt az útat választotta; a Karston gyalog keresztül hatolva, nyílt kapu volt előttük Magyarországra: mehettek, a nélkül, hogy valaki hozzájuk szólt volna. A horvát határörvidék összes férfi lakossága messze távolba volt elszólítva a hadműveletek mezejére; a falvakat, városkákat nem őrizte senki, rendőség, vámország, mind be volt vonva: a hol fuvarost fogadtak, tíz esztendő gyermekük voltak a kocsisok.

A Muraközön átjutva, izgalmasabb élet közé jutottak: a magyar községek népfölkelése volt hazatérőben; a hadseregtől elbocsátott, nem harcolni való elemek. Ezekkel sem volt semmi baj.

A Bakonyerdő a legbátorságosabb hely volt most.

A magyar hadsereg még Győr előtt állt, háta mögött egész Budáig szabad volt a tér.

A lánczhidon még nem jártak, a hajóhidon még nem szedtek úri kinézésű emberektől vámot.

A mint Manassé Blankát az «Angol királynő»-nél elhelyezte, azt kérde tőle, hogy nemes-e elfáradva?

Blanka nevetett: ugyan mitől?

Hiszen csak két napig járt gyalog a hegyek tetején és négy napig rázatta magát kukoricaszár ülésű parasztszekéren. A finom alkotású testnek oly aczélidegzete volt, a mit külső viszontagság ki nem birt fárasztani.

— Akkor holnap reggelre megrendelem a «gyors parasztot».

A gyors paraszt volt akkor a magyarországi közlekedés előmozdítója. Tanyája e nemzeti vállalatnak a budai «fehér farkas»-ban volt feltalálható, s a részvényeseket nem hiába hitták «nyerges-újfalusiaknak».

Előbb azonban Zimándy ügyvéd urat kellett felkeresnie, hogy értekezék vele azon ügyek felől, a miket Triestből küldött levelében reá bizott.

Az ügyvéd irodája ismeretes volt, a leghiresebbek közé tartozott az a fővárosban. Mindig volt négy-öt segédje és ugyanannyi juratusa.

Ezuttal azonban a nagy irodaszemélyzetből csak három volt otthon található: egy sánta, egy púpos, meg egy hebegő. A többi elment honvédnek.

Manassé szörnyű nagy lármára nyitott be az irodába. A sánta meg a púpos nagy veszekedést folytattak egymással, a mibe a hebegő is törekedett beavatni magát, de a mint a legelső «k», «g», «p» vagy «b» betűhöz elért, ott oly nagyszámú hasonló betűknek az elszaporításával gyűlt meg a baja, hogy a másik kettő nem várt addig rá, hanem tovább harczolt. Mind a háromnak fel volt téve a kalapja, úgy jobban lehet gorombáskodni.

Manassé ismerte mind a hármat.

A mint őt belépni látták, levették a kalapjaikat s a két vitatkozó fél rögtön elővette, hogy legyen az ő vitás perükben bíró.

— Tehát «miért zúgolódnak a pogányok?»

A sánta így szólt:

— Ez a púpos itt ni, azt állítja, hogy ők, a pozsonyi juratusok csinálták a forradalmat Bécsben, márczius 13-án, s azért azt kellene nemzeti ünnepnek elfogadni.

— Persze, hogy azt! kiálta fel a púpos; nem is a pesti paraplé-revolúziót ám, a mit te sánta segítettél csinálni márczius 15-én.

Ezeknek nem volt akkor nagyobb bajuk.

Manassé aztán eligazította köztük a dolgot.

— Mind a kettőtöknek igaza van. Te sánta csináltad valóban a márczius tizenötödikét, csak hogy az nem volt forradalom, mert csak egy puskát sem sütöttek el benne; a bécsi már az volt, mert abban egy embert meg is lőttek! csak hogy azt, te púpos, nem csináltad.

Ezért aztán összeszidták mind a ketten, s rajta kibé-
külve, felcsapták kalapjaikat s eltávoztak. Ott hagyták
egyedül a hebegővel. — Az volt az irodafőnök.

Manassé Zimándy úr után tudakozódott.

A kis hebegő megkísérté előbb egy nagy mennyiségű kkkk betűvel; mikor az nem sikerült, egy még hosszabb sorozat pppp betűvel nyitni meg a választ; mikor látta Manassé, hogy sehogy sem megy a dolog, azt mondta neki: «próbáld meg pajtás elénekelni, a mit mondandó vagy».

S ezen a módon esodaképen jól ment a kísérlet. (Mint tudva van, a hebegők énekelve igen tisztán tudnak beszélni.) Borgia Lucretia «qualunche sia l'avento» dallamára igen szépen elő tudta adni az irodavezér, hogy Zimándy úr nemcsak a háznál nincsen, de sőt Budapesten sem kapható. Még egy hét előtt egy fulminans czikket irt a «Radikál Lap»-ban, felszólítva a lakosságot, hogy tessék el magunkat Budavár romjai alá s annak a nyomatékául maga a nagyságos asszony is kiment délután a Gellért-hegy alatti redutéhoz szőcsöt ásni, s ott hordta a földes kosarat másfél óra hosszat, más úrhölgyekkel egy társaságban. Bizonyosan ott nagyon felhevítette magát mert éjjelre nagy migrainet kapott, mely ellen a házi orvos gyors levegőváltozást rendelt, minek következtében Zimándy úr rögtön elköltözött nejével együtt a falusi jószágára, a mi vagyon Szathmár vármegyében. A mi elég szép levegőváltozás. A maga részét Budavár romjaiból itt-hagyta — akárkinek, a kinek tetszik.

E szép énekszó mellett azt is megtudta Manassé, hogy a mi levelet ő küldött Zimándynak öt nap előtt, ez már nem találta őt Budapesten, hanem minden bizonynyal utána lett küldve «Pálmás»-ra, a birtokára, a többi elintézetlen levelekkel együtt.

Ez sem baj, gondolta magában Manassé.

Másnap, még az olajlámpák pislongása mellett megindult a gyorszekér az utazókkal. Vannak vasutak, a miken túltett ez utazási mód. Az út jó volt: nem vas, de aczél; egész hónapon át nem esett eső. Délre Szolnokban voltak, estére Püspök-Ladányban. Ott néhány órai pihenés és megismerkedés a vendéglős rántottájával és ágy-

szalmájában zörgő egereivel; s aztán a fiastyúk feljövetelekor folytatott vágatás a rónán keresztül, mely reggelre Debreczenben végződött; úgy, hogy másnap korán délután már közel járt a gyors szekér, négy csengős paripájával a «pálmás»-i kastélyhoz, melyet azért neveztek el ekkint, mert az egész park körül van szegélyezve olasz jegenyefákkal, miket a nemzeti büszkeség pálmafáknak nevez.

A mint a pálmafa-szegélyhez ért a négyes fogatú gyors szekér, egy kukoriczaszárból épített kunyhóból egy marczona alak ugrott a lovak elé, egyik kezében kétágú vasvillát emelgetve, másikkal az első ló zabláját ragadva meg.

— Meg kell állni! rivalt a kegyetlen ember a kocsisra.

— No, mi baj? kérdé Manassé. Útlevel kell? Passus?

— Nem paksus kell, válaszolt a szigorú férfi; hanem ezeket a csengetyüket kell leszedni a lovakról, ni!

— Ugyan miért? kérdé Manassé.

— Hát azért, mert a nagyságos asszonynak ma nagy «mirge» van.

A vendégek nem értették azt, az ór bővebb magyarázattal szolgált.

— Ilyenkor az útfélen két strázsa áll, hogy a ki elhajt a kastély előtt, annak leszedje a lováról a csengőket.

— De mi épen ide akarunk szállni a kastélyba; mondá Manassé.

— Akkor meg épen megkövetem, majd csak lépésben fogom vezetni a lovakat, hogy a koesi ne zörögjön. A nagyságos asszony nem szívelhet semmi hangot. Még a szomszéd faluból is összevásároltatta mind a kakasokat, hogy ne kukurikoljanak, mert nem tud aludni tőlük.

De bármí óvatosan igyekezett is a négy ló, meg a koesi lábujjhegyen járni, mégis óvhatlan volt, hogy valami kis neszt ne támasszon, a mig a kapun bejárt, s már a folyosóajtóban megjelent egy új komornyik, haragosan ijedt képpel mutatni némajátékban, hogy csendesebben kell zörögni!

— Mondtam ugy-e, hogy mikor a nagyságos asszonynak mirge van, olyankor nagyon idegen.

A vad paraszt soha se hallotta hírét a migráinének és idegességnek; aztán olyan szókat csinált belőlük, a mik azokhoz legközelebb álltak.

A szelid paraszt aztán megigazította, odasietve az uraságokhoz. Ő németül beszélt.

— Oh, ez a vad paraszt! soha se tanulja meg az igazi szókat. A nagyságos asszonynak «Meergrün» baja van, s ilyenkor egészen «närrbös».

Blanka kérte, hogy vezessék őt beteg barátnéjához. Az asszonyok nagyszerűek a betegápolási vágyban.

Az inas előbb bejelentendőnek találta a vendéget, mert a nagyságos asszony ilyenkor «närrbös!» S lábujjhegyen lépegetve, benyitott egy posztóval bevont ajtón, melyen túl egy másik paplannal kivert ajtó következett. Blanka és Manassé azalatt állottak a folyosón s várhattak rá, míg visszatért. Az pedig jó ideig tartott.

Mikor aztán az inas ijedéssre meredt szemekkel visszajött, mutatá némajatekkal Blankának, hogy be lehet menni, de az arcáról lehetett látni, hogy nem igen kellemetesnek jósolta a látogatást. Sietett azután a férfivendéget a nagyságos úr szobájába vezetni, a ki nem is sejtí, hogy valaki érkezett a házhöz. Olyan csendesen lopózik be ide a vendég.

A szép Marie szobájában nappal is sötét volt. Az ablaktáblák be voltak téve, a függönyök leeresztve; azonkívül valami barna szőnyeg, melylyel a falak be voltak húzva, még segített a komor hangulatot növelni. A szép hölgy egy causeuseön hevert, félig fekvő állapotban, sárga seelyem háziköntös volt rajta; hosszú szőke haja lebontottan omlott el körülé. Háta mögött egy sovány komorna állt, meg egy köpezős szolgáló. A komorna egy hosszú nyakú üvegeséből eau de Colognet csepegtetett az úrnő fejére, s a szolgáló, mint Aeolus segédei, tele pofával fújt arra a helyre, hogy az illatszer gyorsan elpárologjon.

A szép úrnő már tudta, hogy ki jön őt látogatni, mert az inas bejelenté a vendég nevét, hanem azért mégis úgy tett, mint a kit e megjelenés a kisértetlátás rémületébe hozott. Felszökött, kezeit reszketve maga elé tartá, szemeit holdkóros elbámulásra mereszté, ajkai lihegtek, állát rángatta a görcs, melle fuldokolt: aztán visszaesett fekhelyére, rémülten kiáltva «hercz... (aztán megigazitotta magát: már nem az!) Blanka!» s akkor aztán elkezdett zokogni. Blanka odament hozzá, megcsókolta gyöngéden a homlokát s részvétteljesen kérdezé:

— Marie! ön szenved?

A szép szőke hölgy e csóktól is összeborzadt: mintha kisértő szellem csókja lett volna az, s két karját arca elé tartá, hanem a rémület közepett is eszébe jutott annyit sügni vendégének, hogy «parlons français devant les domestiques».

S Blanka kénytelen volt francziául ismételni kérdését.

— Ah! ah! nyögött a szenvedő úrhölgy; mi az a fájdalom, a mit a fejemmel szenvedek, ahhoz a kínhoz képest, a mit a szívem érez ön miatt. — Blanka.

— Én miattam? Mivel okoztam azt?

— Mon Dieu! Ah mon Dieu! Minő örvénybe vetette ön magát! Férjem elmondta. Annak a betege vagyok. Ön koldusá tette magát. Minden vagyonát eldobta magától: rettenetes gondolat! Önt éhezve, rongyokba öltözve látni. Dieu et Jesus Maria.

Blanka mosolygott.

— De ettől ne féljen ön. Én nem fogok se éhezni, se rongyosan járni. Férjhez megyek s a férjem eltart.

— Borzasztó eszme! Férjhez menni: az egyház tilalma ellen! A fejem szétszakad mindjárt! Látom önt a kárhózat tüzeiben égni! Ezt a szép, mosolygó arcot. Eddigi szent képemet. Eltorzulva az örök lángok között. Elveszve menthetlenül! Megőrülök bele! Ah «sót», «sót!» Adjátok ide azt a repülő sőt! Ne lássam Belzebubot ily irtózatónak.

A repülő sótól aztán monsieur Belzebub kezdett egy kissé toleransabb lenni.

A szép Marie imára kulesolt kezei közé szorítá a repülő savas phiolát s úgy kezdett el Blankának előterjesztéseket tenni.

— Ön át akar térni a pogány hitre! Zsidóvá akar lenni. Zsidóvá! Hüh be pokolbeli meleg van idebenn! Hol van az a thermometer? Legalább ötven fok melegnek kell lenni. Oltsák ki a tüzet a kályhában. — Ah, Blanka! Ha még nem késő, ha még van visszatérés. Fusson ön! Fusson! Hagyja el azt az embert! Azt a dæmont!

— Kérem, Marie, én azt, a kit szeretek, tisztelem is.

— Bocsásson meg! De most olyan nagyon szenvedek. Nem akartam önt megsérteni. Nem akartam önnek fájdalmat okozni.

— Nem is lehet, szölt Blanka, angyali nyugalommal; a ki boldog, annak nem lehet fájdalmat okozni — s én az vagyok!

— Szerencsés ön! Ah, én a mióta az ön balsorsát megtudtam, folyvást beteg vagyok bele. Hat nap óta nem alszom, nem eszem, nincs nyugalomom.

Blanka délczegen fölemelte fejét és arcza ragyogott a kevélységtől. Egészséges arczipirja eleven dicsekedés volt.

— Ne beszéljünk most én rólam! szölt aztán szeliden, s leült a szép szöke hölgy mellé. Tudja ön, Marie, máskor ha szenvedett ön a fejével, én a két kezem közé fogtam azt, s ön azt mondta, hogy a tenyeremnek gyógyító ereje van.

— Igen, ön volt az én szentem.

— Kisértsük meg, azért, ha megszüntem is szent lenni, hátha az ujjaimban megmaradt ez a gyógyerő. Tegye ide az ölembe a fejét.

S azzal gyöngéden odavonta barátnéjának a fejét az ölébe. Az most elkezdett reszketni s panaszkodott, hogy milyen hideg van itt! A sziliczei jégbarlang semmi ehhez a szobához képest.

Ezeket az elátkozott szamosparti házakat nem lehet

soha kifűteni, mert a vadvíz felfakad a falaik alatt. Milyen penészszaga van mindennek. Aztán meg az egérszag, meg a kenderszag! Áthat az ablakon is! Ez az otkolon meg oly bűdös! A boltos bizonyosan ként tett bele.

A két cseléd meg se mukkant.

Blanka várta, barátnője homlokára tett kézzel, hogy elszunnyadjon.

— Vegye ön el arczomról a kezét; szivarszag érzik rajta.

Blanka aztán nem nyult hozzá többet. A szép úrnő végignyult a kereveten s úgy tett, mintha megadná magát az álomnak. Most életveszélylyel járt volna valakinek a szobában mozdulatot tenni. Egyszer aztán megint felgrott fektéből, s elsikoltá magát.

«A szunyog! A szunyog!»

Egy szunyog döngése elriaszta szemeiről az álmot.

A két cseléd aztán futott a szunyogot elfogni, s addig nem lett helyreállítva a nyugalom, a míg csakugyan eléje nem hoztak egy szunyogot, megmutatva, hogy itt van, elfogták.

(Mínthogy télen az ilyen rovar ritkaság, az összes cselédség nyáron szokott elegendő mennyiségű legyet és szunyogot összefogdozni s télre eltenni, hogy hasonló esetben rögtön előállhasson a készlettel.)

E megnyugtató tényre aztán mégis csak elaludt. Holnap reggelig már nem lehet vele beszélni.

Blanka szánakozva tekintte rá. Sajnálta a barátnéjának a fejét, de még jobban a szívét. — A szíve sokkal rosszabul volt annak, mint a feje.

És neki most ennél a háznál kell tölteni egy egész éjszakát!

Ez alatt Manassét is elvezették Zimándy úr szobájáig, ki az épület tulsó szárnyában lakott. Valamennyi közbeső ajtó mind kilincs helyett kaucsukvánkосokra csukódott, hogy ajtóbecsapás, vagy kilincs-záródás ne legyen hallható a háznál.

Gábor úrra alig lehetett ráismerni, a mióta a házasság élet rózsalánczait felvette. Az arca is megváltozott. Megnyult, vagy mi? A bajuszát sem alakította már kettős kérdőjel mintájára, hanem kifésülte torzomborzra.

— Bátyám, talán szökni akar, hogy így eltagadja a régi ábrázatját? szólt beköszöntve hozzá Manassé.

Gábor úr pedig gondosan betette utána az ajtót s elébb körülnézett, ha nem hallgatózik-e valaki, azután is olyan csendesen beszélt, mintha félne, hogy a nagyságos asszonyt felkölti vele.

— Bizony, öcsém, te is jobban tetted volna, hogy ha haza nem jössz. Tudod-e, hogy tripla bakot löttél vele?

— Ne ijeszsen meg!

— A simpla bakot már magad is ismered. Az egyik az, hogy Blanka hercegnőt elszöktetted magaddal Rómából.

— Nem szökött. Űzték.

— De veled jött s ez a hiba. Tudod-e, hogy egész vagyónát elveszti ez által, ha kitudódik?

— Már pedig kitudódott, mert első dolga volt Budapestről megírni mind a rokonainak, mind a hercegnek, hogy újra férjhez megy.

— Nagy bolondot tett akkor.

— Tudom, de azt előre megmondtam, hogy ha egyszer talál ez a nő egy férfit, a ki megér harmincz ezüst pénzt, el fogja dobni érte — a börtöne arany kulcsait. S úgy látszik, hogy engem becsül annyira. Már ezen nem segíhetünk.

— Jól van hát. Idáig hát eljöttetek. Az is nyaktörő vállalat volt ugyan. Isten csodája, hogy minden állomáson föbe nem lövetett benneteket valamelyik fél, mint emissáriusokat. De már most hova innen? Ha meg akarsz Blankával esküdni, akkor Erdélybe kell őt vinned, a hol unitáriusok laknak, hogy áttérhessen és a consistorium előtt az erdélyi törvények szerint fölbonthassa a házasságát Cagliari herceggel. De hogy jusson be most Erdélybe? A magyar seregeket mindenfelől kiverték a csá-

száriak. Kolozsvár az ő kezükben van. Szülötte városodat tizennégy ezer főnyi oláh fölkelő sereg veszi körül. Oda, ha csak madárrá nem váltok, be nem juttok.

— Az én dolgom lesz az, bátyám.

— Jól van. Hát ez a te dolgod lesz. De bezzeg megörülnek a testvéreid, ha közéjük toppansz. Tudod, hogy nekik is lőttél egy bakot?

— Lássam!

— Hát a testvéreid közül a legöregebb, Bertók, a magyar kormány alatt biztosí hivatalt vállalt. Sándor, az utána következő bátyád, népgyűlést tartott a székelyek között, Boldizsár, a ki mindig szeretett poétázni, egy fulmináns harszó dalt bocsátott közre a saját neve alatt. Áron, a bányász, granátokat és gyutacsokat gyártott a hadsereg számára. Simon és Jonathán a népfölkelés vezéreiül lettek megválasztva, a náladnál csak egy évvel idősebb Dávid pedig beállt a «Mátyás huszárok» közé s már csatában is volt; még az ikertestvéred Anna is azt tette, hogy egy felhívást intézett a honleányokhoz tépések és sebkötélékek gyűjtésére. Mind a nyolcz testvéred compromittálva van.

Ezt a hírt nem bírta el Manassé; csak leroskadt a pam-lagra.

— Már most csak hallgasd tovább! — Mikor ilyen szépen elkészítették maguknak az ágyat s kezdték észrevenni, hogy a dolog görbére megy, ekkor a legokosabbnak ez a jó gondolatja támadt: «Mi már mind a nyolczan el vagyunk veszve, ha az ország felfordul, a vagyonunkat mind confiscálják, sok apró gyermekünk mind koldussá lesz. Szerencsére van még egy kilencedik testvérünk, a ki jól eltette magát. Az nincsen compromittálva. Pingál, vagy mit csinál Rómában. Az jó firma. A megbukott dicasterium egykori hivatalnoka, exconsiliarius. Irassuk az ő nevére minden vagyonunkat. Ő becsületes fiu, tudjuk jól, hogy nem tartja meg magának a mi osztályrészünket, hanem gondoskodik rólunk, ha szerteséjjel börtönben

leszünk s főzet a gyermekeink számára minden nap s nem engedi őket rongyosan járnunk!» Mindnyájan helyeselték az indítványt, az egész birtokot a te nevedre iratták. Most te vagy az egész Adorján-uradalom birtokosa.

Manassé eltakarta arcát kezeivel: talán sirt?

— S most te oda pottyansz közéjük az égből: azt mondd: én is itthon vagyok! s azzal az egész tervüket dugába döntöd. Ha otthon vagy, lehetetlen, hogy bele ne keveredjél te is a csávába, s míg ők ebbe vetették a reménységüket, hogy ha mind elvesznek is, marad «egy» utánuk, a ki özvegyeiket és árváikat pártul fogja, te még viszesz oda nekik egy új leendő özvegyasszonyt. Látod, milyen bolondot akarsz most csinálni?

Manassé fölkel a pamlagról s nyugtalanul elkezdett föl s alá járkálni.

— Az az egy szerecsény, hogy nem férhetsz hozzájuk. Legalább, ha egy makulányi józan észed van, nem kísérted azt meg. A Toroczko körüli hegysek mind meg vannak szállva fölfegyverzett oláh-népfölkeléssel. Egy út sem szabad odáig. Én azt a leveledet, a mit hozzám küldtél, hogy eljuttassam Áron testvéredhez, egy nálam szolgáló becsületes oláh eselédemre bízom, hogy vigye el Toroczko-ra. Őt nem fogják föltartóztatni. Hogy mit irtál leveledben, azt nem tudom, csak annyit mondott a küldönczöm, hogy mikor Áron bátyád olvasta a leveledet, oda csapta a fejét (a saját fejét) a falba háromszor, s aztán a két kezével a hajába markolt s úgy megezibálta saját magát, mintha valami idegen ember volna.

— Azt irtam neki benne, hogy jöjjön elém Kolozsvárra és várjon ott rám.

— Nagyon szép. Áron nem adott levelet a küldönczöknek, csak annyit bízott rá élő szóval, hogy megteszi, a mit kívántál tőle.

— Szegény Áron! ha elfogják?

— Akkor már ő lesz a harmadik. — Mert Simon és Jonathán bátyáidat, a kik a székely népfelkelést

rendezték, már elfogták az oláhok s fogva tartják a táborban.

— Két bátyámat! kiálta fel Manassé indulatosan.

— Bizony kettőt. Azoknak az életéért nem adnék egy tüzkövet.

Manassénak csak nyitva maradtak a szemei és az ajkai, mint a kinek megállt az esze.

— Legokosabb lesz, édes barátom, ha megfordítod a kocsirudadat, s igyekezel ebből az országból kijutni. Blankát hagyd itt nálunk; ő nőmnél elmaradhat. A Cagliari herczeg móríngját már menthetetlenül elvesztette, a mint Rómát elhagyta; de a püspök nagybátyja hitbizománya még megmenthető, a míg a katolikus hitet el nem hagyta. Hanem ennek az a kezdete, hogy: arra van Lengyelország! Még arra felé szabadrazz út. Búcsut se végy tőle, hanem fuss!

— De én Erdélybe akarok menni! kiálta Manassé indulatosan.

— No, de ne kiálts olyan nagyon; mert az asszonyok azt fogják hinni, hogy veszekedünk. Hát miért akarsz te minden áron Erdélybe menni?

— Ha eddig volt reá egy okom, van most rá kettő. A két testvéremet kiszabadítani, a ki el van fogva! S hátha még Áron is elém jön! Oh Istenem! Nekem oda kell mennem.

Gábor úr ez alatt rágyújtott egy keserves szivarra, s Manassét is megkinálta vele; de annak nem kellett.

— Tudod mit, fiatal barátom, — mondok én neked két dolgot. Az egyik az, hogy a míg nem kénytelen az ember vele, addig ne házasodjék meg. Nincs az az elítelt rab, nincs az az üldözött adós, a kinek a sorsa alábbvaló legyen egy feleséges emberénél. Az asszony csupa gyöngédség és szeretet, a míg férjhez nem megy: azontúl csupa szeszély és rigolya. Az ember, a ki megházasodik, megszűnik ember lenni; lesz kutya, a kit szidnak; számár, a kit megnyergelnek; papagáj, a kinek fecsegni kell és selyembogár, a kiből fonalat húznak. A legjobb asszony is olyan, mint a

harmadnapos hideglelés: az ember akkor érzi magát jól, a mikor elhagyja.

Manassé mélyen felháborodva tekintte a tanácsadó szeme közé, az nem vette észre a szemrehányást ezen tekintésben.

— A másik tanácsom pedig az: hogy soha se szaladj te a fejeddel a falnak, úgy sem fogod azt keresztül törni. Ne keverd magadat is bajba a két bátyád miatt. Te nem tehetsz róla, ha veszedelembe jutottak. Ne másztak volna a fára, nem estek volna le róla. Csak két dolog történhetik velük. Vagy élve hagyják őket az oláhok, vagy nem hagyják. Az első esetben majd csak megtalálod őket egyszer; az utóbbi esetben pedig nem kilenczfelé, hanem csak hét-felé megy szét az ősi birtokotok.

Ez a meztelen cynismus már undorító volt Manassé előtt.

— Elég, uram. Az én ügyemről ne beszéljünk többet. Az az én dolgom lesz. Tudni fogom, mit kell tennem. Legyen ön szives Zborói Blanka grófnőnek ügyeit elintézni, úgy hogy e mai napig minden tartozása és követelése rendbe legyen hozva.

— A mai napig!

— Igen. Mert a mai napon túl megszűnik minden viszonya rokonaihoz, s azzal együtt eddigi vagyoni helyzete is.

— De barátom! Zborói Blanka grófné az én cliensem.

— Nem az. Az enyim.

— No de barátom: én jogigazgatója vagyok. Teljhatalmazottja.

— Én pedig vőlegénye s jövődöbeli férje.

A párbeszéd igen hangossá kezdett fokozódni. Az ajtón egy sápadt, ijedt kép dugta be magát; mintaképe a «horror»- és «pavor»-nak.

Az inas volt. Vaczogó fogakkal, hebegő ajakkal jelenté:

— A nagyságos asszony kéreti a nagyságos urakat: ne tessék olyan hangosan beszélni, mind áthallik; aludt volna s felébredt rá.

.. — Látod? suttogá Gábor úr Manasséhoz, azzal az ijedt képpel, a mit az iskolás gyerek mutat, mikor fél, hogy mindjárt jön a rektor a pálczával s lesz «kikapsz».

— Ismétlem hát én is a legcsendesebb hangon, hogy méltóztassék Blanka grófnő ügyeit minél előbb rendbehozni.

— Az mindjárt megtörténhetik, szólta Gábor úr, felnyitva szekrényeit s elővonva az iratsomagot a Z-betűs fiókból.

A félelem sápadt remek képe újra benyomult az ajtónyíláson.

— Kéreti a nagyságos asszony a nagyságos urat, ha még életben akarja találni, siessen hozzá egy pillanatra.

— Gyere be! Mordult rá Gábor úr, s azzal visszalökte a fiókba az iratokat. Átkozott dolog! — Most át kell öltöznöm, mert ha megérzi rajtam a szivarfüstöt, megöl.

S azzal neki fogott vetkőzni, mosdani, törölközni, hogy az áruló dohányillattól megmeneküljön; e közben három posta jött utána, sürgetni, hogy siessen! — A harmadikat már egyenesen a túlvilágból küldte hozzá a nagyságos asszony.

Manassé ott hagyta és kiment a parkba.

XXXVII.

Azt a parkot valamikor a szép Marie nagyatyja ültette, a ki híres nagy gazda volt. (Az asszonyságé volt a birtok.) Csodamódon elkészített talajban amerikai tenyészet pompázott. A nagyobb rész gyümölcsös volt és a gyümölcsfák maguk is óriási fajuk. A park hosszában egyenes út vonult le a Szamosig, mely szegélyezve volt terebély somfákkal. Másutt csak cserje ez, itt almafa nagyságú koronás fának mutatja be magát, a leghosszabb idényű fa, levelei még késő ősszel is mind megvannak lehullatlanul, csak hogy most már lilaszínűek, s a rőt lombzat közül az érett gyümölcs, mint korallgyöngy piroslik elő

csomókban és füzérekben. Utolsó gyümölcs, melyet már senki sem szed le.

Blanka e hosszú úton sétálgatott végig, egyedül.

Kora tavasz volt, mikor legutóbb ugyan e fásor között végigsétált, akkor a somfák aranynyal voltak behúzva a korai virágtól.

A mennyi idő alatt a som gyümölcse megéri, beh sok változás történik az emberrel!

Akkor is épen így jött föl a teli hold a Szamos tükreéből, a sétányon végigöntve rézvörös világát: egy izzó lapos gömb a láthatár rőtbarna ködfátyola mögött.

S azóta az ő sorsa kétszer is megfordult.

Azóta harmadszor kezdi újra az életet.

És érti, tudja jól, hogy az az élet, a mit most kezd, a másik kettőnél még nehezebb lesz.

És még sem érzi azt a terhet a lelkén, a mit akkor viselt, mikor előtavasszal itt járt végig az aranylepte somfák sétánya közt.

Akkor gazdag volt, előkelő. Hódoltak neki. Futottak előtte, utána, kedvét keresték, alkalmatlankodtak neki hizelgéseikkel. Most, hogy érzik, tudják, mi vár reá? rang, vagyonvesztés: igyekeznek előtte kellemetlenek lenni, hogy elrettentsék maguktól.

Blanka maga is asszony volt. Melyik asszony nem szenved testileg? Hisz a nőt úgy alkotta a természet, hogy az idegek uralkodjanak rajta. Csakhogy adott nekik hozzá csoda lelkierőt, tűrni és titkolni a szenvedést. Blanka meg tudta azt itélni, hogy egykori barátnéjának nervosájában mennyi a valódi baj s mennyi az affectált kiszámítás?

A tisztességes asszony akarja éreztetni vendégével annak hamis helyzetét: a birtokos úrnő fogadja most a vagyonvesztett, aláhanyatló nőt, kinek viszonya még nem törvényes azzal a férfival, a ki útjaiban kíséri, s ha egyszer szentesítve lesz, az csak oly úton történhetik meg, melytől a vallásos érzelmű kegyes hölgy, mint kárhozatra vivőtől, visszaborzad.

És még sem érzi Blanka, hogy fájna szívének valami. Csak boszantja, keseríti, megszegyeníti az a gondolat, hogy neki ez emberek házánál kell egy éjen át menedéket és a vendégszeretetnek falat kenyerét igénybe venni.

Mikor tavasszal itt járt, s aztán visszafelé térve sétált végig a hosszú egyenes úton, az a gondolatja támadt, a mint a holdvilágtól messze elnyuló árnyékát elnézte, hogy hát az embert örökké kíséri ez árnyék? Soha se lesz abból fény? Mindig azt kell-e tudni az embernek, hogy a háta mögött jön a sötétség? Soha sem lehet-e, hogy egy világos alak kísérje? Olyan hű, mint az árny? s olyan tiszta, mint a fény.

Most újra eszébe jutott az.

Visszafordult. S ime nem az árnyék volt háta mögött, hanem Manassé.

Az ifju gyöngéden kezébe vette a hölgy kezét.

— Nézd, milyen szépen süt a holdvilág. Sugá neki. Gyönyörű éjszaka lesz. Szél sem leng. Olyan langy idő van, mint egy nyári éjjel. Nem volna-e kedved folytatni az utazást, lelkem?

— Azt mondtad ki, a mire gondoltam! szolt a hölgy mohón, szívéhez szorítva Manassé kezét. Menjünk! Menjünk! Még ez órában induljunk.

— Tudtam, hogy ráállsz. Már rendeletet adtam a kocsisnak. Magunk a Szamos-parton lesétálunk odáig. Búcsut vennünk sem szükség.

— Nem! Nem! — Nem akarok szóba állni vele többé! szolt öntudatosan Blanka s odasimulva Manassé keblére, reszkető hangon sugá: Azt mondta nekem ez asszony, hogy hagyjalak el téged? Ugy-e te neked is azt mondta rólam a férje?

S azzal átölelték egymást és sirtak.

«Menjünk e háztól, menjünk!»

XXXVIII.

Manassének nem sok válogatása volt, hogy merre jusson be Erdélybe? Éjszak felől kellett kerülnie Deésnek. Az út odáig akadálytalan volt egyes utazókra nézve, csupán rendes hadesapatokkal kelle találkozniok s azok békével hagyták őket maguk mellett elmenni. Arra is volt gondja, hogy jól megrakott élelmiszeres tarisznyát vigyen magával, így Blanka még azt sem vehette észre, hogy az út egy szétrobbantott hadsereg által lett simára taposva; olyan simára, hogy az utbaeső vendéglőkben imádkozásért sem lehetett volna egy harapás enivalót kapni. Az idő igen szép volt. A verőfényes ősz egész karácsonyig tartott abban az esztendőben. Az olaszországi carbonari-köpönyeg (az akkori év polgári divatja) elég volt az útra.

Manassé régi ismerős e tájon. A mely vidéken átvonultak, elmondá annak népregéit, történeti mondáit utitársnéjának. A harámvezér Tolvaj Dénes viselt dolgait, Nagy-Bánya regényes gesztenyeerde koszorúzza hegyei között. Dénes nádor fiának tartották, Pintye Gregornak csúfolták, rettegte az egész vidék, utoljára a nagybányai polgárok ölték meg; barlangvárában most is ott van kőasztala, kandallója, ivókútja; vadászkalandokat mondott neki a medvékről, mik az erdők otthonos lakói s igaz történeteket az aranybányászokról, kik e hegyek némelyikét már üresre ásták belülről. Most is ott küzdenek a bányarém-mel az aranyért, ezüstért abban a völgyben, a honnan az a fehér ködalak emelkedik föl. Az a ködóriás a «bányarém». Kén és mireny füstje ez, a mit az érzéspiritók máglyái támasztanak. Minden lehellet, a mit az aranyolvasztók beszívnek: sulphur és arsenicum. S e méregfüstben él egy egész nép és férfiai erősek, hölgyei szépek s szeretik a szülőtte földet.

Odább térve, egész regényt mondott el Blankának arról a kastélyról, mely a dombtetőről, sűrű jegenyefák közül messzire kitűnik. József császár építtette azt a legszebb

erdélyi asszonynak. A regényes történet a nagy császár-
város történetébe játszatja bele ezt az erdélyi kastélyt.

Manassé még a gunyhók történetét is ismerte az útban,
s a vidám adomákat, a mik egyes falvakhoz vannak kötve.
Még az út melletti fészületre is figyelmeztette Blankát,
melyen az emberséges szobrász a mi urunkat, üdvözítőn-
ket akként alakította, hogy a sérelmes töviskoszorú helyett
tisztes házisipkával látta el homlokát.

Úgy hogy mikor egy este azt mondá Blankának: «az
ott Kolozsvár!» a nő bámulva nevetett föl.

— Hát mit beszéltél te nekem két tengerről, a mely
szülőföldedet körülveszi? az egyik láng, a másik vér;
hiszen mi egy szikra tűzön, egy csöppnyi véren sem jöt-
tünk keresztül.

Manassé segített Blankának nevetni.

— Csak el akartalak ijesztetni, de te nem ijedtél meg.

Pedig bizony keresztül jöttek ők mind a két tengeren s
most ott álltak a kellő közepében a vérnek és a lángnak s
csak Manassé gondos figyelme volt az, hogy Blanka előtt
a veszélyt el tudta takarni, s úgy sikamlott rajta keresz-
tül, mint a török üdvözültek az Alsiráth borotvaélü híd-
ján a paradicsomba.

Ha csak egyetlen egy napot késik; ha csak azt az egy
éjszakát ott tölti Pálmáson: épen a kellő közepébe jut
bele a legszerencsétlenebb, a legvégzetesebb ütközetnek.
A hadsapatok négy oldalról siettek ugyanazon vidék felé,
s a hol ők megpihentek, ott már másnap a dragonyosok
ütöttek tanyát.

Mikor Kolozsvárott a nagy hidhoz eljutottak, épen akkor
indult meg Baldacci hadteste kifelé. A szekerek nem jöhe-
tett át a hidon a katonaság miatt. Zimándy tehát mégis
tévedett, vagy talán szándékosan híresztelte az ellenkezőt.
Kolozsvárt még a nemzeti hadsereg tartá megszállva. Itt
tehát még sem Manasséra, sem bátyjára nem várt a köz-
vetlen veszély. Itt útlevelet sem kértek tőlük a város kapu-
jánál, mikor szekérrel bejöttek. Valószínű, hogy a mint a

szekérről leszállva, átmennek a hidon karöltve, ott sem fogja őket senki megszólítani.

Azonban csalatkozott Manassé. A mint a gyaloghidra lépett (az ember azt gondolta volna, hogy most minden jegyszedő az átrobogó honvédet, huszárt, nemzetőrt bámulja), csak megfogja valaki a köpönyegét s rákiált:

— Ne te né! Bizony elmenne előttem passusmutogatás nélkül! Hol az igazság?

Manassé boszusan fordult az alkalmatlankodó felé. Kicsi, széles vállú, tömzsi emberke volt az; székelyes zekében, hosszúszárú csizmában, fején nagy kalappal. Aránytalan hosszú karjai voltak. Bajusza, szakálla kurtára nyírva, vagy talán inkább régóta nem borotválva, ott állt nagy hegykén szétterpesztett lábakkal Manassé előtt, mintha birkózni híná.

Blanka csak elbámult, minden azt látta, hogy Manassé csakugyan öltre kap ezzel az emberrel, átnyalábolja mind a két karjával; — de azért nem mentek egymással birokra, hanem inkább összevissza csókolták egymást.

— Áron! kedves bátyám!

— Én vagyok biz az, Manassé öcsém, szolt a tömzsi emberke nevetve, s félvállra vetette a zekéjét, hogy a jobb kezével megszorithassa az öcsese kezét.

Aztán Blankához fordult.

— Hát ez a drágalátos szent kép meg tán az ángyikánk lesz? Ugyan, az Isten áldja meg, hajoljon le hozzám kisérg; hadd adjak az arczára vaj egy fél csókot.

Blanka megtette a kívánságát s adott aztán az arczára Áron nem felet, de másfelet s elégtlenül mondá rá:

— Ugyan szeretem, hogy nem fakadt sirva, hogy megszurkálta a borostás szakállom. Négy nap óta nem borotválkoztam ám. Mind itt lestem a nagyságos uramöcsémeket három nap, három éjjel a vámdutyiban.

— De hát, hogy tudtad bátyám, hogy ezen jövünk?

— Hát a lófőnek is van annyi esze, hogy ki tudja kalkulálni, hogy a ki Szathmárból jön Erdélybe, annak a

nagy hidon kell bebandukolni. Itt vagyok biz én parancsolatodra, három nap, három éjjel, minden utasnak én eresztém fel éjszaka e sorompót, s nem evém az alatt egyebet szalonnánál, kenyérnél; s csak az az egy bajom volt, hogy hagymát nem ehettem hozzá, nehogy megharagudjatok érte, ha majd megcsókollak.

Szegény jó bányász. Három napig lemondott az éltető hagymájáról, a rokon csók kedvéért.

— Hát a két bátyámról mit tudsz?

Ez volt a legsürgetősebb kérdése Manassénak.

Erre a kérdésre megállt Áron a gyaloghíd közepén s kétfelé vetette a lábait, úgy, hogy nem lehetett tőle tovább menni.

— Mondok egyet, Manassé öcsém, igyunk ahajt előbb egyet.

S egy kulacsot húzott elő a zekéje ujjából.

— Én nem szomjazom.

— De jóféle székely ital ám: fenyővíz.

— Azt meg épen nem szomjazom.

— De én addig egy tappot sem megyek ám odább, a míg velem nem iszol elébb.

Manassé ismerte a bátyját: tudta, hogy az szavának áll.

— No hát inkább iszom.

— Egészségedre legyen. Már most én is iszom. S mondd vissza.

— Egészségedre legyen.

— Köszönet érte. Hallod, hogy harangoznak a mi feleink templomában?

— Azt is hallom.

— Rosszul harangoznak. Egészen elkálvinistasodott a harangozásuk. Nem tudják olyan szépen, mint minálunk odahaza Toroczkón; hogy egészen megfordul a harang a koronájával lefelé s csak az egyik oldalát üti meg; «egy! egy! egy!» nem úgy mint ezek «egy-kettő, egy-kettő, bing-bang!»

— De én nem bánom, akárhogy húzzák!

— Dehogy nem bánod! Tudod-e, hogy ma Úrnapja va-
gyon? Aztán ez a déleesti isteni tiszteletre hívó harangszó.
Aztán tudod, hogy két székely testvér, ki egy kulacsból
ivott, s ha Úrnapján déleesti harangszó után van az idő,
akkor nem szokott egymással veszekedni. Pedig ha én te
neked arra a kérdéssre felelek, hogy hol van a te két bá-
tyád? hát abból veszekedés lesz. Aztán azt nem szabad
ennek a gyöngé ifjasszonykának meghallani. Majd ha ez
egyszer el fog aludni, akkor beszéljünk róla: tudod?

Manassé meg volt hatva a kerges tenyerű bányász-
testvér gyöngéd jószívűségétől. Ő nem akarta Blankát
megszomorítani.

— Csak annyit mondj meg, hogy élnek-e? sűgá Áronnak.

— Hát bizonyára élnek. Elfelested a hiszekegyet? Örök
életünk van. — Élnek bizony. Ők jönnek lóháton elejbénk
a Leánykaköig, csak tartsa készen a számukra ángyika a
vőfélybokkrétát! mert ingyen nem tanulták be a szép meny-
asszony-fogadó verset.

Blanka mosolygott a jó Áron tréfáján s azt mondta,
hogy majd maga fog szedni az erdőn őszi virágokat a szá-
mukra.

— No abban ugyan lesz ám módja a szép ángyikának,
olyan helyen megyünk végig, a mi most is tele van virág-
gal. Ha nem hiszi, nézze ezt a piros bokkrétát a kalapom
mellett, még el sem hervadt; ezt is ott téptem a tordai
hasadékban. Ugyan hallotta-e már hírét a tordai hasadék-
nak? Nincs olyan természeti csoda több a kerek világon.
Az egész életében meg fogja emlegetni. Ott van ám gyö-
nyörűséges szép virágos kert! Meg a híres Balyika vára:
a ki a Rákóczy Ferencz vezére volt. Azt is megnézzük,
ugy-e drága bálványom? Onnan aztán csak egy ugrás a
Székelykő s otthon vagyunk. Szeret-e erdőn keresztül
gyalogolni?

— Az a legnagyobb örömem.

— No hát ebből lesz sok.

Manassé sűgva kérdé Árontól:

— Te igazán a tordai hasadékon át akarsz bennünket vezetni? — Hát akkor nem is jutunk mi el a Leánykákőhöz!

— Ejnye, de szigorú vagy! Hiszen tudod, hogy mikor a szegény góbé urakkal beszél, csak megmondja az igazat; — csakhogynem egyszerre.

Most trombitareceségés vonta félre a figyelmüket. Egy szakasz Mátyás-husár vonult át a hidon: fiatal ujonczlovak mind.

— Ne te né! Milyen büszkén ül azon a lovon! Bizony meg se látná a szegény embert? Hé Dávid öcs! Hé! Micsoda husár vagy te, ha még a szép asszonyon se akad meg a szemed? Te varasgyék!

Ezzel a kiabálással csakugyan odacsalta a hadesapat élén lovagló fiatal hadnagyot a gyaloghíd korlátjához Áron.

Szakasztott hasonmása volt Manassénak. Ugyanazon arc, termet, szemek. Akárhányszor összetévesztették őket egymással.

Csak egy év különbségük volt az időkorban.

A korláton keresztül nyújtotta kezét Manassénak s míg a kezeik egymást szorították, sokaig néztek egymás szemébe.

— Hová? bátya! szólt Manassé.

— Megyek a két bátyámért boszút állni.

— Én pedig megyek őket megmenteni.

— Megyek a hazámat védni.

— Én is oda.

S aztán megcsókolták egymást.

— Hát az ángyikádtól nem kérsz egy csókot? te rusnya béka! dorgálá őt Áron bátya.

A fiatal hadfi elpirult erre, mint egy szüzleány.

— Majd ha visszatérek; ha megérdemlettem: megkérem azt. Ugy-e megadod azt, ha halva hoznak is eléd, édes ángyom?

Blanka sejtelemteljesen nyujtá neki kezét.

— Ne félj, nem halok meg! kiálta szikrázó szemekkel,

mikor azt látta, hogy Blanka szemébe könny gyűl. Egy az Isten!

— Egy az Isten! dörmögé utána a vénebb testvér. Az ifju sarkantyuba kapta paripáját s csapatja élére vágatott.

— Siessünk, mormogá a hosszú karú s átvéve Blanka utitáskáját, nagy gyorsasággal vezette őket tekervényes utczákon keresztül egész a házsongárd utcáig; ott volt egy nyári mulatólaka a családnak, egyuttal megszálló, ha Toroczkóról bejöttek. Odáig még pipagyújtásra sem állott meg.

A ház mellett kert is volt, az most zöldséges kertül volt kiadva egy kufárnének; az hevenyészett estebédet az utasoknak. Blanka kiment hozzá a tűzhely mellé s segített neki. A kufárné is részese volt már az összeesküvésnek, a mibe mindenki be volt avatva, a kívül csak Blankának érintkeznie kellett. Terv szerint titkolták előtte a veszélyt, mely őt minden oldalról körül fogja, s melynek szédítő örvénye fölött csak egy keskeny fenyűszál vezet keresztül. Neki nem szabad az örvénybe lenézni.

— Tud-e a szekéren aludni, lelken nagyságos asszony? Kérdé, dolgát folytatva a sütő-főző asszony. Én néha két hétig is úgy alszom utazva, mikor almát hordok eladni a Mezőségre. Megszokja azt az ember. Mert az urak még az éjjel akarnak ám tovamenni Torda felé. Mivelhogy holnap országos vásár lesz Kolozsvárott s arra annyi tordai cserzővarga, mézeskalácsos, kofapecsenyésütő, s más efféle fog tódulni erre felé, hogy velük szembe szinte lehetetlen lesz haladni. Hát még a rengeteg sok szarvasmarha, birka, sertés, a mit felhajtanak! Azért még az éjjel akarnak utrakelni.

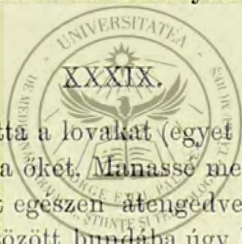
Blanka igen helyesnek találta azt.

Áron bátya pedig azalatt a lovakat befogatva odakinn, elmondá rövid szóval Manassének, hogy «elől tűz, hátul víz».

A rengeteg oláh tábor, mely Toroczkót fenyegeti, a tordai hegyeket tartja megszállva. A tordaiak eddig erősen

tartják magukat; de most jött a hír a főparancsnoksághoz, hogy Kalliany császári tábornok egy daudárral közelít Szében felől. Akkor Tordáról minden ember menekülni fog Kolozsvár felé. Pedig már a nagyszebeni és felvinczi menekültek is ott vannak. Ha ez megindul, azzal szemközt hatolni tiszta lehetetlenség lesz. Azért egy órai elvesztegetni való idő sincsen, hogy mielőtt a népvándorlás megindul, ők elérhessék a Hesdád pataki malmot, a mi a tordai hasadék szállója. Onnan aztán gyalog tovább — madár-látta ösvényeken.

Blanka megszokta már az éjjeli utazást: azt hitte, mulatságból történik ez így. Ösztön, sejtelem, vagy talán az «otthon» utáni vágy, súgta neki is, hogy sietni kell. S nagy veszély érzetében az asszonyok kitartása óriási.

Áron maga hajtotta a lovakat (egyét ott hagyott a háznál); hármasba fogta őket. Manasse mellette ült, s a hátsó ülés Blankának volt egészen átengedve, a kit a kertésznökendőkkel úgy bekötözött, bundába úgy betakart, hogy alig látszott ki belőle.

Hanem azért a mindent meglátó asszonyi szem majd hogy fel nem fedezte a kegyes csalást, a mivel a szemközt jövő veszélyt előtte takargatni igyekeztek.

— Nini! ezek a lovak fel is vannak nyergelve, szólt Áronhoz.

— Az ám, felelt a bányász, megzavarhatlan kedélylyel, Erdélyben ilyen bahó szokás van. Csak olyan formán, mint a hogy a stajerek meg a ló nyakára tesznek egy nagy kalodát.

Blanka megnyugodott benne, hogy ez csak erdélyi szokás. Azzal Áron neki ereszté a gyeplőt a három jó székely paripának, a mik a havason nevedtek s úgy voltak szokva, hogy ha kell, egy huszonnégy óráig étlen szomjan elkoczogjanak, s ha egy kicsit kieresztették őket a fűre,

megint be hagyják magukat fogni, hogy újra kezdjék, a mit elhagytak.

A kocsisnak nem is igen nagy szüksége volt rá, hogy a lovakat igazgassa. Tudták azok mind a kötelességüket, hegynek fel húzni, völgynek le tartani, síkon koczogni, maguk előtt haladó szekeret megelőzni, ha a hátul jövő zörgését hallják, akkor vágatásnak eredni, becsületsértést elejbekapással meg nem tűrni, csárdakapunál szépen megállani.

Áronnak elég alkalma volt, hogy a kocsisülésből visszafordulva, ángyikáját vidám adomákkal mulattassa, a mikből kifogyhatalan volt s jóízű természetes humorral tudta azokat előadni.

Egyszer aztán: mikor vette észre, hogy a felekhegyi unalmas fölhágónál, mikor lassan halad a szekér, az ifjasszonyka elbólintott, s a tordai «okos malacz» adomáján sem akar nevetni: akkor a kódmene zsebébe nyult s onnan kivonva zománczos arany óráját, annak a gombját megnyomta, s az ismétlő órát ütteté, a füléhez tartva.

«Tizenkettő és két negyed.»

Az egész ember ilyen volt: aranyóra bárányszőr-bekecs zsebben. Parasztos külső alatt nemes emberi szív: munkában tört tenyér, s tanult, eszes fő; népies szólásmódokba burkolt értelmesség; gúnyoló pór-cynismus az uraskodók, a hetvenkedők előtt; hidegvér, jó kedély a veszélyben: igazi székely lófőpéldány. (A «lófő» nem gúny, hanem rangezim a székelynél.)

Tehát a mint az ismétlő óra tizenkettőt és felet ütött, azt mondá az öcscsének:

— No most már elmúlt az Úrnapja, öcsém, az ifjasszonyka is elaludt, beszélgethetünk egyről-másról. Hát a két bátyád után tudakozódtál, hogyan jutottak azok fogásra? Hát hogy az elején kezdjem. Tudod, mikor megszületett a szabadság, hát ez még akkor gyöngye gyerecske volt, a ki azt akarja, hogy szoptassák. Hát én tehetek róla, hogy ez olyan csecsemő, a kinek nem tej kell, hanem vér?

Biz a toroczkói fiatalság is beállt mind egy szálig honvédnek. Ott szolgálnak a jámborok a 11-ik, 32-ik és 73-ik zászlóaljokban. Hallom, mit mondasz te erre? «hogy hát mi szükség volt a bányászoknak katonákká lenni? Semmi okos nemzet nem viszi el a bányászait a csatatérre. Eleget harcznak már azok hazájukért a föld alatt egész életükön keresztül. Elég, ha ők készítik a vasat, még forgassák is? Miért kapták II. Endrétől, IV. Bélától szabadalmaikat, hadi szolgálat alól felmentésüket? Miért irták alá 1702-ben a város vénei a reversalist, hogy soha közülök és maradékaik közül senki fegyvert nem fog, és a maradékaiknak is meghagyják, hogy fegyverhez ne nyuljanak, a mit meg is tartottak híven mind ez esztendeig?» — Ezt mondod te Manassé öcsém, ugy-e? Könnyű neked onnan a külföldről! De lettél volna csak idehaza! Láttad volna csak Dávid bátyádat, mikor a piacz közepén azt a beszédet tartotta a fiatalsághoz s maga is löra ült és kardot kötött: magad is velük mentél volna! Aztán ki olthatja el azt a tüzet, a hol minden ház ég? Az egész fiatalság égett, lángolt. Nem lehetett azt eloltani. Aztán nem is olyan háború ez, mint más. Ha György fejedelem hadat indított Lengyelország ellen, azt mondhatta rá Toroczkó: mi közöm hozzá, ám lássa György, hogy húzza ki a saruját a sárból, ha belelépett! De most a szabadságról van szó s ez Toroczkónak is dolga. — Hallom, mit felelsz te erre? — Hogy «jól van hát no: ha a ménkü-fiatalság nem maradhatott a sarkán; de hát nekünk véneknek lehetett volna már annyi eszünk, hogy tudtuk volna, hogy nem kell a puliszka-evéshez kés; hát mi minek fogtunk fegyvert? Minek állítottunk ki egy nemzetör-zászlóaljat?» Hát erre csak azt mondom neked, a mit az egyszeri góbé mondott a földes úrnak, a kinek a szelindekét agyonszúrá vas villával, s az szidá érte: hogy mért nem üté inkább a villa nyelével? Azt tevém vala, mondá a góbé, ha a szelindek is a farkával akart volna engem megharapni. Köröskörül az egész oláhság fegyvert fogott; nekünk is hozzá kellett nyulnunk a magunk védel-

mére s bizony úgy megőrizzük a hozzánk vezető utakat, hogy ingyen azokon semmi nép be nem jön. Mivel pedig a két bátyádat legjobban szerette a népség, mit tehetett mást, minthogy őket választotta meg hadnagyainak. Hisz ez máskor is csak úgy volt. A ki legokosabb ember volt a városban, az vezette a dandárt: váczyi püspök, kalocsai érsek az egész sereget. Hallom ám a nagy pirongatásodat, hogy no ugyan derék sereg, a ki elhagyta fogni a két vezérét! De csak ne lármázz olyan nagyon! (Manassé még egy szót se szólt.) Meglátod, hogy a két bátyád nem esik egy sorba a tordai malaczczal, a kinek esztendősi létére lehetett volna már annyi esze, hogy ne futott légyen a szekér alá. Tudod, hogy a balázsfalvi román népgyűlésre következett az agyagfalvi székely népgyűlés. Sándor bátyád is jelen volt azon az aranyosszékiekkel. Akkor aztán a mi kis szigetünk itt maradt a tenger közepett. Egy tízezer főből álló oláh tábor, Moga vezetése alatt (talán ismered ő kelmét?) megjelent nálunk a «Kő» előtt. Mi pedig volnánk háromszáz puskások. Eper annyi, a mennyit Thermopylaenél vezényelt Leonidas. S a «Kő» is olyan jó erősség, mint a Thermopyla. Legöregebb bátyánk a Bertók azonban, a ki azóta, hogy vegetariánussá lett, minden vérontásnak ellensége, s még egy csirkét sem enged megölni, azt tanácsolta, hogy kísérténők meg a békés kiegyezést. Sorsot húztunk: ki menjen el közülünk? Simon bátyád neve jött ki. Az átmene az ellentáborhoz, fehér zászló alatt. De azonban ott fogták s nem eresztették vissza. Ekkor fogta magát a Jonathán, utána ment, hogy majd ő váltságot ajánl érte. Akkor azt is ott fogták. Már most ott vannak mind a ketten. Már most aztán az oláh atyafiak azzal fenyegetnek bennünket, hogy ha meg nem adjuk magunkat, ha le nem rakjuk a fegyvert, ha be nem bocsátjuk őket Toroczκόba, akkor mind a két testvérünket felakasztják. Mi pedig nem rakjuk le a fegyvert és nem bocsátjuk be őket, inkább mind egy lábíg elveszünk. És te én nekem hiába lármázol; mert engem meg nem téri-

tesz. Én beszélek a hozzám beszélőkkel; de ha harapnak, én is harapok. Csunya dolog ugyan, hogy a két bátyádat felakaszszák; nemes embert soh se akasztottak, hanem megtisztelték, fejét vették; de hát mit kényeskedel most? Mit válogatsz a parasztnak való, meg a nemesnek való halálban? Egyenlőség van most. Hiába kiabálsz, szidsz, rugódozol; én most viszlek Toroczkóra, s minthogy a két bátyádnak már «servus világ!» neked kell a csapat élére állnod: te már tudod a kommandót s láttál Bécsben és Rómában is torlaszharcot. — De ugyan ne veszekedjél hát velem olyan nagyon.

Manassé pedig még egy szót sem szólt, csak hagyta Áront maga magával (az ő nevében is) vitatkozni.

— Nem veszekedem én veled, bátya. S bár vinnél hát haza Toroczkóra. Nem is rugódozom egy cseppet sem. Hanem úgy látom, hogy nem jutunk mi oda. Gazda nélkül csináltuk a számadást. Nézd azt a roppant porfelleget, a mi ránk szemközt jő.

— Ejnye bizony, ugyan jó szemed van, hogy holdvilágnál is meglátod. Én nem vettem eddig észre. Egész Torda meg Nagy-Enyed jön szemközt. Azok is megkezdték az elmúlt estén a menekülést, hogy felhasználják az éjszakát. Ezen az uton ma keresztül nem törünk. — Hanem hát azért ne busulj. Rossz róka az, a melyiknek csak egy lyuka van.

A Felek-hegy magaslatáról messze el lehetett látni a holdsütötte tájon: a Torda felé vezető út fehéren kanyarodott alá, a távolban magasra emelkedő fellegtől jelölve.

— Látod ezt a völgyet itten jobbra? Itt az erdős hegyhát alatt. Erre is út van. Ez vezet Oláh-Fenesre. Ezek jó oláhok: velünk tartanak. Annak a jeléül a hosszú hajukat is levágták. Azontul jön Szent-László. Ott magyarok laknak. Odáig elmehetünk szekéren. Gyilkos út biz az; egyikünknek gyalog kell menni a szekér mellett, hogy tartsuk, mikor dűlni akar s az asszonykát fel kell ébresztenünk, hogy megfogózzék a löcsben. De te azért semmit se félj!

A ló kitartja s a szekér toroczkói munka, elmegy az «ördög szántásán» keresztül is, tengelytörés nélkül.

A mint a kocsi megállt, magától felébredt Blanka. Manassé odament hozzá; beszélt neki a szép csillagos égről, megcsókolta a kezét, s kérte, hogy dugja el a bunda alá, mert megfázik; azzal Áron bátya neki fordította a völgyi útnak a lovakat, s elkezdődött a veszedelmes haladás azon az úton, melyen csak fát szoktak különben felhordani.

A völgyben sötét éjszaka volt: a hold nem sütött ide le; Blanka nem tudta többé a szemeit nyitva tartani, a mire különben a szekér döcögése sem invitálta nagyon; olyanokat zökkent az, hogy csoda volt épségben maradása, s néha úgy féloldalra vágott, hogy még nagyobb csoda volt fel nem borulása.

Egy izben a keserves út felkanyargott a hegyhátra. A mint ott pihenőt tartottak, a tordai úton vágató szekerrek dübörgése úgy hangzott át hozzájuk a csendes éjszakában, mint a távoli égzengés moraja. Délfelé, keletfelé a hegyek csúcsain vereslő fények kezdtek kigyulni. «Milyen szép!» mondta Blanka hátra tekintve. Ő nem tudta azt, hogy azok jeltüzek, mikkel táborozó csapatok izengetnek egymásnak emberirtó munkára való jelszavakat.

Most egy falu következett: a katonai térképen Peánának van följegyezve. Különben mindegy, akár hová rajzolta azt a jelt a mérnök; mert az a falu hosszabb egy mérföldnél: a házak oly messze egymástól, hogy egyik szomszéd a másik kiáltását meg nem hallja. Három temploma van; egyszerű faépületek. Egyik ház fel van rakva a hegyoldalba, másik le a patakpartra. Alusznak már valamenynyiben, csak a patakmalom ablakában ég a méces; a kocsizőrejre kitekint valaki a sötét éjszakába és egyet kurjant.

Egy kanyarodónál megnyílik a hegyvágányt elzáró erdős hegyoldal s oda engedi sütni a holdvilágot a csendes tájképre. Zugó patak, tele növe égerfákkal; azon keresztül dobogó hid; a hidon túl palánkkal körülvett emeletes ház;

a földszintje fehér kőből rakva, az emelete karzatos lépcsővel és tornáczczal, fából alkotva, s rajta piramidélességű magas tető, hangyász-pikkely módra bezsindelyezve. Körülötte öt más hasonló, de kisebb mérvű házikó. Túl rajta rengeteg nagy gyümölcsös, melynek garádjá mellett omlik alá a sziklákról a hegyi patak.

A kutyaugatás messziről jelzi a közeledő szekeret. — Az udvarban éjféltre kukoritanak a kakasok.

— Hallod, hogy kukoritanak a Ciprianu kakasai? mondá öcsésének Áron.

— Hát te még Ciprianut is ismered, meg a kakasait is?

— Az egyiket jobban, mint a másikat. Ciprianu oláhnak született magyar nemes ember. Regalista is volt. A kakasai pedig unicumok az egész világon. Tiszta fehérek és a nyakuk, fejük egészen olyan, mint a pulykáé. A kiáltásuk is olyan öblögető hang. Különös jó faj. De Ciprianu nem ad befőle senkinek, se pénzért, se barátságért; kivéve kappant. Még a tolvajoktól is meg tudja őrizni: azért tart annyi kutya. S ha meghallja a szekerünket zörögni, bizonyos, hogy kijön a tornáczra s kilövi a puskáját; nem ugyan ránk, hanem a levegőbe. azért, hogy tudassa, hogy ébren van s felfegyverkezve.

— Nem tartozik a fölkelőkhöz?

— Azt nem lehet tudni. Talán igen, talán nem. A nemes urak az oláhok között eddig még tartották magukat. Dacromaniát szeretnék, de a democratiát nem. Eszük is van, vagyonuk is van s az nem kívánkozik a forradalomba.

E közben mind közelebb értek a házhoz, melyet a patak választott el az úttól. Itt a völgy lánján jó út is volt, kissé nyirkos, de síma; sebesebben lehetett haladni.

A házesoportot körülvevő palánkra fölkapaszkodtak a komondorok s fejeiket kidugva a faragott deszkák között, onnan ugattak alá.

Most egy lövés hangzott az éjszakában a ház tornáczáról.

— Mondtam ugy-e? szólta Áron.

— Úr Isten! Mi reánk löttek? kiáltá föl Blanka.

— Ne féljen, ángyikám: nem nekünk szólt az s aztán elkiáltá magát kürtnél magasabb hangon: Ne lövöldözz Ciprián! Asszony van a szekéren; megijed tőle.

Erre a palánkon belül nagy kutyaeexecutió támadt, valaki husáanggal tanította jobb véleményre a békétlenkedőket, s aztán a tanórkapun keresztül kijött egy öles termetű óriás, kifordított bundában, nagy furkósbottal a kezében s odaügetett a szekérhez, azokkal az oláhnál szokásos hibbanó lépésekkel.

— Sze treaszka Adorján!

— Sze treaszka Ciprian!

Az első üdvözletre támadt párbeszéd olá hul folyt s abból Blanka nem értett semmit. Ciprian a hegyeken látszó jelekre mutogatott, a szemei ijedten forogtak aközben. Végre megfogta az egyik lozabláját s erővel félretéríté az útból a szekeret, a saját kapujához vivő hidra terelve azt.

— Mi történik velünk? kérdé Blanka.

— Semmi baj; felelt neki Áron. A domnule azt mondja, hogy nem jó lesz ez úton tovább mennünk; mert a víz úgy elrontotta az átjárókat, hogy éjszaka még szerencsétlenül járhatunk. El kell fogadnunk a meghívását, hogy töltsük nála a hátralévő éjszakát.

Igazat is mondott Áron, de nem «egyszerre». Mert Ciprian csakugyan nem tanácsolta a tovább haladást ezen az úton: csakhogy nem a vizek miatt, hanem a tüzek miatt ott a hegyeken.

A nemes úr maga sietett kinyitni a kaput s aztán szétverni az ebeket az udvaron, mely zajra többen is jöttek elő a házból. A falusi embernek soha sincs egész éjszaka, félig felöltözötten alszik az, s éjjel is fölkel, körülnézni a házat, az aklokat.

A házi gazdának volt egy szép leánya. Épen olyan magas, öletérő személy, mint az apja, szabályos római metszésű vonásokkal. Az lejött az udvarra, apja hívására, s

Blankát úgy emelte le a szekérről, mint egy gyermeket. Úgyis vitte fel az ölében a ház emeletébe.

Kellemes kis kastély volt az. Tölgyfából faragva az egész, a mi simára volt gyalulva és kifényesítve. A konyha, mely egyúttal előtornác, tiszta, mint egy sekrestye, fényesre csiszolt czin-edényekkel a tálason. A tűzhelyen még nem aludt ki a tűz, a friss gyaluforgácstól felélesztve, egyszerre lángra kapott az s a kürtő úgy volt csinálva, hogy annak a hátlapja, mázos kemence-oldal alakjában, a konyha melletti szobát fűtötte.

A házi gazda és leánya csupa szivesség voltak vendégeik iránt. Egyik asztalt terített számukra; másik hozzálátott a kedvenc étel: a bálmos készítéséhez. Felhordták eléjük, a mi csak jó és izletes volt a házuknál s kínálták erősen Blankát valami idegen nyelven, a mi hasonlított az olaszhoz, de a miből azért egy szót sem értett.

— Tudnak pedig magyarul is mind a ketten; sugá egyszer Áron Blankának, mikor magukra maradtak, de most olyan idő van, a mikor elfelejtették.

Blanka aztán törte rajta a fejét, hogy micsoda idő lehet az, a mikor az ember valamit elfelejt, a mit máskor tudni szokott? — Blanka annyit tudott meg, hogy a ház leányát Zenobiának híják.

Mikor asztalhoz ültek, Zenobia kezét akart csókolni Blankának. Blanka nem engedte azt, hanem magához ölelte a leányt, s megcsókolta annak a szép arcát.

A házi gazda nagy dolgot csinált ebből!

Blanka nem érté, mit beszélt, de az oláh oly elevenen tud kezével, arcvonásaival magyarázni, hogy Blankának abból, a mint Ciprianu a fejéhez kapkodott, Áronnak a vállát megtaszigálta, a saját összefogott ujjai hegyét megcsókolgatá, égne emelt fejét himbálta, a szemöldökeit felrángatta; lehajolt, meg felegyenesedett, a mellére ütött, aztán megint nagy izmos tenyereit Blanka felé czirógatásra forgatta, — ki lehetett venni olyasmit, hogy az oláh-magyar nemes büszke erre a leányának adott csókra.

Míg Áron ezalatt még kurtábban húzta össze a nyakát a válla közé s csak a kurta bajuszát rángatta s aztán úgy szétvetette a lábait, mint mikor valaki háborgó tenger közepett áll meg a hajó födélzetén.

Utoljára kirohant Ciprianu az ajtón, le a lépcsőn s néhány percz mulva megint be a szobába, kísérve nagy siralmas kárálástól és kotkodácsolástól. Egy kakast meg egy jérezét hozott lábaiknál fogva egymáshoz kötve, abból a dicsőséges fajból, a melyeknek olyan a feje és nyaka, mint a legszebb kalekuti pulykának. Azt a párt, keleti nagylelkűséggel, odanyujtá Blankának.

Blanka mosolygott és szívesen fogadta az adományt. Gondolta, most már neki is gazdaságot kell majd alapítani; kezdetnek ez is jó.

Ciprianu nem várta be a hálakitörést; goromba szerénységgel eltűnt a szobából.

— No ángyikám, dörögte Áron; maga sem sejtí, mi csoda nagy dolgot nyert most el? Soha ebből a fajból Ciprianu még a püspökének sem adott kakast jérezével együtt ajándékba. Most már nyugodtan alhatunk a házában; úgy megvette a szívet. Ciprianu kakásával keresztül mehetünk az egész oláh táboron. Ez olyan, mintha pazsuránk volna.

Blanka nevetett. Tudta is ő, hogy mi az a pazsura? Olyan volt valóban, mint egy szent: égő parázs fölött járt, kelt s még csak a ruhája szegélyét sem égette meg.

Annak az egy «szónak» pedig hej de sok özvegy, árva volt a kísérete!

Blanka ki volt fáradva; alig várta, hogy lefekhessék.

Ciprianu háza jó el volt rendezve vendéglátáshoz, a hogy nemeseké szokott lenni az oláhoknál. A népies, nemzeties meg van tartva náluk; de finomság és bőség mutatja az előkelőt. Mennyezetes nyoszolyák voltak mindenki számára, csak a háziúr maga aludt, ős szokás szerint, künn a konyhaajtó előtt keresztülfekve, bundájába takarózva, mellette a duplapuskája.

A benyilóban volt két ágy; azokba Blanka és Zenóbia feküdtek s a konyha melletti szobában Áron és Manassé. Mindenki lepihent az Úrban.

Azonban rendesen olyankor tud az ember legkevésbé aludni, mikor legjobban el van fáradva. Szokatlan volt Blankának az ilyen mezei lakban az éj, a mi nem oly esöndes, mint a városi éjszaka. A sok kutya egyre ugat, az egyik elhagyja, a másik rákezd. Majd meg a kakasok jelentik, hogy «holnap» van már. Aztán rákezd egy egész tyúktól kodácsolni. Valamelyik háremhölgy bizonyosan menyérről álmódott. Benn a házban is élethangokat ad az álom világa, s az ilyen fából épült házban minden keresztül hangzik. A házi gazda álmában horkol és fujtat, álmódott ellenfelekkel veszekszik, tolvajt akar fogni. Majd meg a szobatársné kezd el álmában nyöszörögni, zokogni, s egyszer csak megszólal álmában magyarul, ki ébren egy szót sem akart tudni e nyelven s süttogja szerelmesen: «Oh kedves Dávid! Ne hagyj itt. Ólelj meg!» Aztán reszketve nyög, mint egy haldokló.

Blanka szeméből mind kiment az álom.

Csak egy deszkafal választá el Manassétól, ki egy ágyon feküdt Áronnal. Ha Blanka a deszkafalhoz érteté ajkait, és túlfelől Manassé, csókot válthattak egymással. Blanka egyre nyugtalankodni hallá Manassét, mintha nehéz küzdelemben volna valakivel. Beszélt, vitázott, bizonyosan álmában.

«Nem. — Nem bocsátalak el — Egész hazámat megfűrösztöd a vérben egész nemzetemet keresztül viszed a tűzön: . . . de az én kis szigethazámat nem hagyom tőlem elvenned! . . . Azt Te magad körülvetted szikláiddal . . . benépesítetted szelid békés néppel . . . Nekem ez utolsó menedékem az özönvízben . . . Oda-viszem nőmet . . . Add vissza azt nékem a Te erős kezedből . . . Küzdök Veled! harczolok Veled . . . Nem rázhatsz le Magadról . . . Nem bocsátalak el Tégedet, mig meg nem áldasz engemet! . . .»

S az álomküzdelemnek ököl- és könyökdöféseit mind a szegény Áron oldal bordáinak kellett elviselni, ki, midőn megsokallta végre, felrázta öcsését álmából s fülébe dörögé:

— Kivel küzdesz így öcsém?

— Az Istennel! sóhajta fel Manassé.

— Miként Jákób El-Bethelben?

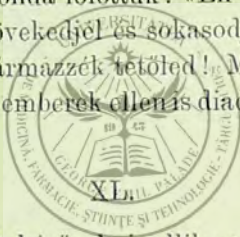
— S nem eresztem el «Öt», míg meg nem áld: miként Jákóbot El-Bethelben.

— Vigyázz! Mert kificzamitja csipőcsontodat!

— Teheti.

Azzal Manassé is a deszkafal felé fordult. Blanka is. Csak két ujjnyi tölgyfalap volt közöttük. Akkor aztán elaludtak.

Az «Úr» pedig mondá fölöttük: «Én vagyok a mindenható erős Isten! Növekedjél és sokasodjál. Nép és népeknek gyülekezete származzék tőled! Mert ha Isten ellen diadalmas voltál, az emberek ellen is diadalmas leszel...»

Novemberi reggel későn hajnallik: a háznál mindenki talpon volt már, mikor Blanka fölébredt.

Manassé azzal örvendezteté meg, hogy innentul az útát nem szekéren fogják folytatni, hanem lóháton, a minek Blanka úgy örült, mint a gyermek.

(Ezért volt a három ló egyuttal fel is nyergelve.)

A külső szobában gazdag reggeli várta. Forró tejszín, bálmos, paprikás szalonna, hófehér havasi méz, csupa virágillatú, s szűknyakú «egyesebben» felrakott gyümölesszeszfélék, fenyőhójba takart kászuturó, gesztenyeizű baraboly; olyan étkek, a miket Blanka először izlelt életében s azonnal meg is szeretett. A házi gazda örült ennek nagyon. S a mit vendégei meghagytak az asztalon, azt még összecsomagolta számukra az utitáskájukba, megmagyarázva Blankának, hogy erre nagy szükség lesz.

Blanka úgy vette észre, hogy az oláh nyelv olyan, hogy ha az ember nagyon hallgatja, hát megérti. Annyit megértett ő is, hogy a legközelebbi állomásuk lesz Szent-László; ott a domnu rektor lesz a gazdájuk, a ki pedig «vegetarianu».

Majd megtudja Blanka azt is, hogy mit tesz ez?

Mikor a lovaikat nyergelték, azt mondá Áron Manas-sénak:

— No, öcsém, most már csak megmondom neked, hogy ez az én kurta nyakam ugyan nem érdemli, hogy nyaknak neveztessek; de már a milyen, olyan, ezuttal azt a te szentescskédnek köszönhetem, hogy megmaradt épségben; mert tudd meg, hogy ez a Ciprianu, a kinek a házában most megháltunk, mind egész háza népével együtt a legelkeseredettebb agitátor, s azonkívül én rám különös oka van haragudni. De a te bálványod az első pillanatra kicsavarta kezéből a fegyvert.

— De nem történhetik-e még rajtunk, hogy majd a kit mellénk fog rendelni a hegyeken át vezetőül, az visz bele valami kelepczébe?

— Nem. A tulajdon leánya fog bennünket vezetni. Az ugyan elvesztene engem egy kanál vízben; de a te Blankádért keresztül fog bennünket vinni a tűzön is. Öcsém, már benne vagyunk. El ne áruljuk az asszony előtt.

Blanka nevetett az örömtől, mikor fennült a nyeregben. Eleinte különösnek találta, hogy férfimódra kell megülni a mokány paripát; hanem aztán, mikor a délczeg Zenóbiát meglátta így lovagolni, kedvet kapott hozzá.

A jámbor havasi ló úgy ment alatta, mintha dajka ringatná bölcsőben.

A két hölgy előre lovagolt, a két férfi még hátramaradt az utánuk szaladó házigazdával még egy rájuk tuszkolt búcsukortyot inni.

Mikor az erdő szélébe értek, Blanka megszólítá társnőjét.

— Zenóbia, kérek, tegezz engem s beszélj velem magyarul. Az éjjel álmodban hallottalak így beszélni.

A leány visszarántotta paripáját s keresztet vetett magára. Aztán súgva mondá:

— A szent szüzre kérek, szent asszony, ne áruld el, a mit hallottál tőlem; s ne kérdezz erről többet.

Azzal tovább léptettek egymás mellett. Az út hegynek vitt fel.

— Szólj! Messzire fogsz te bennünket elvezetni?

— A hogy illik. Az apám birtokának a határaig.

— S meddig terjed a te apádnak a birtoka?

Zenóbia egy távol meredő hegyesúcsra mutatott, a mit a reggeli ködfátyol takart még.

— Annak a hegynek a szélső oldaláig.

— Az odáig mind az övé? kérdé elbámulva Blanka.

— Nagy darab szegénység! Van rajta tüzelő fa, kecskenyáj, sertéskonda, rongyos kalyibák és szurtos emberek. Sok a semmiből.

Egy úr, a ki mérföldekig folyvást a saját birtokán jár; hanem azért azt a kis darab földet, a mi abban kenyeret terem, maga szántja!

Blanka gyönyörét találta ebben az utazásban. A szép zöld mező lepve volt már az őszi dértől, de a mint feljött a nap odáig, a hogy a hegy árnyékot vetett, egyszerre zöld lett a gyepek, az árnyék megmaradt fehérnek. S a zöld gyepek virítottak a rózsaszínű kököresinek.

Az út felvitt a hegyoldalnak, ünnepélyes templomi csendességű szálerdő fogadta az utazókat, melyben, mint a misemondó antiphonája, hangzott fel a vadmadarak egymásnak felelgető kiáltása. Egy pár gyönyörű vad páva szerelmi ömledézései közepett hagyta meglepni magát a lovaglóktól, s aztán felrebbenve, meg leszállva előttük, sokáig folyton az útjokban maradt, mintha előhírnöke volna jövetelüknek.

Mentül feljebb haladtak, annál elevenebb lett az erdő. Vegyülni kezdett a levélvesztett lombfa, az örökzöld fenyő-

vel. A borókabozót sűrűn fedte már az aljat, s azon tarkatollú madárcsoport kergetőzött. Egy ilyen bozótból egész konda disznót vert föl az utazó csoport. Azok nagy rőfögve vágtattak odább. Zenóbia nem mondta meg Blankának, hogy azok vaddisznók voltak; engedte őt csodálkozni rajta, hogy ime egy egész konda — pásztor nélkül!

A hegyoldal még meredekebb lejtőre vált; a paripák ugyanesak feszítettek a hegynek felmászásában. Holmi sikon termett ló rég kidőlt volna ebből, ezek még csak meg sem izzadtak bele.

Végre fölérték a hegytetőre s ott egyszerre az erdő is megnyílt. Sajátszerű tájkép tárult eléjük.

Északnak a fensikot egy kokojszás foglalta el. Az egy ingovány a hegymagason, még magasabban fekvő hegyek tengersizemétől táplálva; fölül rőt magas füvel benőtt láp, mely közt gyér vörös fenyőfák láthatók; a bürű alatt feneketlen dágvány, mely elnyeli a rátevedett embert és állatot. Szomorú, ijesztő kép; a sas érett bugáitól róka fakó az egész mező. Délnek pedig egy fiatal fenyves, mely valami őserdő helyén támadt, a mit tán húsz év előtt a vihar, mint egy kaszavágással aratott le. A vén fa rohává lett rég s a húsz éves sarj üde hajtással magasodik fel sűrűn, buján, áttörhetlenül. Csak egy csapás víz rajta keresztül.

A fenyők aljában virítanak a havasi nefelejtsek, az erdők örök virága.

Itt csak egyesével lehet előre haladni. Zenóbia elől lovagolt, nyomában Blanka. A két férfi messze hátul maradt. Ők nehezebb terhe voltak a lónak.

Egyszerre Blankának valami furesa alak vonta magára a figyelmét.

Olyanforma, mint egy ember: két lába, két keze. Egészen bundába van öltözve. Emlékezett rá, hogy valamikor, állatseregletben, látott ilyenforma alakot, csak hogy az ott mogorva, kedvetlen pajtás volt. Itt pedig jókedvű ficzkó. Tánczol, mórrikál, bukfenezet hány; hintálja magát a fa ágán két hosszú karjánál fogva. Furesa gömbölyű fülei,

felnyitott szája nevető kifejezést adnak tréfás ábrázatjának.

Eszében sem volt, hogy megijedjen tőle.

Zenóbia a nyergében maga előtt keresztül fektetett dupla puskának a sárkányait csendesen felvonta. Blanka pedig gyermeteg örömmel kiáltá a hátul lovagló Manassénak:

— Nézd csak, Manassé! siess! Milyen furcsa bohó állat van itt!

Manassé sietett is aztán.

A tréfás fenevad erre a kiáltásra, mint a mókus, oly ügyesen futott fel arra a fiatal fenyőszudarra, a minek az alsó ágán himbálta magát addig, s mikor legtetejében volt, hogy a hajló sudar elkezdte nehéz terhét himbálni: tökéletes naiv humorú pofával tekintte alá, mintha egészen Blankának produkálná magát. Egy szörnyeteg, mely pajkos gyerkőczöt mimel.

S az utazóknak éppen azon fa alatt kellett elmenniök; mert kétfelől áttörhetlen bozót terült.

Blanka kíváncsi mosolygással nézett fel a feje fölött hintázó erdei bohócra.

Az pedig megvárta, míg mind a négy lovas elhaladt alatta, akkor, hogy megmutassa a nézőknek, hogy mit tud még, hirtelen belevágta rettentő körmeit a fa hancsába, s egyszerre aláeresztve több mázsás termetét, egy pillanat alatt egész a tövéig meztelenre hántotta a fiatal fenyőfát. Blanka csak akkor sápadt el az ijedtségtől, mikor ez iszonyú erőmutatványt látta.

— Ne félj semmit, mondá neki Zenóbia, a medve csak játszik.

S azzal a szörnyeteg befutott a bozót közé: a sűrű fenyőgeszt, mint a vetés kalásza, nyitott utat iszonyú termetének.

Zenóbia mondott Blankának valamit.

— A ki boldog, az nem tud félni! Lám, én a madár felrebbenésétől is megijedek.

Az út most egyszerre megkönnyült. A hegyháton visz az végig: folyvást sima gyepen, mohos mezőkön, miket egész mesgyékben fedett az áfonya most érő piros és kék édes bogyóival. A hegygerinczről messze be lehetett látni a vidéket. Hasonló volt a látvány a tengeréhez. Itt a föld vet hullámokat, ott a víz. Itt a zöld fenyőlomb takar egy alatta élő világot, ott a zöld hullám; — itt távol házikók jelzik csak, hogy e magányban ember is él, mint amott a fehérlő vitorlák. Olyan vidék, a melyben hegytetőről sem látni falut.

Már délponton állt a nap, a mint a hosszú hegygerincz végét elérték. Ott egy meredek bérczfal állta el az utat, s annak a lábában kellett a völgybe alászállni.

E pontról már megtudta mutatni Zenóbia az utasoknak a «Monasteria» hegyormát, mely a «Tordai hasadék» fölött uralg. Ezen a bérczfalon keresztül kell lenni egy átjárásnak, mely a Hessed-völgy katlanába átvezet.

Messziről hozzájárulhatlannak látszik az; de itt a «Mikus bán» váromjai alatt lakik egy ember, a ki jól ismeri ezt a merész utat; a nép a «Ven Matuzsálem»-nek hívja. Egy «magyar zsidó».

Blanka kételkedve tekintte Manasséra.

A helyett Áron felelt meg.

— Igen. Egy elzüllött maradéka az erdélyi «Szombatosok»-nak.

Blanka rejthetlen kíváncsisággal nézett Manasséra. Ez pedig megszokta már hölgye tekintetéből kiolvasni a gondolatban ejtett kérdést.

— Te azt hitted ugy-e, hogy a «magyar zsidó» csak gúnynév, melylyel minket illetnek: egy Istent vallókat. Magyar zsidók valóban léteznek itt Erdélyben, egész községszámra; de elszórva is laknak köztünk s azok tartják magukat az igazi zsidóknak; minket csak Sadduceusoknak fogadnak el.

— Majd látni fog egy eredeti példányt belőlük ángyikám; biztatá őt Áron. Én rég ismerem az öreg Mathusa-

lemet; úgy tudom, hogy egy unokája is van; ha még meg nem házasodott.

E közben az utazó társaság egész a sziklafalig ért, mely útjokat elzární látszott. Hatalmas, égnek meredő, juraképződési mészfal volt az, mely a többi hegycsoportot kettévágni látszott. A fensik véget ért előtte, s meredeken hanyatlott alá; beboritva egész a völgy mélyéig sűrű borókával. A fensik magasán állt még egyetlen vén bükkfa: az utolsó abból a lomberdőből, mely valaha a hegyormot koronázta; sok százéves lehetett már s még mindig tartotta magát. Vastag gyökerei messze elnyúltak s belekapaszkodtak a sziklába. — E tölgyfa mögött látszott a sziklafalban egy barlang szája: gothidomú csücsívvvel s előtte egy öblös medenceze volt, melynek csak a fenekén látszott valami maradvány nyirok.

Ide érve, Zenóbia leszökött a lováról, s kirántva annak a fejéből a zablaszerszámot, s megeresztve a terhelőjét, azt mondá Blankának:

— Most itt a «csodakút»-nál pihenőt tartunk, falatozunk egyet, a lovainkat legelni hagyjuk s aztán megitatjuk.

— Miből? Itt nincs víz.

— Nincs. De nem sokára lesz. Azért csodakút ez. Minden két órában felbuzog a forrás s megint visszahúzódik.

Blanka hitetlenül rázta a fejét, s mert nem volt képes ellhinni, hogy abban a medenczében mai nap több víz legyen, mint a mennyi már van: a markába meritett belőle s megitatta vele — az ajándékba kapott jérezéjét, kakasát.

Ez alatt Áron bátya kiteríté az Isten adta szép zöld abroszra az utitáska ételmi készletét s ezüstveretes kését elővéve, elkezdett mindenki számára felszelni a komoly csemegeből.

Blanka azt mondá, hogy ő inkább szomjas, mint éhes.

Zenóbia mosolyogva mondá:

— A szent asszonyoknak minden kívánsága beteljesül, még a szikla is megindul szavukra. Halld csak: a forrás már közelít.

A barlang szája bugyborékoló korgást kezdte hallatni, zuhogó hullám böffenései hangzottak az üreg mélyéből elő s percz mulva rögtöni lökással bugygyant ki a barlang torkából az üde kristályzuhatag, ellepve a medenczét, s aztán túlömölve rajta. A bőséges forrás szakadatlan rohamban tódult elő a sziklanyilásból s aztán alább omolva, szikláról-sziklára zúdult szökellve a völgybe alá.

Blanka örömeiben tapsolt a szép tüneménynek. Azt mondta, hogy ha ő nagy úr volna, ide építtetne magának egy házat s aztán elnézné azt a csodaforrást reggeltől estig s nem kívánna más mulatságot.

Nevetett a gyönyörtől.

És meglehet, hogy ez volt az egyetlen nevető hang, a mit azon a napon egész Erdélyből hírül vihettek az égnek az Úr angyalai.

Áron bátya tüzet is rakott tárgalyból s megtanította ángyikáját, hogyan kell szalonnát pírítani kenyérrel? a mi nem csekély tudomány.

Félóra mulva a forrás megszűnt a sziklából kiömleni. Odabenn nyeldeklő, fuldokló hangok hallatszottak: a zuhatag nem tánczolt tovább a sziklákön, s egy percz mulva a medenczében maradt vizet is visszanyelte a sziklatorok: a forrás újra eltűnt.

Valami azonban megzavarta Blankának az örömét; néhány darázs. Abból az aristokratikus fajtából, a mi az erdőket lakja, s négy-öt képes egy lovat megölni. A csemege szagára jöttek elő valahonnan s mind Blanka fejét dongták körül, ő pedig sikoltozott tőlük.

Áron segíteni akart az ángyikáján. Ezek a vakmerő állatok bizonyosan ebben az odvas bükkfában laknak. Azokat ő kipusztítja valahogy.

Meg is találta az odujukat, s azzal csóvát készített, hogy kifüstölje őket belőle.

A mint azonban a lángoló gacsutakot bedugta a fölfedezett darázsoduba, abban a pillanatban, mint a gőzkatlan kürtőjének bömbölése, oly robaj hangzott a bükkfa

belsejében s egyszerre csak kicsapott a láng az élőfa legeslegtetején.

Az tele volt már százados pudvával, a mi a lángtól egyszerre végtől-végig föllobbant s akkor elkezdett az óriási szálfá, mint egy rengeteg fáklya égni felülről.

— Mit tettél? kiálta Zenóbia felugorva fektéből. Tudod-e, hogy most megölted az apámat, s fölgyújtottad azt a házat, a miben az éjjel aludtál?

Blanka azt hitte, hogy ez csak tréfabeszéd; de a mint Áron boszús arczára s Manassé összevont szemöldeire tekintett, észrevevé, hogy a leány szavainak értelme van, a mit a férfiak föl tudtak fogni.

— Most már gyorsan a lovaitokhoz! Kiálta Zenóbia. Egy percznyi idő sincs. Én futok az apámhoz! Ti igyekezzetek a patak medrén a völgybe leszállni. A zsidó átvezet a Hesdád völgyén benneteket. Itt ne találjon benneteket az éjszaka! — Oh, Aron! Az Isten bocsássa meg neked, a mit én velem cselekedtetl!

A lánggal égő fa oduiból bagolysereg, mókus-család, kigyóivadék menekült repülve, mászva, kunkorogva szanaszéjjel, de gyorsabban azok sem menekültek, mint utasaink. Zenóbia vágatott vissza azon az úton, a melyen idejöttek: a magára hagyott két férfi pedig középre vette a hölgyet s úgy indult neki az elátkozott útnak, melyet a csodaforrás száraz medre képezett előttük.

És Blanka mindebből nem értett semmit.

Mi nagy baj származhatik abból, hogy egy vén, odvas bükkfa kigyulladt?

XLI.

Az a völgybe levivő út kegyetlenül megviseli a lovast. A ló szikláról-sziklára lép, a zsurmalék megindul a lába alatt; néhol egyik partról a másikra kell átugornia; a lovas nem vezeti a mént, maga esze és szeme után jár az, valódi hű társa a bajban.

Különben is sietni kellett, a nap már öt óra után lemegy, s nekik addig a Hesdád-völgyben kell lenniök.

Zenóbia oly óvatosan vezette őket a hegyhátakon keresztül, hogy minden közbeeső falvat elkerültek: Szelistye, Indal — csak a távol harangszó volt sejthető.

Egy órai folytonos völgynek alászállás után jutottak el az első pihenőig.

Egy völgykatlanba épült ház volt az, mely mögött sövénynyel bekerített szántóföldek látszottak, körülpalánkolt ólak a hegyoldalban, s tövissel elsánczolt szénaboglyák.

— Itt vagyunk már! Mondá Áron. Ez a mi zsidónk háza.

Valamivel különb épület volt az a többi oláh kunyhóknál, de Ciprian lakával nem vetekedett. A ház eresze tele volt galambokkal; azok a magyar zsidó kedvencz majorsága. A ház udvarán látszott a lombsátor, borókából építve; a ház keleti oldalán egy kis szoba, mintegy kinövése az egész épületnek, mely fehérre volt meszelve, s aztán vörös festéssel irombára pettyezetve. — Kutya nem volt a háznál; azt a zsidó nem tart, mert megharapott egyénnek fizetéssel tartozik. Hanem egy oláh suhancz ögyelgett ott az udvaron; arra rábízták, hogy jártassa meg a lovakat.

Blankát azonban ölben kellett a ház küszöbéig vinni, mert a körül oly nagy volt a sár, hogy abban a női lábbelivel czélhoz jutni nem lehetett.

Áron tudta már itt a járást. Az ajtó, mely a szobába vezetett, be volt zárva, s kilincse nem volt kívülről. Bezörgetett rajta ököllel.

— Mi kell? hangzott belülről.

— Ereszsz be az ajtón.

— Nyisd ki, ha tudod.

Áron pedig tudott ahhoz. Ha kilincs nem volt az ajtón kívülről, de volt rajta egy lyuk, azon bogra kötött zsinag volt kidugva, azt ha meghúzta az ember, a závár ütközője felbillent s be lehetett lépni a szobába.

Ott pedig egészen sötét volt. Az ablaktáblák betéve; hanem egy vékony faggyúgyertya égett az asztalon s az olyan sötétséget terjesztett maga körül, hogy a bennlevők ki nem vehették tőle egymást, kivált a kik a verőfényről léptek be egyszerre.

— Jézus! Kiáltá föl Blanka. Ide kell bemennünk S azzal félénken huzódott vissza a tornácra, Manassét is visszatartóztatva. Csak Áron lépett be. Benn a sötét szobában czihelődött valami.

— Hát fiam, Naftali, miért nem akartad kinyitni az ajtót? szólítá meg Áron azt a valamit.

— Azért, mert ma huszonnegyedik Tizri van; felelt ridegen a valami.

— S mi van azon a huszonnegyedik Tizrin?

— A Garizim hegyén való ünnep.

— S azon a napon igazhitű zsidó még az ajtó kilincséhez sem nyul, ugy-e bár?

— Te tudod.

— Hát nem jössz elő a sütből, Naftali.

— Mindjárt, csak bekötöm az arczomat.

— S miért kötöd be az arczodat, Naftali?

— Azért, mert idegen asszonyi állat hangját hallom.

— S neked még most sem szabad idegen asszonyi állat arczát látnod?

— Így parancsolja az «Eben Haäser». S minthogy az asszonyi állatok nem takarják be az arczaikat, nekem kell az enyimet betakarnom; különben a hátamon a «makkót mardót».

— Hát az micsoda, jó Naftali?

— Az a harminczkilencz ütés a szíjjal, a mit a nagyapám kiszolgált.

Erre a nagy boglyakemenceze mellől kilépett egy hosszú, nyurga suhancz; a fején gömbölyü börsipka volt, termetét ujjatlan báránybőr bekecs fedte, lábain szijas bocskor, hasonlatos ahhoz, a mit a zsidók a sógornő-elvétel megtagadásával a Chalizeh szertartásához használ-

nak; a homlokán egy kendő volt keresztül kötve, mely arcját az orra hegyéig eltakarta; gyér szakála két hegyes ágba indult, egész arcza, a mi meglátszott belőle, sovány volt és pergament színű.

— No hát Scholem álech, Naftali! Üdvözlé az előlépött Áron, a mire ez nem felelt semmit. Azt hittem, már meg is házasodtál, a mióta nem láttalak.

— Ugyan kit vehetnék én el? felelt duzmadtan a legény.

— Hát az Ábrahám zsidó leányát, Peterdről; a Rebekát.

— Jó is volna, de nem engedi az öreg apám, hogy elvegyem.

— Talán biz azért, mert az valóságos zsidó?

— Ellenkezőleg, azt mondja, hogy az nem igazi zsidó.

— Hogyan? A valóságos Izrael nemzetségéből való zsidó ellen lehet kifogása az öreg apádnak, a ki székeley ember?

— Nem elég törvénytisztelő előtte Ábrahám. Órát tart a házánál.

— Hát az a törvény ellen van?

— Igen. Az igazhivő zsidónak télen-nyáron egyformán kell felosztani a nappal és az éjszaka óráit. Télen napfelköltétől naplementig épen úgy tizenkét órának kell letelni, mint nyáron, mert minden órának külön áldása van, s azt elmulasztani véték, s bizonyos órákban az ördögnek szabadság van adva az emberek fölött, azt meg kell vigyázni. A maschina-óra azt nem tudja megtenni, hogy télen rövidebb nappali órákat mutogasson, nyáron meg hosszabbakat. Az én öreg apám meg fővényórát használ a végre. A téli napokban egész a Tebeth hónap Sabbath Vajera napjáig minden reggel kivesz egy kanál fővényt a klepsidrából, s aztán megint a Siván hónap Sabbath Slah leha napjáig folyvást tesz hozzá egy kanállal. Így tartja meg a törvény parancsolatját. Az Ábrahám ezt elmulasztja, s azért az én öregem előtt az Ábrahám leánya és gyerekei mind «mamzerin».

— Hát aztán mivel töltitek itt az egész életet?

— Imádkozunk és böjtölünk.

— Akkor rengeteg sok pénzeteknek kell lenni, ha anynyit böjtöltök.

— Dehogy van. Hiszen hatvanhat keresztyén ünnepnapon nem szabad a mezőn dolgoznunk, akkor csak idebenn szövünk és fonunk. Száznegyvenkét nap meg a magunk ünnepe, a mikor ki sem szabad mennünk a házból. A mink terem, nem szabad másnak eladnunk, mint zsidónak, s ha valaki megcsal, vagy nem fizet, nem szabad keresztyén bíró előtt beperelnünk. Ez a törvény. Azért szegényebbek vagyunk a nádi verébnél.

— Látod pedig, most szép darab pénzt szerezhetsz; elég lenne a szép Rebekának «keszubbára», ha minket elvezetnél a hegyi úton a heszádi völgybe.

— Meg is ölné érte az öreg mindjárt; miként Mathatias a templomfertőztetőt, vagy Émeás a Simri fiát, a bálványimádót, ha azt merném tenni a Garizim-hegyi ünnepnapon, hogy útra kegyek és pénzt keressek.

— Hát legalább a szolgádat bocsásd el velünk vezetőül, az úgy tudom, hogy keresztyén és nincs ünnepnapja.

— Nem merem tenni az öregapám engedelme nélkül.

— Hol van az öregapád?

— Itt van az imaszobában s a «brachot» hálaimáit mondja el sorba.

— Hát te nem imádkozol vele?

— Én már elmondtam háromszor, de ő elmondja hétszer. Én nem tudom többször, mert a szívem megfájdul bele.

A mellékszobából áthangzott a gépszerű imahadarás.

Áron odament és kopogtatott.

Egy mély, rekedt hang megszólalt onnan belülről.

— Naftali? Ki van itt? Ki háborgat engem?

— Két idegen férfi, meg egy asszonyi állat.

— Láttad, hogy asszonyi állat?

— Nem láttam, csak a hangjáról hallom.

— A kis ujját sem láttad?

— Semmit sem.

— Micsodák a jövevények? Midianiták, a Baal Peor imádói, vagy Emoreusok?

— Köszöntésükből gondolom, hogy sadduceusok.

Erre a hadaró hang sietve bevégzé a megkezdett dicséretet, s annak végeztével hallatszott, hogy az ajtóhoz csoszog valaki.

Az ajtó pedig be volt zárva s a kilincset fordítani a Garizim-hegyi ünnep törvénye ellen van. Azért egy gömbölyü ablak volt vágva az ajtó felső részén, s ez letakarva kicsi függönykével. A lyukon dugta ki a fejét Mathusálem, úgy, hogy a függöny takarót képezett a homloka körül.

Mintha sírbolt-ajtón dagná ki a fejét valami rég ott heverő halott. Ez arc barna mint a szattyan és keresztül-kasul ránczokkal tele, hosszú, két águ szakállal s szíjácsnak kunkorított hajfürtjei nem voltak fehérek, hanem zöld és sárga színűek; szemel szűrok és mélyen bennülök, sovány orra nyergéhez főtűzötték az éles ránczok s két szemöldöke hegyesen állt előre.

Első dolga volt az, hogy kiköpött a szobába. Ezt rendeli a törvény, ha hitetlenek vannak jelen.

— Áldassék Isten neve! üdvözlé őt Áron.

A kidugott fő lehunyta szemeit és ezt mormogá:

— «Min haólám, wead haólám.»

S aztán egyszerre fölnyitá megint a szemeit, Áron szemébe nézve s most már kérdőleg, követelőleg ismétlé: «min haólám, wead haólám?» Míg Áron észrevette, hogy az öreg azt kívánja, hogy ő is mondja azt utána. Miért ne tette volna meg neki? Utána mondta.

Erre ravasz vigyorgás szedte ránczba a mumia vonásait. Nevetett magában. Sikerült rászednie a sadduceust. «Min haólám, wead haólám» azt teszi, hogy «egyik örökkévalóságtól a másikig», s kétezer év előtt Kanahánban nagy vita volt a fölött a farizeus és a sadduceus között. Ez utóbbiak csak «egy» örökkévalóságot akartak elfogadni s

azt mondták: «ad haólám», de az igazhivő két örökkévalóságot vall. Jól esett az öregnek, hogy egy tévelygőt most kelepcebe ejthetett.

— No hát mit akartok, Saddók fiai? a kik utaztok idegen földön a Garizim-hegyi ünnep napján.

— Nem jókedvünből utazunk, öreg; ellenség kerget bennünket, fegyverrel jön sarkunkban.

— Ah! Ugy kell nektek. Kergettetek ti is minket. Tűzzel-vassal pusztítottatok; házainkból kiűztetek; megfizet most nektek az Úr miértünk: áldassék szent neve min haólám, wead haólám!

— Mi bizony nem üldöztünk benneteket, öreg; hiszen tudod, mi is egy Istent hívők vagyunk, magunk is árvák, békességben élők.

— Nem igaz! Nem igaz! Rikácsolá a mumiafő s szakállát és hajcsapjait rázta mérgesen. A hol ti többségben vagytok, ott ti is hatalmasok vagytok; ott a ti nevetek az «Alm!» — A pápista a kálvinistának az «Alm», a kálvinista az unitáriusnak, az unitárius a szombatosnak. A püspökök megégették Huszszot, — de Calvinus megégetteté Servetet s saját festvére fojtá meg Blandratát, a ti prófétátokat, s a ti apáitok kegyetlenkedtek a mi prófétánk, Simon fölött; az erős boszúálló Úr megbünteti az apák bűneit a maradékokban. Vagy egy hiten vagyunk-e most is? Megünneplitek-e a szombatnapot? Megbőjtölitek a szerdát, a mi az ördögnek a napja? Nem eszitek-e meg a sertéshúst? és a marhának a forgócsontja melletti inat? a nyelvét, a paezalját! iszszátok a szőlőnek a levét? Kinyitjátok az ablakaitokat, mikor mennydörög és villámlik, hogy bejöhessen rajta a Messiás, a ki az örök boldogságot elhozza a földre, a miért mi énekelünk? vagy meg vagytok elégedve azzal a világgal, a miben titeket nyomorgat az «Alm» s ti nyomorgattok minket, meg azokat, a kiknek ti vagytok az «Alm», s szidalmaztátok a nyomorgatottakat azzal, hogy már eljött a Messiás?

— Nem bánom én bizony, öreg, vágott szavába Áron,

akárhogy eszik és böjtöl más, s mit csinál, mikor az ég zörög? Hallgass rám s aztán eredj vissza imádkozni, s idvezülj a magad hite szerint. Tisztelem én azt nagyon. Hanem most arról van szó, hogy az oláhság föllázadt a mi nemzetünk ellen, s jön tábor számra mögöttünk és ránk szembe; mi menekülni akarunk a mi atyámfiaihoz. Az idő sürget. Még naplemente előtt át kell hatolnunk a hegyeken, hogy itt ne lepjenek bennünket. Nézd, hárman vagyunk, magyarok, hazádfiai.

Áron hívására megjelentek az ajtóban Blanka és Manassé.

— Hát mi közöm neked mindezekhez? freckelte a tajtékozó szót a kidugott fej. Akár a Midiánita falja fel az Emoreust, akár az Emoreus a Midianitát? Nekem ez nem hazám, mert az én hazám Jeruzsálem. Nekem azok, a kik az én nyelvemet beszélik, nem testvéreim, mert az én atyámfiai azok, a kik Izrael hitét vallják. A ti jajgatástok nem fáj neked. A ti futástok nem ijedség neked. A ti hazátok romlása nem keseríti meg az én szívemet. Én hetven esztendő óta nem teszek egyebet, mint türök és imádkozom. Tanuljatok ti is türni és imádkozni.

— Megtanultuk már, öreg. Hanem ezzel most nincs segítve rajtunk. Nekünk egy vezető kell, a ki a hegyeken át kalauzoljon. Neked van egy felesleges szolgád, engedd azt eljönni velünk; megadjuk a bérét.

— S ha annyi siklus aranyat adnátok, a mennyi hajszál van a fején annak a szolgának, még sem történhetnék az meg, hogy a törvény ellen útra keljen egy szolga, a ki az én kenyeremet eszi, a Garizim-hegyi ünnep napján.

Áron könyörgésre vette a dolgot.

— Mathuzsálem! Jó öreg apó! Ha mi értünk férfiakért nem teszed meg: nézd e nőt. Ez retteg a veszélytől, s száanalomért esdekel hozzád.

— Mit? vonított csufondárosan az öreg, — egy nő, a kinek nincs levágva a haja, s még sincs befátyolozva az arca! Ha asszony volna, nyírott feje volna, ha leány

volna, fátyolt viselne. Ez a Midián leánya: egy tisztátalan személy!

De már erre a szóra elhagyta Áront az unitárius phlegmája.

— Bekapd a fejedet a lyukon, vén káromkodó, ordítá Mathuzsálemre, vagy kikapok a táskámból egy darab szalonnát s bedugom vele a szádat!

A legirtózatossabb fenyegetés es sérelem, a mit a szombatoson el lehetett követni.

Mathuzsálem vissza is rántotta a fejét a lyukból, mintha tüzzel-vassal közelítettek volna hozzá s a függöny újra lehullt a nyílásra. Hanem a függöny mögül kihangzott az öreg rémséges átkozódása a házára tört idegenek ellen.

Blanka ez iszonyú átkozódástól zsibbadni érzé tagjait, mintha Lóth felesége volna s kezdene sóbálványnyá válni.

— Gyerünk! mondá Áron, megfogva Blanka kezét s kivezette őt a pitvarba.

Naftali az ajtóig kísérte őket, de a küszöbön keresztül nem lépett; azzal vigasztalta a kiűzött vendégeket, hogy ez még csak a kisebbik átok: az »Arur».

— Hát még ennél ezirabb is van?

— Igen: a »schófer». Az elől elfut minden ember. Ez a mi fegyverünk, a mi várunk, a mi ajtónkon a zár, a mi védelmünk, a mi igazságunk: az átkozódás!

Áron felsegítette Blankát a nyeregbe, s aztán a kantárt tartó oláh légénynyel eredt szóba.

— Vaszilie! Mi béred van neked Mathuzsálemnél?

— Husz forint.

— Hát ha te minket most elvezetsz arra az útra, a melyiken a Heslád-völgybe jutunk, én adok neked ötven forintot, s nem kell esztendeig szolgálnod Mathuzsálemet.

Vaszilie megörült ez ajánlatnak, s nagyot ugrott, mikor Áron egy bőrzaeskót nyomott a markába, a mi huszonöt darab valóságos két forintos tallérral volt kibélelve.

— Elvezetlek ezért, uram, akár a mennyországba.

Az alku hamar megvolt, de gazda nélkül volt kötve.

Már fennültek a nyergeikben mind a hárman, midőn a ház-hiú gömbölyű ablakából kidugta magát a mumiafő s onnan zengé alá a szolga nevét:

«Vaszilie!»

És akkor aztán rákezdé a «schófer»-t.

Szerenese, hogy most oláhul beszélt a megszólított kedveért, s Blanka nem értheté az átok szövegét; csak az arckifejezés változataiból sejtheté annak tartalmát, meg a hanglejtésből. Valami csodálatos éneklő vonítással kevert hadarás volt az, hol felsikoltott, s éles fistula-hangon visított fel az égbe, hol meg alámélyedt dörgő bassus hangon, a dübörgő pokol mélységeig, megrázott álla jajgatva vaczogott, szemöldökei vonaglottak; majd meg epileptikus elmeredéssel nyitá fel a száját, égetartott arcczal, s egyszerre megint rákezdte a folytatást, arczát ránczba szedve, s felső ajkát viaszogtatva. A megátkozott szolgálégény arca elkékült, elsápadt, térdei megcsuklottak, utoljára odadobta az erszényt Áron ölébe s két kezével lerántva a nagy báránybőr süvegét a két fülére, úgy elszaladt, hogy többet utol nem lehetett érni.

A vén patriarcha pedig a diadal után még egy hálaadó dicséretet zengedezett el onnan a magasból az Úrhoz, «min haólám, wead haólám!» De már azt nem várta be a társaság.

— Mit fogunk most tenni? kérdezé aggódva Blanka.

— Istenre bizzuk magunkat, felelt neki Áron. — Az Úr válaszszon, hogy melyikünk fohászát hallgatja meg. Megkeressük az utat magunktól.

S a hegyszakadékok tömkelegében megtalálták az igazi utat a bérczkatlanból: a Hesdád-völgy egy óra mulva ott mosolygott eléjük kedves kis magyar falujával, a minek a házai messze fehérlenek.

— Az Úr a mi imánkat hallgatta meg! rebegé Blanka, s a kiállt kétségek után kitört kebléből a zokogás.

— Kétkedél-e benne? — szólott Manassé, kezét a hölgy kezének ujjaival kulesolva imára.

XLII.

A bérczetőről messze el lehetett látni. Északnak meglátszott a meredek sziklafal, melynél delelőre pihentek volt; az óriási bükkfa füstje, mint egy gözkatlan kéményéből gomolygott föl a magasba; délkeletnek egy másik hegytetőn szint olyan füstoszlop emelkedett, s a hegy alatt látszott meg a tordai hasadék óriás kapuja.

Áron azt mondta, hogy itt a hegytetőn a lovakat meg kell pihentetni; mire mindhárman leszálltak a nyeregből. Áron leterítette Blanka számára a bundát a gyepre, hogy pihenje ki magát, — annak pedig előbbvaló volt a csalitot föl kutatni havasi virágokért.

— Gyémánt egy asszony ez a tied! mondá Áron Manassénak. Kora hajnaltól kezdve nyeregben ül; a legkeservebb utat teszi és nem panaszkodik, nem sopánkodik. Ezzel a filigránmunka termettel kiáll olyan viszontagságokat, a mik egy férfi csontvázát is kipróbálják, s még jó kedve van. Noyet a baj után s nem ájuldozik előtte. — Láttam egy párszor, hogy meg akart ijedni, hanem aztán a te szemedbe nézett s egyszerre megnyugodott. «Pécsi Simonnak» nem volt fanatikusabb hive az ő hirhedett «Esztere», mint ez te neked. S a mellett tökéletes gyermek. Mikor a gyermek sirni akar, azt mondjuk neki: nézd kicsinyem, milyen szép madár repül ott! s abbahagyja; ígérünk neki valamit s belenyugszik; mikor elfáradt s ölbe kívánczozik, vesszőt metszünk neki, azt mondjuk: paripa, ülj fel rá! s előre nyargal. Pedig az út neheze még most jön.

— Mi terved van?

— Nézz el csak arra Monasteria felé a távesöveddel, a honnan az a füst száll föl; nem látsz-e ott sátorokat fehérteni?

— Látok, az erdőszelelben szuronyok villogását is látom.

— No hát az ottan Moga fölkelő tábora. Az fekszik

köztünk és a Székelykő közt. Szind felé szekérúton mehetnénk el; de az is el van most előlünk zárva. A Székelykőre mind a három följárás bizonytalan. Most halld meg, hogy mi az én tervem. A Monasteria hegytetejét a fölkelő tábor foglalja el, s mi e tábor mellett fogunk elmenni; csakhogy kétezer lábnyi mélyen alatta: a tordai hasadékon keresztül. Mind a két malom molnára a mi szövetségeseink, a sziklahasadék innenső és tulsó büdűjénél. A magyarpeterdi molnár mára elzárta a Hesdád patakot, egy völgymedenczébe szorítva föl a vizét, a hogy szokta, mikor a zugót kell tisztogatnia. Mi tehát a száraz mederben haladhatunk végig a tulsó büdűig. Az ottani malom molnára megadja nekem a jelt, hogy szabad-e az út a tordai berken keresztül? Ha ez nincs a fölkelőktől elzárva, akkor igyekezzünk az Aranyos partján lévő deszkafűrészlőt elérni. Ott vár ránk egy szekér négy lóval. És aztán tizenkét bágyoni lovas legény. — No csak ne húzd össze a szemöldöködöt. Nem lesz azért ebből vérontás. Tizenkét bágyoni lovas megteszi a tréfát, hogy keresztül ront egy egész fölkelő táboron, a nélkül, hogy valakinek a hajaszála meggörbülne. Lövöldözni is fognak ránk, de nagyon messziről; semmi kárt nem tesznek bennünk. Az asszonyoknak azt mondjuk, hogy így a szokás az Erdélyben. A lakodalmas menet elé lövöldözni szoktak. A bórévi hídnál aztán már otthon vagyunk. Odáig bizonynyal nem fog bennünket üldözni senki.

— És ha a tordai berket elfoglalva tartja a felkelő sereg?

— Akkor pihenőt tartunk a Balyika várában. El van készítve minden az ott időzésre. Bevárjuk, míg odább mennek. A jeladás az, hogy a mint a Balyika kapujához érünk, ott egy zsinog lesz keresztül húzva egyik sziklától a másikig, s arra lesz akasztva, ha baj van, egy veres posztószél; ha nincs semmi baj, akkor egy zöld galy.

— Most álljunk meg egy szóra, bátya. Ha te úgy csináltad ki a tervet, hogy a tordai hasadékon át jussunk ki az Aranyoshoz, akkor te már Kolozsvárról elindultunkkor

tudtad előre, hogy mi nem jutunk az egyenes úton Tor-dára, az aranyosparti deszkafürészlőhöz.

— Ezt is felvettem a lehetőségek közé.

— Nem te. Egyenesen így tervezted, hogy erre jöjjünk, s útközben megmutathasd nekem Ciprianuban a fenyegető ellenséget, a kit azonban Blanka történetesen lefegyverzett; azután pedig a vén Mathuzsáleben az én békeszeretetem torzképét ismertesd meg velem, hogy megundorodjam saját ideáломtól, a mikor meglátom a kép-telenségig vitt közönyt, fanatizmussá vált önmegtagadást, a haza gyűlöletévé fajult istenimádást. Kiszámított terv volt ez tőled, bátya.

Áron felkaczagott.

— No ugyan nem szeretnék eléd valami gyilkosság bűnvádjával kerülni; mert ugyan belelátsz az embernek a veséibe. Hát hiszen, ha kitaláltad, mit rejtegessem? Azt gondolod, hogy mi feneoromból ragadtuk kezünkbe a fegyvert? Azt gondolod, hogy nem mindnyájan kerestük a békességben megmaradást, a míg úgy kényszerítve nem lettünk a kardhoz nyúlni, mint a hogy te kényszerítve léssz eldobni a kezedből Elihu Burrit olajágát, s kirántani Péter apostol szablyáját, mikor azt támadják meg, a mi neked legdrágább? Kénytelen vagy vele. A sors vaskeze hajtja bele a nyakadat. Kedvesedet elhozta Rómából, együtt utaztál vele. Férfiúi becsületed parancsolja, hogy a feleségi koronát, a főkötőt a fejébe tedd. Törvényünk, canonunk parancsolja, hogy e végett hazahozd, másutt meg nem esketnek. Az utadat ellenség állja el. Kapsz jó lovat, kardot, pisztolyt; velem együtt tizenhárom jó pajtást, s tűzön, véren keresztül fogsz számára utat törni ahhoz az oltárhoz, a mely elé kötelességed őt vezetni.

— Attól tartok, hogy ő nem állja ki ezt a nagy fárad-ságot.

— A munka nehéz lesz; de mikor a bajt érzi az ember, akkor az erőt is érzi hozzá. Olyan ő, mint egy gyermek.

Láttál már valaha gyermeket játékban úgy kifáradni, hogy újra ne tudja azt kezdeni? Csak bizd őt én rám. Hát hiába neveltem volna én fel valamennyi testvéremnek a gyermekeit? Én voltam mindannyiok pulyáinak a dajkája, pesztonkája, játszótársa, hóp mestere. Mindent megtettek, a mit én akartam, s azt hitték, hogy ők akarják. Nézd, milyen jó kedvvel fut felénk! Valamit talált bizonynyal.

Blanka az alatt, míg a férfiak a merész haditervet készítették, nagy gyönyörűségét találta a sziklatető késő őszi flórájában.

Itt még dér nem volt; még nyíltak az indigókék esengetyüvirágok, a fehér és piros gyopár; a sziklahasadékokat elfoglalta a rózsaszinben virágzó szaka (Sedum) s az üszögörnek egy sárgavirágú faja (Senecio). Ezekből ő egész bokrétára valót szedett. Utoljára aztán az a gyermeköröm várt rá, hogy egy «medveszőlő» bokorra akadt, mely épen tele volt érett gyümölcsessel. Ez a havasok díszeserjéje. Sötétzöld borkemény levelei sohasem hullanak le, s ághegyein piros boggyófürtök csüggnek.

Hogy megörült neki!

— Nem mérges ez? Kérdező Árontól repeső kíváncsisággal.

Áron megnyugtatóan a szájába vett egyet a boggyóból. Akkor aztán Blankának is meg kellett azt kóstolni; a mitől nagyon furesán összehúzta az arcát. Azt mondta, hogy igen fanyar.

— Azért ő medveszőlő.

— Hanem bokrétának jó lesz a két bátyánk számára, a kik vőfélyül elének jönnek a Leánykaköig, mondá Blanka s ledőlt pihenni és bokrétát kötni a leterített bundára.

Áron szeme tele lett könnyel erre a szóra.

Azért még sem esett ki a gyermeknevelő szerepből.

— Ah, annál sokkal szebbet fogunk találni a Balyikavár völgyében. Az is egy faja az arbutusnak; de nagy ritkaság. E tájon kívül csak Olaszországban és Irlandban terem. Itt úgy hívják, hogy «ősztavasz-virág». Az ágai

korallpirosak, a levelei örökzöldek s az ághegyein késő őszzsel nyílik a virág, fehér illatos fürtökben s a gyümölcse a másik őszzsel érik meg, úgy, hogy egyszerre borítja virág és gyümölcs a szép bokrot. Valódi nemzeti színű bokréta.

— Hol van az? Messze van ide? kérde Blanka, felugorva henyéltéből; nem volt már fáradt.

— Bizony jó messze van az, drága gyöngyöm. A míg a tordai hasadékot elérjük, jó egy óra. Onnan a Balyika váráig másik óra. S én azt hiszem, hogy valaki nagyon el van már fáradva; jól fog esni megpihenni a malomházban s holnap reggel folytatni az utat.

— Nem, nem! Én nem vagyok elfáradva! Még ma menjünk oda!

S kész lett volna rögtön lóra ülni.

A gyermeknevelői csiny teljesen sikerült.

— A lovak hadd legeljenek egy kissé, azután sem ülünk nyeregbe, sokkal jobb lesz gyalog mennünk a hegy lábáig, ez kevesebb fáradság.

Azután elment maga az öreg a csalitba s teleszedte a kalapját érett áfonyával, előkereste az iszákjából a tiszta sávolyos kendőt, azon keresztül facsarta a bogyók levét egy bükkfapohárba s megkinálta vele Blankát.

A nő csak épen annyit hagyott benne, a mennyitől Manassé «megihassa utána szerelmét», s azt mondá, hogy soha életében nem esett neki valami jobban.

Egészen felfrissült tőle. A gyermek készen volt újra kezdeni a — játékot, mibe már belefáradt.

Áron szájába dugta két ujját s füttyentett. A három szanaszét kóborló paripa erre oda ügetett. «Czo fel fakó! megyünk tovább.» Azzal felkerekedtek s mentek torony irányába a hegyoldalon alá. A három paripa követte őket vezetés nélkül.

XLIII.

A tordai hasadék a vulcani alkotás egyik legbámulatosabb remeke; itt egy hegláncz, tetejétől a talapjáig kettérepedvő. A két átelleni meredek fal kiálló sziklái és mélyedései még most is egymásba illenek, a háromezer lépésnyi sziklafolyosó hajlásai, megtörései mindenütt egyenközűek maradnak, csak itt-amott mutat tágabb öblöket, hol a sziklaörlő idő görgeteg közuhanyokká porlasztotta a bérczfalat; míg egyes sziklatornyok, mint a goth építészet pillérei állnak el a falaktól, a miknek ormozata ma is a műnsterek czifra, fantasztikus párkányzatát mimeli.

A Magyar-Peterd felőli bejáratát egy óriási csúcsíves sziklakapu alkotja, több száz lábnyi magas; a világ legnagyobb diadalíve: egy geológiai talány.

Az átelleni bérczetőről az egész sziklacsarnokot végiglátni, mely megragadó magyszerűségével az isteni némaságot egyesíti.

S e felséges táj nem volt mindig ilyen csendes. Egy darab világtörténet ment itt végbe. A római kultúra egyik előretolt központja volt itten. Túl a hasadékon volt a provincia legnevezetesebb városa: Salinopolis, s a fensíkon mellette a megerősített táborhely, lánczolata a védműveknek, honnan az uralkodó Róma az északi barbárok-
nak parancsait osztá. A kétezer év előtt vájt sóbányák tanúí ez életnek, és a gigászi kőkoczkák s a romok alól napfényre kerülő arany ékszerek, pénzek, fegyverek hamvedrek, siremlékek s művészi alkotású istenszobrok töredékei hirdetik, hogy itt hajdan egy darab Róma volt. A hatalmas Traján-út most is ott domborodik a zöld szántóföldek között (a Pratu lui Trajanon, hol Róma uralkodója az utolsó dák királyt, Decebalt letörte), hosszú egyenes vonalban. — Azután más lakók jöttek. A letelepült magyar népnek egyik szent királya: László, itt vívta döntő harcát a tatárok ellen. A legenda azt meséli, hogy

az ő imájára hasadt ketté a bérez, hogy ellenségeit visszatartsa; átszökellő lova patkójának nyomát ma is mutogatják a szikla ormán, s azon a helyen kápolnát építettek a szent harc emlékére. Azt a kápolnát megint Dzsingiszkhán fiának mongol hordái pusztíták el, s akkor a sziklafolyosóban védte magát a nép az egész mongol tábor ellen. Majd a szabadság- és vallásháború alatt volt itt menedéke Rákóczy portyázó vezéreinek, kik még a harc bevégezte után is innen folytattak egy mesebeli küzdelmet, százan egy egész világ ellen. Azontúl csak az emlék maradt meg, s az elrejtett kincsekrőli mondák. A Szent László kápolnája helyén egy faépület huzódott meg, keleti hitű kalugyerek számára. történetünk idejéig. — Ma már (negyven év után) azt sem találjuk ott, csak egy alacsony kőkereszt jelöli — a kalugyerek egykori temetőjének helyét.

A természet alkotásának nagyszerű látványa, a mondák, a legendák, a történeti emlékek, miket Áron bátya minden lépten-nyomon elő tudott adni, feledteték Blankával a fáradságos, nehéz utat.

A peterdi malom fűzfáit elhagyva, folyvást a vízmederben kellett előreléptetni, melyből el levén fogva a víz, csak a tócsák maradtak a fenekén, tele viczkándozó apró halsereggel s nyüzsgő rákesoporttal.

A kétnyilatú sziklakapun áthaladva, a tiz-husz ölnyi távolra szétnyílt két sziklafal odafenn csak egy keskeny szalagját engedi láttatni a kék égnek, csak a déli sziklakon megtört verőfény tanúsítja, hogy még nappal van.

A hegyrepedés egy órajárásnyi távolban a Hesdád völgytől annyira összeszűkül, hogy a két átellenes fal nem esik egymástól távolabb három ölnél. Ha csak egy kissé meg van is áradva a Hesdád patakja, a két fal medre között csak nekivetkőzve és nagy elszántsággal lehet keresztülhatolni. Azért a tordai hasadék tulsó kapuját nagyon kevés ember látta testi szemével.

Ezt a szorost Balyika kapujának hívják.

Még nagyon jól kivehető a két horonyzat, a mi a kirugó sziklafalba van vágva; e rovátkokba bocsáták le a vár lakói a nehéz tölgyfakaput, mely aztán zsilipként zárta el a patakot. E kapunak legalább tizenöt láb magasságúnak kellett lenni, a mit világosan jeleznek a vízmosás nyomai a sziklában, egész üregeket, gömbölyű dögöröket vajt a bezárt hullám a kapu fölött. E bevágáson túl látszik a nyoma a vasrostélynak, melyet kerekcsalánczsal vontattak fel, mikor a zsilipet megnyitották. Olyankor aztán a sziklafolyosó felső részébe felszorított víztömeg, mint a Pharaó népeit elseprő tenger, omlott az alsó mederbe s ha ostromló sereget talált benne, azt tisztára kiséperte, ha ezernyi ezer is volt.

E vasrács és zsilip védte a két barlangvárat, mely a szűkülésen túl egymással szembenéz, úgy, hogy egyiknek a kapujából a másikához nyíllal, puskával át lehet löni. A néphagyomány e természeti erősséget utolsó védőjéről Balyika várának nevezi.

Mikor a kapuhelyhez közelítették, hol a patak hátramaradt vize a kőtalaj kivajt medenczében álló tavat hagyott hátra, Áron bátya előre lovagolt, állítólag azért, hogy megmérje a vizet, elég sekély-e a keresztülgázolásra? Voltaképen pedig azért sietett előre, hogy az adott jelt a keresztül húzott zsinegen megjelje és mire Blanka odaér, eltávolítsa.

Úgy beszéltek össze Manasséval, hogy ha a jeladás kedvező, Áron megmutatja Blankának a völgy virágkertét; magáról a barlangról azonban elvonja megtekintési kedvét azzal a szóval, hogy abban nagyon sok kigyó lakik; ha pedig a jeladás veszedelmet hirdet, akkor minden mesemondási tudományát előveszi, hogy Blankának kedvet csináljon hozzá, az éjt a barlangvárban tölteni.

Áron nem sokára visszatért azzal a tudósítással, hogy a medenczén könnyen át lehet lóval gázolni, s akkor rögtön meglátjuk a Balyika barlangvárat.

— Ah; nincsenek abban a barlangban kigyók? kérdező

rögtön Blanka. Minden asszonynak ez lett volna bizonynyal az első kérdése. A mióta a paradicsomban úgy megjártuk a kigyóval, azóta a nőknek különös ellenszenvük van ez egész hüllő-faj iránt.

— Vannak, felelt rá Áron bátya.

Manassé megkönnyülten lélekze fel.

Hanem ezúttal csalódott. Áron bátya csak egyenes hazugság mondásra nem volt képesítve; válasza nem a jó jeladás következése volt.

— Hanem azoktól mi nekünk nem kell félnünk; folytatá tovább, tüzet rakunk elűzésükre, a minél még erősebb oltalmunk ez a kakas, meg a jérece. Ezekről elfut minden kigyó és patkány; azt hiszi a csupasz nyakuk felől, hogy saskeselyük. Ezek fognak bennünket strázsálni, a míg alszunk.

Ebből megértette Manassé, hogy a veszély köröskörül elzárta az útjokat s itt kell maradniok a Balyika-várban.

Áron pedig azon volt, hogy földicsérje Blanka előtt azt a felséges mulatságot, mikor a ropogó tűz mellett fognak heverészni egy templom magasságú barlangban, a miben hajdan őseik hónapokon át védtek magukat diadalmasan, barbár hordák ellen. A férfiak fölvaltva állnak őrt, míg ő a tűz mellett, jó bundába takarva, szenderegni fog, a feje alja illatos szénapetrenczéből vetve.

Ezalatt a szűk torkolatból kiértek a tágasabb öbölbe, mely a két átelleni várat egyszerre fölmutatja.

Két egymásra néző barlang az a két sziklafalban, a patak medre fölött egyforma magasságban, mely hetven lábnyi lehet. Az északi oldal barlangjához csak szikláról sziklára mászva lehet följutni; tágas szája annak is be volt falazva, s a fal bejárata is oly magasan van, hogy oda valószínűleg csak lábtón jutottak, a kik benne laktak.

A déli oldalon levő barlangvár azonban valóságos erődítmény. Tágas, boltív alakú szádát a bejáratánál széles tömör kőfal zárja el; gigászi rendszerben rakott sziklabástya, mintegy tizenöt láb magasan, s azonfölül még

egyszer olyan magas a barlang kapuúvezete, de az első falon túl jön egy második, mely a barlangot egész magasságban elzárja, ezen ajtók és ablaksorok látszanak, tanúságául annak, hogy ez lakályosan berendezett otthona volt valakinek.

Ehhez a barlanghoz egy öblös völgyteknő vezet föl. E völgyecske a vadon virágos kertje. Még késő ősszel is tele zöldelő cserjével s az őszi virágok ritka fajaival.

Szenvedélyes fűvészek nagyon jól ismerik e helyet. Hogy Torda felől hozzá lehessen jutni, egy osztrák tábornok löporral vetteté szét a sziklákat, s úgy vágatott egy merész utat a sziklaoldalba; ezt az utat most egy magyar főpapról nevezték el, ki tekintély és Mæcenas a botanikus világban, s maga is gyakran látogatja a helyet (Haynald).

Mikor Blanka e kis völgyben leszállt a lováról, olyan volt, mint egy valóságos gyermek. Minden virágot le akart szedni, a mi eléje akadt. Aron megmondta neki minden virágnak a nevét, s hogy azok «e helyen kívül» mely távol világrészben találhatók csak föl.

Még Manasséra is elragadt a fűvészkedési kedv, elfeledte azt, hogy ez csak a halálveszély borzalmait eltakarni való játék, egy asszony számára kigondolva, a ki előtt a bajt titkolni kell.

— Hogy került ide, s hogy maradt meg itt annyi ritka délövi növény? jegyzé meg Áronnak.

— Hát én az én paraszt eszemmel így okoskodom: ez a vidék római colonia volt. Ezt a barlangot még a rómaiak erődítették meg itten. Tanúja annak a falakba ékelt sok égetett cserép, melyet csak a római használt, a dák se azelőtt, se a mai napig nem vesződik azzal, hogy követ süssön. Ez is a Salinæ védelmére szolgálhatott a leigázott dák ellen. A mely római urat ebbe a várba tettek centuriónak, az azt számüzetésül vehette s Ovidiussal együtt sirhatott az elhagyott «urbs» után. A római szereti a virágokat. A merre járt valaha, nemesak a romok, a hamvedrek, a régi pénzek, hanem a meghonosított növények

is hirdetik egykori ottlétét. Én azt hiszem, e vár száműzött urai csináltak egykor virágos kertet ebből a völgyből. Ők elmúltak, a virág megmaradt. Ezt a völgyet a déli nap süti, a bérézek védik az északi szelek ellen; alatta soha be nem fagyó víz zuhog, a tél fagyát enyhíti; így ebben a katlanban, mint egy melegházban tenyészik száz olyan növény, a mi ez égalj alatt sehol.

A virágszedés mellett mind jobban megközelítették a barlangot. Blanka futott elől. Nem akarta másnak engedni azt a dicsőséget, hogy az «ősztavasz-virágot» feltalálja, a minnek létezését bizton hitte.

Áron nem szokott tréfálni. Ő Manassé bátyja. S Blanka Manassét is úgy ismerte már, hogy a mire az azt mondja, hogy «van», az bizonyosan van.

S asszonyoknál meg van a találási ösztön. Blanka az öröm sikoltásával rohant egyszerre előre, mintha attól félne, hogy valaki elveszi tőle, a mit talált. S valóban ott volt a díszbokrok leggyönyörűbbike: az «ősztavasz kukujcza» (*Arbutus Unedo*) odahúzódva egy szikla-sut fülkéjébe, mintha rejtegetni akarna kincsét szem elől; egy embermagasnyi bokor, tövénél pikkelyes kéreggel, mit századok moha fed már; míg fiatal ágai a korall pirosságával vetekednek, sötétzöld levelei kemények, mint a puszpángé s ághegyein egymás mellett skarlátpiros bogyófürtök és gyöngyvirágalakú illatos fehér bokréta-cskák. Ha Dárius rejtett kincseit találta volna meg, nem lett volna olyan öröme Blankának, mint mikor azt az ígért bokrot meglelé.

Örömében nem tudott mást tenni, mint hogy Áront megcsókolta, a min az öreg nagyon elbámult. Rút volt szegény, szokatlan volt neki, hogy őt jókedvéből megcsókolja valaki.

És aztán nem mert arról a szép bokorról egy ágat letörni Blanka. Csak állt előtte, mintha attól félne, hogy most mindjárt kijön az a nagy úr a barlangból, a kié ez a csodaszép bokor s iszonyú zálogot követel.

— Látja, ángyikám, ugy-e hogy Áron bátya nem hazudott.

Blanka felkaczagott.

— Áron bátya! Én szeretném, ha tegeznők egymást.

— Az se hazugság ám.

— No hát szakíts nekem róla; én sajnálom megtépni.

Áron aztán, kertész ember módjára, kivette a görbe kését a bekecs zsebéből s szép figyelmesen metszette le a galyakat a pompás bokorról. Blanka rendelkezett. «Egyet Manassé kalapja mellé! Egyet te neked. Kettőt a két vőfélybátyánk számára. — Többet ne. Nekem nem kell. Hadd maradjon azoknak is, a kik jövő évben ide jönnek.»

XLIV.

A nap utolsó alkony sugarai aranyat szőttek a sziklavölgy átlátszó ködébe, midőn a barlangvár kapujához érének. A magasból valami hangzott alá, a mi hasonlatos nagy néptömeg énekléséhez, vegyülve dobörgéssel.

— Siessünk be a várba! sugá Áron Manassénak. Asszonyod megtalálja kérdezni, mi az, a mi itt a fejünk fölött zeng?

Az a fölkelő tábor estima-éneke volt. Az ott tanyázott a fejük fölött ezer lábnyi magasban. A barlang száda fölött elnyuló sziklatömeg, mint egy titáni risalith eltakarta az alatt fekvő völgyet a fensikon levők szemei elől.

A vár bejáratának azonban kapuja is volt. Ezt nem készítette ács és lakatos, maga a természet növelte oda rengeteg vadrózsa-bozót alakjában, mely a kapu elejét egészen betölté.

Áron előre törtetett a bozóton keresztül; az ő bőrködménének nem ártott az meg; de Blankának és Manassénak kívül kellett maradniok, a míg ő a várból visszatért három szál deszkával, a miket keresztül dugva a csipkebozóton, kettővel kétfelé hajtották ő és Manassé a gallya-

kat, a harmadikat pedig a résbe fektették pallónak; azon aztán Blanka sértetlenül vehette be a tövissánczot.

— Hol vetted te ezeket a doczkákat? kérdé Manassé bátyjától.

— Gondoskodik az Úr az ő hiveiről a pusztában, felelt neki Áron bátya.

S az Úr gondoskodása még többre is kiterjedt. Az ölnyi vastag külső falnak egy zugába szénabalmaz volt tetézve: annak a rejtekéből szurokfáklyák kerültek elő; egyet azok közül meggyújtott Áron s azután, mint a ki idehaza van, s a cselédjeivel rendelkezik, kiadá a parancsolatot Manassénak, hogy vezesse be a lovakat egyenkint az udvarba, Blankának pedig, hogy addig üljön le a kőpadra és kösse meg bokkrétáit, etesse meg a baromfiat, a míg ő bemegy és rendbehozza — a házat.

Blankának dévaj kedve volt a fölött, hogy ő valahára egy elhagyott várban fog meghalni éjszakára: kísértetes meséket hallgatni, karját kedvesébe fűzve a lobogó tűz mellett.

Várakozásában azt a mulatságot találta ki egyes-egyedül, hogy a vadrózsáról leszedte a csipkebogyókat s azokat fonálra fűzve, korall-nyaklánczot készített belőle magának. — Pedig még a másik ékszere is megvan Manassé ereklyéi közt: a pitypang-nyakláncz a Colossæumból. Azalatt a kakas és jérce az öléből ette az árpát.

Manassé e közben felvezette a lovakat, kipányvázta őket a fal mellé s szénát tett eléjük. Azután behúzta a deszkákat a rózsabozótból, azokat bevitte, Áron parancsa szerint, a barlangba; az összeboruló rózsza aztán ismét zárt kaput képezett a barlang előtt.

Akkor Áron bátya is előkerült s mint szives házigazdához illik, karját nyujtá Blankának, hogy őt bevezesse.

— Ah, ez a te házad, Áron? kérdé enyelgőn Blanka.

— Ez eleitől fogva mindig annak a háza, a ki elfoglalja. Most az enyém.

De mennyire meg volt lepette Blanka, mikor a belső ajtón belépve, egy tisztán tartott boltíves termet látott maga előtt, melyet a közepén rakott rőzsetűz köröskörül megvilágított s a tűz mellett terített asztalt, annak folytatásául egy vetett fekhelyt, az asztalon palaczkokban friss vizet és üvegpocharakat.

— Áron bátya, te ezermester vagy! honnan szerezted ezt mind?

Ez a kérdés majd csakhogya ki nem pattantotta azt a titkot, hogy idejövetelük és itt megmaradásuk elő volt készítve. Áron gondolkodott rajta, hogy mit feleljen? Azt mondani, hogy mindezt magával hozta az általvetőben, mégis ocsmány nagy hazugság lett volna az Isten színe előtt, a ki bizonyára a föld alatt meglátja az embert. Valami közvetítő oraculumot gondolt ki. «Annak a molnárnak tudtára adtam, hogy itt maradjunk, az küldé előre mindezeket a rövidebb hegyi úton.» — Így aztán csak a jobb kezének a hüvelykujja hazudott, a melyikkel hátrafelé mutatott, mert nem «annak» a molnárnak cselekedete volt ez, a ki a petérdi bejáratot őrzi, hanem «emenek», a ki a Torda felölmel őröl.

A további kérdezősködésnek útját állta Áron bátya régészeti értekezéseivel; elmagyarázva Blankának, mire valók voltak azok a nagy ablakok a homlokfalon s azok fölött a lőrések? hol voltak a ví-folyosók, a lakszobák az emeletre épült sziklaalatti házban? melynek bizonyosan volt asszonylakója is, — különben kinek a kedvéért lett volna a kert ültetve a vár előtt?

Azután körülhordozta vendégét a palotájában.

Az egy görög II betűt képez (épen, mint a Cagliari-palota) s a tulsó szárnyából egy fölfele haladó folyosó nyílik, de melyen már csak meggörnyedve lehet haladni.

Ez vezet a kúthoz, a honnan Áron a friss vizet merité. A vár hajdani lakói mindennel el voltak látva.

— Mi úgy vagyunk most itt, mondá Blanka, mint

Cooper «Utolsó Mohikán»-jában az utazó angol család a barlangban. Csak az indiánok hiányzanak.

A két férfi egymás szemébe nézett. Hiányzanak? Itt vannak a fejünk fölött.

Blanka, a mint visszatértek a tűzhelyhez, kinalás nélkül elfoglalta a számára készített fekhelyt. A három szál deszka három széles kődarabra volt végig fektetve s le volt takarva bundával. Áron bátya négy szál paticsfából, még Blanka shawljából még mennyezetet is rögtönzött a fekhely fölé: ez illő és szokás is. A mint Blanka végignyújtózott e fekhelyen, a kakas is fölrepült jérezéjével együtt a mennyezet kalodafájára, úrnője lábához: onnan örködött rá. A nyoszolyául szolgáló deszkák folytatása volt az étkező asztal, melyhez a férfiak letelepedtek. Blankának nem kellett már semmi, csak egy ital üde forrásvíz, azután meg mosemendás. Azt elhallgatta, félálmosan is, arcát tenyerébe nyugtatva: olyan érdekes volt, a hogy azt Áron bátya (keverve a valót a költöttel) ki tudta rakni. Hogyan védte magát e várbarlang utolsó harcra ura éveken át a császári tábornokok ellen? Mikor Rákóczy Ferenc seregei mind lerakták már a fegyvert, ő egyedül, századmagával megtagadta a békekötést. Hogy viselt háborút egy egész ország ellen? Hogy hullottak el bajtársai egyenkint az egyenetlen harcban? Hogy maradt utoljára egyes-egyedül. Még akkor sem adta meg magát, még akkor sem tudták legyőzni. Végre őt is, mint annyi mást, csak a szerelem ejthette meg. Belebólondult a szép Rozáliba, a tordai mézesbábsütő legszebbik leányába. Annak pedig volt már akkor jegyese, Marczy, a nyalka henteslegény, a leghiresebb tordai malaczpecsenye-sütőnek a fia. A szép Rozáli még sem sajnálta Balyika Nikita szerelmét viszonozni. De ezt csak azért tette, hogy a hírhedett rablót megejtse s az országot megszabadítsa tőle. Egy este, mikor ismét találkozót adott Balyikának, alattomban értesítette a birákat és hadnagyokat s azok elrejtőztek fegyveres hadakkal, hogy a híres rablót elfogják.

De Balyika kivágta magát a fegyveresek közül s menekült a tordai hasadék felé. Üldözői nem birták utolérni se gyalog, se lóháton. Csak Marczy, a megcsalt völegény maradt a sarkában, s mikor már Balyika épen be akart illanni a vára kapuján, utána hajított fejszével úgy fejbe találta, hogy rögtön ott halt meg. Ez lett vége a vár utolsó urának.

— Hát a Marczyból és Rozáliból mi lett? kérde tovább Blanka.

Áron bátya aztán fogta a Marczyt, elvitte török fogságba, tatár fogságba, kozák rabságba; mikor már a kutyafejű tatároknál volt vele, ott Blanka szép csendesen elszunnyadt.

— Soha se hallottam én ezt a történetet, bátya, mondá Manassé, midőn bizonyos volt már, hogy Blanka alszik.

— Magam sem, felelt rá őszintén Áron, de hát szorultságból az ember még poétává is lesz. Nem tudom, holnap miféle hazugságokkal tudjuk az asszonyt itt tartani? Gondolj ki már te is valamit! Ne csak mindig az én lelkem kárhozzék el a sok görbe igazságmondástól.

— Jó lesz bátya, majd gondolok ki valamit. Most tedd le magadat és add át a nyugalomnak; én fennmaradok örködni s a tüzet élesztteni. Éjfél után majd fölkeltelek, s akkor én fekszem le aludni és te virrasztasz.

— Biz az jó lesz, mondá Áron, hanem gondolj ki valami tréfát holnapra az asszonyodnak, mert én már kifogytam a tudományomból.

Azzal egy köteg rőzsét tett a feje alá vánkosnak, a két karját keresztbe tette a mellén: «én édes istenkém!» sóhajta, s a másik perczben aludt.

. . . . Manassé aztán azon volt, hogy találjon ki valami újat holnapra, valami meglepőt.

XLV.

Manassé elővette a tárczáját s annak a pergamenlapjára e sorokat írta irallal:

«Kedves Áron bátyám!

«Lehetetlen az, hogy én álomra hajtsam fejemet, a mikor Simon és Jonathán bátyám feje fölött a halálpallos függ.

«Lehetetlen az, hogy az én drága kis szülőttevárosomat irtóharcz színhelyévé tenni engedjem.

«Lehetetlen az, hogy én arra a völgyre, mely az emberölést nem ismerte erénynek soha, a hova nőmet azért akartam vinni, hogy megismertessem vele az embert a maga ős ártatlanságában, az Istent a maga végtelen szeretetében: most tüzlángokat, vérfürdőt vigyek.

«Megkísértem azt, a mit lehetőknek tartok.

«Míg ti csendesen alusztok az Urban, én elmegyek fölkeresni a fölkelő tábor vezérét. A mit erőszak, fenyegetés ki nem vihet, jó szó, engesztelő hang elérheti. Én két bátyámat a halálból és fogságból megszabadítom. Nincs félelem, mely ettől visszatartson. Valamint hogy nincsen öröm, nincsen gyönyörűség az életben, mely rábírjon, hogy a siralomházba tett testvéreim börtöne mellett lopva osonjak el, s menjek lakodalmat ülni, a míg őket veszteni vizsik.

«Egyedül megyek közéjük és fegyvertelenül.

«Ti jöttök én rám dárdával, paizzszal, én pedig ti rátok a seregek urának nevével!

«Hiszem, hogy győzni fogok.

«Téged pedig arra kérlek, hogy légy oltalmazója egyetlenemnek.

«Mindenek előtt a Balyika-várat hagyjátok el kora hajnallal. Ittlétünket már egy ember tudja s az elárulhatja.

«Te ismered az utat innen a «Porlik» barlanghoz, a minek létéről kevesen tudnak; az jól el van rejtve itt a sziklák között. Oda költözzetek át.

«Én reggelre a Monasteriától szintén oda fogok jönni a két bátyámmal együtt. A melyikünk előbb érkezik, a másikat nyugodtan bevárja.

«Ha pedig azt végezte volna felőlem az Úr, hogy feladatomban elbukjam: akkor légy gondviselője egyetlenemnek. Mentsd meg innen, de ne hadd elveszni a világban. Ha családunkat megtartja az Úr, fogadjátok őt testvérül magatok közé. Ő hozzátok méltó. Balsorsomat, ha utolér, kimélettél add tudtára. E tárczában van az ő vagyona és az én megtakarított keresményem; — ennek viseld gondját.

«Dávid bátyám annyira hasonlít hozzám arcban: szívében sokkal jobb, mint én Mindenemet reá hagyom

«Aztán ne mutasd előtte, hogy miattam keseregsz.

«Ha Isten velem, ki ellenem?

Öcséd Manassé.»

Mikor ezt megírta, a tárczából néhány bankjegyet vett magához s azzal a tárczát Áron bekecsének külső mellzsebébe dugta.

Aztán odahajolt csendesen Blanka fölé; egy csókot lehelt tiszta homlokára, a tűzre új rőzseköteget rakott s köpenyét vállára vetve, elhagyá a barlangot.

Az udvaron felnyergelé a lovát s keresztül törtetett a kaput elzáró csipkebozótón.

A hold akkor jött fel, utolsó negyedében járt már: egy idomtalan világító jégtömeg a csillagok között. Világánál kivehető volt a patakmeder útja, melyből a Balyika várától néhány száz lépésnyire egy meredek lejtő visz fel a Monasteria fensíkjához. Merész, koczkáztatott út, görgeteg kövek között: a paripát jobb kantáron fogva vezetni, mint rajta ülni, de az erős akarat legyőzi az erős akadályt. Fél órai nehéz fáradság után Manassé elérte a Muntye fensíkjának kezdetét, mely szálás tölgyerdővel volt fedve.

Jó kalauza volt az éjben a hegyormon meggyújtott jel-

tűz, melyhez hasonlók több hegytetőn világítottak közel és távolban: égő felkiáltó jelek az éjben, mintha Erdély minden hegyei összebeszéltek volna, hogy ma tűzokádókat játszanak.

E jeltüzből megtudta azt, hogy hol van annak a fölkelő tábornak a főhadiszállása, a melyik Toroczkót fenyegeti?

A felé tartott. A fölkelő tábornak nem voltak előőrsei; ez nem szokás; — útjában egész a Monasteriáig nem talált senkit, a ki feltartóztatta volna. Ott leszállt a lováról, azt megkötötte egy fához s aztán gyalog ment a kis tornyos épületig, mely zárda és kápolna volt egy személyben, s ez alkalommal, mint egyetlen földel a hegyháton, főhadiszállás is.

Az épület bejárata előtt volt két ör; mind a kettő hason feküdt és aludt. Az egyiket megrángatta Manassé, hogy bejelentesse magát vele; az nem sikerült sehogy, a másiknak aztán békét hagyott. Kénytelen volt minden bejelentés nélkül belépni az ajtón a Monasteriába.

Künn hamvadóban voltak az örtüzek; csak az egy szurokkal bekent jelfa égett lángolva. Aludt az egész tábor csendesen. Felöle mind el lehetett volna lopni azokat a hosszú faágyúkat, a melyek mellett a vontató bivalyok kérődztek csendesen.

XLVI.

Áron bátya felől ugyan szépen elmulhatott az éjféli, meg is virradhatott a szép piros hajnal; ő ugyan föl nem ébredt magától, olyan jóízűen aludt azon a pusztaságon. — Hanem a lovaknak az a szokásuk, hogy ha egyet elvisznek közülök, az ottmaradtak elkezdenek nyeríteni utána. Ez ébreszté föl Áron bátyát.

Meglepetve ugrott fel. A tűz elhamvadt egészen, hanem az ablakokon besütött a reggel fénye.

— Hopp! de el is aluvám! mondá az öreg s elkezde

Manassével veszekedni, hogy miért nem költötte föl elébb? s csak azután, hogy szemeivel is meggyőződött róla, hogy az, a kivel perlekedik, ninesen itten, kezdett róla gondolkozni, — hol van hát?

Bizonyosan kiment a lovakhoz s engedte bátyját nyugodni.

Utána nézett.

Az udvarra kilépve aztán, látta, hogy nincs ottan több két lónál, a harmadik hiányzik.

«Hát ez már miesoda?» dörögött az öreg meghökkenve. «Csak nem evett gombát, hogy itt hagyjon bennünket?»

Ekkor, a mint tapogatni kezdi magát, hogy vajjon csakugyan ébren van-e? észreveszi a bekecs zsebébe dugott tárczát.

«Ne te ne! Hisz ez a Manassé puyilárisa! hát ennek mi kell, hogy hozzám ragasztja magát?»

Kinyitotta a tárczát, s látta, hogy a pergamenre valami van írva, a mi ezen kezdődik: «Kedves Áron bátyám!»

«No ezt aligha hozzám nem írta a Manassé gyerek.»

S hozzá fogott, hogy olvassa.

Mikor aztán végigolvasta, csak odacsapta magát a két tenyerével a kőfalhoz s fölsóhajta keservesen:

«Oh, én édes Jehova Istenem! Mivel látogatsz még meg engem? Minő csapást mérsz még az én kemény fejemre? Oh, én uram, kegyelmes Istenem!»

Olyan lenyomott hangon beszélt, hogy azt csak az Isten hallhassa meg, de amaz alvó személy föl ne ébredjen reá.

Aztán Manassével kezdett el versengeni, még pedig oly hangon, hogy az mérföldnyi távolban is meghallja azt, de a közel alvó asszony föl ne ébredjen reá.

«Hát elmentél te is megkísérteni a lehetetlent. Beszélni fogsz a jégesőnek, hogy váljon permeteggé! Beszélni fogsz a kiáradt folyónak, hogy térjen medrébe vissza! Beszélni fogsz az oroszlánnak, a tigrisnek, a párducznak, hogy ne szomjazzák többé a vért? Rábeszéled a halált, hogy legyen

személyválogató. Ne vágja le ezután azt, a kit megsiratnak, hordja el csak a naplopót, a gonosztevőt? Be akarod oltani az emberekbe a szeretetet, mint a báránymílót, hogy ne legyenek egymásra nézve dögvész? — Oh, én legkedvesebb, legjobb vérem! házamnak koronája! miért cselekedted ezt mivelünk? Vesztünk volna el mind a heten, csak te maradtál volna meg! Ki szabadít meg, ki tart meg, ki oltalmaz meg téged ama halálos utadban? Hol lakik az Isten? Lakik-e ebben a kőben? Hát ebben a másik kőben? Pedig ezek nem olyan kemény kövek, mint az emberek szivei.»

S elkezdte egyik követ a másikra hajigálni.

Erre a zajra fölébredt Blanka.

Első pillanatra nem tudott ráeszmélni, hogy hol van? Egy sötét terem, nagy ablakkal, künn közuhogás. Azt hitte, hogy a Cagliari-palotában van, s a római nép hajigálja kövekkel a falakat.

— Hol vagyok? Manassé!

Kiáltására a fehér kakas elkezdett kiabálni. Ettől megijedt, azt hitte: rém, lidérc.

Aztán lassankint magához tért. Kezdte az álmát elfeledni, s felismerni a helyzetet, a miben van. Egyes-egyedül egy mély, sötét, süket barlangban.

A ködöbálás zöreje is elnémult s aztán sirbolti csendesség lett körülötte. El van-e itt temetve? A kakas azonban megtudta már, hogy itt van a hajnal, s pulykautánzó tompa hangján egy nagyot kukorékolt ülőjéről.

Blanka leszállt fekhelyéről s a félsötétben a barlangfal ajtajához közelített.

Látta, hogy már világos van: a nap verőfénye ragyog az ormokon.

Az ajtófélhez huzódva, kitekinte s ott a csipkebokor előtt látott egy férfialakot, ki két hosszú karját összekulcsolt kezeivel feje fölé emelve tartá s úgy nézett fel mozdatlanul az égre. Egyszer aztán e szobormerevenen álló alak elkezdé énekelni:

«Szívemet hozzád emelem,
Es benned bízom Uram!»

Egyszerű, csendes dallamú zsoltár az, s a ki éneklé, sem mestere, sem művésze az éneklésnek; de érzés volt benne és igazság, mit kifejezett a hang és a tekintet.

Dávidnak, az ellenségeitől körülvevett királynak, az üldözői elől barlangba rejtőző igaznak, a gyermeke halál-hirétől lesújtott apának égrekiáltó szava volt az.

Ez nem czeremónia; — ez az érzések kitörése.

Valami ellenállhatlanul megragadó volt a jelenetben, a mint ez időmtalan, túlizmosult férfialak az ember-nemlakta magányban, holt kövek és örökké élő bokroktól környezetten, kezeit feltartva, kényszeríté a magasságos eget leszállni hozzá. Az Istennel érintkezés közvetlensége sugárzott szemeiből vissza, arczvonásain az erőszakos törekvés, megtalálni azt, a ki mindenütt jelen van — s nem látható sehol.

S aztán minő áldott megnyugvás tért ez arcz vonásaira, midőn zsoltárát végigéneklé: éltető hit, meleg bizalom, szívbeli erősség, «mert szegényt nem vallanak, a kik hozzád esedeznek».

Mikor tekintetét elfordítá az égről, látszott ez arczon, hogy ez embernek a szive megtölt Istennel.

A barlang felé indult.

Blanka visszahuzta magát az ajtótól, nehogy Áron észrevegye, hogy őt megleste. Azt hitte, hogy ez bántani fogja őt.

Mikor aztán meglátta őt Áron, egyszerre visszatért az arczára a megszokott székeleyes enyelgő kifejezés:

— Ne te ne! Hát már magát fel is öltöztette a dajka. A «maga» megszólítás még a tegezésnél is bizalmasabb. Blankának azonban csak egy kérdése volt hozzá:

«Hol van Manassé?»

Hiszen már erre készen volt a felelet nagyon szépen.

— Jaj, édes vérem, nagy kópé az! Azt gondolá ki, hogy útbaejtsük a «Porlik» barlangot, a mi szintén hegyhasa-

dékban van; de kissé furfangos az útja, azért kissé elmene előre, hogy a kecskepásztorok segélyével azt előttünk el-egyengesse. Az ám a gyönyörűséges szép barlang, édes mézém!

Áron bátya aztán elmondott mindent, a mit a Porlik barlangról korábbi szemléletből tudott, hogy az olyan, mint egy theátrum, belül bevonva drága csepegőkő briliántos zuzmarájával; kívül, mint egy szinpad, fölczifrázva repkénynyel, bokorral; bohókás csepegőkő-alakok benne a játszó személyzet; van orgonája is, stalactitból, azon játszani fognak fölváltva Manasséval, az ő kedvencz nótáját, ha majd megmondja, hogy mi az? s ott fognak ebédelni a Dárius király asztalán, a mely mindig meg van terítve, csakhogy kőből van rajta a kenyér.

Mikor vége volt a mesemondásnak, Blanka fájdalmas, szívtől szakadt hangon ismétlé megint csak az előbbi kérdést:

«Hol van Manassé?»

— Hát hiszen, drága gyémántom, mind arról beszéltem most egyfolytában.

Blanka e pillanatban oly mondhatlan fájdalmat érzett szívében, mintha azon török járnák azt keresztül, mik a szüzanya szívét megsebzék. Egy okát meg nem mondó, meg nem magyarázható kínos érzés: sejtelem, előérzet, titkos «alajtás» a nagy veszélynek, mely a lelkéhez nőtt alakot fenyegeti; névtelen, alakot nem öltő baljóslat.

Olyasmit érzett, mintha most mindjárt meg kellene halnia.

— No no, édes kis bárányom, mi baj hát? Ne reszkess. Mid fáj olyan nagyon? szólt Áron bátya gyügyögtetve s átkarolta a szegény teremtést és kivitte a szabad levegőre. — Nézd, milyen szép kék az ég, galambkám!

— Az ég, sóhajta föl Blanka s homlokát o-lanyugtató Áron bátya vállára, a ki soha annál nehezebb terhet nem érzett a vállára súlyosodni; pedig de sok «vaskenyeret» fölhordott a mély föld alól!

— Oh, Aron bátya! sugá neki Blanka. Te az imént egy olyan szép zsolozsmát énekeltél itten.

— Te hallottad?

— Taníts meg engem erre az énekre.

— Meg akarod azt tanulni? Látod, ez az ének nekem olyan nagy kincsem. Ha a világ minden aranyát nekem kínálnák érte: nem adnám oda cserébe, hogy ne legyen az enyim többé! Mikor ezt elénekeltem, akkor minden csodában hiszek. Akkor eszembe jut, hogy hányszor szabadított meg a csodatevő Isten, az én földönmászó eszemmel ki nem gondolható módon engemet, szeretteimet, népeimet, hazámat, az üldözött igazságot, s akkor aztán a legnagyobb bajok és szorongattatások közepett is hiszem, hogy újra megszabadít. Sokszor vitatkoznak előttem a tudósok, a geologusok a fölött, hogy a tordai hasadékot ki alkotta: Neptun-e, vagy Vulkán? Egyik se tudja, a mit állít, bebizonyítani, csak a másikat tudja megczáfolni. És én akkor inkább hiszem azt, hogy a midőn a nemzetnek egy szent királya e helyen harczolva az ellenséggel, azt látta, hogy nemzete el fog mulni, ha itt legyőzetik: ezzel a zsolttárral és az erős hittel kényszeríté az Istent, a kinek Neptunus csak inasa s Vulkánus csak kályhafütője, hogy egy percz alatt kettérepessze ezt a sziklát. — Látod, olyan erős hitem van nekem abban megnyugodni, hogy ha én kérném az Istent, hogy ismét csukja össze fölöttem és szeretteim fölött ezt a sziklahasadékot, úgy védelmezzen meg: hát az is megtörténnék. — Ilyen kincsem nekem az én zsolttárom! — De veled megosztom, drága virágszálom. Ülj ide mellém erre a kőre, s mondd utána a te üvegharang-hangoddal az én köszörülő hangomat.

S aztán megtanította a maga zsolttárára.

Jó tanítvány volt.

— Hát hiszed már most, hogy Manassé ott fog bennünket várni a Porlik barlangban?

Blanka nem felelt rá; de megkisérté «hinni!»

XLVII.

Mikor Manassé benyitott a Monastéria ajtaján, kellett neki néhány pillanatnyi tájékozás, hogy a terem tudományával rendbejöhessen.

Egy igen tágas, de alacsony teremben tíz-tizenkét férfi ült egy hosszú asztal körül, s azon az asztalon nem volt több egy szál faggyúgyertyánál. E gyöngye képviselője a világosság terjesztésének igyekezett megküzdeni azzal a dohányfüsttel, a mit a hány ember, annyi pipa, tömörített egy lapáttal meríthető légkörre.

E félhomály és negyedrészes világosság mellett fáradozott az egész társaság (polgárruhába öltözött fegyveresek, egy pár határőr-egyenruhát viselő tiszt és egy kalugyer) abban a munkában, a mi a hadjárat alatt tudvalevőleg legélénkebb föladatát kezezi a tábori tagoknak: — ferbliztek.

Miután historicumot adunk elő, kénytelenek vagyunk mind a tárgy czimét, mind annak műszavait eredetiben visszaadni. A ki nem érti meg, ott van számára a német (stb.) szótár; csak keresse. Hogy megtalálja-e? az iránt nem vállalunk szavatosságot.

A közreműködők közül néhányat személyesen ismert Manassé.

Azok nem ügyeltek a belépőre. Nagyobb gondjuk volt annál. Épen «nagy czupász» volt.

Az asztal mellett volt egy üres szék, annak a helytartója talán már kidőlt, vagy elfogyott az apró pénze, s kiment váltatni. Manassé nem sokat gondolkozott, odament s leült arra a székre.

Talán nem ügyeltek rá? talán oly társaság volt az, a melynek tagjai csak most nem rég kerültek össze, s még nem igen ismerik egymást? talán a nagy füst és pisla világ mellett nem tudtak különbséget tenni? vagy a mi a legvalószínűbb volt, hogy az általános érdek foglalt el

minden figyelmet, arról lévén szó, hogy ki «teszi a czupászt?»

Erre a kérdésre pedig csak az universal-nyelv ad feleletet: «pénz beszél». Manassénak csak be kellett tenni.

A mi azonban nem volt olyan könnyű tudomány.

Mert azokban az időkben voltak ugyan osztrák állambankjegyek, csakhogy azokat nem igen bocsátotta józan meggondolású ember forgalomba. A közforgalmat képezte, különösen a ferblinek nevezett pénzműveletnél (az elfoglalt területhez képest) vagy a magyar bankjegy, vagy a német államjegy, melyek mindegyikéből egész a democraticus krájezärmennyiségekig terjedő képviselők voltak nyerhetők, úgy, hogy az ember nem volt kénytelen, mint későbbi években, az egy forintost négy felé elválni, ha ki akart belőle adni.

Már most az tökéletes önárulás lett volna, ha Manassé annál az asztalnál, ahol a cassát képviselő tányérban csupa osztrák államjegyek heverték, egy azoktól elütő magyar bankjegyet dobott volna. Tehát elő kellett keresnie a zsebéből egyikét azoknak, a (minden eshetőségre számítva, dugaszban tartott) Reichsschatzscheinoknak, a miknek az egyik oldalára aranyos, a másik oldalára ezüstös betűkkel (ez volt az «érezalap») volt nyomtatva, hogy mennyit érnek? s ugyanaz nagyobb hitesség okáért tizenkétféle nyelven ismételve. Azok közül egyet odadobott a tányérba s akkor aztán neki is osztottak kártyát. A kalugyer osztott, Manassé esett neki «ostorhegyre». Az, a ki átellenében ült, volt a fővezér, azt ő ismerte jól: együtt szolgáltak a guberniumnál. De annak most ő rá semmi gondja sem volt, mert komolyabb dologgal volt elfoglalva: «gusztálással». A mint hogy «ki is vágott» két királyt.

Manassénak még egy szerencséje volt: az, hogy egy hetest, meg egy nyolczast kapott két különböző színből. Mindenki szánalommal tekinte — nem ő rá, hanem a hetesre, meg a nyolczasra.

A kalugyer aztán kivágott maga elé «két sántát».

Általános elszörnyedés!

A kik csak «farbára» mentek be, azok előre elszaladtak, sejtve, hogy itt nagy ütközet lesz. Háromnak azonban még volt reménysége, kiknek sántájuk akadt: (öttel játszottak).

A kalugyer kegyetlenül bánt velük. Minden kártyát «kostáltatott». Azok egymás után «forpászoltak».

Manassé fizetett minden «javítást» a maga hetesére s nyolczására. — Ez bizonyosan részeg, vagy lopott pénzt hajgál! — Mi köze másnak hozzá!

A fővezér azonban helyt állt s az utolsó kártyát is fizette.

Manassé még akkor sem futott meg. Kivette a maga kártyáit, a mik már most ingyen jártak.

Akkor azután a két matador, a vezér meg a kalugyer elkezdtek egymásra «hivogatni», keményen «vágott vissza» mind a kettő. Nagy ütközet lett volna belőle, ha ez a félbolond ott nem ül közöttük s mindent megadva, be nem rekeszti a harczt.

Most azután jött a döntő kérdés: «mi van érte?»

A fővezér diadalmasan szolt:

— Ime ez a jutalma annak, a ki a királyokat szereti: «négy király in natura!»

A kalugyer még nagyobb diadallal kiálta föl:

— De ime a jutalma annak, a ki a disznókat szereti: négy disznó!

S azzal nyult a bankóval tetézett tányér után.

Manassé azonban szépen megfogá a kezét s kiterjeszté az asztalra a kártyáit e lesujtó szóval: «girigári».

Hetes, nyolczas, kilenczes, tizes, négy különböző szinből. Ez meg aztán «levágja» a királyokat is, meg a disznókat is.

S azzal besepré a cassát.

Most aztán egyszerre minden ember a szeme közé nézett.

«Hát ez kicsoda itt?»

A vezér ráismert s bámulva kiálta föl:

— Ez itt Adorján Manassé!

Egyszerre felugrált minden ember a helyéről s megannyi ököl emelkedett Manassé felé; csak a kalugyer csapta össze imára a kezeit.

Példátlan vakmerőség ez! Az oroszlánok közé lépni s elkapni előlük a véres koncezt.

Manassé pedig könnyüvérű otthoniassággal mondá a rátámadóknak:

— Remélem, hogy urak és gavallérok között vagyok, a kik nem szokták agyonütni azt, a ki a pénzüket elnyerte.

A megjegyzés talált. Úri társaság nem emelheti fel a kezét egy ember ellen, a ki épen a cassát behúzza.

— Te Adorján! szólt boszuság és bámulat hangján a vezér: hogy jössz te ide? Mit akarsz te itten?

— Arról majd ráérünk beszélni. Ne rontsuk el vele a mulatságot. Engem nem kerget senki. Most «färbl geht vor». Előbb el akarom nyerni a pénzeteket. Az a kérdés, hogy ki ad «vizit»?

Azzal a magával hozott bankjegycsomót kitette az asztalra.

— Átkozott ficzkó! mondá a vezér. Mindig ilyen hidegvérű volt. Hanem azt előre is megmondom, hogy ide hiába jöttél. Hogy nem löttek le az előőrök? — És ha azt hiszed, hogy bennünket majd azzal le fogsz kenye-rezni, ha a pénzedet elveszted közöttünk: hát nagyon rossz szul számítász.

— Sőt el akarom nyerni a tieteket. Engem már bemutattál ezeknek az uraknak, légy szives megismertetni azokkal, a kikhez még nem volt szerencsém. Majd beszélhetünk aztán, ha rákerül a sor, idejöttöm céljáról, hiszen böles, tapasztalt és művelt férfiak között vagyok. Most pedig «lássunk az után, a miből élünk».

A társaság nevetni kezdett, a fölemelt ököl tenyérre nyílt meg s a betolakodó vállára vert negédesen; mindenki visszaült a helyére.

— Szent atyám! monda Manassé a kalugyernek; nem volna egy heverő pipa a számomra?

A kalugyer hozott neki pipát; Manassé rágyújtott és játszott.

Holmi gyöngé szívű ember csakugyan azt tette volna, hogy abban a társaságban, a hol a saját élete és testvéreie van kockára téve, azon igyekezett volna, hogy a saját pénzt szándékosan elnyeresse; de Manassé az ellenkezőt tette. Irgalmatlanul kifosztotta az uraságokat. Azok egymás után hagyták abba a játékot, s helyeikről felkelve, lassankint a két élve maradt játékos háta mögé csoportosultak «Brodsitzer»-eknek. Csak Manassé és a vezér kapaszkodtak össze. S Manassé egyre nyert, a vezér meg győzte pénzzel.

A vezér már dühös volt. Egyre ivott.

— Adjatok hát nékem ismét abból a pálinkából, monda Manassé, s a mint megkóstolta, letette fitymálva a butykost. De rossz kis vutki! Majd én küldök nektek holnap egy hordóval az én szilvapálinkából.

— Nem te!

— Hogyan nem?

— Mert holnap függni fogsz.

— Ott leszek én akkor; monda Manassé, s a míg a vezér nagy figyelemmel szorongatta a kártyáit, egyiket a másik mögül lassan tologatva előre, ez alatt Manassé kiverte a pipáját, újra megtölté az asztalon álló dőbözből s egy Reichsschatzscheint fidibusnak tekerve, azzal rágyújtott. A vezér csakugyan megkapta, a mire rálesett: a két X-et s kivágta maga elé büszkén.

Nagy ütközet lett belőle. Javítás, visszajavítás, árverezés, háromszor «blind»-re bevágás; visszavágás: a cassába nem fért a pénz már.

— Még ezt a «Mausit», monda Manassé, egy marék olvasatlan pénzt téve a közepre.

— Adom! kiáltá az ellenfél. És még egyszer annyit. És még a két bátyádnak a fejét is rá.

— Tartom. Mondá Manassé. És még a saját fejemet is vissza.

Aztán fölveték a kártyákat, — megint Manassé nyert. Ellenfele olyan méregbe jött ezen, hogy a kártyáit két-felé repeszté. Tovább aztán nem lehetett játszani.

Manassé bezsebelte a pénzt. Rablónak nevezték: de respektálták. Ha ott próbálta volna hagyni, azt olyan megbántásnak vették volna, hogy sorba meg kellett volna verekednie valamennyivel.

— Nos hát, már most ráérünk. Mondd el, hogy miért jöttél ide? Rá akarsz beszélni ugy-e, hogy a két bátyádat bocsássuk szabadon s Toroczkót ne pusztítsuk el.

— Ily éleseszű férfit, mint te, könnyen kitalálhatja a gondolatjaimat is.

— No hát lássuk: hogy fogsz hozzá? Jonathán bátyád, az egyszerű falusi ember, azzal jött hozzám, hogy a bibliából akart capacitálni. Beszél a testvériségről, Krisztus parancsolatjáról s Jehova hatalmáról. Addig fecsegett, míg meguntam s kalodába tettem. Simon bátyád már tudományos ember. Ő Kolozsváron végzett. Ez fenyegetőzve jött. Beszél nekem alkotmányról, históriáról, a kormány hatalmáról, a camarilla perfidiájáról, Hora, Kloska gyászos példájáról. Addig fenyegetőzött, míg farkasgúzsba tettem. Te mindeniknél bölcsebb vagy. Diplomata voltál. Bécsben qualifikáltad magadat. Tanultál Metternichtől fuffangot. Halljuk, hát te mit tudsz? Ezzel fölült az asztalra.

— Én is csak tudok valamit; szólt Manassé, fölülve szintén az asztalra a vezér mellé. Ha ti szabadon bocsájtjátok a két bátyámat s parolát adtok rá, hogy Toroczkót nem fogjátok megtámadni, hát akkor én adok ti nektek tizenhat hizott tulkot és húsz akó jó szilvapálinkát.

A vezér e szóra leugrott az asztalról s a kardjára esapott büszke haraggal.

— Ha most kard volna az oldaladon, e szóért meg kellene velem verekedned! Hát örmény bőrkereskedő vagyok én, a kitől azt lehet kérdezni, hogy a háti-bőr párja?

Manassé pedig csak nyugodtan harangozott a lábaival ott az asztalon.

— Bizony, ha örmény bőrkereskedő volnál, sokkal okosabb mesterséged volna, mint most. De hát minek az a nagy harag? Én azt kínálok, a mi nektek legjobban kell: enni és inni valót; s azt kérem tőletek, a mi nekünk kell, nektek pedig nem kell: a békességet.

— De azt, a mit te kínálsz nekünk, mi elvehetjük erőhatalommal is. Most már hárman vagytok a kezünkben. Megizenjük a toroczkóiaknak, hogy ha le nem rakják a fegyvert, s önkényt föl nem adják a városukat, oda fogunk benneteket fölakasztani a szentgyörgyi vár ormára mind a hármat.

— Maradnak még otthon öten. Aztán, hogy a szentgyörgyi várig eljuthassatok, keresztül kell mennetek a kőhasadékon, vagy a Székelykővön, s azt tudhatjátok, hogy már egyszer a toroczkóiak az egész tatárjárás ellen meg tudták azt a völgyet védelmezni.

— Elfeleded, hogy egy harmadik út is van Toroczkóra?

— Az Aranyos hidján át. Azt védik Áron bátyám vaságyui, s a te rendezetlen hadi nepeid egy hosszú defilée megostromlására nem alkalmas.

— No hát essél kétségbe. Nézz ki az ablakon amarra a nyugati hegyek felé. Látod azt a jeltüzet? Ez azt tudatja velünk, hogy egy csapat a rendes hadseregből a szentlászlói úton nyomul előre Toroczkó felé, ágyúkkal és lovassággal.

Manassé fölkaczagott.

— Ez a jeltüz azt jelenti, hogy ma délben egy vidám társaság ott ebédelt a csodakútnál a nagy bükkfa alatt. A darázsok boszantották őket s ők csóvát dugtak az odúba, a mitől a pudvás fa egyszerre lángot vetett egész a koronáig.

— Manassé! Ha most hazudtál!

— Ismersz, hogy azt soha se teszem. A mit kimondok,

az igaz. Ha nem akarok igazat mondani, hallgatok. Az éjjel ott háltam Ciprianunál. Az egész helységben egyetlen fegyveres csapat sincsen. Ellenben a magyar sereg elhagyta Kolozsvárt s kivonult. Merre? azt nem tudom. De megtörténhetik, hogy te, a ki segítséggel hiszsz találkozni, épen a torkába futsz ellenfeleidnek, s azok bizony tüzre rakják a te faágyúdat. A három Adorján után találkozni fogsz a negyedikkel: Dáviddal, s a mit az hoz, annak a nevét ismered; az az «ultima ratio regum», magyarul «ágyú».

A vezér meg volt döbbenve. Rejteni akarta azt a nyers ijesztő modora alá.

— Ha most nem mondtál valót, Adorján, akkor olyan bizonyos, hogy eljátszotad az életedet, minthogy most éjszaka van. Ha hazudtál, haditervemet feltartóztattad vele, s akkor nincs Isten, a ki megszabadítson.

— Minthogy pedig nem hazudtam, s mint hogy Isten mindenesetre van: tehát ad tudtomra, hogy hová fekhettek le alunni? mert el vagyok fáradva.

— Zárjátok őt be a toronyba, parancsolá a vezér.

— Biz az jó lesz; legalább hajnalra majd felharangozlak benneteket; szólt nevetve Manassé, a mig a harang alatt ágyat vetettek neki szénából.

— Hanem azért a tizenyolez tulok kínálása miatt számolni fogunk egymással. Kiálta rá az ajtón keresztül a vezér, mikor azt bezárta rá a nehéz reteszszel.

— Én csak tizenhatot mondtam! dörögé vissza Manassé.

A vezér rögtön haditanácsot tartott.

XLVIII.

Áron bátya nem sokat időzött a Balyikavárban tovább. Abban az esetben, ha Manassé vakmerő kísérlete rossz véget ér, az is ki lesz nyomozva, hogy ő Áron bátyjával és Blankával együtt jött erre a vidékre, akkor könnyen

rájuk találnak s Áronnak több oka is volt egynél azokkal ott a feje fölött nem kivánni semmi találkozást. Leszálltak ismét a patak mentébe s annak a medrén átgázolva haladtak azon sziklaösvényig, a mely a Porlik barlanghoz felvezet.

A titokteljes építészeknek egyik legszebb alkotása ez; kevesektől ismerve, ritkán látogatva. Egy tündér számára épült színház. Magas, boltívre hajlott kapuja párkányáról piros levelű, piros gyümölcsű sombozótok hajlanak alá, s buja iszalag futja be a két oldalát, pelyhes magfüzereit hosszú guirlandokban fonva keresztbe, függönyként a bejárat fölött. S túl a virágfüzereken csillámlik a párkányról lecsüggő cseppközet ezüstdiszitménye. S a tág kapun keresztül a napvilág egész a mélyéig besütt a tündér teremnek, csillárokká gyűjtva a ragyogó stalactitet.

De nem a tündérépítmény szépségén járt a látogatók gondolatja.

Egyszerre szólalt meg mind a kettő: egy szót mondtak ki mind a ketten.

— Ha most csak Manasse egyszerre elének lépne a barlangból.

— Né te né! Mondá Áron. Egy dolgot mondánk ki mind a ketten: azt tartjuk, hogy az olyan dolog bizton teljesülni szokott.

S aztán követelte magában a sorstól, hogy ha már az előjelt megadta, hát tartsa is meg az ígéretet: álljon a szavának, a hogy emberhez illő.

De bizony Manassé csak nem lépett eléjük a tündérteremből.

— Nézd! édes lelkeeském, monda Áron, mintha zúzmarával volna behúzza az egész terem. Látod, hogy amott közeledik egymáshoz két pilléresoport. Az egyik felülről csügg alá, a másik alulról emelkedik, a felső növeli az alsót is, meg magát is, míg egyszer összeérnek. Így építik itt a karzatokat.

S a míg az élő kőszikla alkotását magyarázta, magában

arra gondolt: vajha ne egyedül jöjjön Manassé vissza! hanem a két bátyjától is kísérvé! — De hát szabad-e egyszerre olyan sokat követelni a sorstól! Nem haragszik-e meg az a nagy úr, ha olyan sűrű kívánságokkal lépnek eléje? Nem lehetne-e vele megalkudni? Kiegyezkedni? Ha csak Manassé térne is vissza egymagában, akármilyen rossz hírt, ha gyászhirot hozna is magával.

— Nézd galambom, hogy közeledik egyik válív a másik után s közben apróbb-nagyobb páholyocskák: tündérekék, földalatti lidérczek néző helyei. Oda fenn meg egy galéria. Az a kakasülő, a paradicsom aprószentek számára.

(Oh az a Manassé bizony már azóta idekerülhetett volna a Monasteriától!)

Blanka is úgy tett, mintha az érdekelné, a miről hozzá beszélnek.

Az öreget a szorultság nemcsak költővé tette, hanem zenészszé is.

— Hallgass csak szívecském; itt orgona is van. Ez is kell egy theatrumhoz. Nézd amott: egyik cső a másik mellé rakva, egyik hosszabb, másik rövidebb. A szerint adnak hangot, ha megütik őket. Várj, majd én fölmegegyek hozzá. Mászni kell, te nem jöhetsz oda: sikos a szikla. Eljátszom neked rajta egy szép nótát.

S szegény öreg fölkapaszkodott a cseppkőorgonához s a fejszéje fokával össze-vissza kongatta a hangadó oszlopokat, s azt mondta, hogy ez nóta volt.

Blankának nevetni kellett volna erre.

(Hajh, csak Manassé volna itten: majd könnyen állna nála a neveltség.)

— Hát itt a hátlapja ennek a barlangnak nem tökéletes olyan-e, mint egy szinpadi előfüggöny? akár csak a kolozsvári theatrum kurtináján, ott van Apolló meg a múzsák, csak egy kis képzelet kell hozzá. Az embernek kedve volna a lábával dörömbözni, hogy kezdjék el már a darabot, s azt hiszi, hogy most mindjárt föl húzzák a függönyt s kezdődik az előadás.

(És ha Manassé elő nem jön, ha délig, ha estig elő nem érkezik, mi fog történni ezzel a szegény asszonnyal?)

— Az a Manassé gyerek bizonyosan valami zürzavart csinált megint! Ilyen a tapasztalatlan ifjú ember. A hosszabb utat választotta a Muntyén keresztül, a helyett, hogy én rám hallgatott volna. Ott van ni! Most itt vagyunk a Dárius király asztalánál, aztán «körül ültük semmi sincs!»

Megerőltette magát, nevetett.

— S ha most innen a mélyből visszapillantunk a békéjára felé, nézd csak bálványom, milyen fölséges tekintet ez! A nap épen most bukkanik ki az átelleni sziklatorony mögül s a mint besüt a barlangba, ezek a fejünk fölött csüggő fényes csapok, mintha az Isten csillárjai volnának, úgy ragyognak, s a lehulló cseppekben hallgatjuk a másvilágiak melódiáját.

Blanka szívét e pillanathar úgy elfojtá az a névtelen fájdalom, hogy a természetnek minden föld alatti és föld fölötti pompája nem létezett rá nézve többé. Két kezét egymásra tette keblén, s ott a föld alatti istenség oltára előtt, az önalkotott szent szobrok titokteljes katedráléjában, kitört ajkain a vigaszkereső ének:

«Szivemet hozzád emelem!
Es benned bízom, Uram!»

Áron nem birt magán uralkodni többé. A mint e nőt így látta maga előtt, a mint meghallá őt énekelni, lelkének vészharító óhajtása szerint, csak levágta magát arccal a földre s elkezdett hangosan, hevesen zokogni, a hogy csak egy erős szívü férfi sírni képes, a ki azt magáért nem szokta tenni, de ime szerettei veszedelmét nem tudja tovább elviselni.

Azonban egyszerre a közepén félbeszakadt a zsolozsma. Áron Blanka által a nevét hallotta háromszor kiáltani, oly hangon, mely megrettenté.

«Áron! Áron! Áron!»

Felemelte fejét a földről, térdre állva.

És a mit akkor látott, hasonlított ama jelenetekhez, a mikkel a szent-írás hagyományai tele vannak: a miket a patriarchák istenihlett pillanatokban szemeik elé tárulni láttak. A fényözönben, mely kivülről a barlangba ömlött, három férfialak jelent meg, a napsugár aranykódétól dicsfénynyel befátyolozva. Egymás kezét tarták. A középső volt a legmagasabb a legdélcegebb. Olyan volt az, mint egy állomjelenet. — Manassé és testvérei.

Áron felszökött helyéről, s mint a fiait feltaláló orosz-lán, oly embertelen ordítással rohant hozzájuk. Előbb a Jonathánt, azután a Simont fülelte le. Nem volt elég, hogy megölelje őket, hogy összecsókolja arcaikat: Kedvesem, szerelmesem, drágaságom! még földhöz is csapta őket egymásután s hátaikat öklével jól megdömöczkölé: nesze neked, te rusnya béka, te varas gyék! engemet így megkeseríteni. — Te gyémántos báránycám.

S meg ölébe vette a leburogatottát.

— Hát én senki se vagyok? mondá Manassé. Nekem nem jut belőle?

— Te pedig vagy a te bátyáidnak atyja, a ki előtt a testvéreid meghajolnak, mint József előtt a buzakévék, és mi mindnyájan a tieid vagyunk.

E szók alatt odaborult Áron Manassé lábaihoz és átölelte annak térdeit.

— Mert bizony, mondom néked! hogy csodatételek helye a tordai hasadék; de a legnagyobb csodát te követted el benne, midőn bátyáidat ide hoztad.

E visszatarthatlan öröm egy messze bepillantást engedett Blankának elvállalt sorsába. Elárulá előtte azt, hogy ez a találkozás több mint vőfélyfogadás, több mint nászkiséret: hogy nagy oka volt szívének úgy fájni, a midőn a zsolozsmában a kinzó sejtelem utat keresett magának. Nagy oka volt a félbehagyott zsoldárt megvigasztalt szívvel befejezni — ott azon a helyen állva, a hol elkezdé:

«Mert szégyent nem vallanak,
A kik hozzád esedeznek;
Azok pironkodjanak,
A kik hitetlenül élnek.»

A négy testvér bámulva hallgatott és szemeit lehunyta, a hogy ima alatt szokták a hívők.

XLIX.

Mindhárman lovon jöttek idáig. Manassé biztosítá Áron bátyját, hogy az az út, a melyen ők jöttek a hegyhát felől, egészen jó: nem lesz szükség ismét a patakmederbe leszállni és a malom felé kerülni.

— De nincs az útban valami «ugrató?» kérdezé Áron.

— Ne félj semmit. A lovaink jók és pazsuránk van.

Blankának még most sem magyarázták meg, hogy mi az a pazsura? Elég, ha Áron értette.

Most azután volt nagy vigasság a Porlik tündér színházában; a két ujonérkezett testvér elmondá, mily nagy pompával várják a bórévi hídnál Manassét és menyaszonyát az atyafiak? s segítettek az utitáskákat az utolsó morzsáig kiüríteni; nem lesz már több szükség a «madár-látta» kenyérré.

Dél felé lóra ültek mindannyian; Blankát a két vőfélye közrevette, ezt a jogot nem engedték maguktól elvételni s ők lovagoltak előre; Áron és Manassé kissé hátramaradtak.

— Most mondd el hát, hogy mik történtek? szólta Áron bátya; mert én nekem olyan ez, mintha álmodnám. Mózsés csodatételei voltak a kezekben, Áron ékesszólása volt a nyelveden, hogy rá tudtad bírni a Faraót, hogy bocsássa szabadon a te nemzetségedet?

— Nem voltak biz én velem csodatételek, se ékesen szóló tehetség. A botomat nem tudtam kigyóvá alakítani, sem a kezemet belpoklossá; próféták hatalmas nyelvén sem tudtam beszélni, hanem úgy jelentem meg közöttük, s úgy beszéltem velük, mint hozzájuk hasonló ember. Nem mutattam előttük se félelmet, se büszkeséget. Beültem

közéjük s nem rontottam el a mulatságukat. Kérdeztek s én mondtam nekik rá igazat. Kértem tőlük a békességet s kínáltam nekik érte megfelelő árt.

— Miféle árt? kérde Áron bátya, ki rosztat kezdett sejteni.

— Találd ki.

— Hogy fegyvereinket lerakjuk és átadjuk nekik?

— Annál értékesebbet.

— Hogy vasbányáinkat szolgálatjukra bocsátjuk és ellátjuk őket kaszákkal, fegyverekkel, vaságyúkkal?

— Sokkal többet érőt annál.

Áron üstöke izzadni kezdett.

— Talán csak azt, hogy meghódolunk Puchner proklamációjának, kitűzzük a tornyunkba a sárga zászlót s aláírjuk a balázsfalvi határozatot?

— De már annál igazán nagyobb.

— Ne kinozz hát, hanem mondd meg, hogy mit?

— Tizenhat tulkot, meg husz akó szilvaszeszt.

Áron kijött a csendes flegmájából.

— Hiszen volna csak hosszabb a karom, hogy hátba üthetnélek.

— Ők is azt tették, mikor először kimondtam az ajánlatot. Hanem aztán rájöttek, hogy az igen alkalmas békeföltétel. Nem kell neki se magyarázat, se tolmács, se szövegezés. Megérti minden ember. A hadsereg belenyugszik.

— Hát azt a két lovat hogy szerezted az öcséim számára?

— Ott vettem. Olyan áron, a min angol paripákat vesznek, de fele saját pénzük volt, a mit az éjjel tőlük nyertem.

— Kártyáztál az emoreusokkal! Istentelen!

— Reggelig bezárva tartottak s azon folyt a haditanács, hogy mit csináljanak velem és testvéreimmel? Többen azt akarták, hogy jó lesz a fejeinket elküldeni Toroczkóra nálunk nélkül, s aztán tetszólítani a várost, hogy vagy adja fel magát, vagy megrohanják s porrá égetik.

— S te hallottad ezt?

— Olyan helyen voltam, a hol minden szót kellett hallanom.

— Mondd a végét frissen, mert nem bírok rá gondolni.

— A vége az lett, hogy hajnalra ismét előhoztak s akkor tudtomra adták, hogy elfogadják az általam ajánlott békét. Felhagynak Toroczko ostromlásával s hazavonulnak falvaikba s lesznek ezentúl is jó szomszédok, mint hajdan.

— Megesküdtek rá?

— Az oltár előtt, a pópa olvasta fel az esküt.

— Égett két gyertya az oltárnál?

— Igen.

— Akkor jól van.

— Én pedig, mint családunk felhatalmazottja és képviselője, pecsétes irást adtam magamról, hogy népemet az ő ellenük folytatandó harcztól visszatartom.

— Ezért meg otthon lesz harcztod?

— Otthon is győzni fogok. Ők nem törik meg a békét, s mi nem keressük a harcztot. A vezér, midőn átadta számunkra a pазsurákat s testvéreimet elővezetteté, azt mondta: «Most bizony maradhattok felölünk békében. Sem én, sem társaim titeket és várostok népét bántani nem fogjuk. Az ígért kollacziót elfogadjuk, mint barátságos áldomást; nem mint vérdíjat. — Hanem, hogy egyszer, valamikor egy közületek támadt renegát nem fog-e tüzet és vasat vinni a várostokra? arról nem állunk jót.» Azzal kezét szoritottunk, összecsókolóztunk s bizony mondom neked, hogy egész az Aranyosig nem fogjuk őket útunkban találni többé.

— S ugyan mivel tudtad ennyire megvenni sziveiket? Hisz a tizenhat tulok, meg a hordó pálinka csak áldomás volt.

— Egy igaz szóval. Elmondtam nekik a csodakút melletti égő fa történetét. Ezt ők jeltüznek vették s ez a tévedés nekik nagy kudarczot okozhatott volna.

— S hittek a szavadnak?

— Nem hittek. Kétkedtek benne. Ezt vitatták sokáig a haditanácsban. Egy rész azt mondta, hogy nem kell hinni, előre kell nyomulni a hadi terv szerint, mely az ő késlekedésük miatt teljesen meghiúsulhat. Ezek sürgették erősen rögtöni kivégeztetésemet.

— No. És mi jött segítségedre?

— Egy véletlen. Ne mondjuk azt. A gondviselés. Szív és akarat, mely érez és cselekszik. A haditanács alatt érkezett meg Ciprianu izenetével egy küldöncz, a ki szavam valóságát bizonyítja.

— Ciprianutól? Akkor annak egész éjszaka kellett utazni.

— Uttalan erdőkön, hegyszakadékokon keresztül.

— Nem is tudom, hogy tehette azt meg ember?

— Asszony volt.

— Kicsoda?

— A ki eljött a Monasteriaig, bizonyosságot tenni róla, hogy igaz volt, a mit mondtam, hogy a jeltűz a véletlen műve csak. Ezzel szabadított ki mindnyájunkat a halálveszélyből. Zenóbia volt az.

— Jaj, jaj, jajajaj! Oh jaj, jaj, szörnyű jaj! Kiálta föl csaknem éneklő jajveszékeléssel Áron bátya. Micsoda nagy adósság ez már! Inkább jöttél volna haza azzal a hirrel, hogy lekötötted az egész birtokunkat harminczhárom perzentés adósságban a jebuzeusnak, mint hogy azt hallom tőled, hogy három testvérem fejével tartozom Ciprianu leányának.

De már erre a nagy jajgatásra mégis figyelmes lett Blanka, megállította a lovát, s bevárta, míg a testvérek odaérnek.

— Min pereltek egymás között? kérdé Manassétól bámuló tekintettel.

(«No most hadd látom, hogy tudsz igazat nem mondani s mégsem hazudni?» dörögé Áron.)

Pedig lehetett neki.

— A fölött nem egyezhetünk ki Áron bátyámmal, hogy

kiket híjunk meg a menyegzői lakománkra? Ő egészen csak a családban akarja azt megtartatni, én pedig szeretném rá meghívni minden jó ismerősünket. Hát te, anyyám, mit szólsz hozzá?

Blanka szeliden viszonzá:

— Nekem senkim sincs a kerek világon, a kit lakadalunkra meghivjak. Igen boldog leszek, ha a ti családotok minden tagja ott lesz arra a napra. Tehát Dávid is. Őt is hívjátok akkorra haza.

— Ott lesz, édes mézem! dörmögé Áron.

— De mégis! Szólt Blanka. Van egy ismerősöm, egy jó barátnőm, a kit azóta szereztem, hogy Erdélyben járok, a kinek, ha ott lehetne, nagyon örülnék. Ez Zenóbia, Ciprianu leánya.

Áron bátya majd lefordult a lováról erre a szóra.

— A mit pedig asszony kíván; az parancsolat; szólt oda nevetve Manassé.

Azzal Blanka egy csókot vetve ujjai hegyével Manassénak, előre lovagolt ismét.

Áron bátya pedig Manassé háta mögött maradt, s onnan dohogott feddő haraggal rá:

— No már sok furfangos emberrel találkoztam ezen a pulykanyomos világon, de se örményben, se zsidóban, se czinczárban, se székelyben oly körmönfont félkéz kalmárral, mint te vagy, még össze nem kerültem.

Manassé nevetve vágatott Blanka után, s a hegytetőre fölérve, a gyönyörű panoráma részleteit magyarázta neki.

Útjuk kioltott örtüzek szénmaradványai közt vezetett el. Tábornak nyoma sem volt már előttük.

Alkonyatra elérték az aranyosparti hidat, s azontúl van már az édes otthon. A sokszor megálmodott kis holdsziget: Toroczkó.